

*Nemesi és Polgári
Füzetek*

3.

NEMESI ÉS POLGÁRI FÜZETEK

3.

2021

Kiadja:
A Bessenyei György Irodalmi
és Művelődési Társaság elnöksége

Felelős kiadó, szerkesztő:
DR. KÜHRNER ÉVA PHD

Sorozatszerkesztő:
DR. ULRICH ATTILA PHD történész, genealógus

A megjelentetést támogatta:

Nyíregyháza Megyei Jogú Város
Önkormányzata Kulturális Alapja,
Magyar Nemzeti Levéltár
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára,
Simonyi Óbester Magyar Szablyavívő Iskola

Műszaki szerkesztő:
ERDÉLYI TAMÁS

ISSN 1788-7607

Nyomtatták 100 példányban
az IMI-PRINT KFT. NYOMDAÜZEMÉBEN
Felelős vezető: NAGY IMRÉNÉ

Tartalom

DR. ULRICH ATTILA: Előszó	4
KUJBUSNÉ MECSEI ÉVA: „Ha üt majd az utolsó órád...” Gróf Károlyi Ferenc és családjának gyásza Károlyi Ferenc testamentuma (24)	5
KÁLLAY MIKLÓS „Emlékek” című írása	29
Kállay Miklós „Emlékek” című írása. Bevezetés (29), Kállay Miklós „Emlékek” (33), Kállay Miklós és neje végrendelete (62), Címer, leszármazás, fényképek (73)	
VÉRTES JÓZSEF: Egy ember a forradalomban.	80
Bevezetés (80), Egy ember a forradalomban (84), Vértés József versei (199), Aki még emlékszik a „Nyírvidék” születésére (220), Fényképek (226)	
KRASZNAY ANDRÁS emlékiratai	228
Előszó (228), Bevezetés (231), Gyermek- és ifjúkor (232), Katonáskodás, akadémia, sport (235), Tiszti évek (239), A harctéren (247), Sebesülés (252), További katonáskodás (260), Hadifogságban (271), Fogolyként, de már hazafelé (280), Szabadon (282), Sátoraljaújhelyen (284), 1978 után (295), Forrásmelléletek (296), Melléklet (316), Levél Nemeskürty Istvánnak (320), A szabadságharc, levelek, iratok (321), Krasznay címer, leszármazás (333), Fényképek (339).	

ELŐSZÓ

A Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság által gondozott sorozat harmadik kötetét veheti kezébe az olvasó.

A Nemesi és Polgári Füzetek című sorozat e kötete négy írást tartalmaz a 17–20 század közötti időszak történelméből. A kötetben közölt naplók és testamentumok, személyességük ellenére, fontos részleteket árulnak el az adott kor családi viszonyairól, szokásairól, de a nagy politikai eseményekről is.

Kujbusné Mecsei Éva tanulmánya Gróf Károlyi Ferenc és családjának gyászhoz kötődő szokásait mutatja be. Az írásból megismerhetjük, hogy milyen elvárásokat támasztott a haldoklóval szemben a 17–18. századi egyház és a társadalmi közeg, és milyen kötelességei voltak a halálba menőknek.

Kállay Miklós „Emlékek” című forrásközlése a miniszterelnök eddig nem ismert, színes és érdekes, helyenként lebilincselő, anekdotikus részleteket is felelevenítő, a pályájának korai szakaszát bemutató önéletírás.

Vértés József: Egy ember a forradalomban című könyve – mely eredetileg 1930-ban jelent meg – sok, eddig ismeretlen adatot tartalmaz az 1919. évre vonatkozóan. A tanácsköztársaságról keveset és nem sok jót mond, ellenben az imperialisták zsoldjában álló királyi román hadsereg megszállásával kezdődő fehérterrort annál részletesebben és realisabban írja le.

Krasznay András egykori horthysta katonatiszt eddig kiadatlan emlékirata az egykori tisztek 1945 utáni derékba tört, egzisztenciálisan ellehetetlenített, de emelt fővel viselt életéről vall.

E három utóbbi napló és önéletírás, melyeket a forrásokot közlő Komiszár Dénes látott el magyarázó jegyzetekkel és kiegészítésekkel, igen fontos dokumentuma meggyénk 20. század eleji történetének.

A tanulmányokat számos, eddig még nem közölt illusztráció és esetenként genealógiai táblázat színesíti.

dr. Ulrich Attila

**Kujbusné Mecsei Éva:
„Ha üt majd az utolsó órámm...”
Gróf Károlyi Ferenc és családjának gyásza¹**

A Nyíregyházát a 18. század közepén újraterelítő Károlyi Ferenc 1705. június 20-án született Olcsván a Rákóczi-szabadságharc idején országosan ismertté vált Károlyi Sándor tábornagy és szalai Barkóczy Krisztina grófnő gyermekeként.² Testvéreivel, Lászlóval és Klárával³ együtt szeretetteljes légkörben nevelkedett. Szülei mellett anyai nagyanja, gróf Barkóczy György özvegye, Koháry Judit is féltő gondoskodással vette körbe, mint a legkisebb gyermekek. Bátyját, a kiskorától betegeskedő Lászlót, akit 14 évesen, 1703. január 9-én Olcsván iktattak be Szatmár vármegye főispáni tisztebe, szintén óvták még a széltől is. 1710-ben a pestis idején a legyengült fiatalember előbb nagymamájánál volt Gelénesen és Salánkon, majd a vész terjedése miatt a védettebbnek gondolt olcsvai kastélyba vitték, de ott is utolérte a járvány és az év őszén 21 éves korában meghalt. Családjá nem lehetett vele, hiszen Barkóczy Krisztina Klárával és Ferencsel férje után indult a fejedelem táborába, azt remélve, hogy ott könnyebben jut orvosi kezeléshez és gyógyszerhez. Lászlót a kastély közelében lévő Asszonyrét dombján temették el – minden bizonnyal a járványos időben szokásos szűk körben.

László halála érzékenyen érintette a családot, ráadásul a végtisztességet sem tudták kellőképpen megadni neki. A körülmények miatt ugyanis nem lehetett a korabeli társadalmi elvárá-

¹ A tanulmány egy hosszabb kutatás első, rövid összefoglalása.

² Életről részletesen lásd Éble Gábor: Károlyi Ferencz gróf és kora. 1705–1758. A grófi nemzetség levéltárai alapján. Első kötet. (n. 8-r. XVI és 647 l.) Budapest, 1893. Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája. (a továbbiakban Éble, 1893.)

³ Testvérei, Borbála, Mihály és Julianna kisgyermekkorában hunytak el. Nővére, az 1697-ben született Klára 1711-ben ment feleségül gróf Haller Gáborhoz.

soknak megfelelő, a főispánt és a Károlyi család legidősebb fiát megillető, nagy pompával járó temetést rendezni számára. Később a sírja fölé kápolnát emeltettek, ahol Károlyi Sándor rendelete szerint „minden év január 20-án solennis processió és devotio⁴ legyen, hogy Isten Ő szent felsége egész hazánkat, nemzetünket mentse meg a dögletes haláltól, az éhségtől és a hadakozástól!”⁵

1710 után Ferenc lett a család reménysége. Apja a szatmári békekötésig⁶ ritkán volt otthon, de azt követően kiemelt figyelmet fordított nevelésére. Az általános ismeretek mellett elő kellett készülnie a rangjával járó kötelességek teljesítésére: az egyre növekvő birtok irányítására, a megyei és országos politikában való részvételre, a katonáskodásra éppen úgy, mint a társadalmi reprezentációkra, köztük a főúri ceremónia egyik csúcsát jelentő nagy „temetési sollemnitasokra”. A barokk temetés a családi összetartozás és a társadalmi rang tükrévé szigorú protokoll szerint zajlott, nyilvánossága miatt magas szinten szervezett volt. A nagy temetések bár csupán részleteiket tekintve különböztek egymástól, a ceremóniát minden egyes alkalomra aprólékosan kidolgozták, leírták, ez alapján irányította a temetést a főceremóniamester, illetve a kisebb feladatokkal megbízottak.⁷ Feltehetően a főúri családok fiai már gyermekkoruktól részt vettek a családi temetések mellett az országos reprezentativitással bírók utolsó búcsúztatásán. Erre példa maga Károlyi Sándor, aki 1681-ben segített apjának Báthori Zsófia kassai temetésénél, „kiben is szegény atyám uram ő nagysága volt fő gazda, s praedicatiós könyveket és verseket egyikkel velem osztatta ő nagysága az méltóságos rendeknek” – írja visszaemlékezésében.⁸ A következő évben pedig egy másik főúri temetésre, Homonnai János ungvári szertartására vitte el az apja, ahol közvetlenül a halott mellett

4 ünnepélyes körmenet és áhítat.

5 A sír további sorsáról is ír Alföldi Vilma: Báró Károlyi László „útja” az olcsvai Asszonyréttől a kaplonyi Károlyi-kriptáig című tanulmányában. Honismeret, 2021. 1. sz. 40–45. o. https://honismeret.hu/sites/default/files/media/document/2021/02/27/honismeret_2021-1.pdf Letöltés: 2021. 07. 07.

6 A Rákóczi Ferenc fejedelem vezette szabadságharcot lezáró szatmári békét 1711. április 29-30-án Károlyi Sándor a rendek képviseletében kötötte meg III. Károly király megbízottjával, Pálffy János császári főparancsnokkal.

7 Matkócsik Attila: „A haldoklás teátruma” – Erdély haldokló gubernátora. http://epa.oszk.hu/02000/02002/00023/pdf/2005-1-2_matkocsik-haldoklas.pdf Letöltés: 2021. 03. 02. (a továbbiakban Matkócsik, 2005.)

8 Károlyi Sándor gróf önéletírása és naplójegyzetei http://mek.oszk.hu/16800/16836/pdf/16836_1.pdf 8. Letöltés: 2021. 02. 03. (a továbbiakban Önéletírás)

hordozta a „szövétnyeket” hosszú fehér taft temetési viseletben, jelezve, hogy még nőtlen.⁹ Károlyi Ferenc gyerekkorától szintén részt vehetett apjával a temetéseken, mint ahogy jelen volt vele a pozsonyi országgyűléseken, jelesebb eseményeken is.

Tanulmányait, amelyet házitanítója, Szuhányi Márton alapozott meg, a nagyszombati jezsuitáknál kezdte. Itt érte a hír, hogy édesanyja odaadó ápolása ellenére szeretett nagymamája 1718. május 9-én meghalt. Koháry Judit „kényeztetése” megalapozta azt a szoros érzelmi kötődést, ami miatt valószínűleg nagy traumaként érte a veszteség. A temetés – a kor szokásának megfelelően – zajló, szigorú protokoll szerint megszervezett, fényes gyászünnepe volt, amelynek lebonyolításában apja feltehetően már Ferencnek is szánt feladatot. A nagykárolyi kastély udvarán tartott temetések alkalmával gyászsátrat emeltek a ravatal felé, a gyászmenet elindítását pedig ágyüdörgés és dobpergés jelezte, míg a szertartásról visszatérőket „szokás szerint” nagy vendéglátás fogadta.¹⁰ A temetésről Károlyi Sándor ezt írta naplójába: „9-ik Maji gróf Kohári Judit kedves asszonyom anyám, az feleségem anyja, Károlyban meghalálózván, temetésére méltóságos egri püspök gróf Erdödi Gábor uramat invitálván, nagy solennitással és közel négy ezer emberből álló szép gyülekezettel késértetett meghidegedett teste kaplyani páter franciscanusokhoz, az holott el is temettetett, s azzal Didacus Kelemen, minorita szerzetből való praedicationi alkalmatosságával az egész gyülekezetnek abbéli keresztényi fáradságát nem csak megköszönte, hanem mindenektől istenesen el is bucsuztatta; s visszamenvén Károly-ban, az egész halottas gyülekezetet szeretettel láttam s bővséggel tartottam.”¹¹

Ferenc alig múlt 16 éves, amikor bátyja örökébe lépve beiktatták Szatmár vármegye főispáni székébe. Ettől kezdve a nagykárolyi piaristáknál tanult tovább. Két év múlva Kolozsváron meghalt a sógora, gróf Haller Gábor. Halálának híre 1723. december 1-jén jutott el Nyírbaktára,¹² ahol a gyermekágyból éppen hogy felkelt nővérét édesanyjuk gondozta. Barkóczy Krisztina azonnal futárt küldött a Ferencsel és a nagyobb Haller-unokákkal Pozsonyba

⁹ Lásd Gyulai Éva: Kegytúr és káplán. Károlyi Sándor gróf és Kelemen Didák minorita missziója. https://matarka.hu/koz/ISSN_1219-543X/tomus_13_fas_1_2008/ ISSN_1219-543X_tomus_13_fas_1_2008_071-095.pdf 74. Letöltés: 2021. 04. 01. (a továbbiakban Gyulai, 2008.)

¹⁰ Bara Júlia Ünnepek és mulatságok a Károlyi család nagykárolyi kastélyában. Turul_2019_3_online.pdf (turulfolyoirat.hu) 98. o. Letöltés: 2021. 07. 01. (a továbbiakban Bara, 2019.)

¹¹ Önéletírás 117–118.; „Temetésén négyezer ember siratta őt.” Takáts, 1910. 259. o.

¹² November 27-én halt meg.

tartó férjéhez, várva a temetésre vonatkozó utasításokat. „Bakta, 1. Decembris, 10 óra tájban regel. Édes Szívem! Ezen órán jött Kolosvári levéllel, nem kevésbé megszorodtunk szegény Fiam Uram halálával. Igen keservesen esik a leányomnak, hogy mellette nem lehetet. Csak azon reménkednék a leányom, hogy ha Kegyelmed most ő Felsége eleibe nem találná vihetni a köntöse miá Ferust, küldené vissza. Ha pedig most elmegyén, legaláb, minthogy a temetésnek terminussát innét várják, olyan opiniót adna Kegyelmed iránta, hogy Ferus rámehetne. Az apró fiakot pedig, ha Poroszlón érnék, s egy jó sészát szerezhethnének neki, csak küldené vissza Kegyelmed, Szívem, mert a temetésen, tudom, az atyafiak is megkívánják, s illendő is, hogy ot legyenek.”¹³

A téli időjárás és a himlőjárvány miatt végül Károlyi nem küldte vissza a gyerekeket, hogy Klárával Kolozsvárra menjenek a temetésre, hanem Ilosvay Imrét és nejét kérték fel nemesi kísérőnek. Klára szerette volna, ha apja vagy öccse is részt vesz a temetésen, de végül a Haller család úgy döntött, hogy nem halasztják a szertartást addig, amíg a Károlyiaknak is alkalmassá válik az időpont – ráadásul sem a vízkereszt utáni farsang, sem az azt követő böjti időszak nem látszott megfelelő időpontnak – ezért az éppen zajló törvénykezési gyűlés alatt sírba helyezték a halottat. Így sokak külön utazás nélkül részt vehettek a temetésen és a szertartás is „fele költséggel”¹⁴ megeshetett. A sietségnek volt más oka is: a városban dúló himlőjárvány egyre nagyobb aggodalomra adott okot. Haller Gábort december 14-én „tisztességesen, szép gyülekezetnek jelenléte alatt” helyezték végső nyugalomra a kolozsvári jezsuiták új templomának sírboltjában.¹⁵ A temetésen személyesen sem Károlyi Sándor, sem Ferenc nem vett részt.¹⁶

13 „... az Isten is azt segíti, aki iparkodik.” Barkóczy Krisztina levelei férjéhez, Károlyi Sándorhoz, 2. (1712–1724). Szerk. Kovács Ágnes. Nyíregyháza, 2017. Nyírbakta, 1723. dec. 1. 695. sz. levél. 620. o. https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZSM_Kozl_49_BarkoczyKrisztina/?pg=620&layout=s&query=olyan%20opini%C3%B3%20adna%20Kegyelmed%20ir%C3%A1nta%20hogy%20Ferus%20r%C3%A1mehetne.%20Az%20apr%C3%B3fiakot%20pedig Letöltés: 2021. 07. 29.

14 Uo. 697. sz. levél, 622. o.

15 Halotti címerének felirata: Sas Péter: Funebria Memoria, A kolozsvári piarista templom emléktáblái, halotti címerai és kriptájának sírfeliratai Kolozsvár, Verbum, 2010. https://www.academia.edu/45126272/Funebria_Memoria_A_kolozsv%C3%A1ri_piarista_templom_eml%C3%A9kt%C3%A1bl%C3%A1i_halotti_c%C3%ADmerei_%C3%A9s_kript%C3%A1j%C3%A1nak_s%C3%ADrfeliratai Letöltés: 2021. 07. 14.

16 Részletesen lásd Mészáros Kálmán: Gróf Haller Gábor halála és temetése (Kolozsvár, 1723. november 27 – december 14.) Kovács Ágnes 70. születésnapjára. Korunk, 2017. 28. évf. 12. sz. 96–101. o. http://epa.oszk.hu/00400/00458/00637/pdf/EPA00458_korunk_2017_12_096-101.pdf

1724-ben nagy csapás érte az akkor még csak 19 éves fiatal-embert, amikor szeptember 2-án meghalt az édesanyja.¹⁷ Barkóczy Krisztina 30 ezer forint értékű ingatlan vagyonát három részre hagyatékolt: 1-1 részt kapott Ferenc és nővére, Klára, a 3. részt pedig Isten dicsőségére a nyírbátori minoritáknak és a nagykárolyi piaristáknak szánta a helybeli fiatalok tanítására. A majorsága hasznának tizedét is a bátori iskolára és az árva pápista diákok tartására kellett fordítani.¹⁸ Külön kiemelte a szegények támogatását és gondoskodott a koldusok ispotályáról is. Ékszereinek egy részét pedig a kaplonyi templomra hagyta. Végrendeletében arra intette fiát, „hogy az elmúlt években megözvegyült nővérenek gyámola legyen, hiábavalóságokban gyönyörűséget ne helyezzen, hívságos szokást ne kövessen, s ha házasodik, ne csak a gazdagságot és a szépséget, hanem a jó erkölcsöt nézze!”¹⁹ Barkóczy Krisztina halála után a legfőbb családi ünnep a Klára-nap lett, ilyenkor megemlékeztek az elhunytáról is.²⁰

Ferenc igyekezett mindenben követni anyja tanácsát. Szülei nyomdokaiban haladva ő is szerelemből nősült. 1726-ban vette feleségül gróf Csáky Krisztinát, aki 8 gyermekkel ajándékozta meg. Közülük azonban csupán három érte meg a felnőttkort, a többieket még gyermekkorban eltemették, így a boldog házasságban is voltak igencsak szomorú időszakai.²¹

17 „Kelemen Didák hitszónoki képességeit leginkább a Károlyi-temetéseken csillogtathatta meg, már a generális anyósát, Koháry Juditot is ő búcsúztatja a kaplonyi sírkápolnában, ez az első temetési beszéde, amely nyomtatásban is megjelenik. „1718. május 9-én gr. Koháry Judit Károlyban meghalálózván, temetésére méltóságos egri püspök, gr. Erdődy Gábor uramat invitálván, nagy sollemnitással és közel 4 ezer emberből álló szép gyülekezettel késértetett meghidegedett teste kaplyani páter franciscanusokhoz,…” Lásd Gyulai, 2008. 89–90. o. A két beszédről lásd Történelem és Muzeológia – Internetes Folyóirat Miskolcon 3. (2016)/1. History & Museology: Online Journal in Miskolc, Hungary, 3 (2016)/1 58-64. o. Maczák Ibolya: Két úrasszony – egy beszéd Kelemen Didák két temetési beszéde (1718, 1724) <http://real.mtak.hu/52913/1/6-Maczak-Ket-urasszony-2017.pdf> Letöltés: 2021. 02. 03. (a továbbiakban Maczák)

18 Takáts Sándor: Szalai Barkóczy Krisztina. Budapest, 1910. 261–264. o. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_VSK_szalay_barkoczy/?pg=262&layout=s Letöltés: 2021. 03. 03. (a továbbiakban Takáts, 1910.)

19 Uo.

20 A fiatalon megözvegyült Károlyi Klára szintén özvegy apjával „példaadóan szép családi életet élt, gyakran voltak együtt, a nagyapa gondoskodott a Haller-unokákról, az ünnepeket együtt ülték meg.” Lásd Gyulai, 2008.

21 Első gyermekük, Sándor 1727. december 29-én született és 1728. március 9-én halt meg Olcsván. Mihály 1731. október 10-én született és 1731. december 10-én hunyt el Nagykárolyban. 1832. október 25-én ikrek születtek: Boriska és Antal, akik közül a kislány csupán négy napot élt. József 1734. március 11-én született és a hónap végén, 27-én halt meg Nagykárolyban. 1735. augusztus 12-én született Boriska-Klára, aki a következő év március 24-én halt meg.

Kimondhatatlanul nagy csapás volt számára, amikor Csáky Krisztina 1736-ban, miután felvette az utolsó kenetet, február 28-án elhunyt. Károlyi Ferenc nem lehetett szeretett feleségével annak halála pillanatában, ugyanis éppen hadban volt. Amíg haza nem ért, addig plenipotenciáriusa és későbbi sógora, Rác Demeter intézte a legfontosabb teendőket, irányította a halott előkészítésével járó munkálatokat. A kor szokásának megfelelően mindenek előtt az asszonyok megmosdatták és felöltöztették a tetemet. A ravatalra helyezéshez március 1-jén fakoporsóba tették és imádkoztak lelke üdvéért. Ebben a gyászos pillanatban a várkáplán „a károlyi kegyesrendieket hívta meg szolgálatra, s a magyar és német szónoklatot egy-egy piarista tartotta, de a rekviemet már a kaplonyi ferences gvárdián mondta. A Károlyiak másodkáplánja a piarista atyákat és tanítványaikat kérte meg a nagykárolyi várkápolnában végzett halotti misénél való segédkezésre, de a kegyesrendiek házának másodfőnöke ezt nem engedte, mivel a piarista rend nem lehet alárendeltje a barátoknak, s így a ferences atyák voltak kénytelenek a tömjénvitelt és gyertyahordozást végezni, a nagykárolyi publikum derűltségére.”²²

Csáky Krisztina halálhírére Nagykárolyba sereglettek a megyebeli nemesek. A rendház főnökhelyettese gyászbeszédet mondott fölötte, amely alatt apósa, Károlyi Sándor „hulló könnyekre fakadt”.²³ Egy kegyesrendi atya német szónoklatot tartott, majd énekszóval, imádsággal levitték a várkápolnával szembeni – feltehetően – pincehelyiségbe, itt pihent a végső nyughelyre vitelig.

Károlyi Ferenc március 5-én ért haza és lelki fájdalmanak megélése mellett intézkednie kellett a földi teendőkről is. Az ünnepélyes temetési szertartást március 20-ra tűzte ki, így elég rövid idő állt rendelkezésre a sok teendő elvégzésére. Első dolguk volt, hogy levélben kiküldték a gyászhirot. Az elhunyt és családja társadalmi pozíciójára, a politikai, egyházi életben betöltött szerepére, valamint a család, a rokonok, az ismerősök és a birtokszomszédok, illetve a vármegyei érintettség kiterjedt voltára való tekintettel választották ki a levelek címzettjeit. Egy olyan jelentős család esetében, mint a Károlyiak, akár több

²² Károlyi Sándor a szatmári kriptában nyugvó anyja és apja halálának évfordulóját mindig megünnepelte, szülei „anniversariumán” egész napos áhítatot tartott. Lásd Gyulai, 2008.

²³ Éble, 1893. 334. o.

ezren is összegyűltek. A temetésre érkezők elszállásolásához és ellátásához a város szinte teljes lakosságát igénybe kellett venni, hogy minden vendég a rangjának megfelelő helyen aludhasson. A közös étkeztetést a város több pontján felállított konyhához készített hosszú asztalokon oldották meg: több konyhán felállított üstökben készítették a baromfiakat és halakat, továbbá nagy nyársakon ökröket sütöttek.

A nagykárolyi kastély gyásznak megfelelő miliójének a kialakításához és a ravatalhoz, a koporsó letakarásához fekete drapériát (posztó, tafota, selyem, bársony), fátylakat rendeltek és kívül-belül mindent ezzel vontak be vagy takartak le. A temetési szertartáshoz díszítményeket csináltattak, gyertyákat vásároltak, megfestették a címereket,²⁴ amit sírba helyezéskor a koporsó utáni menetben vittek, illetve gondoskodtak az ún. mortuárium-lovak szerszámairól is. A felnőtt családtagoknak és a gyermekeknek az alkalomra gyászruhát varrattak. Az ezüstszegekkel kivert rézkoporsót Pozsonyban rendelték meg, ez esetben 300 forintért.²⁵ A ravatal felállításakor előkészítették a halottvivő szekeret, a Nagykárolyhoz közeli Kaplonyban felépített templomban kialakított kriptában kijelölték a sírhelyet és a temetésig gondoskodtak arról, hogy a holttestet hideg helyen, akár szárazjégen tárolják (általában a templomban vagy a pincében).

A szertartásnak a világi protokoll mellett egyházi része is volt, ezért nagy jelentőséggel bírt, kit milyen feladatra kértek fel. A legnagyobb elismerés a halotti beszédet és a prédikációt tartót illette – ezeknek, amennyiben jól sikerültnek ítélték a mondottakat, nyomtatásban való megjelentetése is egyre gyakoribbá vált. A gyászünnepek szervezése során meghallgatták a búcsúztatót éneklő gyermekeket, kiválasztották az ún. alteregót, aki megszemélyesíti majd a halotti menetben az elhunytat, elől lovagolva kedvenc lován, illetve meghatározták, hogy a temetési menetben ki hol és milyen ruhában fog haladni.

A szerteágazó feladatokat megszervezni, irányítani és ellenőrizni csak úgy lehetett, hogy mindenre kiterjedő, pontos forgatókönyv

24 „A selyemre vagy papírra festett címerek a temetési címerekkel kapcsolatos ősi szokások egyik utolsó hírmondójaként, a díszítő funkción túl, a halott rangjáról, tisztségeiről, kitüntetéseiről, születésének és halálának adatairól, sőt néha felmenőiről és házastársáról is tájékoztatták a gyászolókat.” Lásd Baják László: Címerek a gyászszertartásokon. Halotti címerek a 19. századból. http://epa.oszk.hu/02000/02030/00029/pdf/HOM_Evkonyv_35-36_163-191.pdf Letöltés: 2021. 07. 01.

25 Éble, 1893. 335. o.

készült és minden teendőnek megvolt a felelőse, aki írásban is megkapta, hogy mikor mit kell csinálnia.

Mivel a szertartásnak kialakult rendje volt a ravatalozástól a sírig kíséren át a gyászolókat megvendéglő torig, ehhez kellett alkalmazkodni, szem előtt tartva, hogy a vizuális hatás, a ceremónia látványossága híven tükrözze a halott társadalmi rangját, tekintélyét. Az elvárt nagy temetés még akkor is elengedhetetlennek tűnt, ha kölcsönt kellett kérni, mint pl. Károlyi Sándornak 1689-ben apja temetéséhez.²⁶

A korabeli gyászszertartás hasonlított egy látványos előadáshoz. „A barokk temetési pompa egy folytonosan átrendeződő színpadkép. Forгатókönyve szó szerinti értelemben egy könyv, a szerkönyv, a keresztény temetési rítus állomásait főbb vonalakban lefektető egyházi előírás... A temetési szertartás a halott házában kezdődött meg. Innen a gyásznép a holttesttel a templomba vonult, ahol gyászszertartást tartottak. Ennek végétével a sírig vonult a gyászmenet, majd az elföldeléssel a halotti szolgálat befejeződött. Ez a rend, amely évszázadokig szívósan tartotta magát, a reformáció után is változatlan maradt, mert a protestáns vallások a katolikushoz hasonlóan, megőrizték a rítus szerkezetét.”²⁷

Csáky Krisztina március 20-i temetésén nagy sokaság gyűlt össze. A gyászsátort, alatta a ravatallal a kastély udvarán állították fel, harangzúgás közepedte itt gyülekeztek a vendégek. A rokon főméltóságok mellett Szatmár, Bereg és Ugocsa rendjei gyűltek össze és állták körbe a koporsót, aminek a végében Krisztina testvére, Constantia állt a három árván maradt gyermekkel: a 6 és fél éves Annával, az 5 éves alig múlt Évával s a 3 és fél éves Antallal. A szertartást Keczer István nagyvárad kanonok végezte, a gyászbeszédet Kelemen Didák²⁸ minorita szerzetes tartotta.²⁹

A halottas menet gyalog indult Nagykárolyból Kaplonyba. A gyászsereg koporsó előtt haladó csoportjában voltak a jobbágyok, őket a zsolozsmákat éneklő diákok és papok követték. A környék kegyúri templomainak papjai mellett ott imádkoztak a kaplonyi ferencesek, a kassai szürke barátok, a nyírbátori minoriták, a szatmári jezsuiták és a nagykárolyi kegyesrendiek.

26 Önéletírás, 22. o.

27 Szabó Péter: Főúri végtisztesség a 17. században <https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/89-03/ch07.html> Letöltés: 2021. 07. 07. (a továbbiakban Szabó, 1989.)

28 Előfordul még latin névvel: Didacus Kelemen.

29 Koháry Judit, valamint lánya, Barkóczy Krisztina felett is Kelemen Didák mondott gyászbeszédet. Lásd Maczák.

A koporsó után meneteltek a katonák. Elöl voltak a vértések, a parancsnokuk hegyénél fogva tartott egy kardot, a két kürtös pedig a general marsot fújta. A település végét jelző keresztnél várta a menetet a gyászkocsi. Eddig hozták felváltva a koporsót kézben. Itt már a rokonok kocsira ültek, a többiek gyalog folytatták az utat Kaplonyba, ahol a ferencesek felhelyezték a koporsót a ravatalra.³⁰ Nemcsak a templomban lévőknek, hanem az udvaron állóknak is volt igehirdetés – az utóbbi a svábokra való tekintettel németül. A beszentelés után leengedték a koporsót az akkor még a főoltár előtt lévő ideiglenes sírboltba anyósa, Barkóczy Krisztina és annak édesanyja, Koháry Judit mellé. A temetést követően a gyászolók visszatértek Nagykárolyba a gazdag torra.³¹

Bara Júlia közlése szerint a temetésről a nagykárolyi piarista templom rendháztörténetének írója – feltehetően a házfőnök – az alábbiakat jegyezte fel a *Historia Domusban*: „az idegen azt vélhetné, hogy itt Magyarország közgyűlése tartatik. Nincs ház egy, sőt három-négy vendég nélkül, tele van a vár [...]. Megkezdődik a temetés; nagy népsokaság előzi meg a pontificanst a várba vonulásakor. Amint oda érünk, mindnyájunk előtt a legdíszesebb temetési látvány [funeris teatro; gyász-színpad] tárul föl. Ugyanis a várkastély közepén tágas sátor volt felállítva, a melyben a méltóságos grófné tetemei voltak letéve.... Ha nem csalódom, a gyászbeszéd és búcsúztató 4 óra hosszáig tartott; de azért senki sem sokalta, mert ha nem a füleket, a szemeket bizonyára mindenki kedvteléssel legeltethette e szomorú temetési napon [...] Láthattál itt e napon mintegy a hadi kürttel adott jelre nőket készülni a csatára; amint ugyanis az udvarbeliek kivinni kezdték a koporsót, oda rohantak, rávetik magukat és hogy az elszakított végkép el ne távolíttassék, könyörögni kezdenek. A halottvivők maguk sem lettek volna könyörtelenek a rimánkodások és jajveszéklések iránt, ha nem kellett volna a földből valót a földnek visszaadni. [...] ha szemlélője lettél volna mindennek, nem tudtad volna, hová fordítsd először, hová másodszor tekintetedet, mert ezen gyászpompában egyesítve volt a nagyszerű a magasztossal [...]. Mindez mintegy hetedfél órakor végződött; utána a várban szokás szerint vendégség volt, a melyen elfogyasztott 4 ökör, 12 szekér hal, 50 bárány, 16 juh, 18 hordó bor, mert 2000-re

30 A gyászbeszédben elhangzottak szerint a temetést követően Rómában kezdeményezik majd a szentté avatását. Ennek a megtörténte, ill. elmaradásának oka még feltáratlan.

31 Éble, 1893. 337. o.

rűgott a vendégek száma, hét konyhán számos szakács izzadván munkájában.”³²

Károlyi Ferenc felesége temetése után négy nappal elvesztette héthónapos kislányát, Boriska Klárát is, akit családi körben a gyermekkriptába temettek el.

Apjához hasonlóan ő sem nősült újra. Felesége elvesztése miatt érzett fájdalma mellett hivatali teendői is gyakran szólították el otthonról, Nagykárolyból és Olcsváról. Mint Szatmár vármegye főispánjának, katonai főparancsnoknak, udvari főembernek és az ország különböző részén lévő birtokok urának sok dolga akadt.³³ Gyermeküket egy ideig sógornője, Constantia nevelte, majd férjhez menetelükig a lányokat kolostorban oktatták, Antal pedig Pozsonyban tanult.³⁴ Nyaranta Károlyi Sándor magához vette szeretett unokáit. Velük együtt emlékezett mindig az elhunyt családtagokra haláluk évfordulóján. Lelki üdvükért gyászmisét mondatnak, Barkóczy Krisztina emlékére pedig a szegényeknek alamizsnát is osztottak,³⁵ egész napos áhítatot tartottak.³⁶

A szoros családi kapcsolat miatt Károlyi Ferencnek és gyermekeinek nagy szívfájdalom lehetett Károlyi Sándor elvesztése. 1743. szeptember 8-án Erdődön bekövetkezett halála után a testet megmosták, majd díszes ruhába öltöztették. Fejére forgós süveget tettek. Ez a „világi megbecsülés jele volt – a főúri és a fejedelmi udvarokban ez a típusú fejfedő szolgált eszközül a világi tiszteletadásnak. A halott kezébe helyezett jegykendőre tekintve, minden keresztény hitte, hogy az elhunyt lelke immár

32 A Nagykárolyi Kalazanci Szent József plébánia levéltára (Nagyk. Lvt.) Historia Domus I. 7–10. Magyar fordítása: Gróf Károlyi Ferencné, született Csáky Krisztina halála 1736. február 28-án, temetése ugyanazon év márc. 20-án. Szerk. Éble Gábor. Budapest., é. n. Közli: Bara, 2019. 98. o.; Éble Gábor is az itt említett számadatokat közli. Éble, 1893. 337. o.

33 Az 1730-as évek végén az apja által fölszerelt lovasezred tulajdonosaként több hadjáratban vett részt. Lovassági tábornok, altábornagy, majd a Tiszán inneni részek főparancsnoka, 1748-tól Mária Terézia összes lovasezredének vezetője lett. A hétszemélyes tábla közbírája volt, a császári udvarban pedig valóságos belső titkos tanácsosi és főasztalmesteri címet kapott. Az 1750-es évek közepén Nagykárolyban nyomdát is alapított. Lásd Buda Attila: A Károlyi családról. Károlyiak | Ybl Egyesület (yblegyesulet.hu) Letöltés: 2021. 06. 07.

34 Anna 21 évesen ment férjhez gróf Szapáry Antalhoz, de hamar özvegyé vált. Apja halálát követően lemondott minden örökségéről Antal javára és a kassai apácázárdába vonult. Itt halt meg 1767-ben. Éva 1756-ban ment férjhez gróf Starhemberg Józsefhez. Az ő esküvőjét is, éppen úgy, mint az Annáét és az Antalét, Nagykárolyban tartották. 1799-ben halt meg Bécsben.

35 Takáts, 1910. 253.

36 Gyulai, 2008. 86.

vőlegényével, Krisztussal találkozott. A János jelenéseiben kifejtett óhaj – „a menyasszony és a lélek hív: Jöjj el” – valóra vált.³⁷

Tekintve a helyi társadalmon túl az országos közéletben elfoglalt helyét és szerepét, sőt fia pozícióit is, a temetés kiemelkedő eseménynek számított, amiről elmaradni megbocsáthatatlan bűnnek vagy legalábbis vétkes hanyagságnak tűnt.³⁸

Mindezek miatt Károlyi Ferencnek nagy körültekintéssel kellett megszervezni a fényes gyászünnepséget és kitűzni a temetés napját. Mivel a hűvös, csapadékos őszi és téli, valamint az esős tavasz miatt a pocsolyás, járhatatlan utakon nehéz lett volna a messzi vidékekről is eljutni Nagyváradba, a temetést elhalasztották a következő év június 22-ére.

A szép kort megélt³⁹ Károlyi Sándor holttestét halála után 48 órával tették koporsóba, ekkor Tapolcsányi Gergely nyitrai teológia tanár mondott fölötté gyászbeszédet. A temetésen, ahol szintén ő volt a szónok „az összes hallgatóságot zokogásra fakasztotta.”⁴⁰ Beszédét, éppen úgy, mint Novák István kassai ferencesrendi apát gyászbeszédét, kinyomtatatták.⁴¹

A Károlyi Sándoré lett az egyik legfényesebb temetés ebben az időszakban. A szokásrend szerinti pompás gyászünnep megszervezése a fia feladata volt, aki először levélben értesített mindenkit a halál bekövetkeztéről, majd segítőivel nekilátott a temetés részletes forgatókönyvének elkészítéséhez. Személyesen kérték fel azokat, akik aktív részeseivé váltak a ceremóniának. Ez alapján minden feladattal megbízott tudta, hogy a holttestet ki és mikor hozza le a palotából, miként váltják egymást a koporsóvivők, ki teszi a gyászkocsira, mikor, hol kell állni és haladni a gyászkocsi mellett, hány órákor indul és merre, milyen sorrendben halad a temetési menet Kaplonyig. Szabályozták azt is, hogy hol álljanak a reformátusok, milyen ruhát viseljenek a nemesek és a jobbágyok, illetve meghatározták a lovak feldíszítését.

A szertartás a temetés napján a halott felravatalozásával vette kezdetét. A ravatal a földre terített díszes szőnyegek felett magasodott a nagyvárad vár udvarán. A fölötté állított sátrat

37 Lásd Szabó, 1989.

38 Éble, 1893. 15. o.

39 1669. július 2-án született Olcsván.

40 Nagyváradban Gróf Károlyi Sándor tábornagy temetése alkalmával 1744. jún. 22-én Nagyváradban részint elénekelt, részint elmondott verses búcsúztató. Sajtó alá rendezte s kiadja Éble Gábor. Budapest, 1988. Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája, 11. o.

41 Kelemen Didák Koháry Judit felett elmondott beszédét Nagyszombatban, Barkóczy Krisztináét Kassán nyomtatatták.

családi címerekkel⁴² ékesítették. A rokonságnak az építményen belül a ravatal körül pontosan meghatározták a helyét.⁴³

A szertartást követő temetési menetben elől ment az ún. halottas ló,⁴⁴ aztán következtek a papok. A koporsó után közvetlenül csak Ferenc mehetett, mögötte haladtak a főméltóságok, a férfi rokonok, majd a „keservesek”, a nők. Őket követték a megyebeliek, majd a fegyveres svábság. A meghatározott rendet megbontani, a sorrendet megcserélni, a menetből kiállni nem lehetett. A temetési ceremóniát a püspök tartotta fényes kísérettel, a családtagoktól, rokonoktól, barátoktól, ismerősöktől való búcsúztatót a Károlyiakat jól ismerő pap írta és mondta, illetve énekelte el verses formában. A látványosságot fokozta, hogy a rendes katonaság ágyúval, fegyverrel vonult ki, és ott volt a megyebeli nemeshad, valamint lovaskocsikkal a főtisztviselők.⁴⁵ A halált követő temetés a 18. században nem a reménytelenség és a szomorúság ideje, hanem a hité, a bizalomé és az öröme, ezt példázza az is, hogy a temetés után örvendező szentmisén ünnepeltek.⁴⁶ A szertartás után Nagykárolyban gondoskodtak a gyászoló gyülekezet ellátásáról.

Apja halála után Ferencre hárult a vagyon kezelése és az ősök emlékeinek megőrzése. Anyja végrendelete szerint gondja volt özvegyen élő Klára nővérének gyermekeire is.⁴⁷

42 A címerek a család származását, a familiáris kapcsolatokat mutatták, ezért előfordult, hogy a kastélyok, kúriák falán az ősgalériákat helyettesítették. Sas Péter: *Funebria Memoria*, A kolozsvári piarista templom emléktáblái, halotti címerei és kriptájának sírfeliratai Kolozsvár, Verbum, 2010. https://www.academia.edu/45126272/Funebria_Memoria_A_kolozsv%C3%A1ri_piarista_templom_eml%C3%A9kt%C3%A1bl%C3%A1i_halotti_c%C3%ADmerei_%C3%A9s_kript%C3%A1j%C3%A1nak_s%C3%ADrfeliratai Letöltés: 2021. 03. 01.

43 Lásd Szabó, 1989.

44 Ezt a lovat általában az egyháznak adományozták. Lásd Szabó Péter: *A végtisztesség. (Mikrotörténelem)* Budapest, 1989. (a továbbiakban: Szabó, 1989/a.); Uő.: *A fegyverzet szerepe a főúri gyászszertartásokon.* *Ars Hungarica* 1986/1. 115–124.; Uő.: *Uralkodói temetéseink kérdéséhez.* In: *Magyar reneszánsz udvari kultúra.* Szerk. R. Várkonyi Ágnes. Budapest, 1987. 165. o.

45 A vármegyék levélben fejezték ki részvétüket. Éble, 1893. 15. o.

46 Beke Margit: *Barkóczy Ferenc esztergomi érsek temetési pompája.* Ministerio: Nemzetközi Történelemszeminárium előadásai: 1995. május 24–26. Szerk. Bárdos István, Beke Margit. Esztergom, rend., Társadalomtudományi és Kiadói Alapítvány, 1998. 21–28. o.

47 „Édesapja halála (1743. szept. 8.) után nagyon kevés öröndetes napja volt Klárának. Életének végén elkésérítette a vagyon felosztása, amely gyermekei számára kedvezőtlen volt, ezenkívül második leányának házassága is sok problémával járt... 1746-ban viszont ő maga már érezte, hogy közeleg a vég. Megírta végrendeletét, mely a Károlyi levéltárban található. P. Kóhalmi Kelemen Didák és Károlyi Klára című írásában olvasható.” Bogdan Asamczyk: *Kelemen Didák és pártfogói levelek tükrében.* 109. o. https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/5805/filologia_es_irod_opuscula_fuzet_02.pdf?sequence=1&isAllowed=y Letöltés: 2021. 07. 07.

Elhunyt szerettei miatt érzett gyakori szomorúságát feleltette egy időre gyermekei boldogsága, 1753-ban Anna, 1756-ban Éva, 1757-ben Antal házasságkötése. Fia esküvője után egy évvel azonban ő is távozott az élők sorából. 1758. augusztus 14-én Nagykárolyban halt meg. Tudta jól, hogy a halálba menőknek is vannak kötelességei, amelyeket ekkorra már kodifikáltak is, meghatározva, „hogyan kell meghalni. Az egyház és természetesen az egyént körülvevő társadalmi közeg elvárásokat támasztott a haldoklóval és a haldoklással szemben. Meghatározták a »jó halál« fogalmát, viselkedési szabályokat támasztottak a halálra készülővel és az őt körülvevőkkel szemben. Azt is mondhatnánk, hogy a haldokló számára egyfajta »mozgásteret« jelöltek ki, melynek túllépéséért súlyos árat kellett fizetni: az üdvözülés elvesztését. A haldoklás a temetéshez hasonlóan szervezett, nyilvános, tehát közösségi esemény, előadás volt, amelyet a halál rendezett, és a főszerepet értelemszerűen a haldokló kapta” – írta tanulmányában Matkócsik Attila.⁴⁸

A haldokló saját utódairól való gondoskodásának egyik bevett formája, lelki üdvének biztosítása a vagyoni viszonyok rendezése mellett az élettapasztalatok átadására, erkölcsi, politikai útmutatásra is szolgáló végrendelet volt. Ezt akkor tekintették érvényesnek, ha a még ép elmével elmondottakat foglalták benne írásba és hiteles tanúk előtt saját kézzel írta vagy írta alá a testáns. A végrendeletnek akkor volt igazán nagy jelentősége, amikor a gyermekek még kiskorúak voltak, számukra ugyanis gyámot kellett megnevezni, illetve tisztázni kellett az özvegy jogait, kötelességeit, a gyerekek öröklésének formáját és módját. A hagyatékolási szokások rendjét megváltoztathatta az is, ha az örökhagyónak több házasságból származó örököse is volt. A nők saját vagyonuk, móríngjuk, illetve a közös szerzemények felett rendelkezhettek, de ez utóbbiról csak akkor, ha özvegyként az arra való jogot megkapták. A Károlyi családban a 18. században Sándornak egyetlen fia volt, Ferenc, illetve neki szintén egyetlen fiúgyermeke maradt életben, Antal. Mindannyian nagykorúak voltak apjuk halálakor. Az öröklés rendjéhez, a hatalmas birtok fiúágon való örökléséhez ezáltal kétség sem férhetett. A lányok a kiházásításukon kívül pénzt és regáléjogokat kaptak.

48 Lásd Matkócsik, 2005.

Károlyi Ferenc végrendeletét még 1752. augusztus 23-án⁴⁹ megírta Nagykárolyban és az 1715:27. tc. szerint öt tanú aláírásával és pecsétjével hitelesíttette is az okiratot. Károlyi tanúi: Tholnay Pál, Szatmár vármegye alispánja, nagyváradi Ajtai Mihály, Szatmár vármegye házipénztárnoka, Péchy István és Nádudvari Sámuel, a házipénztár titkárai, valamint jászói Horváth Imre, Szatmár vármegye esküdtje voltak. Károlyi ebben úgy rendelkezett, hogy javait egyetlen fia örökölje. Miután a vagyonról így gondoskodott, a számára fontos erkölcsi sarokpontokra hívta fel fia figyelmét: Isten és a király, valamint hazája szeretetére és a hozzájuk való hűségre. Emellett fontosnak tartotta a testvéri szeretetet, az Annáról és Éváról⁵⁰ való gondoskodást, akikre hetvenezer német forintot hagyott. Mivel Éva ekkor még hajadon volt, kiházásítása is a bátyja feladata lett. A lányok csak a fiúág kihalása után tarthattak igényt a jussra. Apjuk rendelése szerint a lányok halálával az életben maradt testvérek egyformán osztozzanak.

Antal feladata lett az is, amit apja nem tudott megvalósítani: a templomépítés. Károlyi Ferencnek sok kliense, segítője, szolgája volt – őket is fia figyelmébe ajánlotta. Külön kiemelte közülük sógorát, Nyíregyháza újraterelítésében teljhatalmú megbízottját, gyermekei nevelésében segítőt, Rácz Demetert. Kérte fiát, hogy tartsa meg ő is plenipotenciáriusának a sok idegen tisztje mellett, remélve, hogy ismeretei révén hasznára lesz.⁵¹

Zárásként atyai áldását adta gyermekeire, lelkét pedig a keresztényi emlékezetnek ajánlotta.⁵²

Károlyi Ferenc még néhány évet élt, de végrendeletén úgy tűnik, hogy nem változtatott. 1758 nyarán azonban mivel hosszas betegsége nem akart javulni, elhívták nagykárolyi kastélyába az akkor legelismertebbnek tartott orvosokat. A konziliumra 1758. július 14-én Pestről Wallaskay János, Kassáról ketten (egyikük Mayer), Debrecenből pedig Hatvani István érkezett egy másik

49 Később kelt végrendelet nem ismeretes.

50 Szapáry Pál, aki 1750-ben vette feleségül Annát, 1753-ban elhunyt. Ezután az özvegy a kassai zárdába vonult vissza.

51 Károlyi Antal ebben nem követte apja utasítását: a tiszteket leváltotta, Rácz befolyása is megszűnt. Lásd Laczlavik György: A Károlyi család birtokai a 18. században. In: Szabolcs-szatmár-beregi Levéltári Évkönyv, 22. Szerk. Kujbusné Mecsei Éva. Nyíregyháza, 2021. 237–252. o.

52 A végrendeletet lásd a mellékletben!

orvossal. A tanácskozáson azt állapították meg, hogy az idősödő főúr hipochonder és csak szórakoztatni kell.⁵³

Augusztus 3-án újra elküldtek Hatvaniért, aki nagy bajt vélt látni, és Mayerért, aki teljes gyógyulást ígért. Augusztus 11-én még öntudatánál volt és utolsó kívánságaként elmondta a menyének, hogy megígérte az erdői papnak: a kálvinisták kezére került templomot visszaadja a katolikusoknak, de ezt már a fiának kell teljesítenie. Augusztus 14-én hajnalban feladták neki az utolsó kenetet, megáldotta a betegsége hírére hozzá siető lányát és távol lévő lányát és fiát, majd Anna lánya karjaiban meghalt. Antal felesége, Harruckern Jozefa Rácz Demeterrel intézkedett a ravatal felállításáról. „Felmerült, hogy balzsamozzák be [a holttestet], de ő [Rácz] nem egyezett bele, mondván, ez nem szokás, és nem lenne jó visszhangja, hanem ellenkezőleg...”⁵⁴

Másnap egyenruhába öltöztették, szablyát, pálcát és a főnemességre utaló jogart szimbolizáló arany botot adtak a kezébe, úgy ravatalozták fel. Meghúzták a harangokat, a ferencesek és a piaristák felváltva imádkoztak mellette, a diákok halotti zsoltárokat énekeltek. Másnap a megyei nemesség kézben átvitte a koporsót a kastély templomába. A gyászszertartásra a környékről közel 400-an gyűltek össze.⁵⁵

Károlyi Antal kézhez véve a történekről az értesítést, igyekezett Nagykárolyba, ahova 20-án este érkezett meg. Mint nagyapja halálakor apja, így most ő is olyan időpontot keresett a temetésre, amikor az utak járhatatlansága nem akadályozta a gyászszertartáson részt venni szándékozókban abban, hogy az ország minden részéből Szatmár központjába jöjjenek. Így a temetésre a következő év július 17-én kerülhetett sor. A szertartásnak több forgatókönyv-változata is készült. Ezek közül a gróf mellett utolsó óráiban is hűségesen virrasztó Szaplanczay Kristóf inspektor által készítettet fogadta el Antal.⁵⁶ Miután a testamentumában az elhunyt nem rendelkezett a temetésre vonatkozóan, a hagyományokat követték. A legfontosabb a monu-

53 A 18. századi arisztokrácia mindennapjai. Therese Corzan és Hueber Antal napló (1757–1759). Szerk. Arany Krisztina, Bara Júlia, Laczlavik György, Lengyel Nóra. Budapest, 2021. 237–238. o. (a továbbiakban Arany–Bara–Laczlavik–Lengyel, 2021.)

54 Uo. 261–263. o.

55 Uo. 264. o.

56 Laczlavik György: Károlyi Ferenc gróf halottas menete https://mnl.gov.hu/a_het_dokumentuma/karolyi_ferenc_grof_halottas_menete.html Letöltés: 2021. 02. 03.; A temetés leírását lásd Szabó Péter: Végtisztesség. A főúri gyászszertartás mint látvány. Budapest, 1989. 120–128. o.

mentalitás és a látvány volt. A kellékek beszerzésében nagy részt vállalt Rácz Demeter. Elismervényei, elszámolásai és számlái szerint a kőpíróknak a zászlókra 300 forintot fizetett.

A rézkoporsót a pozsonyi mester, Eller Péter⁵⁷ 4 hónap alatt készítette el 650 forintért. A koporsó a Sándoréhoz hasonló lett, elől volt a nagy családi címer verete, felül a képnek való hely, alatta a titulusoknak szánt réztábla. Pozsonyban még Daniel Schmidelivel is kötött megállapodást Rácz a címerek festéséről. A 200 papírcímert 1-1 német forintért készítették el, a 100 tafotáért 4 német forintot fizettek.⁵⁸

A temetésen több mint 2000 fő volt jelen. A ravatalt a kastély udvarán még pirkadat előtt felállították. Hat nemes ember állt mellette kivont karddal, majd köré gyűlt a rokonság is. A férfiak vitték az evilági létet és dicsőségét hirdető címereket és az örök világosságot szimbolizáló fáklyákat, míg az asszonyok a gyertyákat. A temetésre érkezettek a számukra kijelölt várakozóhelyeket foglalták el. A prédikáció után elindult a gyászmenet. A püspök és a katolikus papság mellett az udvari fekete sereg, valamint az ország főnemeseinek képviselői, valamint kismemes és közrendű alattvalói kísérték Károlyi Ferencet végső útjára. Minden felekezethez, minden kisebb-nagyobb csoportnak megvolt az irányító comissáriusa, aki tudta, hogy hol kell várakozniuk, mikor kell elindulniuk és hol a helyük a menetben.

A városban harangszóra indulók sorát a református nagykárolyiak, nyírbátoriak, ecsediek nyitották. Utánuk kettős keresztet vevő a görögkatolikus oláhok és oroszok, majd a latin kereszt után a különböző nemzetiségű római katolikusok következtek. Őket a katonát megidézve a svábok kék és zöld harci öltözetben, valamint a szatmári fegyverforgató nemesség lovasserege vonult. Az ágyú után színesbe öltözött paripák, a zászlót és díszfegyvert hordozók után jött „az elhunytat megszemélyesítő gyászos lovas”,⁵⁹ a fekete sereg egy része, majd a fekete takarós gyászparipa, ezután a sereg másik része. Utána hatlovas⁶⁰ szekér vontatta az ún. castrum dolorist, amelyet több száz gyertya díszített. Hatlovas szekerre tették a rézkoporsót

57 A pozsonyi Mihály-kapu tetején álló Szent Mihály arkangyal rézsobrot is Peter Eller rézműves mester készítette 1758-ban.

58 A tafotát vitték.

59 Szabó, 1989. 126. o.

60 A régi szokást követve a gyászkocsit vontató lovakat a kaplonyi barátok kapták meg.

is, míg az elhunytat díszes fakoporsóban váltva vitték vállon előbb a nagykárolyi udvarhoz tartozók, majd a megyebeliek, végül ferences, minorita, piarista atyák, utánuk a megyebeli nemesifjak, akik válogatott jobbágylegényeknek adták át. A koporsó előtt haladt baldachin alatt a püspök és a katolikus papság, utána 3 páncélba öltözött katona gyászlobogóval, illetve párnán lévő karddal és buzogánnyal a kezükben. A fekete sereg 6 fős csoportja mellett a koporsó után mentek a rokonok, férfiak és nők külön sorban, majd a zsidók és a vármegye serege.

A városból kiérve a koporsót a castrum dolorisba helyezték, a püspök és a rokonok pedig hintóba szálltak. A nők támogatására, segítésére külön „cavallérokat” rendeltek. Kaplonyba érve a kápolnába a vármegye nemesei vitték be vállon a koporsót. Ide azonban már csak a katolikus papság és a rokonok mentek be. A gyászmise végén a fakoporsót behelyezték a rézkoporsóba és leengedték a kriptába.⁶¹ Ezt ágyú- és puskalövésekkel adták a jelenlévők tudtára. A 3. ágyúszó után a dobokról levették a fekete leplet és színessel borították be.

Az elvonulásnak is szabott rendje volt, amelyben szerepet kaptak a gyülekezetüket vezető papok és a helységek bírái, nótáriusai is. A nemesség egy része a várba tért vissza a gazdag torra, más része a számára kijelölt szállásra ment, ahol enni és inni kapott.

A család nem csak a vendégek ellátásáról, kényelméről, hanem a szórakoztatásukról is gondoskodott. „Károlyi Ferenc temetésének előkészületei során, az elhunyt fia, Károlyi Antal a várkert megszüpítéséről, két kuglipálya készítéséről és azokhoz szükséges golyók és tekék, kanapék és asztalok beszerzéséről is rendelkezett.”⁶²

A temetés utáni napon tartották Antal főispáni beiktatását.

A végrendelet végrehajtója, Antal, igyekezett apja végakarátát teljesíteni. Testvérével, Évával kötött osztályegyezsége szerint elfogadták apjuk döntését, miszerint az apai jussból az ősi javak a fiúágot illetik. Így a nagykárolyi, olcsvai, erdődi, bélteki, csongrádi, megyeri uradalmak, poroszlói, kávási, hatvani porciók, a muzsai jószág, a tarcali kúria és hegyaljai szőlő, amelyeket még Sándor vásárolt és 1741-ben foglalták szerződésbe, az Antalé lett. Ide tartozott a pozsonyi, modori és szentgyörgyi ház is a

61 Szabó, 1989. 122–138.

62 Bara, 2019. 98. o.

szőlővel, réttel, szántóval és kaszálóval, ezt azonban az Évának testált 70 ezer⁶³ és az Antal által gyermekeit segitendőként ígért 40 ezer forint fejében átadta Évának 30 ezer forintba számolva be. Ehhez jött a sógorának a Jásztelek pusztá kiváltására adott 10 ezer forint. Az átadottak fejében kérte, hogy a pozsonyi házban szállása lehessen, igényt tartott a modori óborokra, a szőlő azévi termésére és ehhez szükséges hordókra.

Az anyai juszt, amit 300 ezer forintért adott el Csáky Krisztina és bevitte a Károlyi vagyona, most 137 700 forintra értékelték, ezt hármójuk között osztották fel. Ehhez jött még a „második rendbeli allaturalis” 30 forint. A nagyapjuk, Sándor által elzalogosított surányi birtokot is szándékozott Antal visszavenni azzal, hogy ez őt illeti. Amennyiben fiúutód nélkül halna meg, akkor a lányága viszi tovább a birtokot. Amennyiben Éva örökös nélkül hal meg, minden Antalra száll vissza, a bútorokat pedig lányai öröklik. Az ecsedi uradalmat bár apjuk, Ferenc vette meg, de nem fizette ki, így az az Antal feladata lett, ezért arra lánytestvérei és örökösei nem tarthattak számot.

A nagyanyai javakból Károlyi Ferenc testvérének, Klárának a gyerekei nagyobb részt kaptak, mint arányos lett volna, egy esetleges kiigazítások ezért Ferenc gyermekeinek is jutna még némi részbirtok Salánkon, Micen, Kokán, Belluán, a gyáli prédiumon és Kecskemét nyolcadából is, de ezek elenyészők voltak. Volt még egy udvarház Szatmáron, amit úgy kapott Ferenc, hogy tisztázza a per alól.

Az 1759. október 20-án Pozsonyban kötött osztályegyezséghez Antal 2000 arany vinculumot tett le. Tanúik voltak: Starhemberg József, az Éva férje, továbbá Püspöky István⁶⁴ és Gáspár Sándor szatmári assessorok.⁶⁵

Antal a végrendelet egyéb pontjaiban is igyekezett az apja utolsó akarata szerint eljárni: Istent féltő, udvarhú arisztokratává vált. Elődeivel ellentétben ő már szívesen élt Bécsben.

1766-ban főhadvezéri helyettes, valóságos belső titkos tanácsos, 1775-ben magyar királyi főasztalnokmester 1777 és 1782 között a váradi és ungvári kerületi iskolák főigazgatója, 1787-ben a magyar királyi nemes testőrzősereg kapitánya és tábornoszernagy, 1791-ben az aranygyapjas rend vitéze lett.

63 Ezt az adósság kiegyenlítéséig hitelként kezelik, amire 6 százalékos kamatot számolnak fel.

64 Károlyi Ferenc bizalmasa és katonatársa.

65 MNL OL P 392-I.-8.-No. 195., 200 1752.

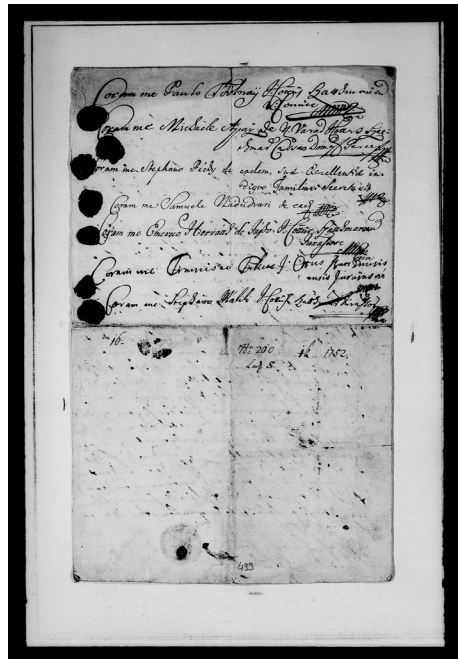
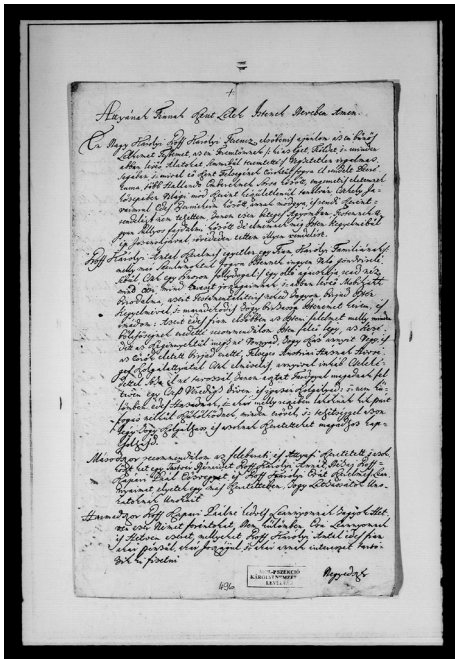
Amit azonban a maga módján értelmezett, az a kliensekkel kapcsolatos intelem volt. Nem igyekezett átvenni apja régi kapcsolatait, tisztartóit és jó embereit. Felülvizsgálat után sokat elbocsátott közülük, még a végrendeletben külön kiemelt Rácz Demetert is mellőzte.⁶⁶ Ferenc halálával a Károlyi-klientúrában is generációváltás következett be, és a korábbiak helyét elfoglalták az Antalhoz hű protektorok.

Az a Károlyi család, amely a 18. században országosan is jelentőssé vált, birtokgyarapodásának, vállalt magas udvari, katonai és megyei tisztségeinek megfelelően nemcsak életében, hanem halálában a temetési pompával is tükrözte helyét a magyar társadalomban.

Károlyi Ferenc emlékét továbbvitték utódai, de megőrizte egykori újjáélesztett birtoka, Nyíregyháza is.

Melléklet

Károlyi Ferenc végrendeletének első és utolsó lapja

66 Lásd Arany–Bara–Laczlavik–Lengyel, 2021. 324.

Károlyi Ferenc testamentuma, 1752⁶⁷

„Attyának, Fiunak, Szent Lélek Istennek Nevében Amen!

Én Nagy Károlyi Gróff Károlyi Ferencz elsöbben is ajánlom az én bűnös Lelkemet, Testemet, az én Teremtömnek (ki az egett, Földet, s minden abban lévő Állatokat semmibül teremtette) véghetetlen irgalmaságában 's mivel ő Sz[ent] Felségének eöröktül fogva el rendelt Decretuma több hallandó embereknek Sorsa között, engemet is életemnek közepiben világi mód szerént készületlenül találván, csekély javaimrül Édes Gyermekeim között, annak modgya és rendi szerént rendelést nem tehettem, hanem ezen beteges ágyomban, testemnek ugyan sullyos fájdalmi között, de elmémnek még Isten kegyelmébül ép Józanságával rövideden tettem ilyen rendelést.

Gróff Károlyi Antal szerelmes egyetlen egy Fiam, Károlyi Familiának (melly már Soecullumoktul fogva Istennek ingyen való Gondviselésébül csak egy Sinoron folydogál) egy öltő ágatskája reád néz mind őssi mind keresett Jószágimnak 's abban lévő mobiliaknak birodalma, azért Testamentaliter is néked hagyom, bírjad Isten Kegyelemével, 's maradékok is hogy bírhasssa Istenemet kérem és imádom. Azért Édes fiam elsöbben az Isteni félelmet, mely minden bölcsőségnek eredete, recommendalom, Isten féltő légy, az Kezedet az Szegényektül meg ne vonnyad, hogy száz annyit végy, és az eörök életet bírjad érette, Felséges Austriai Háznak hívséges szolgálattjától csak elmével is annyival inkább cselekedettel soha el ne távozzál, hanem aztat tárdgyul magadnak fel tévén egy csepp véredig híven és igazán szolgáljad. 'S nem külömben édes Hazádnak, 's akár melly részében lakóknak, kik pártfogás nélkül szükölködnek, minden erővel 's tehetséggel azon légy, hogy szolgálhass, és azoknak szeretetteket magadhoz kapcsolhassd.

Másodsor recommendálok az felebaráti és attyafi szeretetet 's azok közt két egytestvér Nénéidet Gróff Károlyi Annát Néhai Gróff Szapári Pál Eözvegyét és Gróff Károlyi Évát Szerelmes Leányaimat élyetek egy más szeretetiben, hogy Láthasátok unokátoknak unokáit.

Harmadsor Gróff Szapári Pálné kedves Leányom[na]k hagyok hetven ezer Német forintokat, nem külömben Éva Leányomnak is hetven ezeret, mellyeket Gróff Károlyi Antal Édes fiam akár pénzü, akár Jószágül 's akár annak interessét tartozik ki fizetni.

67 A végrendeletet betűhíven közöljük. Lelőhelye: MNL OL P 392-I.-8.-No. 195., 1752.

Negyedszer. Éva Leányom, minthogy még hajadon, annak tisztességos kiházásításáról Antal fiam tartozik prospiciálni a' még pedighen Isten akár egyiknek akár másiknak Szerentsét parantsol, Károlyi házomnál tisztességessen tartassanak.

Eötödszer. Isten távoztassa az fiu Ágnak defectusát, de ha történni találna, említett két Leányaimot mind ősi mind keresett Jóságimnak Successioja illeti.

Sexto. Nem külömben egyik vagy másik Leányomnak halála történni tanálna, tehát annak részével egyenlőképpen osztozzanak fel.

Septimo. Minthogy az Ur Isten magamat nem tett érdemesnek, mint Dávid Királyt, hogy Eö Sz[ent] Felségének Károlyban, Vásárhellyen, Kaplyonban az Barátok[na]k Templomot építhessek, Fiam, Károlyi Antal építse meg.

Octavo. Oldalom mellett Léveő Szolgáimnak, kik előmenetelekért szolgáltnak szolgálattyoknak tisztességos Remuneratióját Antal fiamnak ajánlom.

Melly utolsó kívánságomnak és rendeléseimnek szentül való megtartására, és tellyesítésére Kedves fiamot Gróff Károlyi Antalt intvén és obtestálván, terjesztem reá attyai áldásomat.

Károly die 23-a Mensis Augusti 1752.

Hoc addito ad Nonum hogy az melly példa nélkül való megbetsülhetetlen hívségeit mutatta hozzám Plenipotentiarusom N[emzetes] V[itéz]lő Rácz Demeter nem csak néhai édes Társom Idejében, hanem az ólta mind gyermekeimnek csecsemőségéből fel és kinevelésében, Istenem és Lelkem szerint javaslom, hogy ha csak fele adóságom, melly úgy az egy fiamra néz, kifizetéséig az édes fiam minden úttal móddal és kedvezéssel is igyekezzék ő Kegyelmet a Plenipotentiáriuságban meg tartani, mert maga hamar következendő kárával fogja romlását Jóságának, jövedelmének mostani új módi idegeny Tisztek alatt tapasztalni, erre azért mind kérem, mind intem, s a'mennyiben lehet ex vi aquisi[ti]onis kötelezem is az fiamot, Sőt ha az édes Leányaim ebben gátlásra inkább, mint segedelmére lennének a' fiamnak, nagy háládatlan, Ha azért ez akaratomat tellyesíti a' fiam azon Jóságáért ne véllye, hogy általam le volna kötelezve, mert a'melly kevés adományom van kezénél az eddig tett hasznát sem éri fel Szolgálattyának, és ugy is mind pénzében került, következő képen ha fel nem vállalhatná is ezen Szolgálatot az Jóság életéig ki ne vétethessék kezébül ő Kigyelmének.

Item hoc ipso hogy ő Felségének hív Szolgálatyára, Nemzetem Pártfogására köteleztem az fiamot, nyilván való csak azért oda fel kell nékie arra magának által módot irtani. De azt ugyan csak úgy moderállyá, hogy az Tiszán innét való földi residentiaját 's nevezetét el ne enyésztesse, mert Különb[en] se uralkodó felségeinek, sem Hazájának nemzetének olly hasznosan nem Szolgálhat. Jelentett 's javaslott Plenipotentionáriusomat pedig meg tartván 's tanácsával élvén, ellenben s az Jóságiban igazságot szolgáltatván (melly fő kötelessége az Uraságoknak hazánkban, 's Isten áldását fogja magára árasztani, hirtelen nyomván el erőtlenségem, egyebek bizlak Édes Gyermekeim benneteket az Isten irgalmas Gondviselésére, vezérellye utait maga Kegyelmes és Szent Tettzése szerént, mindenek felett az Isten országát keresvén, a' földieket önként is megnyere[n]dő Szent felségtől, ujjitván adom reátok fellyebb terjesztett édes atyai áldásomat, lelkemet keresztényi emlékeztetek ajánlom.

Anno die et Loco ut Supra

*Gróff Károlyi Ferenc (L. S.)*⁶⁸

Igazabban Por 's hamu

(L. S.) Coram me Paulo Tholnay C[omit]atus Szattmar V[ice]Comite

(L. S.) Coram me Michaelae Ajtay de N[agy]Várad C[omit]atus

Szattmar Cassa Domesticae Perceptora

(L. S.) Coram me Stephano Péchy de eadem hiae Excell. indigno
familiari Secretarius

(L. S.) Coram me Samuele Nádudvari de eadem

(L. S.) Coram me Emerico Horváth de Jászó C[omit]atus

Szattmar Jurassore

(L. S.) Coram me Francisco Fekete C[omit]atus Szattmar

Jurassore

(L. S.) Coram me Stephano Melit C[omit]atus Szattmar Jurassore”

⁶⁸ locus sigilli = pecsét helye.

Gróf Károlyi Ferenc

Kállay Miklós „Emlékek” című írása¹ Bevezetés

Az alábbi forrásközlés Kállay Miklós (1887–1967) miniszterelnöknek eddig nem ismert, színes és érdekes, helyenként lebilincselő, anekdotikus részleteket is felelevenítő, pályájának főképp korai szakaszát bemutató önéletírását tartalmazza. A Kállay Gyűjteményben lehető fel, két különálló, ám a szöveget illetően jól felismerhetően összetartozó, viszont 1-től indulva külön (gépelt) oldalszámozott részben. A nyíregyházi Jósa András Múzeum keretén belüli önálló Kállay Gyűjteményben lévő irathagyatékekben két külön leltári szám tartozik a két részhez.² A kállósemjéni Kállay-kúriában található kiállításban bemutatott tárgyi hagyatékhhoz tartozó szöveges tablóknál a szöveg részleteit már jó érzékkel felhasználták.

A mintegy 24 gépelt oldalt felölelő, csonkán maradt önéletrajzi írásról nem tudható, hogy szerzője közelebbről milyen szándékkal vetette papírra. Nem zárható ki teljesen, hogy valahol közzé is kívánta volna tenni, de valószínűbbnek tűnik, hogy inkább a maga és családja számára készítette. Nem tisztázható sajnos az sem, hogy ez az önéletírás pontosabban mikor készült. Lehetséges, hogy a pályája bemutatását azért zárja le a szerző a Gömbös-kormányban betöltött minisztersége idején, mert még jóval 1945 előtt készült az írása, vagy annak egy korábbi (talán autográf) változata, de éppúgy az is, hogy sorait már a háború utáni emigrációs időkben vetette csupán papírra, de végül nem folytatta mégsem, hiszen későbbi működésének bemutatását sokkal lényegesebbnek ítélte, idő és erőfeszítések tekintetében is.

1 A jegyzeteket kiegészítette, a szöveget szakmai szempontok alapján lektorálta és az eredetivel egybevetette: Joó András

2 Jósa András Múzeum, Kállay Gyűjtemény, JAM KGY 2020.1.1.1-9. leltári számon, ill. uo. 2020.1.2.1-14. számon. Digitalizálta: Kertész Tünde Fruzsina történész

Kállay Miklós ezen írásának olvasásakor szembetűnik, hogy nem egy szokványos, klasszikus értelemben vett emlékirat sorait olvassuk. A stílus és a nyelvezet arra utal, mintha inkább egy életrajzi interjúhoz készített előzetes feljegyzés lenne. Itt említhető, hogy egy jelentős részben édesapjára is emlékező, 1940-es interjújának egyes passzusai – tartalmukat és stílusukat illetően is – kifejezetten egybecsengenek az itt közölt önéletírásnak a szövegével. Különösen kiemelhető ebből az interjúból Kállay két, Tisza István buzdítására történt, sikertelen próbálkozása (1913-ban, illetve 1917-ben) képviselői mandátum elnyerésére.³

Kállay Miklós le is diktálhatta valakinek, vagy maga is írhatta írógéppel a szöveget. Az írásmód a történelmi-nemesi családnevek esetében árulkodó: ezek fonetikusan lettek rögzítve. New Yorkban megjelent emlékirataiban elsődlegesen az általa is képviselt régi világ apológiáját kívánta adni és a háború alatt vívott küzdelmeinek láttatása volt a fő célja. Saját életének bemutatása itt háttérbe szorult.

A keletkezés dátuma tehát csak feltételezhető. Nincs aláírva, dátumozva a gépelt irat, így néhány mondat segíthet csupán a keletkezésének hozzávetőleges meghatározásában: a Horthy Miklós (ma: Petőfi) hidat 1937. szeptember 12-én adták át, amelyről, mint befejezett építményről tesz említést, illetőleg az Erdélyi Pártról, amelynek elnökeként, osztálytársát, gróf Bethlen Györgyöt nevezi meg, kifejezetten jelen időben szól. Minthogy az Erdélyi Párt csak 1940-ben alakult meg, így az önéletírás ennél korábbra nem datálható.

Stílusa egyértelműen árulkodik Kállay mentalitásáról, neveltetéséről: a magabiztosság, az önmagába (is) vetett hit, a bizonyos (inkább jó értelemben vett) felsőbbrendűség – amely a sajátos dzsentri életmód lenyomata –, mind-mind érződik a szövegen. Ha jobban belegondolunk, Kállay szemszögéből ez teljesen érthető: nem sok család büszkélkedhetett azzal, hogy familiájuk históriája egyidős (ha nem régebbi) az országéval. Alig volt időszak, amikor nevükkel ne találkoztak volna országos vagy helyi közigazgatási, egyházi, politikai és egyéb közéleti területen, nem is szólva jelentős birtokosi és gazdálkodói tevékenységükről. Ez mindenképpen megadta egy család hivatástudatát és tartását. Minden generációjuk szemléletét átszötte a család és haza iránt

³ Kornitzer Béla: Apák és Fiúk. Nagy magyar értékeink – ahogyan fiaik látják. Budapest, Széchenyi Irodalmi és Művészeti Rt. I. köt. 214–216., illetve 217–218.

táplált aggódó felelősségérzet. A gyermek Kállay Miklós is ebbe nőtt bele, és ő is ezt adta tovább gyermekeinek.

A családi-rokoni kapcsolatok, a regényekből is ismert és általa is többször említett életmód a kor viszonyait tükrözte. Az élettörténet olvasása során kirajzolódik, kibontakozik előttünk egy születőben lévő politikusi életút: először az ő sorsa, karrierje függ az országos (miniszterelnökök, miniszterek) és a helyi politikusokétól (főispánok, alispánok), majd az évek múlásával fokozatosan elindul felfelé a ranglétrán, hogy – bár ezt már nem tartalmazza ez a rövid visszaemlékezés – 1942-44 között az ország miniszterelnökeként megpróbálja a lehetetlent: menteni, ami még menthető, kivezetni az országot a háborúból.

A visszaemlékezés Kállay Miklós nézőpontjából mutatja be a korabeli Szabolcs vármegyét, egyes településeit, de betekintést kapunk más tájegységek életébe is. Remélhetőleg hozzájárul a dualizmuskori, az első világháborús és a Trianon utáni időszakok jobb megértéséhez.

Hogy – mint említettük is – milyen „közönségnek” írhatta és milyen célból Kállay Miklós az alább közölt írását? Erre egyértelmű választ adni aligha lehetséges. Talán kizárólag a családjának írt, amolyan öngazolásként, talán a legszűkebb baráti körének? Túl értékes, a nemzeti emlékezet számára túl jelentős irat ahhoz mindenesetre, hogy sokáig hagyjuk elveszni a feledés homályában. Az utolsó mondatokban megmutatkozó ön- és rendszerkritika mindenképp figyelemreméltó, annak tükrében, hogy a Horthy-korszak egyik (a kormányzó bizalmi emberének számító) vezéralakjának a visszaemlékezéséről van szó.

A kéziratban az egyértelmű helyesírási hibákat a mai szabályok alapján (külön jelzés nélkül) korrigáltuk, gépelési elírásokat pedig szintén. Kállay Miklós csupán néhány helyen egészítette ki tollal az eredeti gépelt szöveget és zárójelbe tette az általa oda szánt gondolatokat. A kapcsos zárójelekkel az elmaradt, s ezáltal értelemzavaró betűket és szavakat illesztettük be a szövegbe, így különböztetve meg a szerző által használt eltérő írásjelektől az általunk tett betoldásokat. Egyes hibásan, szokatlanul használt szavakat vagy neveket meghagytunk eredeti formájában. Hogy tervezte-e tovább folytatni élettörténetét, információink szerint nem igen lehet már kideríteni... Annyi bizonyosnak tűnik, hogy iratait már csak 1944 novemberi letartóztatása, majd elhurcoltatása miatt sem vihette magával az emigrációba, emlék-

irataiban is arra hivatkozik, hogy semmiféle saját írásbeli forrás nem állt rendelkezésére, csak beszédei gyűjteménye, amelyre memoárját építette. A főleg szabolcsi nemesi családok, egyes tagjaik életére, működésére vonatkozóan szükségessé vált rövid életrajzok közlése.

Köszönet Kállay Miklós unokáinak, hogy hozzájárultak a kézirat megjelentetéséhez. Ugyancsak köszönet illeti dr. Rémiás Tibort, a Jósa András Múzeum és a Kállay Gyűjtemény igazgatóját az eredeti kézirat rendelkezésünkre bocsátásáért.

Jelen irat publikálása főhajtás, tisztelgés is Kállay Miklós, magyar királyi miniszterelnök személye és munkássága előtt.

Komiszár Dénes – Joó András

KÁLLAY MIKLÓS: EMLÉKEK

1.

Édesapám⁴ nagyszerű ember volt: a mi szemünkben a tökéletesség, a csalhatatlanság és magasabbrendűség megtestesítője. Rendkívüli műveltséggel, nyelvtudással, szónoki és íráskészséggel. Gyönyörű éles sasorrú, szőke fejjel, csodálatos kék szemekkel, arányos, de az átlagnál alacsonyabb termettel. Édesanyja, Tarnóczy Mária⁵ a kis Andrást még 9 éves kora előtt kiküldötte Bécsbe, ott is nevelkedett 21 éves koráig. És mikor a hatvanas években hazajött, bizony, nem tudott magyarul.⁶ De csakhamar megtanulta és nagyon szép magyarsággal beszélt. De másképpen nehezen illeszkedett be az akkori Magyarországra, főképpen a szabolcsi világba. Bécs kitörölhetetlen nyomokat hagyott [benne]; az utcán szaladgált elszökve hazulról, a '48-as bécsi forradalom alatt, mikor Kossuth egy gyereket vett az ölébe és azzal szónokolt és izgatott.⁷ Bécs a legmélyebb, soha el nem múló hatását annak zenei kultúrájában

4 Nagykállói Kállay András János György (Napkor, Szabolcs vármegye, 1839. április 9. – Nyíregyháza, 1919. október 18., temették: I. Nyíregyháza, Északi temető, 1919. október 21., exhumálták, II. Kállósején, Kállay-kripta) a 108 honfoglaló nemzetség egyikének, a Balog-Semjén törzsből származó Kállay-család sarja. Legrégibb szállásterületeik: Kállósején, Kis- és Nagykálló, Napkor, Oros, Tiszaeszlár stb. A család tagjai folyamatosan ott voltak Szabolcs vármegye vezetésében; fő- és alispánokat, udvari-, állami és egyházi tisztségviselőket adtak a megyének és az országnak. A 17. század közepén élt, „Restaurátor”-nak nevezett (IV.) Miklós három fiától ered a máig is virágzó három főáguk: (III.) György a horvátországi, (XII.) János az orosi és (IV.) Ferenc a napkori ág alapítói. Kállay András utóbbiból származott, 1889–1897 között Szabolcs vármegye főispánja.

5 Alsólelőczy és jezerniczei Tarnóczy Mária (Székesfehérvár, 1818. március 14. – 1857., temették: Napkor, Kállay-kripta)

6 V. ö. a Kállay Miklóssal készített interjú tartalmával: Kornitzer Béla: Apák és Fiúk. Nagy magyar értékeink – ahogyan fiaik látják. Budapest, Széchenyi Irodalmi és Művészeti Rt. I. köt. 214.

7 Talán a következő közkedvelt munka első kötetének metszetére utal: Gracza György: Az 1848–49-iki magyar szabadságharc története (Budapest, Wodianer és fiai, 1894–1898)

vitte magával haza. Tökéletes művésze volt a zongorának, kora klasszikusainak és 80 éves korában Beethovent könnyen játszotta.

Nehezen azonban, [de] megszokott. Nekilátott a magyar tanulásnak, gyakorlatképpen Senecát fordította magyarra és küldte szét a vármegyében, egyébként is könyveinek élt és végül is belecseppent a központjába a magyar kérdéseknek és a vármegyei politikai és gazdasági életnek. A cigánymuzsika varázsa megejtette és pompás tenorjával, Boka Károly primás⁸ vezetésével híres művelője lett a magyar nótázásnak. Győzött a Nyírség varázsa!

A Kállay családnak 1849-ben a kötött birtoka feloldódott és lassankint már csak az emléke maradt meg a legendás gazdagságnak. A kötött birtok honfoglalás-kori nemzetségi birtok 1847-ben még 144 ezer hold volt, és körülbelül felényi, mint ez, volt a szabad birtok. De már ebből sok elment akkorára; atyja, György⁹, már csak pár ezer holddal rendelkezett. Az 1847-ben felvett 1.160 ezer forint kölcsön[t] a jobbágyfelszabadítással ügyis megingatott uradalomnak ki kellett fizetnie, és az osztrákok úgy hajtották végre a jobbágyfelszabadítást, hogy az a kelleténél jobban megingassa a földbirtokos osztályt.

Szabolcs megye a bene possidendi,¹⁰ de cím nélküli nagyuraknak volt a hazája. Mirajtunk kívül meg kell még említeni az Elekeket,¹¹ Vay[aka]t,¹² a Gencsy[eke]t¹³ és főleg az Ibrányit.¹⁴ Jókai és Krúdy Gyula,¹⁵ Vas Gereben¹⁶ hőseinek a megtestesítőit.

8 Boka Károly (Debrecen, 1808. február 26. – Debrecen, 1860. július 11.), cigányprimás, Kossuth Lajos kedvenc muzsikusa

9 Nagykállói Kállay György (Napkor, 1811. október 21. – Nyíregyháza, 1883. október 8., temették: Napkor, Kállay-kripta, 1883. október 11.)

10 Helyesen: bene possessionati, azaz jómódú birtokos köznemesség, a vármegyei politika meghatározói

11 Pazonyi előnevű Elek-család; Szabolcsban (Nyírpazon, Demecser és Döge), Borsodban, Ugocsában és Zemplénben is voltak földbirtokaik, megyei tisztségviselők és katonatisztek is voltak köztük

12 Vajai és luskodi (később: Laskod) előnevű, grófi, bárói és nemesi Vay (ejtsd: „vaj”) család, az egyik legrégebbi szabolcsi nemesi család, nevüket a névadó Szatmár megyei településről, Vajáról kapták. Országos és megyei egyházi, politikai és katonai tisztségviselők voltak. Vaján kívül Alsózsoltán, Berkeszen, Deregnyon, Felsővadáson, Golopon, Nyírtasson, Pácinban és Tiszalökön voltak kastélyaik

13 Gencsi és érmihályfalvi előnevű Gencsy-család; Borsodban, Szatmárban, Szabolcsban (Balkány és Kisléta) voltak birtokaik

14 Vajai és ibrányi előnevű, a Kállayakkal és a Vayakkal rokon, utóbbiakkal közös címet használó nemesi família

15 Szécsénykovácsi előnevű, Zólyom megyéből származó, nemességét 1754/55-ben Nógrádban igazoló család. Idősebb, római katolikus vallású ágából származott az író Krúdy (III.) Gyula (Nyíregyháza, 1878. október 21. – Budapest, 1933. május 12.)

16 Vas Gereben (szül. Radákovits József, Fürged, 1823. április 7. – Bécs, 1868. január 26.) ügyvéd és hírlapíró, az 1850-60-as évek egyik legolvasottabb írója.

Jókai „A kiskirályok”,¹⁷ „Egy magyar nábob”,¹⁸ „Az új földesúr” hőseit e családok figuráiból merítette. Még Eötvös József „A falu jegyzője” [című regénye] is Szabolcsban játszódik. Kótajban volt a Török-szakad csárda stb.

[Apám] Napkoron élt, amely község sváb telepesekből állt, akiket a földesúr telepített oda és az ő fiatal korában még megőrizte sváb jellegét. Azután elvette Nagyhalászból Csuha Vilmát, nagyon szép és nagyon gazdag leányát az ősi Csuha családnak.¹⁹ Öreg dajkám mesélte, hogy mikor a halászi jószágot hajtották a kállósemjéni birtokra, ahova házasságuk után költöztek: „mikor a rengeteg jószág a hajcsárok keze közt beért a Forrás-tanyára, az utolsó még nem jött ki Nagyállóból.” A nagyhalászi birtok, amit később anyám örökölt, 3500 katasztrális hold volt, nagyrészt víz alatt, amit azután a Tisza-szabályozás révén a megye legtelevényebb földje lett.

Semjénben születtek a gyerekek, kettő meghalt, heten maradtunk meg.²⁰ Én nagy meglepetésre 11 évvel jöttem Tamás testvérem után.

17 „A kiskirályok a megye urai, a régi dinasztiai regénye. A Tanussy-család tagjai köré a többé-kevésbé jelentékeny szereplők hosszú sora, a régi világ legkülönbözőbb elemei és alakjai sorakoznak” – írja a regényről Acsády Ignác, vagyis: mágnások, kortesek, táblabírák, katonák, a hazai és bécsi magyar előkelő körök mindenféle egyéniségei.

18 Ibrányi Miklósról mintázta Kárpáthy János alakját Jókai.

19 „Csuha Tamás Halászbán, egy férje hagyott asszonnal lakott hitetlenül, akinek férje – Simák nevű felföldi származású – mérsároslegény volt Kemecsen. Aki miatt meg sem esküdhett vele. Csakis utolsó betegségében adoptálta a tőle született leányt, és tette Simákból Csuha Vilmává, s neki hagyományozta halászi háromezer holdas birtokát, akit azután Kállay András nőül vett. De nemcsak hiszem, de biztos tudomással bírok arról, hogy Csuha Tamás házában Kállay András, amíg Csuha élt, soha meg nem fordult. (...)” In: Krasznay Péter naplójegyzetei, 1861–1916. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai II. Közlemények, 38. Nyíregyháza, 2010. 147.

20 Kállay András és Csuha (Simák) Vilma további gyermekei: 1. György András Ottó („Gyurica”) (Kállósemjén, 1867. május 1. – Nyíregyháza, 1922. január 25., temették: I. Nyíregyháza, Északi temető, 1922. január 27., exhumálták, II. Kállósemjén, Kállay-kripta) kállósemjéni földbirtokos, neje: cserneki és tarkeői Dessewffy Jolán; 2. Mária Vilma („Tele”) (Kállósemjén, 1868. március 14. – Budapest, 1940. január 6., temették: Kállósemjén, Kállay-kripta), férje: nagykállói Kállay Emánuel (napkori ág); 3. Sarolta Vilma Gizella (Kállósemjén, 1869. június 20. – Kállósemjén, 1954. január 3., temették: Kállósemjén, Kállay-kripta), férje: radványi és sajókázai Radvánszky György; 4. Emil (Kállósemjén, 1871. május 15. – Budapest, Szent János Kórház, 1934. augusztus 28., temették: Kállósemjén, Kállay-kripta) tiszteletbeli szolgabíró, nejei: gencsi és érmihályfalvi Gencsy Ella, majd Czibur Ella; 5. Zsuzsanna Olga (Kállósemjén, 1872. június 14. – Nagyhalász, 1877., temették: Kemecse, Mikecz-kripta); 6. Tamás (1873. – Nagyhalász, 1875., temették: Kemecse, Mikecz-kripta); 7. András (Nagyhalász, 1875. január 7. – Nyíregyháza, 1941. május 12., temették: Kállósemjén, Kállay-kripta) nemzetgyűlési- és országgyűlési képviselő, újságíró, lapszerkesztő, Nagyhalász díszpolgára, neje: gencsi és érmihályfalvi Gencsy Mártha; 8. Tamás (Nagyhalász, 1876. május 1. – Gödöllő, 1963. január 29., temették: I. Gödöllő, római katolikus temető, 1963. február 1., exhumálták, II. Kállósemjén, Kállay-kripta) dr. jur., országgyűlési képviselő, nejei: Farkas Anna, majd nagykállói Kállay Ágotha (orosi ág).

A gyerekek mind Semjénben és Halászon születtek, kivéve engem, mert édesanyámat, korára való tekintettel Nyíregyházára vitték be. 1887 januárjában születtem elég gyenge gyereknek, de természetesen semmiféle különös kezelésben nem részesültem, úgy éltem, mint a többi falusi gyerek. Akkor már végleg Nagyhalászban éltünk, ahol édesatyám a mindig jobban és jobban kulturálódott birtokot vezette. Legrégibb emlékem a nagyhalászi ház, a kert, a gazdasági udvar és a pesztonkám, Pásztor Boris, akinek az egyik szeme kék, a másik barna volt. Legtöbbet Sarolta nővérem törődött velem, aki igazán ragyogó szép fiatal leány létére a nevelőanyám volt. Imádott engem, a gyönyörű szép szőke kisfiút. Azután jöttek a nevelők, különösen emlékszem Jeanne Dubois-ra, aki Nancyból egyenesen Halászbába érkezett, egy darab csokoládéval a batyujában, egy papiros táblával a mellén, amelyiken az útirány és a cím volt felírva. Gyalázatos állapotban érkezett meg szegény, sűrűfésűvel kellett az út emlékeitől megszabadítani. Nem voltak elkényeztetve akkor az emberek.

Atyámat nagy főispánnak tartották, rendkívüli tekintélye volt. A politikai kérdésekhez elfogulatlanul szolt hozzá, a legtöbb szönyegen lévő kérdést brosúrában tárgyalta, úgyhogy végül is megjelent munkái, dolgozatai három testes kötetben lettek kiadva.²¹ Szigorúan őrködött az alkotmányos törvények, igazságos közigazgatás felett, kiirtott minden korrupciót, őrködött a néppel való humánus bánásmód felett és a népi egészségügy akkor kivételes munkálója volt. Rengeteg adoma és történet is fűződik hozzá, pl. az is, hogy amikor a Nyíregyházát látogató öreg Ferenc József megkérdezte, mióta van itt a főispán úr, azt felelte: „– Több, mint ezer éve, Fenség.”²² Az is szájról-szájra járt, hogy mikor

21 A harmadik kötet 1912-ben jelent meg: Kállay András: Vegyes közlemények 1882-1911. III. kötet. Nyíregyháza, Jóba Elek Könyvnyomdája, 1912. Életpályájára lásd pl.: Margócsy József: Kállay András (1839-1919) Pályaképvázlat. In: A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve 41. Nyíregyháza, 1999. 343-350.

22 Az uralkodó helyes megszólítása: Felség. A történet másik verziója: „Amikor főispán volt, egy ízben Szalvator főherceg járt Nyíregyházán. A főherceg Kállayhoz szállt s az ő vendége volt egész ittléte alatt. A fehér asztalnál a királyi herceg a következő kérdést intézte Kállayhoz:

– Régen lakik Szabolcsban Méltóságod?

– Ezer éve Fenség, felelte Kállay.

Később megmagyarázták Szalvator főhercegnek, hogy a Kállay család ősei Árpád apánkkal együtt jöttek át a Vereckei szoroson, amire a Kállayoknak írásbeli dokumentumuk van, ellentétben a Habsburgokkal, akik mindössze nyolcszáz évre tudják visszavezetni családfájukat.” Id. Kállay András. *Nyírvidék*, 1919. október 21., 235. sz. Mivel több Szalvator keresztnevű férfi is volt a Habsburg főhercek között, a legvalószínűbb, hogy közülük Ferenc Szalvator (1866-1939) lehetett a történet szereplője, aki Ferenc József veje volt

fiatal korában Albrecht főherceg egy hadgyakorlaton megszállt a családi házban és a bemutatásnál András került, mint fiatal szőke családtag sorra, miután már egy tucat Kállayt bemutatattak, a főherceg meglepetten nézett rá és azt mondta: „– So jung und schon Kállay?”²³

⁴⁸ és a Bach-korszak elmúlván, a kiegyezés után a Kállayak újra bekapcsolódtak a politikai és állami életbe. Egy időben volt közös pénzügyminiszter és Bosznia kormányzója Kállay Benjámin²⁴ és 3 főispán: Albert,²⁵ a szegedi, aki még két törvényhatóságban volt főispán, Zoltán,²⁶ a hevesi, és atyám. Képviselők voltak Leopold,²⁷ Ubul,²⁸ András és Tamás testvérem. Az volt a protokoll, hogy a főispánok közül csak 3 lehetett belső titkos tanácsos, kettő ebből Benjámin és Zoltán volt.

Vas Gerebennek van egy közismert regénye: „A nemzet napszámosai”. Kállay Miklós²⁹ alispán története. Atyám az ő nyomdokain járt, mindenüvé elment a megyében és a falu jegyzőjét tekintette a falu legfontosabb emberének a vármegyei közigazgatásban, és azokkal érintkezett sokat. Minden vasárnap ebéden vagy a katolikus, de többnyire a református pap volt Halászbán vendége, Sutkával, a jegyzővel. Később Ritly Gyula volt nagyon híres falusi jegyző. Az ebéd késő délutánig tartott, mert mindannyian híres énekesek voltak és nótázva telt el a délután.

Teljesen liberális ember volt. A szabolcsi zsidóság nagyon sokat köszönhet neki, különösen mikor a tiszzaeszlári per után

23 A német kérdés fordítása: Ilyen fiatal és máris Kállay? – az anekdota a Kállayak ’48-as elkötelezettségére utal.

24 Nagykállói Kállay Béni (Pest, 1839. december 12. – Bécs, 1903. július 13., temették: Bercel, római katolikus köztemető) politikus, diplomata, történész, író, császári és királyi kamarás, az MTA és a bécsi Tudományos Akadémia tagja, a család orosi ágából származott.

25 Nagykállói Kállay Albert József Mihály (Kállósemjén, 1843. március 22. – Szeged, 1922. július 31., temették: Szeged, Belvárosi temető) szegedi, hódmezővásárhelyi és szabadkai főispán, a nagy szegedi árvíz után gróf Tisza Lajossal együtt irányította a város újjáépítését. Hálából a város díszsírhelyet adományozott részére, amely a Nemzeti Sírkert része. Nevét Szegeden utca viseli, napkori ág.

26 Nagykállói Kállay Zoltán Leó (Kiscsere-Kállósemjén, 1856. augusztus 2. – Bécs, 1914. július 20., temették: Eger, bazilika) dr. jur., országgyűlési képviselő emlékét Egerben, a belvárosban utca is őrizte, ez ma a Bajcsy-Zsilinszky Endre utca, napkori ág.

27 Nagykállói Kállay Leopold (Fehérgyarmat, 1791. október 6. – Napkor, 1860. november 22.), napkori ág.

28 Nagykállói Kállay Ubul (Oros, 1875. június 8. – Szód, 1952.) csiki főispán, kitelepítésben halt meg, főispáni beiktatásáról egy humoros történet jelent meg a Nyírvidék 1944. február 26-i számában, orosi ág.

29 Nagykállói Kállay Miklós (Kállósemjén, 1754. január 7. – Nagykálló, 1820. június 3.) magyar királyi tanácsos, a nagykállói vármegye háza építtetője, Kállay Miklós miniszterelnök ükapja, napkori ág.

vaskézzel állította helyre a törvénytiszteletet. Ő ismertette id. Korniss Ferenc³⁰ törvényszéki elnök megbízásából Eötvös Károllyal a valódi helyzetet. Az történt, hogy Somogyi³¹ Eszter, mikor a boltból jött, zsidó suhancok behurcolták a templomba, ott erőszakot követtek el rajta és azután megfojtották és a Tiszába dobták. Semmi vallási fanatizmusnak szerepe a dologban nem volt. Ezt természetesen nyilvánosságra hozni nem lehetett az úgy is felizgatott országos hangulatban és be kellett az eljárást szüntetni.³² Közéleti szereplése alatt, különösen otthon a megyében élt még a zsidóság atyám működésének emléke és támogatásukat jelentős részben neki köszönhettem.

A főispánságról lemondott '97-ben, Bánffy Dezső miniszterelnöksége alatt. A híres Bánffy-féle választásokban³³ atyám nem volt hajlandó pénzt elfogadni vesztegetésre, és az e célra leküldött pénzt a választási szabályos költségek levonása után Kertész Bertalan³⁴ titkárral visszaküldte a Szabadelvű Párt választási vezetőségének. Ez az eljárása természetesen lehetetlenné tette tovább maradását.

80 éves [78 éves] korában lépett fel először képviselőnek, pártonkívüli programmal. Ellenfele Megyery Géza³⁵ tekintélyes függetlenpárti [függetlenségi párti], 78 éves szabolcsi úr volt. Nagy többséggel lett megválasztva, és azokat a fiatal képviselőket, akik lejöttek a választási kampányban segíteni a választás napján – amely pedig rendkívül igénybe vette –, vacsorára hívta és azok, mint egy csodát nézték, ahogy reggelig szórakoztatott, énekelt

30 Tóthváradgyai és buji Korniss Ferenc (Nagyhalász, 1835. március 22. – Tiszabüd (ma: Tiszavasvári), 1922. május 1., temették: Tiszabüd, 1922. május 4., Korniss-kripta) dr. jur., ugoccai szolgabíró, a nyíregyházi királyi törvényszék elnöke, a tiszaezlári vérvádpert tanácsvezető bírása, a dadai járás országgyűlési képviselője

31 Helyesen: Solymosi.

32 A per kérdéseire lásd utóbbi műveket: Kövér György: A tiszaezlári dráma – Társadalomtörténeti látószögek. Osiris Kiadó, 2011. – Blutman László: A rejtélyes tiszaezlári per. Osiris Kiadó, 2017. A főispán és a zsidóság viszonyára: Margócsy 1999. 348–349.

33 1896 októberében zajlottak a korrump módszerekről elhíresült választások, Bánffy Dezső miniszterelnöksége idején. Lásd: ifj. Bertényi Iván: „A lelketeket adjátok az ördögnek, ha a kormánypártra szavaztok!” Adalékok az 1896-os választások történetéhez. In: Natio est semper reformanda...

34 Kertész Bertalan (1854-1916) nyíregyházi városi rendőrfőkapitány, főispáni titkár.

35 Vasmegeyeri Megyery Géza (Kecemce, 1846. szeptember 20. – Budapest, 1930. május 13., temették: Kecemce, 1930. május 16.) dr. jur., kemecsei földbirtokos, felsőházi tag, kúriai bírósági elnök, a nyíregyházi királyi törvényszék elnöke 1885-től 1908-ig, a tiszaezlári vérvádpert vizsgálóbírája, a Lipót Rend lovagja, a Felső-szabolcsi Tiszai Ármentesítő Társulat alelnöke, a Nyírvidéki Takarékpénztár Rt. igazgatóságának elnöke, a Szabolcs megyei Gazdasági Egyesület örökös tiszteletbeli elnöke. Halálát villamosbaleset okozta. Életéről bővebben: Komiszár Dénes: Megyery Géza, a „magyar bírák mintaképe”. Kecemce, 2009.

és először és utoljára láttam a Kállay-kettőst táncolni. Benczi Gyula³⁶ volt a primás. A választás 1916-ban [1917-ben] volt.³⁷

Pár évig élt még, azután valami daganat keletkezett a beleiben; román megszállás alatt voltunk, nem engedték, hogy bevigyük Debrecenbe a klinikára.

Az utolsó táblabíró volt karakterében, független gondolkozásában, műveltségében, utolsója a '48 és '67 közötti táblabíráknak, a 2-3 ezer holdas magyar úrnak, akik a passzív rezisztenciát vezették: vigyáztak, hogy ne provokáljanak, de nem engedtek semmiben. Száz évig az ország fenntartói voltak, ők és senki más.

11.

Édesapám idealizmusában és saját nagyszerűségének elfogultságában nem sokat törődött nevelésemmel, és én nem lévén szorgalmas és céltudatos fiatalember, örültem, ha nem veszik észre a bliccelt órákat, a nyelveknek az elhanyagolását, és nem az iskola irányította az életemet.

Nem voltak barátaim. Ma sem emlékszem, alig egy-két iskolatársamra. Illetve volt két unokatestvérem, Kállay Rudinak,³⁸ a kórházi főorvosnak Iván³⁹ és Rudi⁴⁰ fia[i]. Azokkal nagyon szerettük egymást, de nem sokban hasonlított a természetünk.

Az elemi iskolát, mint magántanuló Orsovsky bácsi⁴¹ iránításával [végeztem], a gimnáziumba, az első osztályba, a

36 Benczi Gyula (1849–1918) cigányprimás, a „Nyírség varázshegedűse”, a korabeli Nyíregyháza emblematikus figurája, Krúdy Gyula is megemlékezett róla írásaiban, sírja a nyíregyházi Északi temetőben van.

37 A nyírbogdányi választás. Id. Kállay András a képviselő. Nyírvidék, 1917. december 18., 280. sz.

38 Nagykállói Kállay Rudolf (Kiscsere-Kállósemjén, 1853. október 13. – Nyíregyháza, 1920. november 13., temették: Nagykálló, 1920. november 15.), napkori ág, Kállay Zoltán bátyja, dr. med., magyar királyi udvari tanácsos, Szabolcs vármegye törvényhatóságának és közigazgatási bizottságának tagja, a nyíregyházi Dessewffy (ma: Bessenyei) téri kúria építtetője, amelyet leányának, Helénnek ajándékozott, annak Kállay Miklóssal történt esküvője alkalmából. Itt kapott helyet a Kállay Gyűjtemény. Legidősebb fia, Tibor (1881–1964) a Bethlen-kormány pénzügyminisztere.

39 Nagykállói Kállay Iván (Nagykálló, 1887. május 1. – Okna, Bukovina, 1915. április 6., temették: Nagykálló) a cs. és kir. 9. huszárezred főhadnagya, hősi halált halt. Emlékére hűga, Helén mindhárom fiának második keresztnévként az Ivánt adta.

40 Nagykállói Kállay Rudolf (Nagykálló, 1889. június 23. – Balassagyarmat, 1958. január 22.)

41 Orsovsky Gyula (1850–1924) országos hírű pedagógus, római kat. népiskolai tanár, 1911-ben a Magyar Tudományos Akadémia által odaitélt díjban részesült. Lásd: *Nyírvidék, 1911. április 30.*

nyiregyházi evangélikus gimnáziumba⁴² írtak be. Tanárim felvidéki cipszer és főleg tót származásúak voltak, kitűnő magyar emberek és az iskola szelleme kifogástalan volt, ha a nívója nem is volt valami különös. Az én főfoglalkozásom azonban nem a leckék tanulása volt, hanem szenvedélyes növénygyűjtő, bogárgyűjtő [voltam], sőt még tojásgyűjteményem is volt. Komoly értéket jelentett növénygyűjteményem, amely a teljes nyíri flórát felölelte, teljesen meghatározva és osztályozva több ezer lapon. Később a kisvárdai gimnáziumnak ajándékoztam. Szüntelenül olvastam és megtörtént, hogy mikor negyedik gimnazista koromban szüleim felmentek telelni Pestre és én egy öreg szakácsnéval otthon maradtam, és atyám azt mondta: rendezzem át a könyvtárát és katalogizáljam, én bizony, ami érdekes volt benne, el is olvastam. Ma is emlékszem Melancht(h)on Apológiájára,⁴³ Flaviusra,⁴⁴ Grünwald⁴⁵ és Mocsári⁴⁶ híres munkáira és érdekes véletlen, hogy úgy emlékezem Kalmár Antal „Új Kiegyezés”⁴⁷ című munkája, amit akkor olvastam, nagy segítségemre volt Kmettinél, a szigorlaton. Különösen a magyar nyelvvel, illetve a magyar gram[m]atikával nem tudtam megbarátkozni és legrosszabb osztályzatom ebből volt; a bukástól csak az mentett meg, hogy dolgozataim a legjobbak voltak, és első verselési kísérleteim, amiket bemutattam Vörös tanár úrnak, szintén enyhítettek a helyzeten.

42 Az 1806-ban alapított nyiregyházi evangélikus közép fokú oktatási intézményt 1888-ban emelték főgimnáziumi rangra. Az iskola őrzi Kossuth Lajos Bencs László polgármesterhez írt levelét, amelyben hozzájárul, hogy az iskolai alapítvány az ő nevét viselje; nevét az intézmény 1921-ben vette fel. 1948–1992 között állami iskolaként működött, 1962-től szakközépiskolaként. Az Evangélikus Egyház visszakapta, jelenlegi neve: Nyiregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium. Kállay András fiai közül György, Emil, Tamás és Miklós jártak ide. Emlékkre 2019-ben állítottak közös emléktáblát az iskola falán a családtagok részvételével.

43 Philipp Melanchthon (eredetileg: Schwartzterdt) (1497–1560) német teológus, reformátor, Luther Márton munkatársa, egyik legfontosabb műve, amelyet az ifjú Kállay Miklós olvasott, az „Apologia azaz Az ágostai hitvallás védelme”; ford. Mayer Endre; Luther-Társaság, Budapest, 1900.

44 Iosephus Flavius (eredetileg: Jozsef ben Mattitjáhu) (37 k. – 100 k.) zsidó történetíró és hadvezér, művei a zsidók történetéről és háborúikról szólnak.

45 Bártfai Grünwald Béla (1839–1891) író, publicista, történetíró, politikus, történész, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, művei a magyar közigazgatásról, a magyar történelem sorsfordító időszakairól, népszerű politikusokról (Széchenyi és Kossuth stb.) íródtak.

46 Bocsári Mocsári Lajos (1826–1916) közíró, függetlenségi párti politikus, országgyűlési képviselő. Az erősen liberális-demokrata felfogású politikus nemzetiségi, közjogi és gazdasági kérdésekkel foglalkozott. „A régi magyar nemes: észrevételek Grünwald Béla: „A régi Magyarország” című munkájára” 1889-ben, a Franklin Társulatnál látott napvilágot.

47 Kalmár Antal: Új dualizmus. Rényi Károly kiadása, Budapest, 1909. című műve az 1867-ben létrejött dualista államszerkezetet elemzi.

Elvégezve a negyediket, tudatára ébredtem a tikkasztó voltának életemnek. Szüleim nagyon öregedtek, Nyíregyházára költöztek,⁴⁸ falusi életem abbamaradt, céltalannak nézett ki minden. Fivéreim külön éltek, igen nagy lábon, a vagyon folyton csökkent. Előálltam atyámnak ezekkel, hogy engemet küldjön Pestre a gimnázium felső osztályaiba. Így kerültem a Ferenc József Intézetbe.⁴⁹

Egy külön érdekes része kezdődött életemnek. Mint szelíd fiú kerültem mostan már szoros kapcsolatba kortársakkal, internistákkal és externistákkal. Ti. az intézetben 70-80 fű bennlakó volt, aranyaszomántos uniformisban jártunk és nagy volt a s[z] nobizmus. Viszont gimnáziumunk ugyanabban az épületben lévő II. kerületi katolikus főgimnázium volt. Az első sorban ültek az internisták, uniformisban, mögöttük a bejárók nagy tömege. Meg kell jegyezni, hogy ezek is igen válogatott, jó családból származó, úri fiúk voltak nagy többségükben. Közöttük egy zsidó volt, és természetesen az antiszemizmusról a híre sem hallottuk.

Osztálytársaim voltak internisták Bethlen György,⁵⁰ ma az Erdélyi Párt⁵¹ elnöke, unokatestvére Bethlen Béla,⁵² Nemes

48 A Bocskai utca 21. szám ház, amely ma is áll a belvároshoz közel, ebben halt meg 1883-ban Kállay György.

49 A Budapesti Királyi Egyetemi Katolikus Gimnázium 1876-ban költözött a kifejezetten a számára épített, a Várhegy Duna felőli lejtőjén lévő Ilona (ma Szabó Ilonka) utcai épületbe. 1888-ban a kultusz-kormányzatban igény támadt a bécsi Theresianum mintájára létrehozandó intézmény iránt, amely végül Ferenc József Nevelőintézet néven 1889 szeptemberében kezdte meg működését. Az intézet a budapesti II. Kerületi Katolikus Főgimnáziummal kapcsolatban álló internátus volt, amelynek célja: „oly gimnáziumi tanulókat, akik nagyobb általános műveltségre törekszének, gondos házi felügyelettel és tanítással minden tekintetben kiváló nevelésben részesíteni”. Az intézet növendékei a tanulmányaikat a gimnázium többi tanulóival együtt végezték, de ezen kívül francia vagy angol nyelvi oktatásban is részesültek, szülői kívánságra pedig még a zenében, táncban, vívásban, úszásban, korcsolyázásban és lovaglásban is gyakorolhatták magukat. A rendes iskolai tanításon kívül a növendékek nevelésével külön intézeti nevelők (prefektusok) foglalkoztak. Korrepetitorok álltak a növendékek rendelkezésére 1945 után a Nevelőintézet nem indult újra, a gimnázium más helyen, II. Rákóczi Ferenc Gimnáziumként folytatta működését. Az épület 1953-tól az építőipari szakoktatásnak adott helyet. 1997-től az épületben a Budapesti Egyetemi Katolikus Gimnázium működik.

50 Bethleni gróf Bethlen György (1888–1968) dr. rer. pol., diplomás mezőgazdász, országgyűlési képviselő, császári és királyi kamarás, magyar királyi titkos tanácsos, az Erdélyi Református Egyház főgondnoka, II. vonal, 3. főág, 1. ág.

51 Az Észak-Erdély visszatérése után, 1940 novemberében alakult pártról van szó.

52 Bethleni gróf Bethlen Béla (1888–1979) dr. sc. pol., császári és királyi főhadnagy, aransarkantyús vitéz, Beszterce-Naszód és Szolnok-Doboka vármegyék főispánja 1940-től 1944-ig, 1944. szeptember–október: észak-erdélyi kormánybiztos, 1945–1954 között börtönben, 1959-ben rehabilitálták, haláláig Kolozsváron élt, emlékiratait „Észak-Erdély kormánybiztosa voltam” címmel 1989-ben adták ki Magyarországon. Nagynénje, Bethlen Vilma grófnő (1850–1940) cs. és kir. udvarhölgy, csillagkeresztes hölgy (II. vonal, 3. főág, 1. ág) Kállay Béni felesége volt, unokanővére, Horthy Jenőné Bethlen Róza grófnő (1882–1955) a kormányzó sógornője.

Nándor, Lepel Pál,⁵³ egy horvát fiú; Szilassy Laci, a legjobb tanuló, elesett az első világháborúban, a nagyon tehetséges Kenyeres János,⁵⁴ az externisták közül sok kitűnő karriert csinált később, köztük az akkor is már megvetett, gyalázatos véget ért Dréhr Imre,⁵⁵ Vass József⁵⁶ államtitkára.

A tanári kar kitűnő volt, egyetemi magántanárok, közöttük, a „Kormányzó”, Demeczky Mihály⁵⁷ hiúsági betegségben szenvedett; nagyszerű matematikusnak tartott, de mindent elhanyagolt, hogy mint a Theresianummal egyenrangú intézet vezetője szerepelhessen és ünnepélyeket rendezhessen.

Nagy örömmel és jóindulattal közeledtem az intézeti fiúkhoz, de ez nem mindig talált viszonzásra és kezdtek velem szemben ellenséges klikkek kialakulni. Én nem ezért – de mivel kedvet kaptam a gimnasztikához –, iskola előtt egy fél órát lent töltöttem a tornateremben, és csakhamar nagyon erős fiú lettem. És bekövetkezett az idő, hogy bár nem volt természetemben, de sorra kellett vernem a szemtelenkedő fiúkat, és nagyon nagy respektusom támadt.

Azután jött a sakkozás. A legjobb sakkozója lettem az egész gimnáziumnak, a felső osztályokat is beleértve. Kenyeres társam volt egy darabig a vetélytársam. Később megengedték, hogy Kenyeressel együtt párszor a Marczy [Maróczy]⁵⁸ sak[k-]körben szimultán partikban játs[s]zunk.

Rendkívül könnyű testemmel és hatalmasan kifejlődött izomzatommal elértem, hogy a nyújtón fél kézzel tudtam, jobb kézzel felhúzódni, ami csak cirkuszi akrobatáknál fordult elő. A házi sportversenyeken, a házi vívóversenyeken, az országos

53 Báró Lepel Pál (1888–1937)

54 Vitéz lőfé dálnoki és homoródalmási Kenyeres János (1889–†?) m. kir. huszár őrnagy, az I. világháborúban szerzett sérülései miatt mindkét kezére megbénult, Nyiregyházán szolgált, Karcag országgyűlési képviselője, felesége pécsújfalusi Péchy Erzsébet (1896–†?), Horthy Miklós kormányzó unokahúga.

55 Nagyszentmiklósi Dréhr Imre (1889–1936) közgazdász, politikus, országgyűlési képviselő, államtitkár. 1934-ben a Népjelölti Minisztériumban feltárt korábbi panamak miatt eljárás indult ellene, elítélték. A kúriai ítélet kihirdetése napján, 1936 májusában öngyilkos lett.

56 Vass József (1877–1930) római katolikus pap, újságíró, hitszónok, teológiai egyetemi tanár, nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő, kalocsai nagyprépost, közéleti- és vallás- és közoktatásügyi, majd népjelölti és munkaügyi miniszter. Halála után széles körű korrupciót lepleztek le minisztériumában (Dréhr-ügy).

57 Gyergyószentmiklósi dr. Demeczky Mihály (1855–1920) matematikus, nyilvános rendes egyetemi tanár, magyar királyi udvari tanácsos, tartalékos főhadnagy, elsősorban számelmélettel foglalkozott, 1907-től munkahelye a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium volt, franciául és németül is jelentek meg művei.

58 Maróczy Géza világhírű sakk nagymester (1870–1951) nevére utal, valószínűleg a Pesti sakk-körrel van szó.

tornaversenyen és az országos atlétikai versenyen jó eredményeket értem el. (1908-ban a magasugrásból ifjúsági bajnok voltam 158 cm-rel.) Hihetetlen ügyességem, korlátlan önbizalmam tette lehetővé, hogy pl. az óriási épületet az ablakok alatti párkányon a sima fal mellett a harmadik emeleten körüljártam, a tanári kar rettenetes rémületére, és mikor legutoljára az Ilona utcán jártam és megnéztem vitézkedésem helyét, magam is szinte lehetetlennek tartottam.

A hatodik osztálytól kezdve filozófiai olvasmányokkal telt el minden szabad időm. Egyébként az osztályzataim közömbösek voltak, de filozófiai tájékozottságom annyira ment, hogy különben nagy ellenségem, Szuchy [Szuchy] tanár úr,⁵⁹ a VIII. osztályban, filozófiából egyszer sem mert feleletre kihívni, félt, hogy alul marad, de szorgalmasan megadta a jelest.

Ez vetette meg az alapját későbbi vezető szerepemnek az intézetben. Kiderült, hogy könnyű és kitűnő szónok vagyok; minden alkalommal én lettem a beszédek megtartására felszólítva. Mint hetedista gimnazista mondtam el Erzsébet királynéről az emlékbeszédet, a jelenlevők között volt Prohászka Ottokár és magához hivatva azt mondom: „– Fiatalembert így még nem hallottam beszélni!” Néhány verset is írtam, amelyeknek önképzőköri sikere volt és Haupt Stummer August⁶⁰ az én versemet szavalva nyert meg egy iskolák közötti szavalóversenyt. Így lettem azután mint nyolcadista önképzőköri elnök. Ti. az externátusi, vagyis az egész gimnáziumnak, mindkét féle tanulóit beleértve volt a Toldi Ferenc Önképzőköre (amelynek felügyelete alá tartozott a nagy Toldi könyvtár).

És az internisták is csináltak maguknak egy külön önképzőkört, aminek nem sok értelme volt. Én a Vörös Körösztr kórházban feküdtem valami betegségben, amikor jelentkeznek Miskey Andor és Gaál Endre elnökjelöltek, hogy ha én vállalom az elnökséget, ők mellém állanak, és akkor megválasztásom biztos. Így is történt.

Sok sikert arattam és természetesen vezetője lettem az egész diákságnak, és sikerült magas nívón tartani üléseinket és előadásainkat. Most is különösen szónoki képességem és vita-készségem domborodott ki. Természetesen, nem sokat

59 Szuchy Endre (Laborcrév, Zemplén vm., 1862. október 9. – 1939. május 8.) gimnáziumi tanár, irodalmár, nyelvész, görögöt, latint oktatott, 41 évig tanított az intézményben, útirajzok szerzője.

60 Buchenrodei és tavarnoki báró Haupt-Stummer Ágoston (Bécs, 1889. – Salzburg, 1973.)

törődtem az internátusi önképzőkörrel, de akit kértem, hogy vállalja az elnökséget, azután mások előtt azt mondotta, hogy ez csak egy trükk tőlem, mert úgy sem választanak meg. Erre a választás előtt két nappal jelöltettem magam az ellenőrző tanár úrral, és ellenjelölt nélkül lettem megválasztva, immár először a történelemben, personal-unioba egyesítve a két fontos intézményt.

Az érettségim tiszta jeles voltam, mint önképzőköri elnök nem is lehettem más.

III.

Szűk körben első voltam, senki sem vezetett, senki sem kritizált, senki sem adott tanácsot, hogy mi legyen ezután. Sok mindenhez volt kedvem, csak ahhoz nem, ami lettem: jogász. De abban az időben Magyarországon ez olyan volt, mint a leves az étrendben; kelletlenül. Atyám a vakációban egy nagyon okos dolgot csinált: be kellett járnom délig naponta a jegyzői irodában, íróasztalt kaptam, valami munkabeosztást, de fontos volt, hogy láttam a közigazgatást és a falu mindennapi életét.⁶¹

A nagyhalászi nép nagyszerű fajtájú ember volt. Egyáltalán a 7-8 község a Tisza felső folyásánál Dombrádtól kezdve lefelé, a legszintisztább magyar népet őrizte meg. Ez a csupa nádas kiöntés, rekettyés, érfolyásos, áthatolhatatlan rengetegbe nem hatolt be sem a tatár, sem a török, e pompás magyar fajtát őrzött meg tisztán. A nagyhalászi férfiak öles emberek voltak, dacára, hogy azt mondhatja valaki: ez nem magyar jelleg; mégis az volt, a lányok, asszonyok karcsú, szép teremtések.

A föld hihetetlenül termett. A holdankénti kétszáz mázsás burgonyatermés volt, a domboldalon a tökföld úgy nézett ki, mintha heverő gulya lenne ottan. Atyám az ország legnagyobb kapadohány termelője volt 500 holdon, 16 mázsás átlagokat ért el. Emlékszem, hogy a normális a 100 kazal búza volt. Szegénységnek semmi nyoma, és össze sem lehetett hasonlítani, mi volt akkor, és mi lett az első világháború után ugyanebből a népből. De majd erről máshol.

61 A *Nyírvidek* 1910. október 16., 40. sz. tudósít: „A vármegye főispánja Zoltán Béla, dr. Erdőhegyi Lajos és Kállay Miklós végzett joghallgatókat díjtalan közig. gyakornokká nevezte ki.”

1912-ben szolgabíró voltam Kisvárdán.⁶² Kisvárdá egy érdekes hely volt. Kis város, a lakosságnak legalább fele zsidó. A Kárpátalja után az első letelepedési hely az Alföld szélén. Vagyonos középosztály, kulturált felsőbb réteg alakult ki. A keresztény társadalom tulajdonképpen csak a hivatalnokokból, a Tisza Társulat⁶³ mérnökeiből, a gimnáziumi tanári karból, szóval nem tősgyökeres odavalósiakból állt. A tősgyökeresek az ott felnőtt zsidó intelligencia volt. Magyarra emlékszem ős-kisvárdaira, csak a Hrabovszkyakra,⁶⁴ Rézlerekre; pedig a Várday⁶⁵ család volt az egyik legelőkelőbb ősrégi magyar nagyúri család. Kisvárdá határában volt félig romokban egy Kállay-kápolna, és kriptá a kápolna alatt. Én temettettem be, mert teljesen nyitva állt, pár tucat szétvert koporsóval és mindegyik halott mumifikálódva volt (nem mesterségesen, hanem valószínűleg a homokdomb szárazságától. Ugyanígy volt a nagykállói családi kriptá is). Az utolsó Várdaynak Veér Judit volt a felesége, akit Bercsényi egy éjszakára megszerzett, a férje pallosjogával kivégeztette.⁶⁶ A nyírbátori templomban van egy szép szarkofág Báthory, Kállay, Kisfaludy címerrel.

62 A Nyírvidék 1912. június 2., 22. sz. közli: „Gróf Vay Tibor főispán dr. Kállay Miklós közigazgatási gyakornokot tiszteletbeli szolgabíróvá nevezte ki.”

63 A Felsőszabolcsi-Tiszai Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulat 1846-ban alakult Fényeslőkén. A társulat kezelésében lévő árterület a Tisza bal partján Zsurk és Vencsellő között terült el Szabolcs megyében. A szabadságharc bukása után, 1854-ben alakult újjá Kisvárdán. Elnökévé gróf Lónyay Menyhértet választották, aki e tisztelet 30 éven keresztül – haláláig – töltötte be. Utóda Kállay András lett. Az 1881. évi árvíz töltésemeléseket és erősítéseket tett szükségessé, a munkálatokat 1887-ben fejezték be. Az árterületet a nyírségi magaslatokról lezúduló kúvizektől is mentesíteni kellett. Ezt egy övcsatorna építésével oldották meg, amely Berkesztől kiindulva Vencsellőnél torkollik a Tiszába. A Nyír víz Szabályozó Társulattal kötött „Szerződmény” alapján a munkálatokat a Felsőszabolcsi Társulat végezte, a Nyír víz Társulat anyagiakban járult hozzá, és vállalta az övcsatorna további fenntartását. A csatornát 1879-1882 között építették, és Lónyay halála után – munkásságának elismerésül – Lónyay-főcsatornának nevezték el. A társulat később áttette székhelyét Nyíregyházára.

64 Hrabovai előnevű, trencsényi eredetű régi nemesi család, megyei hivatalnokok és katonák voltak közöttük. Hrabovszky Rudolf (1825–1897) 1848-as százados, ügyvéd, földbirtokos és neje Kállay Augusztá (1831–1912), orosz ág gyermekei közül Guidó (1853–1913), ügyvéd, nyírbátori országgyűlési képviselő, a Függetlenségi és 48-as Párt szabolcsi elnöke, felesége Kállay Margit (1865–1942), Hrabovszky Kornélia (1854–1944) férjei: I. Rézler György (1841–1901) ügyvéd, II. Angyalossy Pál (1854–1908) főszolgabíró.

65 A Gutkeled-nemzetségből eredő, kisvárdai előnevű család írásmódjai: Várdai, Várday, Wárday. A család jelentős tagja pl.: Pál (1483–1549) esztergomi érsek, királyi helytartó, illetve Ferenc (†1526.) erdélyi püspök.

66 Az utolsó Várday, Miklós, neje Losonczy Dorottya volt. Kőröstarcsai Weér Judit (1641–1707) széki gróf Teleki Mihály (1634–1690) erdélyi főkancellár özvegyeként ismert. Lampérth Géza regényes színjátékot írt a történetéről, „Veér Judit rózsája” címmel, amelyről Ady is tudósított. A korabeli iratokban, 1550-ben említett Kállay János szörényi bán felesége Várday Klára (Judit) (1524). Az említett kriptá az 1950-es években a Gyár úti lakótelep építéskor végleg megsemmisülhetett.

De a környéken annál inkább megvoltak a régi családok: Mándokon a Forgách, [Tuzséron] a Lónyay, Odescalchi és oda jártak a Salamonok. Papon a báró Horváthok, Mednyánszkyt, a nagy festőt, Czóbel Minkát,⁶⁷ a költőnőt ott ösmertem meg. Jékén Liptay Béláék, akinek fia, László legjobb barátom volt, nagy versenyzők voltak, László 3 évig úrlovas bajnok. Azután a gróf Vayak, Berkeszen Gáborék, Zichy lány a felesége, [Nyír]Tasson Tiborék, Khuen-Héderváry Károlynak nővére az asszony, a harmadik, gróf Vay Ádám a vajai várban élt, ahol Károlyi Sándor és Pálffy a majtényi fegyverletételt tárgyalták meg. A többi, a báró Vayak Tiszalökön, messzebb laktak. Nem említettem a sok Jármty, Elekeket, Ibrányiakat, Eördöghöket a környéken, ezeknél nem lévén fiatalság, ritkábban jártam hozzájuk. Mándokon falkavadászat volt még, a legtöbb helyen apróvad, így természetesen minden hétvége el volt foglalva. Hétköznap szép kis lakásomban sokat olvastam és sokat jöttem össze a szép zsidó asszonyokkal és lányokkal, akik kultúrszomjasok voltak, én pedig akkor jöttem vissza hosszabb párizsi tartózkodás után. A férfiak között ragyogó koponya és kiváló jellem volt Vadász Lipót,⁶⁸ Tisza István kabinetjében igazságügyi államtitkár, talán a Szabadelvű Párt legjobb szónoka. Hosszú estéket töltöttünk együtt, a politika elméleti és akkori gyakorlati oldalait ő tárta fel nekem és megható volt, milyen szeretettel és ambícióval foglalkozott velem. Az ügyvédek között természetesen kitűnő képességű emberek voltak, Halassy [Halasi], akinek a fia, Halassy [Halasy] Gyula⁶⁹ galamblovó világbajnok volt, egyik lánya Halassy [Halasy]

67 Balogfalvi Czóbel Vilhelmina (Anarcs, 1855. július 12. – 1947) költőnő, fordító. Sógora Mednyánszky László festő. Nem rokona viszont Czóbel Bélának.

68 Vadász (1882-ig Weinberger) Lipót (Kisvárdá, 1861. november 3. – Budapest, 1924. augusztus 29.) jogi tanulmányait a Budapesti Tudományegyetemen végezte, majd ügyvédi oklevélének megszerzése után szülővárosában nyitott ügyvédi irodát. Megalapította a Szabolcsmegyei Ipartestületet, amelynek tíz évig töltötte be elnöki tisztségét. 1886-ban egyike volt a Szabolcsvármegyei Szabadelvű Párt megalapítóinak és a Felsőszabolcsi Hírlapot szerkesztette. 1910-18 között munkapárti országgyűlési képviselő volt és Tisza István személyes bizalmasa. 1913-tól 1917-ig igazságügyi államtitkár volt előbb Lukács László, majd Tisza István kabinetjében. A Tisza-kormány 1917-ben történt bukása után előbb ellenzékbe vonult, majd teljesen visszavonult a politikától és ismét ügyvédként dolgozott, illetve részt vett a zsidó felekezeti életben. Az izraelita Magyar Irodalmi Társulat társelnöke volt. Számos jogi tanulmánya jelent meg szakfolyóiratokban.

69 Halasy (sokszor, nem helyesen: Halassy) Gyula (Kisvárdá, 1891. július 19. – Budapest, 1970. december 20.) az 1924-ben, Párizsban olimpiai bajnok agyaggalamb-lövészetben. Világbajnok csapatban, 1936-ban. Apja Halasi (korábban: Fisch) Mór, a Kisvárdai Takarékpénztár vezérigazgatója. Az izraelita vallású családnak Nagykállóhoz is volt kötődése.

Piroska,⁷⁰ Károlyi Mihály önkreálta miniszterelnöksége alatt államtitkára volt, ügyvédtársa, a Kiss Molnár nagy matematikus volt, a gimnáziumi tanárok között volt egy oláh származású képzett fiatalember, akivel sokat vitatkoztam, de éppen úgy ott voltam Barcs⁷¹ közjegyző kispörköltös szeánszain is, hivatal után. A gazdasági élet koronázatlan királya egy öreg ortodox zsidó, Reismann Hermann⁷² fakereskedő volt, aki még magyarul nem tudott, akinek fiaiból az Eszenyi fiúk lettek, híres magyar gavallérok és jó pozícióba került emberek.⁷³

Főszolgabíróm egy tökéletes úriember volt, Nozdroviczky László⁷⁴ dögei földbirtokos, híres magyar gulyával. Szolgabíró társam Erdőhegyi Lajos⁷⁵ volt. A hivatalos élet igen rendes, komoly munka jegyében folyt, a szociális szellem sem hiányzott, de a járásban nyugodt volt a helyzet. Csak Fényeslitkén volt mindig valami nyugtalanság. Én nem nagyon lelkesedtem munkámért. A kihágásokat és cselédügyeket intéztem, inkább a falvakat látogattam és a lakossággal szerettem kapcsolatot találni. Tűzvész esetén mindig ott voltam. A kisvárdai templom égésekor én vezettem a templom tetején az öntözőcsövet, a vizes bolthajtás be is szakadt alattam, de a csöbe megkapaszkodtam és néhány perzselésen kívül semmi bajom nem történt.⁷⁶ Valahol a szabolcsi levéltárban kell lenni Nozdroviczky jelentésének „hősi” magatartásomról. Ha verekedés volt valahol a közelemben, a rendőrbiztos rögtön engem hívott, hogy szedjem rendbe őket.

70 Groák Ödönné, Halasy Piroska (1881. július 24 – ?), a Feministák Nyíregyházi Egyesületének elnöke (1915).

71 Barcs Béla m. kir. kormányfőtanácsos,

72 (1830. v. 1833-1914). *„Halálozás.* Reismann Hermán kisvárdai tekintélyes nagybirtokos, megyei bizottsági tag kedden délután 86 éves korában elhunyt. Temetése szerdán délután ment végbe nagy részvét mellett. Az elhunyt nagyműveltségű öreg ur rendkívül jótékony ember volt. A közügyekben tevékeny részt vett. Az elhunytat nagyszámú gyermekein kívül igen kiterjedt rokonság gyászolja.” *Nyírvidék, 1914. április 9., 29. sz.*

73 Eszenyi (Reismann) Jenő tornyospálcai birtokos, 1914-ben magyarosított. *Nyírvidék, 1914. augusztus 13., 65. sz.*

74 Nozdroviczki Nozdroviczky László (Óntelek) Kékcse, 1881. május 2. – Döge, 1929. február 8.)

75 Kisjenői és erdőhegyi Erdőhegyi (II.) Lajos György (becenevén: Gömbi) (Kisvárdá, 1887. július 25. – Budapest, 1954. március 11.) dr. jur., 1929–1932 között Szabolcs vármegye főispánja, nemzetgyűlési képviselő, felsőházi tag, Kállay Miklós gyermekkori barátja, osztálytársa az evangélikus főgimnáziumban, később legbizalmasabb munkatársa. Kitelepítették és halála előtt szállították Budapestre, ahol egy fővárosi kórházban meghalt. Földi maradványait özvegye hazahozatta Nyíregyházára, az Északi temetőben lévő családi sírboltba.

76 Nagy tűzvész Kisvárdán. *Nyírvidék, 1914. május 3., 36. sz.*

Egyik augusztusi napon, szombaton reggel, a jókori vonattal elindultam Nyíregyháza felé kaki [keki] vadászruhában, vadász bakancsban, hogy délre Kállósemjénbe érjek Emil testvéremhez foglyászni. 9 óra körül érkezhettem Nyíregyházára, ahol az állomáson nagy meglepetésemre, Vadász Lipót, Vay Tibor a főispán és néhány pesti képviselő várt. Ott rögtön félrevonultak velem és közölték, hogy Vadász Lipótnak, mint akkor parlamenti szokás volt, a kormány tagjává történt kinevezése folytán, le kellett mondania mandátumáról és újra választatni magát. Ez meg is történt, de kiderült, hogy nem valószínű megválasztása, mert az ellenzék olyan erővel feküdt rá a kerületre.⁷⁷ Így azt határozták, hogy ő másutt lép fel, én pedig ugorjak be tíz nappal a választás előtt a jelöltségbe. Én haboztam, de Vadász Lipót azt mondta, hogy ez Tisza István óhaja, akinél ő már régebben felhívta rám a figyelmet és így nincs kitérés.

Ebben a percben meg is indult egy örült hajsza.⁷⁸ A kerület nagy volt, sok községgel, köztük népeseekkel. Központja egy városzerű iparosodó község, Nyírbátor. Autót kaptam, faluról-falura jártam, ügyvédeimtől kölcsönkért zsakettben és csíkos nadrágban, akkor úgy dukált, csak a régi sárga vadászcipóm

77 A megyei hivatalos lap beszámolója szerint: „Vadász Lipót, államtitkár az elmúlt vasárnap tartotta Nyírbátorban program beszédét. Képviselő társai közül Almássy László, Hegedűs Kálmán, Hoványi Géza, Janiga János, Kállay Tamás, Madarassy Elek Gyula báró, Mihályi Péter, Münnich Kálmán, Pál Alfréd, gróf Pongrácz János, báró Radvánszky Antal, Rednik Gábor, Szojka Kálmán és Várady Gyula jöttek le a program beszédhez. Nyíregyházáról, Kisvárdáról, Kállóból és főleg Kállósemjénből nagyon sokan utaztak Nyírbátorba. Óriási néptömeg, színes bandérium, diadalkapu, lobogódisz fogadta az államtitkárt, kinek közel másfélórás beszédjét a nagy vendéglő tágas udvarát zsúfolásig megtöltő közönség hallgatta végig. A beszéd után azután a tisztelgő küldöttségeket fogadott az államtitkár, majd a 200 terítékű ebédhez ültek le a jelölt hivei. [...] A fővárosból jött képviselők, az államtitkár és Nyíregyházán időző családja az esti vonattal utaztak el.” *Nyírvidék*, 1913. május 22., 41. sz.

78 A választás menetét pedig egy héttel később a Nyírvidék így kommentálta: „Folyik a harc, de nagy fordulat állott be. A volt képviselő, Vadász Lipót államtitkár ugyanis a hétfőn tartott ülésen lemondott a jelöltségről. Ezt az elhatározását azzal indokolta, hogy most a kerületnek békére és nyugalomra van szüksége, – hogy azt politikai ellenfelei is nagy részben is elismerték és az ellenpárt vezérférfiai közül is többen kijelentették, miszerint nem tartják kívánatosnak ezúttal a harcot. Az államtitkárnak az a reménye azonban nem vált valóra és mert a harc oly modorban indult meg, melynél fogva a kerület súlyos bajoknak lehet kitéve, – őt érzelmi és erkölcsi okok kényszerítik a visszalépésre. – Hogy azonban a kapocs közte és a kerület között megmaradjon, ajánlotta, hogy dr. Kállay Miklóst válasszák meg. – A gyűlés egyhangúlag jelöltjének kiáltotta ki dr. Kállay Miklóst, Kállay András volt főispán fiát. És most folyik az erős küzdelem. Kállay Miklós szerdán Leveleken, csütörtökön Nyírlugoson és Gyulajban tartott programbeszédet. – A függetlenségi párt Hrabovszky Guidó jelöltsége mellett harcol, és ő is körúton van a községekben.” *Nyírvidék*, 1913. május 29., 43. sz.

volt rajtam, amit az Est ki is szerkesztett. Beszédeim igazán kitűnőek voltak. Folyt belőlem a szó és a gondolat. Minden helyen mást mondtam. Mindenki meg volt lepve. Pár epizód:

A belci és szadagorai csodarabbik⁷⁹ felhítták a zsidókat, hogy támogassanak. Utolsó emberig mellém állottak. 1700 szavazott le.

Amint megyünk Rohod község felé, porfelhő látszik, megállítom az autót, lovasok látszanak közeledni lobogókkal; egyszerre eltűnik a porfelhő és vagy 20 zsidó lány látható, amint szőrén ülik meg a lovat. A vezetőjük elem rúgtat és így köszönt: „– Mi, intelligens rohodi zsidó lányok, üdvözljük a jelöltünket, a jó Isten segítsen!”

De hát mindehhez pénz kellett. A párt adott 130.000 koronát, apám 110-et, és egyszerre csak elfogyott. A választást vezető urakat összehívták és kiderült, hogy még 100.000 koronára van szükség. Öt perc alatt le volt jegyezve.

Előzőleg Vadász Lipót jelöltsége már több százezer koronába került, amit gróf Károlyi Imre⁸⁰ nagybirtokos, Károlyi Mihály testvére, a Magyar Bank elnöke folyósított. Uram Isten, mennyi pénz volt [az] akkor!

Minden jól ment volna, de az ellenzéki képviselők 40-en megszállták az egész területet; Apponyi Albert a református papnál volt szállva, Károlyi Mihály a leggazdagabb zsidó ügyvédnél, a szocialisták mindenütt elszórva. A közigazgatás és a katonaság meg volt félemlítve, mindenben tűrte a szabálytalanságokat és a szónokok becstelen demagógiáját. De mégis jól ment minden. 500 főre becsülték a többségemet, mikor a választást megelőző napon jött a híre, hogy Désy Zoltánt a bíróság Lukács László miniszterelnök elleni rágalmazási perben felmentette, vagyis igaznak fogadta el állítását, hogy Lukács az ország legnagyobb panamistája. Erre azután megingott és összeomlott minden.⁸¹ A csendőrség nem akadályozta meg, hogy a Pestről hozott suhancok leszedjék választóimat a szekeréről, kifogják a lovakat stb. stb. Így azután a 79 Haszid irányzatú tekintélyes zsidó vallási vezetők (caddik) Szadagorában (Bukovina) és a galíciai Belzben.

80 Károlyi Imre (1873–1943) nem testvére, hanem unokabátyja volt Károlyi Mihálynak.

81 1912-ben Désy Zoltán a munkapárti Lukács László kormányfőt Európa „legnagyobb panamistájának” nevezte és választási korrupcióval vádolta. Lukács hozzájárult, hogy az ügyészség rágalmazás címén büntetőeljárást indítson az ellenzéki képviselő ellen. A perben bebizonyosodott, az állítás megalapozott: Lukács még pénzügyminiszterként pártja választási kiadásaira 4,8 millió koronát fogadott el a Magyar Banktól 1909-ben.

választáson Hrabovszky Guidó keresztapámmal szemben 57 szavazattal lemaradtam.⁸²

Akkor az első vonalban a sóügy szerepelt, ti. Lukács László, mint pénzügyminiszter a sóbányákat bérbe adta az eddiginél magasabb áron, az addigi bérlőnek, a Magyar Banknak, de viszont bizonyos összeget kapott tőlük a párt a választásokra. (Ahogy ez pl. ma Amerikában és másutt is szokásban van.) Ezért támadta meg Désy Zoltán. Mikor Nyírbéltek községben legalább ezer ember előtt az asztal tetejéről nyílt helyen beszélni kezdtem, a tömegből kiemelkedett Szmrecsányi Gyuri⁸³ felvidéki néppárti képviselő, legalább két méter magas volt és odakiáltott beszédem közben, becéző nevemen szólítva: „– Mica! Beszélj inkább a sóról! – Jól van Gyurikám – feleltem –, hát beszéljünk a sóról. Te, mint felvidéki tót ember biztosan nem ismered az itteni szokást, hogy ha az ember nádat vágni, csíkot fogni, vagy miegymásért bemegy a mi pocsolyás tavainkba, amely hemzseg a piócától, magával visz egy kis sót mindig, hogyha a peste [beste] férgé ráragad a lábszárára, egy kis sóval meghintse, amitől leesik. Azért kellett Gyuri a só, hogy titeket az ország testéről lerázzunk”. Azt hiszem, abban az időben kevesen feleltek ilyen jól.

Bukásom nem volt különös hatással rám. Epizódnak tekintettem, hiszen alig voltam 24 éves. Közben felhívatott Tisza István, akit akkor ismertem meg. Azt mondotta, hogy: „– Vadász Lipót úgy beszélt rólad, hogy még egyszer a helyembe fogsz kerülni. Tudom, hogy hogyan küzdöttél, a legelső alkalommal gondom lesz rá, hogy bekerülj a parlamentbe.” A pártban történt, sokan voltak, többen hallották a beszélgetést, ezzel vége is volt, ez sem fordított ki nyugalmamból.

Visszamentem Kisvárdára, hozzáálltam a restancia feldolgozásához, éltem addigi életemet.

1917-ben a háború súlyos korszakában, már Nagykállóban

82 „A nyírbátori választás. A nyírbátori erős függetlenségi kerületben Hrabovszky Guido 48-as függetlenségi programmal fellépett képviselő jelölt ellen a munkapárt dr. Vadász Lipót, igazságügyi államtitkár visszalépése után dr. Kállay Miklóst léptette fel. A harc erősen folyt mindkét párton, de a 2-án, hétfőn megtartott választás a függetlenségi győzelmével végződött. Este félhét órára 261 szótöbbséggel választották meg Hrabovszky Guidót, a függetlenségi párt jelöltjét, akinek a mandátumot Megyery Géza választási elnök lelkes beszéd kíséretében adta át hét óraker. A nép lelkesedéssel fogadta az eredményt és impozáns tüntetést rendezett a függetlenségi párt mellett, élteve Justh Gyulát, s az ellenzék vezéreit.” *Nyírvidek*, 1913. június 5., 45. sz.

83 Szmrecsányi Szmrecsányi György (1876–1932) pozsonyi főispán, Szmrecsányi Lajos egri érsek rokona.

voltam főszolgabíró és házas ember, amikor szól a telefon és a központ jelenti, hogy a miniszterelnökség akar velem beszélni. Jeszenszky⁸⁴ államtitkár van a telefontól, aki azt mondja, hogy másnap reggel 11 órakor a miniszterelnök, Tisza István beszélni akar velem, legyek akkorra a várban. Közelebbit nem mondhat. Természetesen, másnap ott voltam és nagy meglepetésemre azt mondja Tisza: „– Én megígértem neked, hogy behozlak a parlamentbe. Most jobban szükségem van, mint bármikor küzdőképes fiatalemberekre. Megürült Daniel⁸⁵ lemondása folytán az oláhfalusi kerület, Székelyudvarhely⁸⁶ megyében, rendelkezésedre áll. A többit beszéld meg Jeszenszkyvel. Szervusz, sokat várok tőled!”

Kimentem Jeszenszkyhez, aki ismertette velem a részleteket: „– 82 szavazója van a kerületnek, a többi meghalt vagy háborúban van. Egy kis történelmi anakronizmus, de gyönyörűen fekszik a hegyek közt, nyáron ne felejtse el lemenni.” Mondom: „– Hát én most akarok lemenni.” „– Minek mennél oda le? A főispán mindent tud, elrendezett már mindent, majd három harisnyás székely feljön, átadja neked a mandátumot, megvendégeled őket és rendben lesz minden. Eredj haza, intézd el a dolgaidat, mert nem sokat leszel többet otthon, mert nehéz idők előtt állunk.”

Hazamentem és vártam. Egyszer csak Tisza István lemondásának jött a híre. Jeszenszkyt már hiába kerestem a miniszterelnökségen, felhívtam Ugron Ákost,⁸⁷ az udvarhelyi főispánt, aki tudta, illetve aki izente, hogy felesleges lemenni. Mondom: „– Most talán csak le kéne menni mégis.” „– Most meg már minek jössz le? Én is holnap itt hagyom a hivatalt, itt felfordult minden, nem leszel idevalósi képviselő.” Mégis felmentem, gondolható, milyen kalandos utazással, a háború ezen szakában.⁸⁸ A főszolgabíró ímmel-ámmal vállalkozott, hogy velem jön Oláhfaluba, de megmondta, hogy hiába megyünk, mert itt járt valami Pattantyús

84 Kisjeszeni Jeszenszky Sándor (1852–1917) jogtudós, író, királyi főügyész, valóságos belső titkos tanácsos. A találkozó egyik utolsó ténykedése volt, ugyanis 1917. március 10-én elhunyt.

85 Vargyasi báró Daniel Gábor (1854–1919) dr. jur., valóságos belső titkos tanácsos, az Országgyűlés alelnöke.

86 Helyesen: Udvarhely megyében.

87 Ábránfalvi Ugron Ákos (1849–1926).

88 A háború első három évében a parlamenti pártok hallgatólagos egyezsége szerint, a lemondások folytán megüresedő parlamenti helyekért nem küzdöttek: amelyik párthoz tartozott a korábbi képviselő, annál maradhatott a mandátum. A biztos befutónak tekintett munkapárti jelöltnek, Kállay Miklósnak Tisza lemondása után mégis kihívója akadt

Ábrahám⁸⁹ nevű ügyvéd, aki a magára hagyott emberek közül 42-öt ezer koronájával megvett; tényleg csak a kisebbség állt velem szóba, akiket két nap alatt úgy sikerült feltüzelni, hogy a többségi pártot (a kisebbség volt a fiatalság) csúnyán megvertük, és ezzel otthagytam második sikertelen jelöltségem színterét. (Pedig rosszul tettem, mert a Guttman fiú nem volt 24 éves, és így a mandátumot a Legfelsőbb Bíróság hamarosan megsemmisítette, és ha leszavaztatom az embereimet, automatikusan én lettem volna képviselő.)⁹⁰

Nem tudom, hogy lett volna jobb. A '18-as politikai élet zűrzavarában, mi történt volna, nagyon fiatal voltam még, ha eléggé lehiggadt is és képzett is, de engesztelhetetlen ellenfele lettem volna Károlyi Mihály irányzatának. Nem programjának tárgyi tételei miatt, bár árulása kibírhatatlanná tett mindent, amit látszólag még jót is akart, pl. választójog, földbirtokreform, de az embergárda, akik körülötte voltak, és a tömegek állandó lázítása gyűlöletessé tette előttem ezt az emberi roncsot. Természetesen, családi körülményeim is megnehezédtek volna, gazdaságom elhanyagolódik, talán jobb volt, hogy a nehéz időket otthon éltem át, együtt szenvedve a néppel, fajtámmal, minden jó magyarral.

1914. szeptember 7-én volt az esküvőm Helénnel⁹¹ Nyíregyházán. Kora gyermekkori barátság és szeretet fűzött össze, úgyszólván együtt nőttünk fel, már amennyiben egy hét évvel fiatalabb leány és fiú viszonyáról ezt mondani lehet. Nagyon szerettük egymást, tulajdonképpen mindenki akarta ezt a házasságot, közmegelekedést keltett. Nagykállóba költöztünk, szépen berendeztük az apósom ottani régi házát és nagyon boldogan éltünk.⁹² Hamarosan jöttek

89 Danckai Pattantyús-Ábrahám Dezső (1875–1973) függetlenségi párti-, majd polgári demokrata politikus, országgyűlési képviselő, igazságügyi-, majd belügyi államtitkár. Ábrahám Ernő író bátyja. Károlyi Mihály kormányában igazságügyi államtitkár. A Tanácsköztársaság idején Szegedre szökött, ott a harmadik szegedi kormány, a Nemzeti Kormány miniszterelnöke lett 1919. július 12. – augusztus 12. között. Kormányára nevezte ki fővezérré Horthy Miklóst és ő szervezte meg a Nemzeti Hadsereg toborzóbizottságát. A Huszár-kormányban belügyi államtitkár, majd átmenetileg visszavonult a politikai élettől.

90 E választásról lásd: Ignác Károly: A pártközi paktum vége? Hadszintér és Hátország, URL: <http://elsovh.hu/a-partkozi-paktum-vege/> Letöltve: 2021. július 10.

91 Nagykovács Kállay Ilona Helén Mária Zsófia Gabriella (Nagykovács, 1894. május 1. – Budapest, 1945. február 6.) széleskörű karitatív munkát végzett, halálát a fővárosi harcokban aknaszilánk-sérülés okozta.

92 A nagykovácsi egykori Kállay-kúria (Kossuth utca 40.) jelenleg gondozási központként és idősek otthonaként funkcionál.

a fiúk: Kristóf,⁹³ Miklós,⁹⁴ András.⁹⁵ Szolgabírói fizetésemen kívül megélhetésünket biztosította, hogy apám és apósom 400-400 korona havi járandóságot adtak.

De az esküvőnk is már a háború megindulása után hirtelen jött nehézségek között jött létre. A hivatalban rengeteg dolgom volt, ismerősök, barátok, rokonok nagyrészt bevonultak és én is csakhamar jelentkeztem. Nem is vártam meg a kiképzést, hanem Tamás testvéremmel – aki autós beosztott volt József főherceg mellett – kimentem az orosz frontra, ahol pár hétig önkéntes előőrs szolgálatot teljesítettem, míg fagyott lábbal vissza nem küldtek. Egy lábujjamat le is kellett vágni. Így hadiszolgálatomban semmi dicsőséget nem arattam. Édesapám, mikor a háború kitört, egy memorandumban lefektette nézetét a háború kimeneteléről. Megírta a háború elvesztését, a monarchia feloszlását, és hogy a nemzetiségek felét elveszik az országnak. Közjegyző előtt lepecsételve, zárt borítékban elhelyezte a nyíregyházi megyei múzeumban. Vajon megvan-e?⁹⁶

Nemsokára atyám átadta nekem a kállósemjéni 1400 holdas ősi családi birtokot. Hóman Bálint honfoglalás-kori térképén már szerepel Semjén, mint a Balogsemjén törzs települési helye. Azt hiszem, Európában az egyedüli földdarab volt, amely ilyen hosszú időn [keresztül] egy család birtokában maradt. Tőke nélkül, háborús időben, ahol lovat elvittek, tehenet, ökröt húsnak rekviráltak és egyáltalában terményt, mindent be kellett szolgáltatni, nehezen indult a gazdálkodásom. Emberhiány is nagy volt, öregekkel és gyerekekkel kellett dolgozni. De azért nagy presszióval csináltam, elméletileg is képeztem magam és atyámtól örökölt Frank Mózsi⁹⁷ ispánommal intéztük a dolgokat.

A háború alatt sok érdekes és nehéz dolog fordult elő a közigazgatásban is, különösen mentől beljebb mentünk a háborúba. Háború ellen izgató agitátorok járták a falvakat, idegen-ellenőrző razziákat csináltunk, szigorú volt az igazoltatás, de durvaságot nem engedtem, nem indítottam közigazgatási eljárást, hanem a bíróságnak adattam át a gyanúsakat.

Talán '16-ban történt, hogy rendkívüli természeti tűnemény. Balkány község felől egy késő délután beborult az ég, 14 kilométerre volt, sivítás, bűgás hallatszott. Nálunk halálos csend volt, egy levél sem mozdult. Késő volt, a fogatom munkában volt a tanyán és csak másnap jókor reggel tudtam kimenni. Fele úton Biri községtől kezdve, az utat szegélyező makkfák, erős akácok mind végig derékban volt kettétörve, nem kicsavarva, ahogy

az rendes viharból van. A tengeriföldek mintha le lettek volna hengerelve, a szénaboglyákat elvitte a szél, a krumplit kiszedte a földből, az apró tavakból – ami az őszi esőtől telt meg –, a víz ki volt nyomva. Beérkeztem Balkány községbe, ahol borzasztó helyzetet találtam. Jellemzőnek csak elmondom, hogy az országút mellett a falu elején, volt egy cséplőgépes vállalkozó, akinek a cséplőgépét az olajos hordók egy részével a szél átemelte az országúton és a kőfalon keresztül a Gencsy-parkba vitte. Háztetők alig maradtak meg, a legidőállóbb volt a mohos, rothadt szalmatető. A református templom a falu közepén ketté volt nyílvá. A falon be lehetett menni és a másik oldalon kijönni. De nem omlott össze, mert a pléhtető hamar elrepült és a szél szabad utat kapott. Egész furcsa dolgok voltak. Egy parasztháznak nyitott kéményéből a sonkát és szalonnát kivitte, a határban találták meg. Aki embert és állatot meg tudott kapni és nem feküdt le rögtön a földre, azt, mint a pelyhet vitte magával. Az orkán tíz kilométerre Balkány előtt keletkezett, utána két-öt kilométerre sávban vált széjjel, és sem előtte, sem utána nem volt nyoma sem.⁹⁸

Mikor Tisza Istvánt a király lemondatta és a zűrzavar megkezdődött, írásban lemondottam.⁹⁹ Kifejezetten megírtam ebben, hogy az elkövetkező anarchiában és törvénytelen rendszerekben nem akarok hivatalt viselni, mert a néppel szemben érzett felelősségem nem engedi meg, hogy olyanokat szolgáljak, akiket nem tartok az ország méltó vezetőinek.

Ott is hagytuk nyárára a kallói lakást és szüretig a kállósemjéni házban laktunk, ahol György, legidősebb bátyám állandóan tartózkodott. Ő nehéz ember volt, 20 évvel idősebb nálam és teljesen süket. Csodálatos virágkertészete volt, krizantémos házai híresek voltak, ezer számra termelte őket. Persze, a háború alatt ráfizetéses volt. Egész vagyonát erre költötte.

De a gyerekeknek jó volt, nagyszerűen fejlődtek, az öreg Julis¹⁰⁰ kosztján és a hallatlan odaadással, amit az anyjuktól kaptak.

A háború elveszett, el kellett vesznie, de hogy gyalázatosan, szégyenteljesen, a szükségesnél nagyobb áldozatokkal történt, az a 48-as pártok, Károlyi Mihályék és a szocialisták bűne és felelőssége. Jött azután a román megszállás. Azelőtt még a

98 Az esetről bővebben: Cyklon Szabolcsban. *Nyírvidek*, 1916. június 22., 49. sz.

99 Ezzel szemben 1918-ban még főszofigabíróként mutatja őt a korabeli Cím- és névtár, tehát valószínűleg csak később, nem közvetlenül Tisza menesztése után mondhatott le még.

100 Sokáig a Kállay-kúria törzsszemélyzetéhez tartozó szakácsné. Lásd: Hanusz – Almássy et al., 2002. 135.

kommunizmus szele is elért hozzánk, de nem sok sikerrel. Szamuely Tibor, aki nyíregyházi zsidó fiú volt, rendet akart csinálni, szűkebb hazájában is, de a visszavonuló Székely Hadosztály és az utánuk jövő románok, megakadályozták. A románok elvittek mindent, ami mozgatható volt, de különben nem szóltak bele az emberek dolgaiba, csak a kommunistákat keresték mindenütt.

Nem maradt gazdaságomban egy ló sem, egy tehén sem. Pedig én még jobban jártam, mert franciául tudtam a tisztekkel beszélni és menteni az embereknek legalább az ágyneműjét és utolsó csirkéit. Ennek is vége lett. Helyreállt a rend, de micsoda rend! Erdélyi menekültek özöne, vonatok kilométer számra álltak velük megrakva, táplálékot kellett felhajszolni akárhonnán is, közeledett a tél, rettenetesen szenvedett a magyar nép. Fizetett az álpróféták bűneiért.

Gazdaságom nehezen magához tért, első lovam egy árokban talált kis koszos dög volt, amelyet valahogy életre kelttünk. Azután hallatlan kupeckedés indult meg, inflációs pénzzel, inflációs erkölcsökkel. 1920-ban halt meg édesatyám,¹⁰¹ a nyíregyházi temetőben egy rögtönzött kriptában temettük el, egy évvel utána édesanyám, és azután csakhamar György testvérem.

Atyám és anyám nem hagytak végrendeletet, csak atyám egy búcsúlevelet írt hozzánk, amelyben feltárta a vagyoni helyzetet, kimutatta, hogy kinek mennyit adott ki életében, leginkább tartozások rendezésére (Emilnél és Tamásnál fejenként 1 millió koronánál többet) és arra kért bennünket, hogy testvéri szeretettel, igazságosan osztozzunk meg a vagyonon. Így is történt, a vagyon akkor még állt ezer holdból Semjénben, másodosztályú minőségű birtok volt, és megvolt a halászi birtok fele. A testvérek úgy döntöttek, hogy én megkapom az egész Semjént Gyurka bátyámmal együtt, ők pedig egyenlően osztoznak a nagyhalászi birtokon.

Nem sokáig éltem csak családomnak, a gazdaságnak és a román megszállás alatti sok olvasást is felváltotta bizonyos közéleti szereplés. A vármegyei élet kezdett megélnékülni, a megyegyűlésekre jártam, és egyszer fel is szólaltam, nem nagy sikerrel; elvesztettem rutinomat. De ez nem változtatott azon, hogy mindenüvé beválasztottak: gazdasági egyesületekbe, kultúrkörökbe stb. Tekintélyes tagja lettem a megyének, úgyhogy 1922 tavaszán a Bethlen-kormány főispánja lettem, az egyesített Szabolcs és Ung megyéknek (Ung

101 1919-ben.

megye Záhonyból és még egy községből¹⁰² állt).

Klebelsberg Kunó [Kuno] volt a belügyminiszter, utána Rakovszky Iván lett. Mindkettőnek erős támogatását és barátságát élveztem. A '21-es őszi választásoknál a nyíregyházi kerületért mind a kettő versengett, én Rakovszky mellett döntöttem. Nyolc évi főispánságom alatt 21 képviselőt küldtem be a Bethlen-pártba. Soha semmi erőszak, csendőri beavatkozás nem történt. De a közigazgatás, a birtokos osztály, a kisgazdák és a polgárság annyira méltányolta a demokratikus rendet és nyugalmat, amit Mikecz István alispánnal együtt fenntartottam, hogy sem a szocialisták, sem pl. a kisgazdapárt, amely akkor az országban nagyon erős volt, nem állított jelöltet. Illetve a kisgazdapárti programmal lépett fel egyszer Nyíregyházán Eröss János,¹⁰³ igen derék ügyvéd, őt magamhoz kérettem és egyszerűen lebeszéltem arról, hogy fellépjen, kimutatva neki, hogy a jelölést sem fogja elnyerni.

A vármegyében nagy közmunkákat, elsősorban útépítést vittünk keresztül, amely mennyiségben és minőségben messze túlszárnyalta az ország összes vármegyéit. Nagy közkórház épült, tisztviselői és munkáslakások, első vármegyeje lettünk az országnak. Az én hírem és tekintélyem is növekedett, valahogy, ahol egy elnökség kellett, oda engem hívtak: így lettem elnöke a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamarának, az Alföldi Bizottságnak, az ország 109 kulturális egyesület szövetségének, a Dohánytermelők Országos Szövetségének, a Szőlősgazdák Országos Szövetségének, és bizonyosan kifelejték néhányat. Mindezek természetesen nem jövedelmeztek, de anyagilag az utazás stb. és főleg a főispáni reprezentáció, erősen igénybe vettek és bizony eddig tehermentes birtokom csakhamar újra be lett táblázva.

Az Internacionális Kereskedelmi Kamara, amely Rio de Janeiro-

102 Győröcske.

103 Lengyelfalvi Eröss János (Tiszaeszlár, 1889. december 23. – Buffalo, USA, 1962. március 12.) Arany Vitézségi Éremmel kitüntetett honvéd zászlós, ügyvéd, függetlenségi párti, radikális, majd kisgazda politikus. Szabolcs vármegye főispánja (1944–45), majd négy hónapig szatmári főispán is, emellett nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő. A Tisza-Dunavölgyi Vízügyi Társulat Központi Bizottságának elnöke, az Ecsediláp-Szamosbalparti Társulat miniszteri biztosa, ekkor már, mint államtitkár. 1946–47 között közellátásügyi miniszter a Nagy Ferenc-, illetve a Dinnyés-kormányban. A Kisgazdapárt vezetésében 1947. június elején bekövetkezett baloldali fordulat után a jobbszárny egyik vezetője lett. 1948 márciusa után visszavonult a politikai élettől, majd illegálisan Olaszországba távozott, amiért kizárták az FKGP-ből. 1948 májusában az Egyesült Államokba emigrált, 1955 tavaszán tagja lett a Magyar Nemzeti Bizottmánynak. Az '50-es évek elején az *Amerikai Magyarság* szerkesztője volt.

ban tartotta 1926-ban kongresszusát, szintén beválasztott négytagú delegációjába.¹⁰⁴ Ez volt első tengerentúli utazásom, akkor német és francia nyelvtudás elég volt ilyen kiküldetéshez.

Ez volt életem legkiegyensúlyozottabb korszaka, Helén szerette a társadalmi életet, amiből bőven kivettük részünket: megyebál, minden évben agarászbál, rendszeren a kormányzó és a fél ország sportmenjeinek részvételével, magánházaknál nagy összejövetelek, vadászatok, a vadtenyésztés nagyon fellendült, a semjéni vadászterületemen egy nap alatt 1000 nyulat lőttünk (1920-ban egy nyulat találtunk egy próbahajtás alkalmával). Szép volt, nagyszerű volt, de a sors azt akarta, hogy ne maradjak megyém és a vármegyei tiszántúli élet keretei közt.

Ha jól emlékszem, 1924-ben, vagy '25-ben fogtam hozzá életem legnagyobb magánvállalkozásához, a semjéni birtokom terméketlen homokdombjain 200 hold szőlő és 100 hold jonatan almás telepítéséhez. Egy borkereskedő részvénytársasággal felelben csináltam, én adtam a földet és a gazdasághoz szükséges munkaerőt, ők a telepítést és megmunkálást. Sok nehézséggel kellett megküzdenünk. A homokot fújta a szél, az ültetést betemette, de mégis a negyedik évét a telepítésnek elértük, mikor a '29-es irtózatot téli fagy több mint a felét elpusztította.¹⁰⁵ Társam otthagya az egészet, és én hallatlan kitartással újra telepítettem, ültettem, felépítettem és paradicsomot csináltam belőle, amiben eddigi társamnak is része volt, mert kölcsönökkel, meg tanácsokkal és legjobb szőlőintézőjének átadásával segített rajtunk. Hajduska Rezső¹⁰⁶ volt a neve.

1928 tavaszán a Hortobágyon vadásztunk néhányan, köztük Bethlen István miniszterelnök. Egy esős napon otthon maradtunk és valahogy gazdasági kérdések kerültek elő, és felhoztam neki

104 „A magyar agrárérdekeltségeket dr. Kállay Miklós szabolcsi főispán, a tiszántúli mezőgazdasági kamara elnöke képviseli a Rio de Janeiro-i nemzetközi parlamenti kereskedelmi konferencián, ahol a nemzetközi mezőgazdasági hitel megszervezéséről és a mezőgazdasági vámok kérdéséről fog előadást tartani.” *Nyírvidék*, 1927. augusztus 14., 184. sz. Kállay Miklós saját költségén vett részt a kiküldetésen. Vadászaton is részt vett. Az itt lőtt jaguárbőr a kállósemjéni kúria egyik szalonjában volt elhelyezve. A szintén itt vásárolt tigrisportré (amely szerencsésen átvészelte a háborút és az azt követő időszakot) a család tulajdonában van.

105 „A nagy hideg miatt beszüntették a tanítást a vármegye összes iskolájában. A vasúti forgalomban is nagy zavarokat okoz a hideg. A Meteorológiai Intézet tartós nagy hideget jósol. Lefagyott fülek, megrepedt házfalak és járdák a hideg nyomán. Minusz 27 Celsius fok volt Nyíregyházán.” *Nyírvidék*, 1929. február 12., 35. sz.

106 A budapesti székhelyű Nemzetközi Borkereskedelmi Részvénytársaság első vezérigazgatója.

azt az óriási aránytalanságot, ami a borból készült szeszes ital és az ipari szesz megadóztatása között van. Ha jól emlékszem, a borszeszre átszámítva ötszörösét fizette az ipari szesz adójának. (Ez természetesen a borhamisítást is stimulálta.) Kezdett nagyon belemélyedni gazdasági kérdésekbe és ismertettem vele egy elgondolásomat, amit papírra is vetettem, hogy mezőgazdasági exportunkat nem szabad teljesen csak a nyugatra irányítani, hanem foglalkoznunk kell, ki kell dolgozni a keleti export lehetőségeket is, elsősorban a Lengyelországba irányulót. Rendkívül érdekelte, amit mondtam, és több kérdésben kérte véleményemet a következő pár nap folyamán.

A nyár folyamán hamarosan ezután, a beszélgetések után, Bud János¹⁰⁷ kereskedelmi miniszter jelentkezett, hogy meg akarja nézni a szabolcsi útépitkezéseket, és pár napig vendégem volt. Tényleg megnézte az utakat, de hosszú órákat és estéket beszélgetett velem. Azután Klebelsberg Kuno kultuszminiszter jött le pár napra vendégnek Semjénbe és történelmi, politikai beszélgetéseket folytattunk. Azután Walko Lajos¹⁰⁸ pénzügyminiszter látogatott meg és érdeklődött minden iránt, még anyagi helyzetem iránt is. Én nekem nem tűntek fel ezek a látogatások, és nem sejtettem, hogy ezek mind Bethlen Istvántól indulnak ki.

Felhívott magához és felszólított, hogy legyek politikai államtitkár a Kereskedelem és Iparügyi Minisztériumban. Azt mondta, hogy éljem magamat teljesen bele e Minisztérium ügykörébe, de engemet azért is helyez oda, hogy kísérjem figyelemmel az agrárügyet. Vállalkoztam, családomat lent hagytam Semjénben egy ideig és nekiláttam új feladatkörömnek. Az első napokban két huszárvágást csináltam, amely megalapozta tekintélyemet. Éppen lezárult a Horthy Miklós-hídnak a pályatervezete és ... professzor¹⁰⁹ nyerte meg egy kábelhíd tervszel. Én amint meg-

107 Bud János (Dragomérfalva, 1880. május 30. – Budapest, 1950. augusztus 7.) statisztikus, miniszter, egyetemi tanár. A Bethlen-kormány közéleti miniszter-tere 1922 és 1924 májusa közt. 1924. november 15-től 1928. szeptember 5-ig pénzügyminiszter, majd 1928. szeptember 5-től közgazdasági, ill. 1929. augusztus 31-től egyben kereskedelemügyi miniszter.

108 Walko Lajos (Budapest, 1880. október 30. – Visegrád, 1954. január 10.) politikus, miniszter. 1922 júniusától 1926 októberéig kereskedelemügyi miniszter és 1925. március 17-től egyidejűleg ideiglenes külügyminiszter. 1924. február 20-tól március 24-ig ideiglenes pénzügyminiszter. 1930. december 9-ig külügyminiszter.

109 Kossalka János (Vajdahunyad, 1872. március 19. – Hatvan, 1944. szeptember 20.) hidépítő mérnök, egyetemi tanár. Első díjat nyert az 1930-os pályázaton, azonban a feltételek módosítása miatt a híd kivitelezése mégsem az ő tervei alapján történt.

nem fog megépülni! Nem lehet 4 lánchidat egymás mellé rakni, a sziluettjét a Dunának tönkretenni. Mert ha a Széchenyi-híd¹¹⁰ után és az Eskü téri híd¹¹¹ után egy kábel függőhidat építünk, és azután jön a Vasúti híd¹¹² magas építésével, az teljesen tönkreteszi a Duna képét.” Tehát nekünk Margit-híd-szerű hidat kell építeni és pár szóval rögtönzéssel meg is mondtam, hogy hogy lehet az evvel járó nehézségeket elhárítani. A bizottság azt mondta, hogy a tervem keresztülvihetetlen, de akkor pár hét múlva megjelent ... nevű fiatal hidépítészünk¹¹³ és azt mondta, hogy az én elgondolásom alapján ő megkísérelte megoldani a feladatot. Elbírálásra kiadtam egy egyetemi tanárokból álló zsűrinek, akik azt egyhangúan elfogadták és megépült a Horthy Miklós-híd, úgy, ahogy én azt elgondoltam. Felébe került a kábelhídnak.¹¹⁴

Másik ilyen bravúr volt, hogy Bud János magához hívott, és azt mondotta, hogy 3 éve nem tudja a posta megkötni a koncessziós szerződést a rádióval, vegyem kézbe, csináljam meg. Kozma Miklós¹¹⁵ elnökletével a Rádió urai és az államtitkár vezetésével a minisztérium postaosztályát, miután minden tájékoztatást megkaptam, leültettem elnökletem alatt egy délutáni megbeszélésre. Reggel háromra (vacsora nélkül) megvolt a megállapodás. Mindkét fél teljes megelégedésére. A kulcsa a kérdésnek az volt, hogy a Rádió Társaság kötelezte magát, hogy minden tőkéjét, sőt, ha az nem elég, bizonyos hitelt vesz igénybe, hogy a Rádiót fejlessze, reléállomásokat építsen stb., viszont az ezáltal bekövetkező nagyobb számú előfizetőkől, nagyobb haszonrészesedés illeti meg.

Azután jött a boletta ügy,¹¹⁶ amelyet én tárgyaltam meg Wekerle Sándor¹¹⁷ pénzügyminiszterrel és Prónay¹¹⁸ földművelésügyi államtit-

110 Lánchíd.

111 Erzsébet-híd.

112 Összekötő vasúti híd, Déli összekötő híd.

113 Álgay Hubert Pál (Szeged, 1894. június 6. – Budapest, 1945. augusztus 27.), mérnök, műegyetemi tanár. 1926-tól a kereskedelem- és közlekedésügyi minisztérium munkatársa, 1934-től a dunai hidépítési szakosztály főnöke, majd a közlekedésügyek államtitkára.

114 Az eredeti tervekben, így a pályázatból is feltételezhetően kevés dokumentum maradt fenn. Lásd: Sashegyi Oszkár: Levéltár és tudománytörténet. *Levéltári Szemle*, 1967) 3. sz. 768.

115 Vitéz leveldi Kozma Miklós (1884-1941) politikus, az MTI elnöke, Jeszenszky Sándor államtitkár rokona.

116 A boletta (gabonajegy) 1930-34 között működő rendszer volt, amelyet a magyar kormány a nagy gazdasági világválság miatt vezetett be a gabonatermelők helyzetének javítása érdekében; a jegyet adófizetésre is fel lehetett használni, a maradékot pedig készpénzre váltani.

117 Móri Wekerle Sándor (1878-1963) gazdaságpolitikus, országgyűlési képviselő, Wekerle Sándor miniszterelnök fia.

118 Tótrónai és blatniczai báró Prónay György (1887-1968) dr. jur., az I. világháborúban 37 hónapig orosz hadifogoly, ahonnan hazaszökött, jogász, nemzetgyűlési-, majd

kárral. Jöttek a gazdasági tárgyalások külföldi államokkal, Nickl Alfréd¹¹⁹ a Külügyminisztériumból, Ferenczy Izsó a kereskedelmiből és ... a földművelésügyből voltak a partnereim. Kitűnő társaság.

Bud János megbízott, hogy készítsek törvénytervezetet az energiaforrások államosítására. Nagyon kényes feladat volt az akkori liberális és nagyipar által erősen befolyásolt helyzetben. Az egésznek alap gondolata a háramlás volt, bizonyos kártérítés mellett. Nem volt tisztázva pl. a kérdés, hogy az állami átvétel egyszerre vagy esetenként történjék. Bud Jánosnak bemutattam a kb. 30 oldalas törvénytervezetet, 5 perc alatt állva átfutotta, ezt a hibát rögtön észrevette és azzal adta vissza: „– Azt a megoldást választod a javaslatba[n], amit akarsz, de a javaslatot te fogod referálni a parlamentben is, tehát neked kell vállalni a felelősséget.” (A minisztertanácson keresztülment, a képviselőház bizottságában nem.)

Mai tapasztalatommal azt látom, hogy túl nehézkesek, gyávák voltunk sok dologban. A Ford autógyárat akart építeni, ami Magyarországon sehol sem volt és kizárta volna a székérforgalmat. Óriási befektetést jelentett volna, de emiatt nem mertük megcsinálni, és féltünk a városok ellenállásától, amelyek kimaradtak volna az útvonalból. A bekötő utakat nekik kellett volna megépíteni. Nagy területek kisajátítása lett volna szükséges stb.

Volpi gróf,¹²⁰ Mussolini „villamoskirálya” meghívott feleségemmel egy bemutató körútra Észak-Olaszországba, ahol megnéztük az összes villamostelegeket és a szétosztást. Ambró István volt beosztva mellém feleségével együtt. Villamosítani akarta az egész országot, vasutakat, mindent, de a községi világosításokra egy minimum fogyasztásra, a községeknek kellett volna egy minimum garanciát vállalni. Ezt sem mertük.

Az autósztrádák kitalálója egy milánói nagyvállalkozó és Mussolini személyes ajánlatával óhajtott a magyar utak kiépítéséről tárgyalni, meg is hívott milánói rezidenciájába, de ebből sem lett semmi.

Hallatlan előnyös ajánlatok jöttek játékkaszinók felépítésére.¹²¹ A Margit-szigeten és Lillafüreden akarták 2000 szobás

országgyűlési képviselő, felsőházi tag, miniszterelnökségi államtitkár, Bethlen István bizalmi embere.

119 Nickl Alfréd (1884. június 25. – ?) ismert diplomata, sokáig a külügyminisztérium kereskedelmi osztályának vezetője.

120 Giuseppe Volpi (1877–1947) Misurata első grófja, olasz üzletember és politikus.

121 Lásd pl. egy francia tőkércsoport állítólagos ajánlatát (Lillafüredre): Budapesti Hírlap, 1930. szeptember 21.

szálloda felépítésével [megvalósítani], mindenféle szórakozások létesítésével. Olyan jövedelmet biztosított volna a magyar államnak, ami az adóssága kamatait fedezte volna. Bethlennek kedve volt hozzá, a kormányzónak pedig kilátásba helyezte a vállalat, hogy az összes háborús hadirokkantaknak, özvegyeknek és árváknak életjáradékot biztosít, mégpedig komolyat. A hercegprímás, Apponyi Albert szaladgáltak mindenüvé tiltakozni, és egyik[ük] azt mondta a kormányzónak, hogy sok az országban az erkölcsi rokkant, azokat korrumpálni fogja. A kormányzó azt felelte: „– Elébe helyezem a hadirokkantak érdekét az erkölcsi rokkant[ak]énak.” Ilyen többször is megismétlődött. Végül is Gömbös Gyula miniszterelnöksége alatt minisztertanács elé került a dolog, a miniszterek véleménye megoszlott, Gömbös nem engedett szavazást.

A legnagyobb ilyen ajánlat volt a Dublinban székelő ... lőfogadási iroda áthelyezése Budapestre, amely – egyre emlékszem biztosan –, garantálta, hogy egymillió külföldre szóló levelet fog a magyar postán feladni. Ezt csaknem lehetetlen volt elutasítani, de Gömbös mégis azt tette, mert az ajánlatot nagy diadallal Horthy Jenő hozta, meggyőződve, hogy az egész ország pénzügyi helyzetét megmenti. A kormányzó távol tartotta magát a dologtól, mivel fivére hozta az üzletet és éppen a kormányzó integritására való tekintettel a minisztertanács rajtam kívül egyhangúlag elutasította. A nemzet érdekét nem lehet pletykáktól való félelem miatt mellőzni.

Kállay Miklós és neje végrendelete

Kállay Miklós két, a visszaemlékezésében szereplő iratok – édesapja végrendelete és a kisvárdai járási főszolgabíró iratai között a tüzeset – már nem találhatók meg a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárában.

Gottfried Barna főlevéltáros felhívta a figyelmem dr. Kovách Dénes nyíregyházi kir. közjegyző irataira, amelyek között viszont megtalálható Kállay Miklós és neje végrendelete 1944. január 15-i dátummal.

A végrendelet keletkezésének körülményei elég beszédeseek. 1942. március 9-től 1944. március 22-ig a Magyar Királyság miniszterelnöke, 1943-ig külügyminisztere is. Az ország a második világháború során a németek oldalán belesodródott a Szovjetunió elleni harcokba, annak fejében, hogy az 1938 és 1941 között visszatért és visszafoglalt, korábban elszakított területeket megtarthatjuk. A háborús veszteségek és a németek egyre növekvő követelései arra az eredményre juttatták Horthy Miklós kormányzót, hogy egy, a németek igényeit nem feltétlenül kiszolgáló miniszterelnökkel megkezdhetők a titkos béketapogatások az angolszászokkal, különféle csatornákon.

A németek lépéselőnyben voltak, a magyar kormány és a diplomácia minden lépését tudták. Nagyjából 1943-ra körvonalazódtak a Magyarország német megszállását célzó tervek. Erről tudnia kellett Kállaynak is. Nem tehetett mást, mint húzta az időt. Mint az közismert, 1944. március 19-én beözönlöttek a német csapatok, ezzel az ország szuverenitása megszűnt.

Talán éppen ennek a hatására – „utolsó szalmaszálként” – Kállay Miklós és neje, Helén megfogalmazták közös végrendeletüket, talán abban bízva, hogy számításaik beválhatnak. Jogosan felmerül a kérdés, hogy a második világháború végéhez közeledve talán nem

volt részükről naivság egy olyan részletes, mindenre kiterjedő testamentumot megfogalmazni, amely az ismert történések révén nem léphetett érvénybe, hiszen a német, majd a szovjet megszállással, a földosztással és a kommunista diktatúrával végleg eldőlt az ezeréves haza és ezzel együtt a Kállayak sorsa...?!

Mindentől függetlenül fontos kortörténeti dokumentum, amely minden valószínűség szerint először kerül publikálásra.

MNL SZSZBML VII. 156/b. 34. cs.

Dr. Kovách Dénes kir. közjegyző letétkönyve, C, 1937–1948.
2. o. 1944. évről: Folyó szám s a letétel időpontja: 8. július 10.
| A letévő megnevezése: dr. Erdőhegyi Lajos birtokos, Budapest
| A letétel tárgya: zárt boríték | A letétel kiszolgáltatása: – |
Észrevételek: 212/1944. üsz.

Nyíregyházán, Egyezerkilencszáznegyvennyolcadik év február hó tizenegyedik napján.

Dr. Kovách Dénes közjegyző sk., körbélyegző

MNL SZSZBML VII. 156/b. 26. d. 212 ügyszám/1944. 8 letétszám/1944

Jegyzőkönyv

Felvette Dr. Kovách Dénes nyíregyházi királyi közjegyző az alulírott időben és helyen.

Megjelent az általam személyesen ismert Dr. Erdőhegyi Lajos úr, felsőházi tag, földbirtokos, budapesti /: IV. Váczi ucca 37 :/ lakos és megőrzés végett átadott nekem egy, állítása szerint okiratot tartalmazó lezárt borítékot azzal a megkereséssel, hogy azt őrizzem, kívánságára neki, vagy különös meghatalmazással igazolt meghatalmazottjának bármikor kiszolgáltathassam.

A nekem átadott zárt borítékot hivatalos pecsétemmel lezárva ekként őrizetbe vettem és erről a letevőnek az elismervényt kiszolgáltattam.

Erről ezen jegyzőkönyvet felvettem, az ügyfélnek felolvastam, megmagyaráztam, aki elfogadta és előttem sajátkezűleg aláírta. –

Nyíregyházán, Egyezerkilencszáznegyvennegyedik év július hó tizedik napján. –

Dr. Erdőhegyi Lajos sk.

Dr. Kovách Dénes

kir. közjegyző sk.

Díjjegyzék:

állandó díj 9 P 60 f

írásdíj 2 P – f

bélyeg 3 P – f

összesen: 14 P 60 f

K Ö Z Ö S V É G R E N D E L E T .

Alantírott nagykállói K á l l a y M i k l ó s és neje nagykállói K á l l a y H e l é n budapesti lakosok a halálunk után hátramaradott, valamint az életünk folyamán gyermekeinkre már átíratott vagyunkban az örökösödést szabályozni kívánjuk, miért is szabad akarattunkból, érett megfontolás után, testi és szellemi erőnk teljes birtokában a következőkben foglaljuk össze az egységesnek tekintendő közös végrendelezésünket:

1.

Úgy a meglévő, valamint a gyermekeinkre életünk folyamán már átíratott és esetleg még átíratandó, mint a netalán ezután még szerzendő vagyunkat gyermekeink örökösödési járulékainak kiszámításánál és vagyunknak közöttük hagyományokként leendő szétosztásánál közösnek és egy egységes egésznek kívánjuk tekinteni, figyelmen kívül hagyva azok eredetét és azt, hogy azok telekkönyvileg melyikünknek tulajdonát képezik illetve képezték. Az apai és anyai vagyunknak ezen egyesítéséből folyik közös végrendeletünknek azon intézkedése, hogy gyermekeink örökrészeit mindkettőnk egyesített vagyonságából állapítjuk meg.

II.

Mindegyik gyermekünket egyenlően szeretjük. Egyik gyermekünket sem kívánjuk az örökségi illetőségében megrövidíteni. Ebből a szülői szeretetből eredő alapelvek mellett rendeztük el gyermekeink között az igazságosnak tartott osztályt, miért is elvárjuk, hogy a gyermekeink azt maradéktalanul tiszteletben tartsák. Az a lényegtelen különbség, hogy K r i s t ó f fiunk az örökségi

illetőségébe leendő betudástól mentesen kapott meg egyes vagyonságokat /: jelen végrendelet III. 1/a és 2. pont :/ abban leli magyarázatát, hogy mint legidősebb fiunk ő kapta meg az ősi családi kastélyt és belsőséget, amelynek a fenntartása tekintélyes terhet is jelent.

Ha bármelyik gyermekünk, vagy törvényes jogutódaik, avagy képviselőjükben bárki annyira megfélemedne a köteles tiszteletéről, amellyel érett megfontolás után alkotott végakaratumk iránt viselkedni tartozik és ezen végrendelkezésünket annak bármely pontjában be nem tartaná, vagy éppenséggel megtámadná, – köteles részre szorítjuk. –

III.

A rend kedvéért megállapítjuk, hogy K r i s t ó f és A n d r á s gyermekeinknek egyrészt az örökségi illetőségébe leendő betudástól mentesen, másrészt az örökségi illetőségekbe leendő betudás mellett az alábbi vagyonságokat juttattuk:

1/. Alantírott édes atya az elidegenítési és elterhelési tilalom, továbbá a szülőket megillető életfogytig tartó haszonélvezeti jog kikötése mellett a Budapesten 1938. évi szeptember hó 27-én kelt és Szabolcsvármegye Árvaszéke által jóváhagyott ajándékozási szerződéssel a honfoglalás óta megszakítás nélkül a családunk tulajdonában maradt k á l l ó s e m j é n i birtokomból K r i s t ó f fiamnak ajándékoztam:

a/. örökségi illetőségébe leendő *betudástól mentesen* az ősi családi házamat a hozzá tartozó 11 kat hold 118 □ ölet kitevő belsőséggel és kerttel együtt,

b/. az örökségi illetőségébe leendő *betudással* a kállósemjéni birtokomból 314 kat hold 1103 □ ölet kitevő mezőgazdasági ingatlant az ezekhez fűződő összes jogokkal és az azt terhelő kötelezettségekkel együttesen.

2/. Az örökségi illetőségébe leendő *betudástól mentesen* adásvétel útján K r i s t ó f fiam részére a szülők holtig tartó haszonélvezeti jogának fenntartása mellett megvásároltam a kállósemjéni 1356 számú betétben felvett 53 k. hold 44 □ ölet kitevő u. n. „Kalapácstag” elnevezésű ingatlant.

3/. A n d r á s fiunk az örökségi illetőségébe leendő *betudás mellett* megkapta a következő ingatlanokat:

a/. A Budapesten 1939. évi december hó 27-én kelt *adásvételi szerződéssel* a holtigtartó haszonélvezeti jogunkkal terhelten v i s s z a v á s á r o l t u k és egyenesen a nevére kebeleztettük a *nagyhalászi: 1415 számú betétben* felvett 5 kat hold 1100 □ öl kiterjedésű családi eredetű ingatlant,–

b/. a Budapesten 1939. évi december hó 28-ik napján kelt *ajándékozási szerződéssel* az elidegenítési és elterhelési tilalom feljegyzése és a szülők holtig tartó haszonélvezeti jogának bekebelezése mellett tulajdonjogilag megkapta a nagyhalászi családi birtokunkból az én nevemen állott ö s s z e s ingatlant,

c/. a Budapesten 1940. évi december 17-én kelt *adásvételi szerződéssel* a holtigtartó haszonélvezeti jogunkkal terhelten id. Kállay András testvérbátyámtól megvásároltuk és egyenesen a nevére kebeleztettük a *nagyhalászi: 1577 számú telekkönyvi betétben* felvett 32 kat. hold 1243 □ öl kiterjedésű családi ingatlant és végül

d/. a Budapesten 1940. évi december hó 18-án kelt *adásvételi szerződéssel* a holtig tartó haszonélvezeti jogunkkal terhelten özv. Radvánszky Györgyné szül. Kállay Saroltától megvásároltuk és egyenesen a nevére kebeleztettük a *nagyhalászi: 2426 sz. tkvi betétben* felvett 32 kat. hold 1242 □ öl kiterjedésű családi eredetű ingatlant.

Jelen végrendeletünkben megismételjük az ajándékozási szerződésben foglalt rendelkezéseket és ezzel egyidejűleg elrendeljük azt is, hogy a jelen végrendeletünk III. fejezet 1/a. és 2. pontjában foglalt vagyoni juttatásoktól e l t e k i n t v e, a gyermekeinknek előre *kiadott vagyonságok az ő örökségi illetőségeikbe* beszámíttassanak.

A rend kedvéért megállapítjuk azt is, hogy a gyermekeink osztályrészének a megállapításánál a részükre előre kiadott vagyonságokat számításba vettük.–

IV.

Szeretett gyermekeink osztályrészét a következőképen állapítjuk meg:

1/. K r i s t ó f i u n k kapja a már előre kiadott /: III. fejezet :/ vagyonságot is beleértve az egész Forrástanyai birtokot, k i v é v e a szőlő és gyümölcsös mögött lévő cca 150. kat. holdat kitevő azt a birtokrészt, amelyet a szőlőtől és a gyümölcsöstől drótkerítés választ el.

A Forrástanyai birtokhoz fűződő összes jogokkal és az azt terhelő kötelezettségekkel együttesen ugyancsak Kristóf fiunk kapja ezen birtok és az azon lévő üzemek összes élő és holt gazdasági felszerelését, leltári berendezését, termény és anyagkészletét, továbbá a birtokot és az üzemeket megillető követeléseket, viszont úgy a birtokot, mint az azon lévő üzemeket az alantírott atya elhalálózásakor netalán terhelő adósságok is a K r i s t ó f fiunkat fogják terhelni.–

2/. M i k l ó s fiunk kapja minden *tehertől mentesen* a gyümölcsös és a szőlő mögött lévő az előbbi pontban említett cca. 150 kat. holdat, továbbá a Szakolyiéktól vásárolt mohosi birtokot, a családukban G y ö r g y-féle néven ismert szőlőt, valamint a faluban lévő és a gróf Wolkensteintől vásárolt u. n. új kastélyt a hozzátartozó belsőséggel együtt, amelyet ha az életünkben mi időtálló módon kívül belül nem tataroztatnánk ki, úgy ennek a kitatarozási költsége hagyatéki terhet fog képezni.

Osztályrészpótlás címén M i k l ó s fiunknak Kristóf fiunk köteles lesz az én alantírott édes atya hagyatékának jogerős átadásának napjától számított hat éven belüli egyszázötven waggon egyenkint tíz tonnás vasúti waggon szokvány minőségű búzának az esedékesség idején érvényben lévő készpénzbeli egyenértékét, vagyis tőzsdei forgalom esetében a budapesti terménytőzsdén jegyzett középárát, ennek hiányában pedig annak hatósági árát megfizetni. Az elhalálózásom időpontjától kezdődőleg a kifizetés időpontjáig a mindenkori hátralék után évi három százalék kamatot lesz köteles Kristóf fiam negyedévi előzetes részletekben minden levonástól mentesen Miklós fiamnak a mindenkori lakóhelyén az akkor érvényes pénzben megfizetni.

3/. A n d r á s fiunk már az életünkben megkapta tőlünk /: III. fejezet 3. pont :/ a nagyhalászi ingatlanokat. Ezenkívül Kristóf fiunk köteles lesz az előbbi pontban említett feltételeknek megfelelő módon osztályrészpótlás címén ötven waggon búzát, valamint ennek kifizetése időpontjáig évi három százalék kamatot megfizetni.

4/. Abban az esetben ha Kristóf fiunk a terhére rótt osztályrészpótlás összegét a testvéreinek az általunk előírt hat éven belül a tulajdonába került /: végrendeletünk III. fejezet 1. és 2. pontja:/ és a végrendeletünk alapján tulajdonába kerülő ingatlanok állagának sérelme nélkül az akkori gazdasági viszonyok mellett a szabad birtoka jelzálogi lekötése mellett felvehető előnyös kölcsön útján sem tudná kifizetni, úgy a testvérei a végrendeletben előírt

feltételek mellett további három esztendei halasztást kötelesek adni, mert azt akarjuk, hogy a kállósemjéni ősi belsőség a Forrástanyai birtok megcsonkítása nélkül szálljon tovább a nemzetségünk fiúutódaira.–

Arra kérjük András és Miklós fiainkat, hogy az osztályrészpótlás címén nekik járó összegből, valamint az egyéb netaláni vagyónukból, ha alkalom adódik, igyekezzenek az osztályrészükbe jutott birtokokkal szomszédos birtokot, avagy annak egy részét megvásárolni, hogy ezáltal egyrészt értékálló vagyonhoz jussanak, másrészt növeljék a tekintélyt is adó családi ingatlanok területét. Elvárjuk a jó gyermekeinktől, hogy ezen nemes cél elérése érdekében egymásnak tőlük telhető módon a segítségükre legyenek.–

Arra is kérem Miklós fiamat, hogy amennyiben az ő vagyoni sérelme nélkül megoldható, járuljon hozzá ahhoz, hogy a Forrástanyai birtokból nekijutott /: végrendeletünk IV. fejezet 2. pont :/ circa 150 hold helyett az ő részére Kristóf fiunk akár a Mohosi ingatlana mellett, akár Kállósemjében másutt hasonló é r t é k ű ingatlant vásárolhasson, hogy aztán az egész Forrástanyai ősi birtok, amely tulajdonképpen csak megcsonkítás nélkül képez egy szép gazdasági egységet,– egygé olvadhasson.

Kristóf fiunkkal szemben pedig az a kérésünk, hogy nem csak a már neki ajándékozott honfoglaláskori eredetű ősi kastélyt, belsőséget és birtokrészt, hanem a végrendeletünk értelmében tulajdonába kerülő ősi birtokot, avagy annak egy részét semmi körülmények között ne adja el, hanem inkább azon legyen, hogy ha már a többi testvérei a nekik jutott birtokot egészben, vagy részben el akarják adni, azt ő vásárolja meg, hogy az ingatlanvagyon megnagyobbodva, avagy csorbitatlanul szálljon tovább a Kállay-nemzetség leszármazóira. Ez okból arra is kérjük, hogy ezt az ősi eredetű kastélyt és birtokot a Kállay nevet viselő fiúleszármazójára hagyja azzal a kötelezettséggel, hogy ez a fiú is hasonló módon juttassa azt a fiú leszármazójára, hogy ezen ingatlan minél hosszabb időn át a nemzetségünk nevének maradjon.–

András és Miklós gyermekeinkkel szemben pedig az a kívánságunk, hogy az ősi családívagyontól csak legvégső esetben váljanak meg. Amennyiben a sors netaláni mostohasága következtében valamelyik gyermekünk kénytelen volna az ingatlanát, avagy annak valamelyes részét elidegeníteni, az édes anyjuk életében ezt csak annak hozzájárulásával tehetik meg. Minthogy azt akarjuk,

hogy az ingatlan vagyonunk idegen kézre csak legvégső esetben kerülhessen, arra kérjük gyermekeinket, hogy idegennek csak az esetben adják el az ingatlant, ha és amennyiben azt hasonló áron a testvéreik nem tudják megvásárolni.

5/. A Kristóf fiunk tulajdonába került kastélyunkban lévő bútorok és felszerelések, továbbá bárhol lévő egyéb ingóságunk a gyermekeinket egyenlő értékben illetik meg. Kérjük a gyermekeinket, hogy ezeket egymás között testvérekhez illő szeretetteljes megértéssel osszák meg.–

Alantírott édes atya személyes szolgálatára használatos ingóságok a gyermekeink között egyenlő arányban osztandó meg. Ami nekik nem szükséges, azt osszák meg T a m á s bátyám és R a d v á n s z k y G y ö r g y unokaöcsém között. Ezen osztzkodás során ne feledkezzenek meg hűséges és öreg alkalmazottainkról sem. Kérjük a gyermekeinket arra is, hogy Sarolta nagynénjükről élete végéig szeretettel gondoskodjanak.–

Alantírott édes anya személyes szolgálataira használatos mindenféle ingóságok, ékszerek és drágaságok stb. csak az esetben kerülnek a gyermekek között egyenlő arányban osztályra, ha az édes anya ezek felett külön végrendeletben nem intézkedett volna. Ebben a tekintetben ugyanis az édes anyát önálló külön végrendelezési jog illeti meg.–

6/. Az alantírott atya hagyatékát képező összes vagyonra a holtigtartó hasznélvezeti jog szeretett feleségemet illeti meg, amely hasznélvezeti jog telekkönyvileg biztosítandó lesz. Ezek szerint a feleségemet a holtig tartó hasznélvezeti jog meg fogja illetni úgy az előre kiadott vagyonságokra, mint a hagyaték tárgyát képező minden vagyonra.–

Ennek megállapítása után meghagyom azonban a feleségemnek, hogy az általa beszedendő jövedelem f e l é t, pontosabban a gyermekeink fentebb 1-3. pontban kiszámított örökrésze után beszedendő jövedelem felét az illető fiunknak juttassa. Arra is kérem a feleségemet, hogy amennyiben az őt megillető jövedelem netaláni feleslegéből megteheti, úgy ebből azt a fiunkat segítse, aki erre az ő megítélése szerint leginkább reászorul.

A Kristóf fiunk tulajdonába került kállósemjéni kastély és belsőség korlátlan és kizárólagos hasznélvezete szeretett feleségemet illeti, viszont ő köteles ennek a fenntartására. Kristóf fiamnak pedig meghagyom, hogy az édes anyja háztartásához szükséges összes gazdasági termékeket, beleértve ebbe az édes

anyja által alkalmazott cselédség szükségletét is,- minden ellenérték nélkül és kellő időben bocsássa rendelkezésére.–

7/. Minden olyan vagyonunk, amelyre vonatkozólag jelen közös végrendeletünk nem tartalmazna intézkedést, továbbá amelyet a hátralevő életünkben netalán szereztünk, a gyermekeinket egyenlő arányban illeti meg azzal, hogy az újabban szerzendő ingatlan vagyon *elsősorban* az A n d r á s és M i k l ó s fiaink örökségi illetőségébe lesz elszámolandó, mert azt akarjuk, hogy ezek a fiaink is előbb értékálló ingatlanban kapják meg azt a vagyonértéket, amelyet a Kristóf fiunk terhére rótt osztályrész pótlással kiegészítve nekik szántunk. Ezen fiaink örökségi illetőségének ilyen módon történt kielégítése után a Kristóf fiunk terhére rótt osztályrész pótlás összege és az ezt meghaladó egyéb vagyonunk egyenlő egyharmad részben illeti meg a fiainkat.

V.

Alantírott atya elhalálózásától számított *hat gazdasági esztendőre* az összes vagyonunk /: beleértendő ebbe a jelen végrendeletünk III. fejezetében felsorolt előre kiadott vagyonságokat is: / kezelése K r i s t ó f fiunkra száll.

K r i s t ó f fiunk az ekként kezelése alá került másik két fiunkat megillető örökrész haszonbére fejében az örökrészekre nehezedő tárgyi adókon kívül, mely ugyancsak a Kristóf fiunk terhét képezi, egyenként Hatszáz-hatszáz métermázsaszokvány-minőségű búzának a jelen végrendelet IV. fejezet 2. pontjában megjelölt minőségű és értékű búzabért lesz köteles negyedévi előleges részletekben megfizetni, és pedig a szeretett feleségem életében ennek felét az ő kezeihez, másik felét a testvérei kezeihez.

Kristóf fiunk az általunk előírt ezen átmeneti gazdálkodásról mindjárt az elhalálózásom időpontjától kezdődőleg köteles lesz pontos könyveket felfektetni és az ekként nyert tiszta jövedelem fele /: Miklós és András fiam után csupán hat-hat waggon búza fele :/ a kedves feleségemet illeti, amely neki minden gazdasági év végén kifizetendő. Kristóf fiam a feleségemet megillető ezen jövedelemrészesedésre megfelelő előlegeket lesz köteles folyósítani.

VI.

Végrendeletünk végrehajtójául családunk kedves barátját Dr. Erdőhegyi Lajos felsőházi tag budapesti lakost, ennek korábbi elhalálása esetére unokaöcsénket dr. Radvánszky György főispán, rimaszombati lakost nevezzük ki, akiket ezennel arra kérünk, hogy szigorúan örködjenek a felett hogy a közös végrendeletünkben megtett végintézkedésünk minden rendelkezése pontosan betartassék.–

VII.

Bárhol létező, mindennemű halálesetre szóló intézkedésünket ezennel visszavonjuk és hatálytalannak nyilvánítjuk.

Ezen közös végrendeletünk következtében a Kristóf fiunkkal Budapesten, 1938. évi szeptember hó 27-én megkötött ajánló szerződés I. fejezetében a gyermekeink között meg ejtendő osztályra vonatkozó rendelkezések tárgytalanoknak tekintendők.

Ezen egységes közös végintézkedésünket csak közös megegyezéssel van jogunk hatályon kívül helyezni és módosítani.

Ez a mi végakaratumk.

Hisszük és reméljük, hogy gyermekeink sohasem fognak elfelejtkezni arról a meleg szeretetről, amellyel őket születésük percétől fogva halálunk pillanatáig mindig körülvettük. Biztosra vesszük, hogy emlékünket kegyelettel fogják megőrizni, végakaratumknak érvényt fognak szerezni és híven fogják teljesíteni azokat a kötelezettségeket, amelyekkel hazánknak és nemzetségünknek tartoznak. Lelkükre kötjük édes gyermekeinknek azt, hogy elhalálásunk után is testvéri szeretettel és mindenkor egyetértéssel viseltessenek egymással szemben, és hogy mindenkor úgy éljenek és cselekedjenek, hogy megbecsülést szerezzenek annak a történelmi névnek, amelyet viselnek.

Kelt Budapesten, 1944. évi január hó 15.-ik napján.

Kállay Miklós sk.
Kállay Miklósné Kállay Helén sk.

Alulírott felkért és meghívott végrendeleti tanúk ezennel igazoljuk, hogy az általunk személyesen ismert nagykállói Kállay Miklós és neje, nagykállói Kállay Helén budapesti lakosok a mi állandó és együttes jelenlétünkben az általunk értett nyelven előttünk kijelentették, hogy ezen előttünk aláírt okirat az ő egységesnek tekintendő közös végrendeletüket tartalmazza, amely kijelentés után ennek bizonyságaként alantírottak az előttünk összefűzött négy ívből álló és előttünk a végrendelezők, valamint egyik tanú által lepecsételt végrendeletet szintén aláírtuk.

Kelt Budapesten, 1944. évi január hó 15.-ik napján.

Vásárhelyi András sk.

Vásárhelyi Andrásné Csernovics Eszter sk.

Dr. n. Nagy Lajos sk.

Dr. n. Nagy Lajosné szül. Szilágyi Mártha sk.

felkért végrendeleti tanúk

A borítékra ráírva:

**Dr. nagykállói K á l l a y M i k l ó s és neje K á l l a y H e l é n
közös végrendelete.**

Megőrzés végett átvettem.

1944. január 15-én.

Dr. n. Nagy Lajos sk.

ügyvéd

42.

Középen pecsét:

„Dr. nemes NAGY LAJOS

ÜGYVÉD

Budapest, IV. Prohászka Ottokár-u. 3.

Telefon: 3-811-02.”

Másolat vétel és hitel...

Hitelesítés után újb...

Budapest, 1944. jú...

Nagy Lajos pecsétje

Dr. n. Nagy Lajos sk.

Wichualek Gizella sk.

vörös viaszpecsét zárt borítékon:

212 ügyszám/1944

8 letétszám/1944

Dr. Erdőhegyi Lajos letétje.

KÁLLAY

Rangemelések

A családból (XIII.) János az orosi főágból, a Tiszáninneri Kerületi Tábla ülnöke, cs.-kir. kamarás 1770-ben grófságra emeltetett.

Címer

Kékben, farkát szájában tartó, koronás zöld sárkány által alakult körben, alól két vörös szív (jelentésük: a haza és a család iránti hűség) által kísért, törzsétől szakított vassisakos, baju-szosz fő, a sisak nyílt szélébe egy hal kapaszkodik.

A pajzs heraldikai jobb felső sarkában félhold, a bal sarkában arany nap ragyog. Ötágú korona fölött három sisak. Sisakdíszek: I. Két nyílt fekete (néhol kék) sasszárny, mindegyik 1–1 vörös szívvvel megrakva. II. Pajzsbeli fő. III. Két nyílt vörös szárny, a belső ezüst félholddal és a külső arany nappal megrakva. Pajzstartók: két arany-oroszlán. Jelmondat: „In asperis et prosperis”.

(Közli: Borovszky Samu: Szabolcs vármegye nemes családai. Magyarország vármegyéi és városai.)

Leszármazás (Kállay Miklós ága)

A *Ubul de genere* BOLOK-SIMIÁN (1214), II. András királytól kapta Napkort = Haem, Remete Péter bolgár bán leánya

I (I.) *Mihály* (1250–92) ugocsai főispán, V. István királytól kapta a sárospataki vár egyik tornyát öröklési joggal = I. N. N. II. Bogáthy Erzsébet

a1 „*Nagysemjén*” (I.) ISTVÁN (†1323. 01. 19. előtt) magister, szállósi várnagy

b1 (II.) „*Lengyel*” JÁNOS (1312–41)

c1 „*Lengyel*” LÓKÖS (Lengyen de Kálló) (†1370. 07. 03.) = Szakolyi Ilona (Tárkányi Doncs leánya)

d1 „*Lőkös*” (II.) MIKLÓS DE KÁLLÓ (1378–1437) = álmosdi Chire Margit (1409–28)

e1 (VI.) *János* (†1478.) szabolcsi főispán, 1446 = I. Chomaközy Júlia = II. Panyolai Veronka = III. Császtóczi Kata

f1 (VII.) *János* (1459–86) Szabolcs megye követe = I. thalóczi Olasz Eduárd özvegye = II. losonczi Bánffy Orsolya (1507)

g1 *Nagykállói Kállay* (VIII.) JÁNOS (1502–48) = I. földesi Parlaghy Ilona = II. Nadányi Krisztina = III. Maturnay Petronella

h1 (I.) *Ferenc* (1549) = I. homonnai Drugeth Katalin = II. szaniszlófi Báthory Anna

i1 (XI.) *János* (1629)

j1 (VII.) *István* = I. egresi és sásvári Egressy Fruzsina = II. Kamuthy Ilona

k1 (IV.) *Miklós* (1651), „a restaurátor” = sztankovói és sztankahermányi Sztankay Éva (†Oros, 1720. 07. 30.)

l1 (IV.) *Ferenc* (1690), a napkori főág alapítója = I. muraniczi Horváth Mária bárónő = II. perényi Perényi Mária bárónő (1691–1777)

m1 II-től: *György* (1721. – Kállósemjén, 1783. 11. 27.), a 2. ág alapítója = Nyírtass, 1749. 03. 02. muraniczi Horváth Mária bárónő (1730 k. – Napkor, 1766. 04. 15.)

n1 *Miklós* (Kállósemjén, 1754. 01. 07. – Nagykálló, 1820. 06. 03.) királyi tanácsos, szabolcsi alispán, az a. ágazat alapítója = 1779. tahvári és tarkeói Tahy Klára (1759. – Nagykálló, 1813. 10. 04.)

o1 *Imre* (1780 k. – Napkor, 1832. 11. 06.) = I. Nagykálló, 1808. 04. 05. tunyogi Szücs Ágnes (Turc, 1787. – Napkor, 1822. 10. 22.) = II. 1823 k. bölsei Buday Erzsébet (Beregszász, 1786. 10. 29. –?)

p1 I-től: *György* (Napkor, 1811. 10. 21. – Nyíregyháza, 1883. 10. 08.) = 1835 k. alsólelőczy és jezerniczei Tarnóczy Mária (Székesfehérvár, 1815. 03. 14. – 1857.)

q1 *András* (Napkor, 1839. 04. 09. – Nyíregyháza, 1919. 10. 18.) szabolcsi főispán = 1866 k. Simák (Csuha) Vilma (1849. – Nyíregyháza, 1921. 11. 30.)

r1 *MIKLÓS* (Nyíregyháza, 1887. 01. 23. – New York, 1967. 01. 14.) dr. jur., szabolcsi főispán, államtitkár, m. kir. miniszterelnök

és külügyminiszter, máltai lovag = I. Nyíregyháza, 1914. 08. 01. nagykállói Kállay Helén (Nagykálló, 1894. 05. 01. – Budapest, 1945. 02. 07.) = II. Róma, 1947. 05. 08. csokalyi és dengelegi Fényes Márta (Poklostelek, 1887. 06. 28. – New York, 1961. 02. 05.)

Fiai I-től: s1-s3

s1 *Kristóf Iván* (Nyíregyháza, 1916. 12. 07. – Budapest, 2006. 04. 26.) dr. jur., szentszéki nagykövet, máltai lovag = Lökösháza, 1942. 07. 16. kézdívasárhelyi Vásárhelyi Vera (Lökösháza, 1920. 11. 15. – Budapest, 2000. 08. 27.) Sík Sándor-díjas író, máltai dáma

Fiai: t1-t2

t1 *András* (Budapest, 1944. 01. 05. – Fribourg, Svájc, 2013. 08. 19.) máltai lovag = Pully, Svájc, 1971. 09. 11. alsócsernátoni Csernátony Ilona.

Gyermekei: u1-u3

u1 *Katalin* (Bernece, 1973. 07. 29.)

u2 *Krisztina* (Bernece, 1976. 05. 24.)

u3 *Kristóf* (Lausanne, 1980. 09. 22.)

t2 *Miklós* (Nápoly, 1946. 08. 07.) dr. jur., máltai lovag = I. Brannenburg, Bayern, 1973. 08. 11. Ressaygues-Miremont Brenda grófnő (válás: Róma, 1987.) = II. Róma, 1992. 10. 03. Muskát Júlia

Gyermekei I-től: u1-u2

u1 *András* (Róma, 1977. 09. 23.) = Pietrek Ágnes

Fia: v1 *Márk*

u2 *Helén* (München, 1982. 03. 16.)

s2 *Miklós Iván* (Nyíregyháza, 1918. 12. 10. – Budapest, 1996. 07. 07.) dr. jur., mezőgazdasági minisztériumi főosztályvezető, máltai lovag = Budapest, 1955. 09. 11. szentmiklósi és óvári Pongrácz Eugénia (Ena) grófnő (Gyulavári, 1929. 03. 02. – Budapest, 2011. 11. 20.)

Gyermekei: t1-t2

t1 *Kristóf* (Budapest, 1960. 07. 04.) programtervező matematikus, országgyűlési képviselő = Budapest, 1994. 07. 04. Csík Ildikó

Gyermekei: u1-u2

u1 *Miklós Ferenc* (Budapest, 1995. 01. 04.)

u2 *Dalma Róza* (Budapest, 1998.)

t2 *Helén* (Budapest, 1963. 05. 02.)

s3 *András Iván* (Nagykálló, 1919. 12. 24. – Einbeck, 1995. 10. 14.) m. kir. huszár főhadnagy, testőrtiszt, mezőgazdasági szakember, máltai lovag = Budapest, 1946. 09. 21. szentmiklósi és óvári Pongrácz Erzsébet grófnő (Gyulavári, 1926. 07. 28. – Einbeck, 2000. 10. 10.), P. Ena nővére

t1 *Dénes* (Budapest, 1948. 05. 04.) = Heinde, 1976. 05. 05. Joelle-Dominique Voillemie (Oran, Algír, 1953. 11. 24.)

Leányai: u1-u2

u1 *Isabelle* (Einbeck, 1979. 02. 03.)

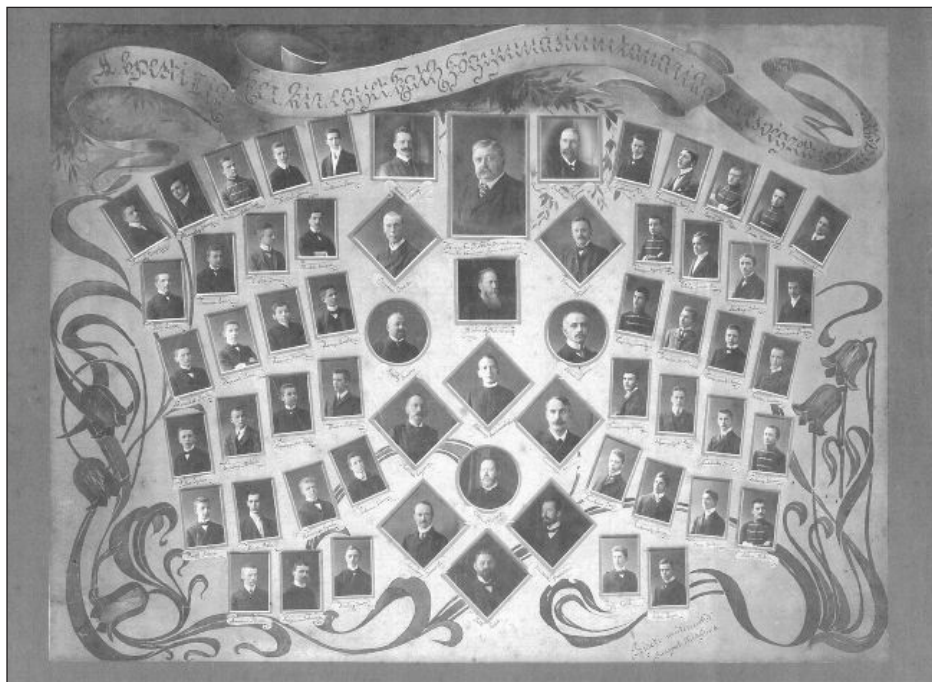
u2 *Anette*

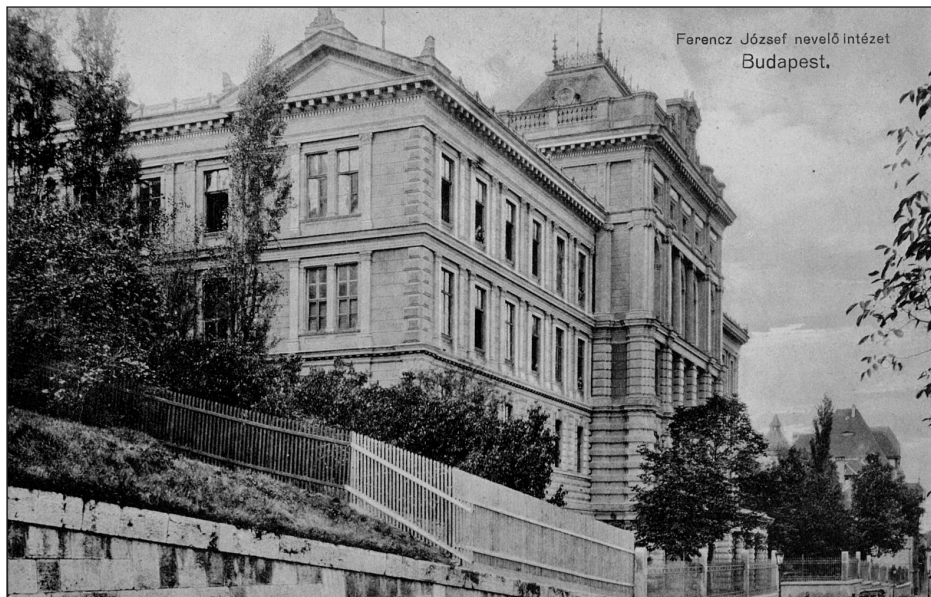
Csuha Vilma és Kállay Miklós

A gyermek Kállay Miklós

Tablókép Kállay Miklóssal Deák Andrástól

A budapesti Ferenc József Nevelőintézet

Kállay Miklós és Helén eljegyzési képe, 1914

**Kállay Miklós és Helén
esküvői képe, 1914**

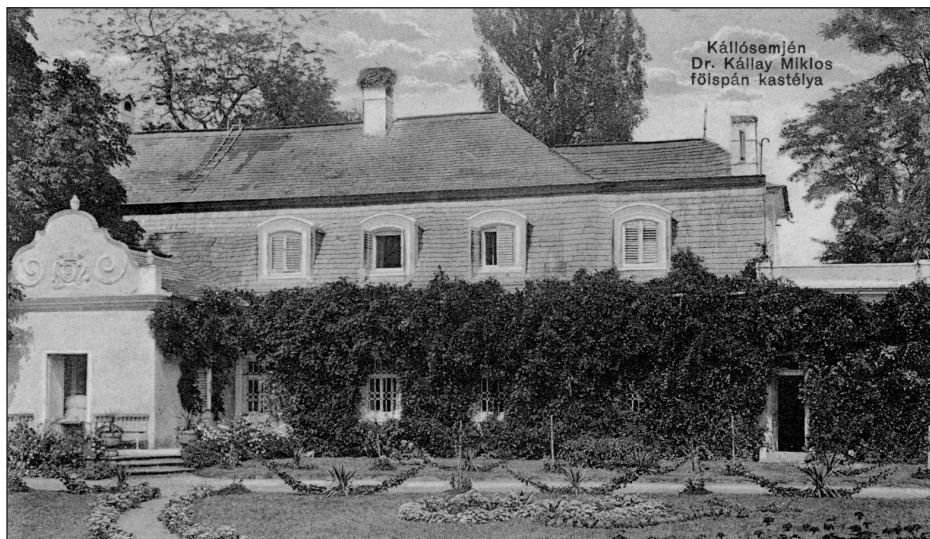
**A Kisvárdai Főszolgabírói Hivatal
A leégett tornyú kisvárdai
katolikus templom →**

**1925. szeptember 21.
gr. Klebelsberg Kuno Nyíregyházán**

**10. 1928. június 10–11.
József főherceg Nyíregyházán**

A kállósemjéni Kállay-kúria

Kállay Miklós és családja a kállósejényi kúria teraszán

Kállay Miklós és a családtagok a kúria teraszán

Kállay Miklós sírja a családi kriptában

Vértés József: **Egy ember a forradalomban**

Bevezetés

A Jósa András Múzeum Könyvtárának legutóbbi rendezése során előkerült Vértés József: *Egy ember a forradalomban* (Nyíregyháza, 1930.) című könyve, mely az 1919. évre igen sok, eddig ismeretlen adatot tartalmaz. – A Horthy-fasizmus idején megjelenő munkájában – érthető okokból – a Tanácsköztársaságról keveset és nem sok jót mond, ellenben az imperialisták zsoldjában álló királyi román hadsereg megszállásával kezdődő fehérterrort annál részletesebben és reálisabban írja le.

Ugyancsak a Jósa András Múzeum őrzi a fehér katonai parancsnokság által 1919 májusában letartóztatott és Debrecenbe elszállított 58 szabolcsmegyei forradalmár névsorát, melyben szerepel Vértés (Weisz) József neve is. Ez ideig tisztázatlan maradt az a kérdés, hogy mi történt az elhurcolt forradalmárokkal? Vértés – mint az egyik résztvevő – részletesen leírja meghurcoltatásuk történetét, s így könyve igen fontos dokumentumot képez a megye történetének megismeréséhez.

A szemtanú feljegyzései

Vértés József újságíró a polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság idején a Nyíregyházán székelő V. hadosztály mellett hírlaptudósítóként működött. Valószínűleg ez az oka annak, hogy a megszálló csapatok, mint kommunistát, őt is letartóztatták.

A fiatal, ezer sebből vérző Tanácsköztársaság nem tudott ellenállni az imperialisták együttes támadásának, s így azok csapatai 1919. április 27-én bevonulhattak Nyíregyházára. A város urai, a tőkészek lelkesen fogadták őket, azonban örömmámorukból csakhamar kijózanodtak.

Vértes József elmondja, hogy április 28-án Izsák Mayer tanító egy román katonával, annak anyanyelvén társalgott, s többek között szóba került a román csapatok nagysága is. Ezt a beszélgetést egy román hadnagy meghallotta, ki mindkettőjüket letartóztatta és Izsák tanítót aznap délután a huszárlaktanya mögött agyonlövete. Pár nappal később, ugyancsak a huszárlaktanyában, négy gávai lakossal megásatták saját sírjukat; a sír szélén agyonlőtték és elföldelték őket. Nagyobb tömegmészárlások történtek Baktalórántházán, Nyíreggyesen és egyebütt is.

A nyíregyházi fogház csakhamar zsúfolásig megtelt letartóztatott forradalmárokkal, kik közül 58 foglyot május 22-én Debrecenbe szállítottak. A nyíregyházi foglyok három napot töltöttek Debrecenben, a Kossuth-utcai rendőrkapitányság pincefogdájában, majd elindították őket Brassó felé, ahová óriási nélkülözések között 1919. május 28-án érkeztek meg. A foglyokat a brassói fellegrváiban helyezték el. – Vértes megemlíti, hogy ugyanott helyezték el a vörös katonák lágerét is, hol sokkal szigorúbb volt a bánásmód. Hogy kik voltak ott, az ország melyik részéről, sajnos arról nem ír.

Nyíregyháziak a brassói fellegrváiban

A brassói fellegrvár lakóit néhány nappal később a haditörvényszék repülőkülönítménye elé állították, s különböző fenyegetésekkel az alaptalan vádak elfogadására akarták őket rábírní. Mivel fáradozásuk eredménytelennek bizonyult, a tárgyalásokat végérvényesen megszüntették. A nyíregyházi foglyok is – a legnagyobb bizonytalanság közepette – ebben a fellegrváiban tartózkodtak több mint két hónapon keresztül. A környező lakosság – nemzetiségre tekintet nélkül – élelemmel igyekezett enyhíteni a hadifoglyok nélkülözéseit.

A brassói fellegrváiból augusztus 3-án útnak indítottak egy nagyobb csoportot a vulpasesti-i munkatábor felé. Ebbe a csoportba kerültek a nyíregyháziak is. Innen a közeli pizskuruszului tölgyerdő lágerébe kerültek. Sorsuk itt már elviselhetőbbé vált; dolgoztak, s így szerény keresetre tettek szert.

Kapcsolatba kerültek a szomszédos békéscsabai láger lakóival, közöttük Áchim András parasztvezér fiával; Áchim Miklóssal is.

A környező községek, továbbá Jassy város polgári lakossága, a román nacionalista propaganda ellenére – akárcsak Brassóban! – élelem és ruhafélék ajándékozásával sietett a hadifoglyok segítségére.

A nyíregyházi hadifoglyok, 1919. október 7-én a pizskuruszului lágerből a bukaresti Seidemann lágerbe kerültek. Innen különböző munkahelyekre vitték őket dolgozni. Szenvedéseik talán sohasem értek volna véget, ha közbe nem szól a proletárinternacionalista román munkásosztály. A bukaresti munkásság december eleji megmozdulásáról Vértés József a következőket írta:

A bukaresti tüntetés

„A Bratianu-kormány megbukott, Bratianu Vintilla miniszterelnök rongyból kitömött maszkját hatalmas teherautomobil hurcolta keresztül a városon. A bukaresti szociáldemokrata párt egyik csoportja hatalmas tüntetést rendezett lágerünk és a Saite Frere láger előtt, követelték a szabadon bocsátásunkat, s arra az esetre, ha követelésüket nem teljesítik, kilátásba helyezték, hogy a kotroczeni és az obori raboltáru barakokat pádimentumtól fundamentumig felégetik.

A forró levegőben mint a puszkapor hullottak szét a fenyegetések. Aznap éjjel 12 órakor mintegy ezer főből álló szocialista tömeg jelent meg a Seidemann-láger előtt és a Marseilles, valamint az Internacionálé hangja mellett táboroztak szállásunk előtt a reggeli órákig. A bukaresti rendőrség teljes mértékben tehetetlen volt az egyre nagyobb tömegű tüntetőkkel szemben. Másnap, december 8-án reggel 6 órakor egy század katonaság vonult ki a Seidemann-láger elé. A századparancsnok százados magához kérte a tüntetők vezetőit és tudomására hozta, hogy a Seidemann-láger foglyait még aznap déli 12 óráig elszállítják az állomáshoz és este hat órára minden egyes embert megindítanak hazája felé.”

Valóban így is történt. A testvéri román munkásosztály kiharcolta a Bukarestben fogvatartott magyar forradalmárok szabadonbocsátását, s így a nyíregyháziak is mindannyian hazatérhettek 1919 karácsonya előtti napokban, több mint félevesi szenvedés után.

Erdész Sándor

(Kelet-Magyarország, 1959. február 12., 36. szám, 4. o.)

* * *

Nyíregyháza történetében az 1918–1919-es időszak sorsdöntő volt. Erről a több mint másfél évről elég kevés memoár maradt fenn. Ezért is nagy jelentőségű Vértes József újságíró történelmi visszatekintése.

Erdész Sándor (1929–2006) néprajzos, a Sóstói Múzeumfalu alapítója és első igazgatója a Kelet-Magyarországban 1959-ben közölt recenziójában – amely jól tükrözi a kor hangulatát – viszont a legfontosabb elemét nem említi a történéseknek: a proletárdiktatúra által törvénytelenül kivégzett vitéz Kovács István (1891–1919) tüzér főhadnagy, városi nemzetőrparancsnok szomorú sorsát. Ennek az elhallgatása eléggé beszédes, ugyanakkor az események ilyen részletes rögzítése mindenképp forrásértékű.

Vértes József írói és költői munkássága előtt fejet hajtva közöljük visszaemlékezését, amelyből egyelőre két példány ismert: az egyik a Magócsy József (1919–2013), „Jocó bácsi” hagyatékából származó, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár tulajdonát képező, a másik a Szluk István nyugállományú őrnagy szívességéből a kutatómunkához átengedett. Az eredeti szövegen csak annyi változtatás történt, ami a korabeli nyomdahibák, vagy az esetleges tévedések korrigálását kívánta meg. A rövidítéseket kiegészítve közöljük az érthetőség kedvéért. Az ismert személyek adatait a lábjegyzetekben tüntettük fel.

Második egységként a Vértes József által a Nyírvidéken közölt verseit is összegyűjtöttük, ezek is jó korrajzok.

Komiszár Dénes

Handwritten signature and date in the top left corner.

Vértés József:

**Egy ember
a
forradalomban**

*Azoknak ajánlom ezt a könyvet, kik velem együtt taposták
végig az oláhok által elhurcoltak kálváriás útját.*

1930. március havában

(Vértés József)

ELŐSZÓ-FÉLE.

Megvallom, hosszú gondolkodás után választottam meg könyvem címét: egy ember a forradalomban. Úgy érzem, hogy ez volt az egyetlen valamirevaló megoldás, mert nem általános politikai, vagy társadalmi szemszögből, hanem az egyéni meglátás eredeti megvilágításában óhajtottam rámutatni az őszirózsás forradalomnak azokra az eseményeire, helyesebben következményeire, melyek legkevésbé ismeretesek a megcsonkított magyarországi olvasótábor előtt.

Több, mint tíz esztendő választ el bennünket az akkori eseményektől. Tíz esztendő, amelynek folyamán olyan veszteségek érték ezt a nemzetet, hogy ezeknek szörnyűsége mellett a magyar történelem lapjait befeketítő mohacsi vész jelentéktelen veszített csatává törpül.

Könyvem sorainak papírravetésénél épp ezért nem egyszer vetődött fel bennem az a kérdés, hogy nem-e bizonyul céltalannak a könyv megírására fordított munka? Nem lesznek-e többségben azok az emberek, akik egyszerű szereplési vágynak fogják minősíteni anyagi érdektől mentes és csupán újságíró ambíciót kielégítő munkámat.

Csak akkor oszlott el ez az aggályom, mikor láttam, hogy folytatásban megjelenő szerény munkám iránt egyre több ember érdeklődött.

Hiszem, hogy olvasóim azzal az érzéssel teszik le elolvasott könyvem, amely érzés ha egyenkint közvetítődne agyamba egy rejtelmes, minden embert egybekapcsoló éteri közvetítés útján, megnyugtatna afelől, hogy fáradozásommal célhoz értem.

(Egy újságíró visszaemlékezései.

Tiszavidéki Nyomda

Nyíregyháza, Bercsényi utca 3. sz.)

1.

Borongós, őszi délután volt. A duklai hágó völgyei között úgy megszorult egy felhőcsomó, mintha sohasem akarna onnan kijönni. A Zboró–Komlóspatak–szemelnyei országúton százszámra húztak el a kis rusznyák szekerek. Hosszúszakállas lengyel zsidók, zsíroshajú tótok nógatták az apró lovacskákat: via hettáááá...

Egy Szandlaufer-féle kopott alkotmányon a regetowkai tanítókisasszony igyekezett hazafelé. Régi ismerősünk volt, üdvözöltük egymást. Egy Galiciában állomásozó osztrák csendőrtiszt helyettes, a tanítókisasszony vőlegénye hajtotta a kocsit. Mikor egész mellénk értek, megálltak.

A tiszthelyettes szólalt meg:

– Tudják már az urak, hogy kitört a forradalom?

Az első pillanatban szóhoz sem tudtunk jutni a meglepetéstől.

– Forradalom?

Ezt a szót alig ismertük jobban, mint általában az orosz regények ismertették meg velünk, de ez az ismeret olyan zavaros volt előttünk, hogy most az első pillanatban nem tudtuk, örüljünk-e vagy búsuljunk.

Mielőtt tovább értünk volna a diskurálásban, egy hatalmas porfelhőből szürke automobil bontakozott ki és egy pillanat múlva megállt mellettünk. Holénia csendőrszázados autója volt, ki Bártfay honvédfőhadnagy társaságában igyekezett a regetowkai határ felé. Egy pár szavas diskurálás után beültünk és már robogtunk is a határra.

Pillanatok alatt maradtak el mögöttünk a szépen gondozott községek: Szemelnye, Alsópagony, Felsőpagony, Dujava, Blehnárka, Gráb...

Gráb felső szélénél megálltunk és az ott állomásozó csendőrrjárőr parancsnoka már jelentkezett is:

– Százados úr, alázattal jelentem, semmi különös újság.

Holénia százados tudomásul vette a jelentést, pár rövid szóval elmondotta a tiszthelyettesnek, hogy kitört a forradalom, egy negyedóra múlva egy gyalogszázad erősítést kapnak és az a kötelességük, hogy a határon átkelő galíciai katonákat szereljék le és akadálytalanul engedjék át a határon. A csendőrtiszt-helyettesnek arra a kérdésére, hogy milyen magatartást tanúsítsanak

nagyobb katonai erővel szemben, ha azok netalán veszedelmesen lépnének fel, azt válaszolta Holénia, hogy nem szabad az ellentéteket kiélezni, semmi esetre se bocsátkozzanak tűzharcba, de békés úton igyekezzenek odahatni, hogy a parancs minél kifogástalanabbul legyen teljesíthető.

Elindultunk visszafelé és már tele úton talákoztunk is hat-hét katonai teherautóval, amelyek a század gyalogost hozták.

Már szürkült, mikor Bártfára érkeztünk. A főtéren, az Abrahamovits-trafik előtt kisebb-nagyobb csoportok tárgyalták izgatottan az egyre érkező híreket. Hét órára már az a hír terjedt el, hogy a csehek megszállták Ruttkát, Zsolnát és már Poprádfelka felé közelednek. Az ad hoc alakult katonai városparancsnokság már este nyolc órakor falragaszokon közölte az elterjedt hírek valótlanosságát, egyben figyelmeztette a rémhírterjesztőket a várható súlyos büntetésekre. Ez a figyelmeztetés nagyon idejében jött, mert a városban egyre nagyobb számban léptek fel a pánszláv agitátorok.

A Bártfától kilenc kilométerre eső Zborón úgy felizgatták a népet, hogy a forradalom kitörésének első estéjén nyílt összecsapásra került sor a fanatikus pánszláv agitátoroktól lelkiismeretlenül felizgatott rusznyákok között.

Este félkilenc körül a Galanty-féle fűszerkereskedés előtt kezdtek gyülekezni a rusznyák legények. Kilenc óra körül vonult be az egyik megerősített csendőrajőr, amelyiknek Frincsák csendőrtiszthelyettes volt a parancsnoka. Mikor a járőr a rusznyák legények előtt elhaladt, a parancsnok figyelmeztette a főkolompost, hogy a gyülekezés tilos és szólítsa fel a társaságot, hogy menjenek haza. A békés kérés eredménytelen maradt, mire a tiszthelyettes erélyes hangon szólította fel távozásra a tömeget. Ekkorra megérkezett az egyik határjárőr is és a mind fenyegetőbb magatartásra azzal válaszolt a parancsnok, hogy a város közepén elvonuló és a rusznyák legények „állását” is érintő Makovica partján rajvonalba fejlődött a legénységet. Mikor az így megerősített felszólításnak sem tettek eleget, sőt még veszedelmesebb magatartást tanúsítottak, Frincsák tiszthelyettes tüzet vezényeltetett – a levegőbe.

A fegyverek ropogása mintha észhez térítette volna a fanatizált ruthéneket. Tíz órára egyet sem lehetett találni a főtéren.

Már-már úgy látszott, hogy megszűnt a feszültség, de – amint később kiderült –, ez csak látszat volt.

Éjfél előtt egy pár perccel az egyik két személyből álló járőr észrevette, hogy egy nagyobb csoport rusznyák legény húzódik a csendőrlaktanya kertjének kerítése alatt, nyilvánvalóan azzal a szándékkal, hogy meglepetésszerűen rajtaüssön a laktanyában állomásozó legénységen. A két csendőr nagyon kellemetlen helyzetbe került, mert a laktanyában egyetlen ember sem tartózkodott, mivel a legénység a parancsnok vezetésével kivonult a már előbb említett leszerelési akció végrehajtására.

A helyzet nagyon kellemetlen volt, mert a két csendőr nem szállhatott szembe a körülbelül száz főnyi, dorongokkal, kapákkal felfegyverzett legénnyel, a laktanyában pedig csaknem egy vagon lőszer volt felhalmozva, amit a határon leszerelt 67-es bakáktól szedett el a határőrség. Kiszámíthatatlanul végzetes következményekkel járt volna a rusznyákoknak a laktanyába való behatolása.

A járőr meglapulva figyelte a mind merészebben haladó csoport mozdulatait, majd mikor a lázadók vezetője jelt adott a kerítés megmászására, két jólirányzott lövéssel leszedték az elsőeknek felkúszó legényeket.

A támadás egy pillanatra abbamaradt, hogy aztán újult erővel kezdjenek a csendőrlaktanya megtámadásához. A járőr tovább folytatta a tüzelést, a támadók pedig halálos elszántsággal – minden valószínűség szerint a nagymértékben elfogyasztott szeszitalok hatása alatt –, pár pillanat múlva átjutottak a rozoga fakorláton. Az egyik csoportnak sikerült birtokába venni az első helyiségekben talált lőszerkészletet, aminek rögtön mutatkozott is az eredménye, mert a laktanya elzárt bükkfaajtójának betört üvegén keresztül egy géppuska és öt-hat gyalogsági fegyver csöve ontotta céltalanul a gyilkos golyók százait.

A két csendőr tölténytára ekkorra teljesen kiürült, szorongatott helyzetükben nem tehettek egyebet, mint tétlenül várták a segítséget, ami nem is késett sokáig. Ugyanis a Komlóspatakon elhelyezett ellenőrző század figyelmes lett a sűrű lövöldözésre és egy géppuskával megerősített szakaszt futólépésben indított meg a parancsnok Zboró felé.

A két csendőr pillanatok alatt tájékoztatta a szakasz parancsnokát, egy fiatal csendőrfőhadnagyot, aki azonnal utasítást adott a laktanya körülzárására. A laktanyában lévő lázadók mit sem tudtak az erősítés megérkezéséről és a puskatűz ropogásától valósággal megszédülve eregették ki a géppuska szalvékat.

Egyszerre csak megszűnt a tüzelés. A védett helyen fekvő körülxáró csapat arra lett figyelmes, hogy hatalmas csapásokkal igyekeznek betörni az egyik átjáró ajtót, ahol a csendörök jelentése szerint a gyalogsági és géppuska töltények nagyrésze volt bezárva. A szakaszparancsnok becsületére váló gyorsasággal adott parancsot a támadásra, a körülxáró szakasz egyszerre indult rohamra. A gyors és erélyes fellépés következményeként a majdnem négyszeres túlerővel álló lázadó csapatot egy félóra múlva összekötözött kézzel terelték Bártfa felé.

Jellemző a magyar hatóságok szinte példátlanul álló gavallériájára, hogy a lázadó csoportból egyetlenegy embernek som görbült meg még a hajaszála sem.

[1918.] November 2., 3. és 4-ikén viszonylagos csend volt a legveszélyesebb zónákban is. Csend volt... A vihar előtti furcsa, riasztó csend...

A Felvidék magyarjai riadtan kérdezték egymástól: mi lesz? A tótok legnagyobb részben osztoztak a magyarok aggodalmában, csak a felsőmegyei ruthének körében lehetett tapasztalni valami fellángolásfélét, de ez is elmúlt pár nappal a csehek bevonulása után.

Mert a csehek [1918. november] 8–9-ike körül megkezdték az előnyomulásukat Eperjes és Kassa irányában.

A hevenyészett nemzetőr-csapatok valósággal heroszi bátorsággal feküdtek az utolsó emberig való ellenállás küzdelmébe, de az eredményt sohasem tudták kiaknázni, mert a budapesti plénum óvatosságot diktált...

11.

A Sáros és felsőzempléni magyarok elindultak a menekülés kálváriás útján. Napról-napra futottak ki az emberekkel, málhákkal megrakott menekült-szállító vonatok a különböző felvidéki állomásokról. Meg kell állapítani, hogy a tótok olyan példás szívességgel viseltettek a menekülőkkel szemben, amit sohasem szabad elfelejteni. Mindenben segítségére siettek az elutazó hazátlanoknak, nem használták ki a zűrzavar konjunktúráját és valóságos erkölcsi tétellé lett köztük, hogy a menekülő magyarok eladásra bocsátott jószágaikért rendes árat kell fizetni.

A pánszláv agitátoroktól felizgatott rusznyákokon is erőt vett a kétkedés. A döntő pillanatokban nem tudták, hogy örüljenek, vagy búsuljanak-e. Halotti csendben nézték végig a magyarok kivonulását és senkinek sem jutott eszébe, hogy csak egy szalmaszállal is meggátolja a menekülők nyugodt elvonulását. Nagyon sok rusznyák és tót család familiáris összeköttetésben állott a menekülő magyarokkal és napokig nem tudtak megállapodni abban, hogy ki megy és ki marad. A lakosság napokig vezető nélkül volt, az előjárói tisztséget senki sem akarta vállalni, mert még mindig nem tudták bizonyosan, hogy ki lesz az úr: a magyar-e, vagy a cseh?

A kritikus napok zavarát nagyon növelte a spanyoljárvány hirtelen fellépése is. Ez a veszedelmes betegség sehol sem pusztított úgy, mint a Felvidéken, de különösen Sáros megyében. Komlóspatak, Lodomérvágás, Miklósvágás, Szemelnye községekben annyi halott volt, hogy egy nap hulláit napokig temették.

[1918.] November tizedikén magam is kórházba kerültem. A bártfai Irgalmasok kórházában csak hosszas utánjárással keríthettek számomra egy szobát. Ez is csak úgy sikerülhetett, hogy a halottas házból átalakított, roskadt falu mellékhelyiséget még a legbetegebb beteg sem akarta kórszobának elfogadni s így üresen maradt, hogy engem befogadjon.

Negyven fokos lázzal feküdtem a nyirkos, hideg szobában és mintha lázálomban hallottam volna a szívet dermedtő híreket: Hazslin, Nagypolány, Mezőlaborc, Felsőhunkócz, Girált, Sztropkó, Homonna a csehek kezébe került.

Mankovits doktor, a kórház igazgató főorvosa lehorgasztott fejjel, könnyes szemekkel járkált a betegszobában. Szánakozóan nézett végig rajtam néha, de ezekben a szánakozó pillantásokban benne volt az önmaga iránt érzett szánakozás is. A híres orvosprofesszor nem félhetett attól, hogyha Bártfát el kell hagynia, nem kap az országban állást, hiszen már ottani direktorkodásának elején is számtalan meghívást kapott budapesti gyógyintézetektől. Nem az állását siratta, hanem Bártfát, Lócsét, Iglót és azt a nagyon siratni való magyar sorsot.

Ha egy-egy ilyen elkeseredett pillanatban vigasztalni próbáltam, megrázó prófétummal sóhajtotta: „Hej, fiam, sok víz lefolyik még a Makoviczán, míg mi szabad magyarként jöhetünk ide vissza...”

Egy könnyes novembervégi délutánon új ágyat rendeztek be a halottasházból kórteremmé avanzsált szobában. Kíváncsian

vártam ágyoszomszédomat, aki pár perc múlva meg is érkezett. De milyen állapotban!? Csonttá, bőrré aszalódott sárga arcából úgy világított a szeme, mint az elaludni készülő olajmécses. Ahogy közelebb hozták hozzám, jobban megnéztem és a szürkület ellenére régi ismerősömet, Bártfay főhadnagyot fedeztem fel benne. Ő is megismert engem és az ismerős közelléte mintha új életet öntött volna bele. Szemeinek fénytelenége lázas csillogássá változott át és azelőtt halotthideg keze forrón kulcsolódott csuklómra, mikor egy pohár jeges szörppel akartam csillapítani gyilkos lázát.

Kilenc óra körül a láza is lecsökkent és a lázszülte fantazmagóriák helyett aggodalmasan érdeklődött a kinti események iránt. Én természetesen igyekeztem megnyugtatni, de ezt az igyekezetemet a lázas betegek éleslátásából eredő hitetlen fejcsóválással viszonzta. Pár percig beszélgettünk még, majd a diétás vacsora elfogyasztása után eloltottam a villanyt. Valamennyire megnyugodtam, ágyoszomszédom állapota mintha nem lett volna olyan reménytelen. A láz – gondoltam – alábbhagyott, talán a krízisen is túlesett és remélni mertem, hogy felgyógyul.

Éjféltizenkét óra körül felébredtem és valósággal kétségbeesve figyeltem meg, hogy nem hallom szomszédom mély lélegzését. Riadtan nyúltam az ágya felé, de kezem csak a hideg matracot érinthette. Szerencsétlen sorstársam éjfél előtt egy órával kiszendvedett és míg én aludtam, ki is szállították a hullaházba...

Másnap reggel borzalmasan felejthetetlen jelenetben volt részem.

Bártfay főhadnagy édesanyja és nővére érkeztek meg Kassáról, hozzátartozójuk betegágyához. A kapus, aki még nem tudta, hogy Bártfay meghalt, az én szobámba utasította őket. Mikor benyitották az ajtót, a fejemre húzott takaró miatt nem ismertek fel s a szerencsétlen öreg asszony fia nevét sírva, örömkönnyes szemekkel rohant az ágyam felé.

A zajra felfigyeltem és mikor a fejemet felemeltem, rémülten állt meg mellettem.

– Szerelmes Isten! Hol a fiam?! – sikított fel a mellettem lévő ágy rozsdás sodronyára tekintve.

Én csak néztem rá révedező szemekkel, egy hang sem hagyta el a számat. A szívem összeszorult, valami hangtalan zokogás féle rázta meg mellemet és úgy éreztem, mintha valamilyen hideg kéz, – talán a nagyon is közel álló Halál keze fojtogatna. A szegény anya, ki egyetlen fiát vesztette el a daliás termetű Bártfay Pistában, élettelenül terült el

a szoba hideg padlóján és csak az esése zajára berohanó ápolónőknek sikerült hosszas kísérletezés után magához téríteni. Lánya riadt szemekkel nézte az egész jelenetet, úgy állt, mintha a földhöz szegezték volna. Csak mikor anyját eszméletre térítették az ápolónők, tért magához az első megrázkódtatás kínjától. Anyjához lépett és karonfogva ki akarta vezetni a szörnyű emlékeket lélekző helyiségből.

Mikor anyjához ért, az ránézett elszíntelenedett, tébolyt sugárzó szemével és artikulátlan hangon ordított rá:

– Takarodj előlem! Nem ismerlek! Megöltétek az én drága Pista fiamat! Megöltétek! Gyilkosok!

A zajra berohant Mankovits igazgató, aki egy kezeügyéhez [közel] lévő lepedővel megkötözte a mind veszedelmesebben dühöngő szerencsétlent, átvitték a kórház elmeosztályára, ahol megállapították, hogy agya megbomlott. Délután három órakor elment a fia után...

A borzalmas eset villámhírként terjedt el Bártfán. A másnap reggel tartott temetésen az egész város ott zokogott az anya és a fia koporsója mellett.

Harmadnap reggel a frissen hantolt sírhantokon a sírásó Bártfay főhadnagy hűgának holttestére lelt. A holttest fekete selyem keztyűjének nyílásában egy kis papírszeletet talált a rendőri bizottság:

„– Anyám és egyetlen bátyám meghalt. Egyedül maradtam. Minek éljek?”

III.

Ez az eset csak hozzájárult a[h]hoz, hogy három napos tervemet valóra váltsam.

Éjjel összeszedtem a ruháimat és Mankovits professzor legnagyobb rémületére kiszöktem az állomáshoz. Harminckilenc fokos lázzal hajnali öt óráig dideregtem a bevert ablakú váróteremben, hogy egy ugyancsak bevert ablakú kocsiban hat óra hosszat utazzam Eperjesig.

Eperjesen azt a felvilágosítást kaptam, hogy a vonatközlekedés bizonytalan ideig szünetel és legokosabban teszem, hogyha már egy összeverbuvált háromtagú társasággal autón teszem meg az utat Kassáig, mert ott – legalább is ezideig – még akadálytalanul közlekedik a vonat Sátoraljaújhely felé. Az előzékeny állomásfőnök,

ki már maga is el volt készülve a meneküléshez, bemutatott a két úr és egy hölgyből álló társaságnak és egy félóra múlva indultunk Rákóczi nemes városa felé.

Négyórás szakadatlan robogás után, tizenkét óra felé végre feltűnt a dóm kupolája. Megérkeztünk.

Kassán a legnagyobb bizonytalanság gyilkolta a már napok óta felcsigázott idegeket.

Csak most kezdtem tisztán látni a helyzetet. A mind erélytelenebbül cáfolt hírek szerint a csehek Ózd, Poprádfelka, Legenyemihályi körül várták az erősítésüket, hogy pár nap múlva bevonulhassanak Kassára. A Hernádon épített repülő hidakon oda és vissza hullámozott a katonaság, senki sem tudta a tiszta helyzetet. Mindenütt titkolóztak, ami csak növelte a kétségbeesést. Falragaszok borították el a város falait, amelyeken fegyelemre és nyugalomra hívták fel a lakosságot, de ez nem volt olyan megnyugtató erejű, hogy a magyarok ne készüljenek a menekülésre. Már napokkal azelőtt a földre terített szalmazsákon aludtak a magyar családok. A bútorok nagyrésze az állomáson várta a vagonba rakást.

A vonatközlekedés itt is bizonytalan volt. Óráról-órára bíztattak bennünket. Elindultunk a város felé, de mihamar visszafordultunk. A gyönyörű városi és státuspaloták alatt lévő fényes üzletek kirakatai bezúzottan és üresen álltak, az üzletajtókra rollót húztak a tulajdonosok. Az Otthon-kávéház, amelyikben máskor zengett a jókedv, lehúzott rollókkal tett bizonyosságot arról, hogy egyelőre megszűnt a magyar muzsika, a kacagás, a gondtalan élet. Minden sarkon három-négy összehajtott fejű ember beszélgetett az eseményekről.

Itt is megfigyelhettük azt a jelenséget, ami olyan bizonyító erővel jellemezte azt a jóviszonyt, amelyik a cseh és a magyar érzelmű emberek közt fennállott. Sehol egy hangos szót, egy csehek, illetve tótok részéről elhangzott gúnyos megjegyzést nem lehetett hallani. A „rendezett” államú honpolgárok szíves készséggel álltak a menekülő magyarok rendelkezésére. Az egyik kapu alatt könnyfakasztó jelenetet láttunk. Egy cseh állampolgár pékmester leánya és annak férje búcsúzott szüleitől. A férj magyar állampolgár, állami tisztviselő volt és vitte a feleségét a menekülés bizonytalan útjára. „A viszontlátásra” – volt a fiatal pár utolsó szava és lehorgasztott fejjel bandukoltak az állomás felé... Mi is egymásra néztünk, nem kérdeztük, de mindannyian tisztában voltunk a közös gondolattal: Mikor?

Végre indult a vonatunk. Csodálkozva láttuk, hogy a gyorszemély vonathoz vagy száz teher kocsí volt csatolva. Mikor érdeklődtünk, egy harcsa bajuszú főkalauz könnyes szemekkel válaszolt: „A vagonlakó jelöltek. Van már egy néhány ezer ilyen kocsí a magyar állomásokon.”

Hitetlen csodálkozással néztünk egymásra. A kalauz észrevette ezt a hitetlenséget. – Meg is jegyezte:

– Az urak nem hiszik? Majd elhiszik, ha Nyíregyházára vagy Debrecenbe érnek.

– De hiszen megfagynak! Itt van a tél, mi lesz velük?

– Azt ők is szeretnék szegények tudni. Úgy hallom, hogy már utaltak ki fát és swarm-kályhát a vagonok fűtésére –, válaszolt informátorunk.

A kocsiban lévő Hajdú és szabolcsi úriasszonyok ad hoc ülést tartottak és elhatározták, hogy amint hazaérnek, az összes felesleges helyiségeiket felajánlják a menekültek elhelyezésére és propagandát indítanak olyan irányban, hogy ez az elhatározás minél szélesebb körben hódítson teret.

Éjjel szokatlanul hideg volt. Az egyik állomáson hosszú ideig állott a vonat. A kocsinkban lévő társaság mélyen aludt, mikor hangos sírásra lettünk figyelmesek. Valamennyien kimentünk a kocsí elé s a nagy sötétségben nehezen tájékozódva, a síró hang után menve, az egyik kinyitott ajtójú vagonlakáshoz értünk.

Gyufa lángjánál egy férfit és egy nőt láttunk, amint egy gyermek-kocsira hajolva, kétségbeesetten nézték látszólag hat-nyolc hónapos gyermeküket. Érdeklődésünkre sírva mesélte el a szerencsétlen asszony, hogy kisgyermekük magas lázzal kínlódik és nem tudnak segíteni rajta. A társaságban lévő egyik úriasszony azonnal karjaiba vette a gyermeket, a férjét és a feleségét felinvitáltuk a mi kocsinkba, ahol még épen két üres hely volt.

Kiderült, hogy a kis család feje egy kassai pénzügyi tisztviselő és ép[pl]en Nyíregyházára vették a menekülés útját. Természetesen mindannyian felajánlottunk egy szükséglakást arra az időre, míg sikerül elhelyezkedniök egy állandó lakásban, mire azonban nagyon kevés remény lehetett a mindjobban szaporodó menekültek miatt. A férfiak valamennyien elindultunk a már közben megindult vonaton, hogy orvost keressünk a beteg gyermek mellé. Körülbelül a tizedik kocsiban egy ismerős bártfai orvosra találtunk, aki a legnagyobb készséggel állt rendelkezé-

sünkre, szerencsére még valami lázcsillapító is volt a táskájában, amelynek segítségével sikerült a láztól agyongyötört gyermeket lázmentesíteni és elaltatni. Reggelig azután felváltva virrasztottunk az apróság mellett, ki nagy örömünkre egészséges nevetéssel ébredt fel, mikor Sátoraljaújhelyen zökkenve megállt a vonat.

IV.

Sátoraljaújhely és Nyíregyháza között a polgári forgalom teljes mértékben szünetelt. A naponta gyors egymásutánban érkező vonatok valósággal ontották a vörös katonai alakulatokat, amelyeket a Nyíregyházán állomásozó V. hadosztály dirigált a román frontról a mind veszélyesebb cseh betörési zóna felé: Kassa irányába.

Szakáll ezredes,¹ az V. hadosztály parancsnoka, Weinberger százados, Szakáll adjutánsa, három napig tartózkodtak Sátoraljaújhelyen, hogy a tömeges csapatszállítást ellenőrizzék.

A hadosztály autója ép[p] akkor indult vissza Nyíregyházára, mikor én az állomáshoz érkeztem, hogy a legközelebb remélhető Nyíregyházára induló vonat iránt érdeklődjem.

Szakállék társaságában szabolcsi fiatalemberre, régi ismerősömbre találtam, kinek elmondottam, hogy szeretnék Nyíregyházára kerülni, de nincs vonat. Ismerősöm pár pillanatnyi gondolkozás után bemutatott az ezredesnek, kit megkért nevemben, hogy az autón levő egy üres helyen vigyenek Nyíregyházára.

Az ezredes tetőtől-talpig végig nézett rajtam, majd miután leplezetlen részletességgel érdeklődött kilétem felől s pár percig tanácskozott segéd tisztjével, beleegyezett abba, hogy velük tegyem meg az utat.

Az autón Szakáll ezredes mellé kerültem, szemben velünk adjutánsa ült, míg az előbb említett fiatalember a soffőr mellett foglalt helyet.

1 „Halálozás. Ószinte részvétellel fogadta Nyíregyháza társadalma annak a hírét, hogy losonci Szakáll Kálmán ny. vezérkari ezredes, a Lipótrend, a III. oszt. vaskoronarend s igen sok más katonai hadiéki tményes magyar és német kitüntetés tulajdonosa 64 éves korában elhunyt. Temetése csütörtökön ment végbe Rimaszombatban nagy részvét mellett. Szakáll Kálmán ezredes nevét Nyíregyházán jól ismerték, különösen a forradalmi időkben. Ő volt az, aki Nyíregyházán a nagy káoszban rendet akart teremteni. Hogy azonban nem sikerült a teljes rendcsinálás, az nem rajta és nem a köréje csoportosult kis társaságon múltott. Délceg, igazi katonás alakját kegyelettel őrzí meg ennek a városnak igen sok polgára, akik közvetlenül ismerték meg lelki értékeit, katonai érényeit.” (*Nyírvidék*, 1940. január 26., 21. szám)

Útközben mindenféle közömbös dolgokról beszélgettünk s csak a Sátoraljaújhely–Nyíregyháza félutat elhagyva, tértünk át a politikára. Előbb csak általánosságban beszélgettünk az uralkodó viszonyokról, majd részletekben is letárgyaltuk a Szabolcsot közelről érintő, várható eseményeket.

Mikor arról beszéltem, hogy a csehek sikeres front-áttörése egész Tiszántúlt veszélyeztetheti, Szakáll azt válaszolta, hogy ilyen körülmények között a naivság és a pesszimizmus külön-külön is veszedelmesek, a kettő együttvéve pedig kifejezetten rombolhat, ha a köztudat jellegzetességévé válik.

Megmagyarázta, hogy a még csak fejlődés és szervezés stádiumában lévő vörös hadsereg már ma is olyan kondícióban van, hogy az adhoc összehozott, a szó szoros értelmében szedett-vedett cseh és oláh bandák a meglevő csekély állóképességüket is elvesztik azon a napon, mikor az egyesült vörös haderők bármelyik fronton is megkezdik pompásan kidolgozott tervek szerinti előretörést. Arra a kérdésemre, hogy Nyíregyházát cseh, vagy oláh irányból fenyegeti-e jobban veszedelem, katonás keménységgel válaszolta, hogy ilyen veszélynek egyelőre még az árnyéka sincs meg, sőt a dolgok jelenlegi állását nézve és ismét összehasonlítva a szemben álló haderőket, minden remény meg van arra nézve, hogy február közepéig egyetlen egy ellenséges katona sem marad Magyarország földjén.

Mikor a Vyx ezredes-féle memorandum² iránt érdeklődtem, azt a kategorikus választ kaptam, hogy annak semmi jelentősége nincs és a külügyi, valamint a hadügyi kormányzat delegáltjai – tudomása szerint – már eliminálták a támasztott igények jórészét, úgy, hogy jelenleg sem[m]ilyen nézeteltérés nem áll fenn a magyar kormány és az Entente-kormányok között. Minden remény meg van arra nézve, hogy a nagyhatalmak teljesen leveszik kezüket a csatlós-államokról és akkor meg van pecsételve a körülvevő ellenséges hadseregek sorsa.

Az igazat megvallva, abban az időben nem voltam eléggé tájékozva ezeknek a dolgoknak valódi állásáról, s így valósággal ittam Szakáll ezredes léleküdtető szavait.

2 Fernand Vix (1876–1941) francia hivatásos katonatiszt, 1918–19-ben a szövetséges hatalmak budapesti katonai bizottságának vezetője. Neve a magyar történelemben összeforrt az Antant hatalmaknak a párizsi békekonzferencia február 26-i rendelkezéseit ismertető jegyzékével, amelyet 1919. március 20-án ő nyújtott át Károlyi Mihály köztársasági elnöknek, s ami miatt a követeléseket elfogadni nem tudó államelnök, valamint a magyar kormány másnap lemondott, szabad utat engedve a Tanácsköztársaság államhatalmi szerveinek.

Elgondoltam, hogy egy kemény vágású ősz katona mégis csak jobban ismeri a helyzetet, mint én, aki a szónak ebben az értelmében, a helyzetszülte fogyatékkal mérlegelhettem az eseményeket.

Igaz ugyan, hogy a Szakáll ezredesből sugárzó optimizmus rám való átháramlását erősen meghendikepelték a Felvidéken látottak és hallottak, de úgy gondoltam, hogy hosszú utazásom alatt változtak a dolgok olyan mértékben, hogy Szakáll optimizmusa helyénvaló lehetett.

Délután 4 órakor érkeztünk meg Nyíregyházára. Szakállék meginvitáltak a Nyíregyházi Takarékpénztár r.-t. emeletén lévő hadosztály irodába. Ott egy nyíregyházi hölgyismerősömmel találkoztam, ki a hadosztály parancsnokság egyik tisztviselője volt. Megkérdezte, hogy mihez akarok fogni Nyíregyházán, mire egész őszintén válaszoltam, – hogy bizony azt még magam sem tudom.

Szakáll ezredes egy másik szobából, – hol a frontról érkező híreket rendezgette, – figyelmes lett beszélgetésünkre s bocsánatot kérve, hogy közbeszólt, felajánlotta az ép akkor megüresedett térképtudósítói állást.

Én – természetesen – örömmel megbocsátottam a közbeszólást, annál is inkább, mert [a] hölgyismerősömmel való beszélgetésből megtudtam, hogy Nyíregyházán a szó szoros értelmében lehetetlen polgári állásban elhelyezkedni.

A felajánlott állást még aznap elfoglaltam. Az volt a kötelességem, hogy egy hatalmas asztalra kifeszített 2x2 méteres térképen elhelyezett színes zászlócskákat a frontokról telefonon érkező hírek szerint beállítsam, pontosan olyan mértékig, ahogy az esetleges előnyomulás, vagy visszavonulás megkívánta.

V.

Pár napig egész jó társaság volt a parancsnoksági polgári tisztviselő személyzet. A szélsőbal képviselőinek nyoma sem volt közöttünk. Míg dolgoztunk, szinte elfelejtettük, hogy forradalmi időt élünk. Minden munka a legnagyobb rendben, fegyelemben készült el, az elvtárs szót egy diszkréciónális megállapodással kitöröltük szótárunkból. Előfordult ugyan olyan eset is, hogy az ezredparancsnokot le kellett elvtársozni. Ez olyankor történt meg, amikor olyan idegen ember

tartózkodott a hadosztályiroda körletben, akiről nem tudtuk, hogy milyen eszmeáramlatot képvisel.

Általában véve a társaság egy jelentősen nagy része azt sem tudta, hogy mi a forradalom, mi a szocializmus, arról pedig, hogy a kommunizmus mi fán terem, igazán senki sem tudott.

Később egy gyanús ember került a társaságba, egy Kőnig nevű bécsi származású katonai nyomozó. Minden előzetes értesítés nélkül küldték Szakáll [a]ezredes nyakára és mikor ez érdeklődött Budapesten a küldött katonai nyomozó elhelyezésére és beosztására illetően, senki nem tudott róla. Szakáll [a]ezredes végre felszólította, hogy igazolja magát az eddig bemutatottnál részletesebb igazolvánnyal. Kőnig erre a felszólításra azzal válaszolt, hogy ő nem tartozik senkinek közvetlen felelősséggel, neki meg van a maga titkos rendeltetése és – ha nagyon kíváncsi a parancsnok elvtárs, – mondotta, – vegye tudomásul, hogy őt egyenesen Pogány³ küldte Nyíregyházára és ha valami közelebbit akar tudni róla, forduljon egyenesen Pogányhoz.

Erre a szenzációs bejelentésre Szakáll maliciózan megkérdezte, hogy melyik címén próbálja keresni az említett elvtársat, mire Kőnig azt válaszolta, hogy Pogány József Budapest teljesen elegendő ahhoz, hogy az érdeklődő levél megtalálja gazdáját.

– Nem akarom bírálni, – folytatta információját, – hogy az elvtársak milyen módon szerzik értesülésüket, de az bizonyos, hogy ez a posta meglehetősen lassú és vegyék tudomásul, hogy Pogány József pár napon belül hadügyi népbiztos lesz és akkor az ilyen rosszul értesült urak repülni fognak!

Ezzel sarkon fordult és mielőtt Szakáll rövidebb úton gondoskodhatott volna eltávolításáról, – elment.

Meg kell jegyeznem, hogy abban az időben ([1919.] február dereka táján) csak a legbeavatottabb helyeken beszélgettek a proletárdiktatúra lehetőségéről, Pogány, a későbbi népbiztos pedig még az ismeretlenség homályában leledezett.

A Szakáll–Kőnig összetűzést követő nap délelőttjén zsebredugott

3 Pogány József (1903-ig Schwartz József, Budapest, 1886. nov. 8. – Moszkva, 1938. febr. 8.): zsidó származású politikus, irodalomkritikus, a magyarországi Tanácsköztársaság egyik népbiztosa, a Kommunista Internacionálé munkatársa, John Pepper („Paprika János”) néven az Amerikai Kommunista Párt végrehajtó bizottságának tagja. 1930-tól újra a Szovjetunióban élt, ahol gazdaságtörténettel, újságírással foglalkozott. A Sztálin által kezdeményezett tisztogatások során 1937. júl. 29-én koholt vádak (pl. ellenforradalmi tevékenység) alapján letartóztatták. 1938. febr. 8-án halálraítélték, s még aznap végrehajtották az ítéletet. 1956. május 30-án rehabilitálták

kézzel, szivarcsutkával szájában beállított a katonai nyomozó elvtárs Szakáll irodájába. Azt hiszem, szerencséje volt, hogy az ezredest nem találta bent. Mikor kijött, mellém lépett:

– Mondja, kedves elvtárs, volt ön a sorozó bizottság előtt?

Meglepetten néztem rá, majd megkérdeztem, hogy minek köszönhetem szíves érdeklődését?

– Nézze, kedves elvtárs, – folytatta a diskurálást, – a helyzet ma olyan súlyos, hogy a frontokon minden ember nélkülözhetetlen. Azt, amit ön itt elvégez, egy intelligensebb nő is elvégezheti. Ha ön egyedül élvezné ezt a színekurát,⁴ nem szólnék egy szót sem. De – és itt jelentősen körülnézett, – ebben az irodában legalább tíz olyan ember van, aki nagyon is jól megállná a helyét a harctéren is. Higyje el, hogy erre nagyon hamar rájön a vezetőség is, és a vége mégis csak az lesz, hogy mindannyian a frontra kerülnek. Ép[p]en ezért, hát azt ajánlanám, hogy a lehető legrövidebb időn belül jelentkezzenek a sorozó bizottság előtt, mert így módjukban áll csapattestet választani, míg, ha sorozásra való felhívás folytán jelentkeznek, elesnek ettől a kedvezménytől, ami pedig nagyon sokat jelenthet, mert az egyik embernek a tűzér, a másiknak a bakaélet imponál jobban.

– Mondja, kedves elvtárs, önnek melyik élet imponál legjobban?

– kérdeztem ártatlanul.

Valósággal elképedt, úgy nézett rám, mintha hallatlanul merésznek találná kérdésemet, majd szájának innenső végébe húzva a csodálkozástól végleg elaludt szivarcsutakot, rámförmedt:

– Hogy én mit csinálok, és mit nem csinálok, ahhoz önnek semmi köze nincs. De ha mégis érdekelné, vegye tudomásul, hogy én százszor annyit dolgozom a köztársaság érdekében, mint önök itt valamennyien. Egyébként pedig azt is vegye tudomásul, hogy ezért a renitenskedésért még számolni fogunk!

VI.

[1919.] Február második felében mind gyakrabban tűntek fel a hadosztályparancsnokság helyiségeiben a Szamuelli fivérek: György és László. Látszólag céltalanul üldögéltek néha órákon keresztül, beszélgettek mindenkivel mindenről, s csak annak, aki

⁴ Sine cura: (lat., a. m. „gondok nélkül”), oly javadalmazás, melyért nem kell szolgálatot tenni; általában olyan hivatal, hol kevés munkáért sok fizetés jár. Forrás: Pallas Nagylexikon

figyelni kezdte őket, juthatott eszébe az, hogy ennek a gyakori látogatásnak céljai lehetnek.

Különösen a közhangulat kialakulása érdekelte őket.

Ebben az időben tért haza orosz fogságból Szamuelli Tibor. Hazaérkezésével kapcsolatban egy nagyon jellemző történet terjedt el róla Nyíregyházán. Reggel a hatórai vonattal érkezett meg. A városban senki sem ismert rá az orosz-kozák uniformisban érkező Szamuelli Tiborra. Mikor megérkezett szüleinek Búza-téri házához, a lakás előszobájának ajtajában a Szamuelliék cselédje tisztította a családtagok cipőit. A jámbor lány roppant megijedhetett, mikor a torzonborz orosz harcos: Szamuelli Tibor megállott előtte. Mit csinál? – kérdezte Szamuelli, – kinek a cipőit pucolja, csak nem a gazdájáét? Mikor a lány csodálkozva igennel válaszolt, a következő épületes intsrukcióban részesült gazdája legidősebb fiától:

– Vegye tudomásul, kedves elvtársnő, hogy megszűnt az az idő, mikor valaki valakinek a cipőjét tisztította. Ma már más világot élünk, mindannyian egyenlők vagyunk, nincs úr és nincs szolga, nincs cipőpucoló és cipőpucoltató, ép[pe]n ezért szedje csak össze a cipőket; vigye be a gazdájához és mondja meg neki, hogy maga már eleget tisztította az ő cipőjét és csak embertársi kötelességének tesz eleget akkor, ha most ő tisztítja ki a maga cipőit.

Ha a forradalom története csak ezt az egyetlen adatot hozná nyilvánosságra, Szamuelli Tiborról, már az is elég volna ah[h]oz, hogy a későbbkori érdeklődők helyes képet rajzolhassanak maguk elé a szadista Szamuelliról.

Szamuelli Tibor megjelenése valósággal felvillanyozóan hatott Magyarországon kommunistáinak berkeiben. Úgy Budapesten, mint a vidéki városokban, de különösen Nyíregyházán, Szamuelli szűkebb pátriájában, haladéktalanul kezdetét vette a kommunista szervezkedés. Nyíregyházán egyre több hívőre talált az ellenforradalmi szervezkedés is.

Február utolsó napjainak egyik estéjén a Búza-téren lévő állatmázsa háta mögött egy Prok György⁵ nevű nyíregyházi fiatal-

5 „*Revolveres merénylet a Búza-téren. Nyíregyháza, január 2.* (A Nyírvidék tudósítójától.) Napok óta politikai szünetektől túlhevített a nyíregyházi levegő és a szünetek tegnap este revolveres merényletben robbantak ki. A Búza téren tegnap este együtt haladó Szamuely testvérekre rálóttek és közülök kettőt megsebesítettek. Ezt a revolveres támadást kétségkívül politikai szünetek diktálta. A Szamuely testvérek közül Tibor, aki az orosz kormány népbiztosa és László, aki szintén részt vett az orosz forradalmi mozgalmakban, a fogságból hazaérkezve Nyíregyházán is szervezni kezdték a kommunista pártot. Ezt igen sokan rossz szemmel nézték és – úgy látszik – ez volt az indoka a támadásnak. →

ember néhány társával, kik mindannyian az ellenforradalmi szervezkedés tagjai voltak, megvárták a városból hazatérő Szamuelli Györgyöt és Lászlót, s mikor azok elhaladtak mellettük, hogy betérjenek az állatmáza tőszomszédságában lévő lakásuk kapuján, utánuk lőttek. Mind a két golyó talált, de a Szamuelli fivérek csak könnyebben sebesültek meg. Györgyöt a lábán, Lászlót pedig lapockája táján érték a Prokkék golyói. A lövések elhangzása után a támadók elmenekültek az esti sötétségben. Természetesen még aznap este széleskörű hajsza indult meg a támadók kézrekerítésére, de a nyomozás eredménytelenül végződött.

Szamuely Tibor a vasárnapi előadása után Nyiregyházáról Budapestre utazott, Szamuely László itt maradt Nyiregyházán, ahová való és ahol szülei és rokonai vannak. Szamuely László tegnap fél nyolckor este két testvérével, Zoltánnal, aki kereskedő és Györggyel, aki műegyetemi hallgató, ment szülőinek Buza-tér 18. szám alatt levő lakása felé. A lakásuk előtt két házzal két férfi jött velük szemben. Elmentek egymás mellett és két-három lépésnyire voltak már egymástól, mikor előbb egy, majd nyomban utána még két revolverlövés dördült el.

Az első lövésre, amely nem talált, a három testvér szaladni kezdett, a támadó utánuk lőtt kétszer és mindkét golyó talált. Szamuely György összeesett, mert a golyó a hátába furódott, Szamuely Zoltán a lábán sebesült meg.

A lövésekre a házakból kicsődültek az emberek, körülvették a sérülteket, akiket bevittek szüleik lakására, közben telefonáltak a mentőkért és a rendőrségre. A rendőrségre olyan jelentés ment, hogy a Buza téren utcai harc van, mire telefonáltak a nemzetőrökhez és egy szakasz rendőr egy szakasz nemzetőrrel vonult ki a Buza térre, ahol azonban nem volt harc, csak a három lövésre csődült össze a környékbeli lakosság.

A két sebesültet a mentők bekötötték és az Erzsébet-kórházba szállították, ahol most is ápolják őket. A Szamuely Zoltán sérülése könnyebb természetű, Szamuely György súlyos sérülést szenvedett, de állapota ma javult.

A rendőrség a vizsgálóbíró és a katonai bíróság az este nyomban megkezdte a kihallgatásokat Szamuely László, akit Kiss Sándor rendőrfőkapitány hallgatott ki, azt vallotta, hogy amikor hazafelé menet a két alak elment mellettük, az egyikben Prok Gyulát ismerte föl. Mikor két három lépéssel lehettek egymás mögött, hallotta, hogy a mellettük elhaladt két ember megfordult. Erre ő is visszafordult és látta, hogy az egyiknél, akire Prokra ismert, revolvert húz elő és nyomban lő. Erre a testvéreivel szaladni kezdett, de alig tettek pár lépést, két újabb lövés dördült el és két testvére megsebesült. Szamuely László azt vallja még, hogy meggyőződése szerint a támadásnak politikai háttere van, mert Prok Gyula többször figyelte őt, amikor elvtársaival megbeszélést folytatott, de el is volt készülve, hogy merénylet lesz ellene, mert erre a jóakarói is figyelmeztették.

A kórházban levő két testvért még az éjszaka folyamán kihallgatta Krasznay Sándor vizsgálóbíró. Mindketten azt vallották, hogy a mellettük elhaladó két ember egyikében Prok Gyulára ismertek rá.

Még az éj folyamán előállították Prok Gyulát, aki husz éves nemzetőr és szintén nyiregyházi fiú. Vertse K. Andor rendőrfőkapitány hallgatta ki Prokot, aki tagadja, hogy a támadást ő követte el. A kérdéses időpontban a Széchenyi-kávéházban volt és onnan ment a nemzetőröknek a róm. kath. templom mellett levő laktanyájába, ahol éppen akkor érkezett a telefonjelentés a revolveres támadásról. A nyomozó hatóságok folytatják ma is a kihallgatásokat. Szamuely Lászlót katonai elfogató parancs alapján letartóztatták.” (Nytrvidék, 1919. január 8., 5. szám)

A Szamuelli testvérek mind gyakrabban és mind intenzívebben vettek részt a forradalmi szervezkedésben. Még az egyik legfiatalabb fiút, Istvánt is belevonták munkájukba.

Ez a fiatalember egy alkalommal valósággal sírva panaszkodott jelen sorok írójának, hogy ő nem bírja ezt a céltalan, idegölő és lélekrabló munkát, ő nem érez semmi közösséget ezzel a mind féktelenebben szabadult irányzattal és ő látja, hogy ami most Magyarországon történik, az csak katasztrófába kergetheti az országot, de katasztrófába kergeti, szétzüllesztí és elpusztítja magát a Szamuelli-családot is.

Sajnálkozva hallgattam végig a szerencsétlen fiatalember nagyon is megokolt kitérését, mert láttam, hogy mindaz, ami ebben a familiában történik, a szuggesztív erejű és ráható képességű Szamuelli Tibor a legdrasztikusabb eszközöktől sem visszariadó, bűnös oktrojálásának következményei. Lászlót nem ismertem közvetlen közlelről s így az ő jelleméről felelősséggel semmi bizonyosat nem tudok állítani, de azt állítom, hogy György és István nagyon hasznos tagjai lettek volna a magyar társadalomnak, ha félbolond Tibor bátyjuk rájuk nem süti a maga készakarva csinált szerencsétlenségének a bélyegét.

A Szamuelli-család sorsát nagyon találóan jellemezte és jósolta meg Szamuelli István. Szamuelli Tibor agyonlőtte magát, Szamuelli Lászlót felakasztották, György és István Oroszországban élnek. Soha többet még csak nem is gondolhatnak arra, hogy valaha is viszontlássák szüleiket, kiknek öt fiuk közül az egyetlen egy és a legkisebb Szamuelli János maradt meg.

VII.

[1919.] Március elsején Nyíregyházán is megszigorították a már előbb elrendelt szesztilalmat, aminek következtében – ha lehet – még több részeg ember veszélyeztette a közbiztonságot.

A frontokról hazaérkező vörös alakulatok emberei mind több gondot okoztak a kötelességét jól teljesítő polgárőrségnek és az ugyancsak a helyzet magaslatán álló nemzetőrségnek. A két fegyveres alakulat sem[m]ilyen szerves nexusban nem volt ugyan egymással, de csaknem minden este, vagy éjszaka sor került a kölcsönös segítségre. A közbiztonsági állapotok egyre rosszabbak lettek, a polgárság körében mind nagyobb tért nyert a sorvasztó csüggedés. Az események villámgyorsasággal követték egymást. A

városi képviselőtestületet feloszlatták, de feloszlatták a vármegyei törvényhatóságot is, helyébe egy munkás és katonatanács alakult, amely szervezetileg hű másolata volt a hírhedt székesfővárosi ötszázak tanácsának.

A megszűnt törvényhatóságok elintézetlen ügydarabjai soronkívüli elintézést nyertek, de ebben az elintézésben vajmi kevés köszönet volt. Minden aktát azzal a megjegyzéssel kapott vissza a tulajdonosa, hogy „a jelenlegi idő nem alkalmas a mellékelt ügydarab elintézésére s azt a legközelebb kínálkozó alkalmakkor visszakérik.”

A frontokról mind gyakrabban érkezett a lokális, vagy kiterjedtebb lázadások híre. Nagyvárad fölött Csucsánál fellázadt a IV. vörös hadosztály teljes tüzéralakulata. Böhm⁶ és Landler⁷ úgy próbálták a lázadást elnyomni, hogy letáviratozták az önként felajánlkozó Bécsben székelő és szervezkedő úgynevezett I. nemzetközi hadosztályt.

[1919.] Március 4-ikén délelőtt távirat érkezett Nyíregyházára Szakáll ezredeshez, az V. hadosztály parancsnokához, hogy a nemzetközi hadosztály felvonulási útján fekvő V. hadosztálybeli katonai alakulatokat figyelmeztesse, miszerint idegen alakulat halad el mellettük, s a parancsnokok legalább erre az időre a legkifogástalanabb fegyelmet igyekezzenek fen[n]tartani.

Ugyanaznap délután egy másik táviratot is kapott Szakáll ezredes, amely körülbelül azt tartalmazta, hogy a IV. és az V. hadosztályok érintkezési pontjait olyan alakulatokkal lássa el, amelyek alkalmasak a szükségként felléphető tábori csendőrségi szolgálatok ellátására is.

[1919.] Március tizenötödike körül, egy esős télutói hajnalon megérkezett Miskolc felől a fentebb említett I. számú bécsi nemzetközi hadosztály. Az V. hadosztály parancsnoksága Szakáll ezredes vezetésével vonult ki a bécsi hadosztály tisztikarának üdvözlésére. Valósággal meglepetésként hatott abban az időben az a vasfegyelem, amelyik a bécsieket jellemezte. Az állomás környékén, de főként a most már parkírozott Népkertben

6 Böhm Vilmos (Budapest, 1880. jan. 20. – Stockholm, 1949. okt. 28.): zsidó származású szociáldemokrata politikus, hadügyi államtitkár (1918–19), hadügyminiszter és hadügyi népbiztos (1919).

7 Landler Jenő Matesz (Gelse, Zala vm., 1875. nov. 23. – Cannes, 1928. febr. 25.): zsidó származású kommunista politikus, a Tanácsköztársaság idején belügyi és kereskedelmi népbiztos, majd a magyar Vörös Hadsereg 3. hadtestének parancsnoka, később a MÁV vezérigazgatója, júliustól a Vörös Hadsereg főparancsnoka, a sikeres felvidéki hadjárat egyik irányítója, a bukás után Ausztriába emigrált

sorakoztak fel a gyalogsági alakulatok, a lovasság csak a késő délutáni órákban érkezett meg, míg a hadosztálytörzshöz tartozó tizenkét nehéz, hat könnyű és hat táborigyűjtő vonata éjjel 12 óra körül futott be a nyíregyházi állomásra. Minden egyes katona kifogástalanul a békeidők szigorú előírása szerint volt öltözve, minden egyes pár bakancs tükörfényes volt, minden gomb frissen volt mázolva az előírt csukaszürke festékekkel, minden závarzat jól működött és általában az volt a benyomásunk, hogy ez az idegen hadosztály nagyobb garancia a kitűzött célok elérésére, – az elszakított területek visszahódítására, – mint valamennyi vörösalakulat összesen.

Az akkori magyar hadcsoportok közül egyetlen egy hasonlított fegyelem és más katonai követelmények nézőpontjából a bécsiekhez, de talán felül is múlta ezeket: a Kratochwill tábornok⁸ parancsnoksága alatt álló 38-ik székely hadosztály.

Feuerhammel ezredes, a bécsi hadosztály parancsnoka, ki útközben találkozott a Kratochwill hadosztály egyik különítményével, valósággal elragadtatva nyilatkozott arról a morális közérzésről, amelyik a székely legénységet jellemezte.

Másnap reggel 8 órakor egy újabb katonavonat futott be Nyíregyházára. Ezzel érkezett meg a budapesti vas- és fém munkások országos szakszervezetének körülbelül 1600–1700 főből álló, kitűnően felszerelt, jó kondícióban lévő ezrede. Az ezredparancsnok, egy volt m. kir. tüzérfőhadnagy, megérkezésük után azonnal jelentkezett Szakáll ezredesnél, ki még aznap délelőtt útba indította a munkáskülönítményt eredeti rendeltetési helyére a román harctér felé, Mátészalkán, Csengeren keresztül Szatmár irányába.

A budapesti munkásezred vonata a külső síneken táborozott a jelentkezés elintézéséig, mert Szakáll ezredes el akarta kerülni a bécsi és a budapestiek elkeveredését.

Ezután már napról-napra érkeztek Nyíregyházára a román frontra induló katonai alakulatok, de napról-napra érkezett a román frontról is a mind gyakoribb sikertelen támadások és a kellenél gyorsabb visszavonulások híre is. Ezek a hírek ugyan a legszigorúbb pro domo-ként⁹ lettek kezelve, de valamilyen módon

8 Szentkereszthegyi Kratochvil Károly (Kratochvilként, Kratochwillként is említik) (Brünn, 1869. dec. 13. – Budapest, 1946. szept. 19.): altábornagy, a Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztese, a Székely Hadosztály parancsnoka, a debreceni Kratochvil Károly Honvéd Középiskola és Kollégium névadója

9 Pro domo: a. m. (saját) háza érdekében, vagyis saját magáért; Cicero egyik beszédjének (P. sua) címéből, melyet önvédelemre mondott. Forrás: Pallas Nagylexikon.

mégis kiszivárogtak és nyugtalanságot keltettek a lakosság körében. Valami furcsa, az akkori időket nagyon jellemző közhangulat uralkodott a kedélyek felett. Nem tudták, hogy „melyiket szeressék”. Mind gyakrabban kísértett a kommunizmus híre. Egyes pesti lapok egyre leplezetlenebbül hozták a szocialisták és a kommunisták közötti tanácskozások hírét, már nem volt kétséges, hogy a megegyezés létrejötté csak napok kérdése. Ebben az időben terjedt el az a később álértesítésnek bizonyult hír, hogy Kun Béláékat a Mosonyi-utcai rendőrkapitányságon félholtra verték a rendőrök.

Pár nap múlva, – [1919.] március huszonegyedikéről huszonkettődikére virradó éjszaka – kikiáltották a proletárdiktatúrát és megindult Apokalipszis szekere...

VIII.

A proletárdiktatúra kitörésének híre már éjjel megérkezett Nyíregyházára. A hírrel csaknem egyidejűen érkezett meg Budapestről Szamuelli László is, ki az új hadügyi népbiztosnak, Pogány Józsefnek nyílt parancsát hozta, amelyben megtiltotta a népbiztos, hogy intézkedéséig bárki is elhagyja a helyét, vagy változtatásokat eszközöljön az eddigi rend körül. A nyílt parancs végén megjelent az első vésztörvénytörvényes klauzula, hogy „ha pedig a fenti parancsot, vagy annak bármelyik pontját a címzett figyelmen kívül hagyja, vagy annak szellemével ellenkezően jár el, a rövid úton ítélkező vésztörvényes élé állítom.”

Huszonkettődikén este megjelent az első

MEGPARANCSOLOM,

melynek szövege megszégyenítette a Bach-korszak legönkényesebb rendelkezéseit is. Ettől kezdve egymást követték a „megparancsolom” plakátok.

Az első ilyen plakáton három különböző szöveggel hozták a közönség tudomására a proletárdiktatúra kikiáltását, a következő plakátokon pedig a fegyver beszolgáltatásokra, záróra megrövidítésekre, az utcán való csoportosulások korlátozására, a teljes szesztilalomra hívták fel a lakosság figyelmét. Minden plakát a vésztörvényes élé odavonatkozó klauzulájával végződött.

[1919.] Március utolsó hete a bizonytalanság, a lélekzet visszafojtás, a feszült várakozás hete volt. A város nappali képe

ostromállapotot mutatott. Az emberek legnagyobb része alig merészkedett ki az utcára és ha már kimentek, csak annyit tartózkodtak kint, amennyit az ügyeik elvégzése feltétlenül megkívánt. A kereskedők legtöbbször bezárta üzletét, egyrészt, mert a forradalom kitörésekor a rablások okozta kárt nem tudták pótolni, másrészt pedig, mert nem szívesen szolgáltak ki a mind értéktelebb fehér pénz10 ellenében.

Közben az ellenséges gyűrű mind szűkebbre szorult. Az antant egyre szállította a jobbnál-jobb katonai felszereléseket a cseh és oláh hadseregeknek, a vörösök fizikai ereje pedig egyre fogyott. A vörös hadsereg katonai morálja a minimumra csökkent, úgy, hogy hovatovább mind nehezebb fejtörésbe került a legveszélyesebb zónáknak megbízható alakulatokkal való ellátása. A kék pénz,¹¹ amellyel eddig a zsoldot fizették, egyre fogyott, a fehér pénzt pedig már a katonák sem akarták elfogadni. Nem egy alkalommal megtörtént, hogy a zsoldfizetőhivatalokat puskával úzték el a frontról.

Természetesen mindent elkövettek, hogy a katonák részére szükséges pénzt előteremtsék, de ez az igyekezet hovatovább meddőbb kísérletnek bizonyult. A végén az is előfordult, hogy egy nagyon kritikus stratégiai helyzetben arany tíz és húszkoronásokkal kellett a zsoldot kifizetni, mert a legtöbb ezred bizalmi férfia ezt a követelést szabta, mint a támadásba lépés feltételét.

10 Az Osztrák–Magyar Bank – a Monarchia közös központi bankja – számára kizárólagos szabadalom biztosította a papírpénznyomtatást a Monarchia teljes területén. A bankjeggyártás Bécsben folyt, Magyarországot is onnan látták el. Az első világháború során a bécsi kormányzat szándékosan csökkentette Magyarország bankjegyllátását. A háború után a Károlyi-kormány arra kérte a közös bankot, hogy juttasson nyomólemezeket és papírt a bankjeggyártás elindításához Budapestre (a pénzzállítás abban az időben kockázatos lett volna). Megkapták a háború idején gyártott 1 és 2 koronás bankók, valamint az ideiglenes (szükség-) pénzként nyomtatott 25 és 200 koronás, ún. fehér pénzek nyomólemezeit (vagyis csak az igénytelen kivitelű és a bomló Monarchia területén amúgy is korlátozottan elfogadott pénzek gyártására nyílt lehetőség, a korábbi, ún. kék pénzek nyomtatásának lehetőségét az osztrákok megtartották maguknak). E bankjegyek nyomtatását a Károlyi-kormány készítette elő, majd a Tanácsköztársaság idején is folytatódott forgalomba hozataluk. A tanácsállam bukása után e bankjegyeket Bécsben hamisítványnak minősítették. A bécsi és a budapesti kiadások a sorszám alapján különböztethetők meg (1 korona: 7000 felett; 2 korona: 7000 felett; 25 korona: 3000 felett; 200 korona: 2000 felett).

11 A postatakarék-pénztári jegyek forgalomba hozatalára a Tanácsköztársaság Forradalmi Kormányzótanácsa kötelezte a Magyar Postatakarékpénztárat, amely tehát mint az ország emissziós bankja működött akkoriban. A pénzjegyek fedezetét az Osztrák–Magyar Bank letétbe helyezett bankjegyei (kék pénzek) képezték – így kerülvén el az inflációt. Sokféle pénztárjegytervezet készült, de csak öt-, tíz- és húszkoronás címletek kerültek forgalomba.

Az oláh haderők közben megközelítették Nagykárolyt. A visszavonuló vörös ezredek a legegyszerűbb fedező intézkedést sem tették meg, így történhetett meg, hogy egy hadosztálytörzset az utolsó száz emberig elfogták és Fogarasra internáltak. Ez az internált hadosztálytörzs a szó szoros értelmében nyomtalanul eltűnt. Később a brassói Fellegvárban talákoztam egy tisztjűkkel, aki betegen maradt le a fogarasi szállítmányból. Ez elmesélte, hogy a legszörnyűbb kínzások között szállították őket az oláhok. A kínzás egyik legismertebb és legborzalmasabb formája a szomszédosítás volt. Napokig nem adtak vizet a foglyoknak. Ha már az elviselhetetlen kintól ordítottak, meleg, majdnem forró vizet adtak nekik, ami csak növelte az elviselhetetlen szomszédosítást.

IX.

... És eljött a gerstli és a hajdinakása korszaka. Az élelmiszerek beszerzése egyre nagyobb akadályba ütközött, a szegény családok pedig – keserű iróniája a forradalom célkitűzésének, – valósággal az éhhalállal küzdöttek. A napszámot, a magánalkalmazottat, a köztisztviselőt fehér pénzzel fizették, amit a végén már csak számológéppel lehetett hasznosan felhasználni. Mikor már minden más segélyforrás kimerült, megkezdődött a legszüksége-sebb holmik zálogházba vándorlása. – Sohasem felejttem el, hogy egyszer, amint hajnal felé haza igyekeztem, az egyik utcasarkon egy öreg asszonnal talákoztam, aki hatalmas batyut cipelt meggörnyedt hátán. Megsajnáltam a szerencsétlent, aki már-már összeroskadt terhétől és egy arra haladó taligát megállítottam s felsegítettem rá. – Mikor érdeklődtem a csomag tartalma felől, elmondotta, hogy a családja ágyneműit viszi a zálogházba, mert a lánya a halállal vívódik és sem orvost, sem élelmiszert nem tud neki szerezni. Megkérdeztem, hogyha elviszi az ágyneműt, min fog feküdni a lánya. A szegény asszony zokogva válaszolta, hogy egy párnát otthon hagyott, de a dunyhát el kellett vinnie, mert anélkül nem adnak annyit, hogy segíteni tudjon magán.

Felültem az asszony mellé és felmentem vele a vármegye-házára, ahol az egyik inspekciós direktornak előadtam a hallottakat és kértem, hogy amennyiben módjában áll, segítsen az öregasszonyn.

A direktor előbb hitetlen fejcsóválással nézett végig kettőnkön, majd megkérdezte tőlem, hogy mit gondolok? A direktórium altruista intézet?

Nagyon felháborított ez a kérdés, de példás önuralommal megmagyaráztam az illusztris közéleti férfinak, hogy az ilyen esetek nagyon alkalmasak a tanácskormány hitelének megszilárdítására, de ha nem teljesítik óhajomat, előttem és ezelőtt a szerencsétlen öregasszony előtt igen furcsa színben fog feltűnni ez az áldásos intézmény.

Argumentumaim ügylátszik, használtak, mert egy negyedóra múlva patronáltom orvost és élelmiszert vitt haza, de a zálogházba szánt ágynemű is elkerülte sorsát.

X.

[1919.] Március 21-ikén megjelent a magyarországi Szocialista Párt és a Forradalmi Kormányzótanács ensemble-jének¹² közös kiáltványa, a „Mindenkire! Magyarország proletársága a mai nappal a maga kezébe vesz minden hatalmat” – kezdődött a kiáltvány. Ugyanakkor külpolitikailag is teljes katasztrófa előtt áll a magyar forradalom. A párisi békekonferencia úgy döntött, hogy Magyarországnak csaknem egész területét katonailag megszállja, a megszállás vonalait végleges politikai határnak tekinti és ezzel a forradalmi Magyarország élelmezését és szénellátását végképen lehetetlenné teszi. „Magyarország – folytatja a kiáltvány, – Tanácsköztársasággá alakul. A Forradalmi Kormányzótanács haladéktalanul megkezdi a nagy alkotások sorozatát a szocializmus és a kommunizmus előkészítésére és megvalósítására.” Kijelenti teljes eszmei és lelki közösségét az orosz szovjet-kormánnyal, fegyveres szövetséget ajánl Oroszország proletárjainak. Testvéri üdvözetet küld Anglia, Franciaország, Olaszország és Amerika munkásságának.

A felsorolt országok proletariátusa tudomásul vette ezt a „testvéri üdvözetet” és – dolgozott tovább a hazájáért.

Ugyancsak március 21-ikén jelent meg a „*Statárium*”:

1. §. Mindenki, aki a Tanácsköztársaság parancsainak fegyveresen ellenszegül, vagy a Tanácsköztársaság ellen fölkelést szít, halállal büntetendő.

12 Együttes.

2. §. Mindenki, aki rabol, vagy fosztogat, halállal büntetendő.

3. §. A bűnösök fölött forradalmi törvényszék ítél.”

Március 25-ikén megjelent a Forradalmi Kormányzótanácsnak a Forradalmi Törvényszék rendeltetéséről szóló rendelete:

„IV. sz. rendelet.

1. §. Forradalmi törvényszékek állítatnak fel a szükséghez képest.

2. §. A Forradalmi törvényszék egy elnökből és két tagból áll. A forradalmi törvényszék elnökét és tagjait, úgyszintén a vádbiztost és jegyzőkönyvvezetőt a Forradalmi Kormányzótanács nevezi ki. Ezek a megbízatások nincsenek képesítéshez kötve.”

A 2. szakasznak ez az utolsó bekezdésben foglalt rendelkezése még abban a lázas időben is leküzdhetetlen ellenszenvet váltott ki nem csak a polgárság, de a legalacsonyabb sorban élő munkásság körében is. „Halálbüntetést csak az elnök és a tagok egyhangú határozatával lehet kiszabni”, – mondja a rendelet 8. szakaszának utolsó bekezdése, míg a 10. szakasz utolsó bekezdése úgy intézkedik, hogy „a forradalmi törvényszék által kiszabott büntetéseket az ítélet kihirdetése után azonnal végre kell hajtani”.

Március 25-ikén jelent meg az „Álhírek terjesztéséről, – A rangok és címek eltörléséről. – A gyermekek törvénytelenségének megszüntetéséről” szóló rendelet is.

Március 26-ikán megjelent „Az ipari, bánya- és közlekedési üzemek köztulajdonba vételéről”-ről szóló rendelet és „a lakóházak köztulajdonba vételéről” szóló intézkedés is.

Ugyancsak rendeleti úton szabta meg a kormányzótanács a „Pénzintézetek szociális kezelését”.

Március 26-ikán megjelent a rendelet, amely módot adott a safe-ok¹³ kinyitására.

Március 28-ikán megjelent a Garbai¹⁴ és Böhm által aláírt „Lakásrekvirálási rendelet”. Ugyanakkor kinevezték a községek háromtagú lakásdirektóriumát is.

A rendelet 7. szakasza szerint „egy család elvileg 3 szobánál többet nem lakhat” és „minden felnőttet elvileg egy szoba illet”.

Ez a rendelet érthetően sok zavart keltett. Az „elvileg” kitétele minden direktor másként magyarázta. Előfordult például, hogy egy családban öt felnőtt családtag volt, ahol „elvileg” öt szoba volt

13 Széf.

14 Garbai Sándor (Kiskunhalas, 1879. márc. 27. – Párizs, 1947. nov. 7.): szociáldemokrata politikus, a Tanácsköztársaság idején a Forradalmi Kormányzótanács elnöke, a Peidl-kormány közoktatásügyi minisztere.

esedékes. Viszont a törvény világosan úgy intézkedett, hogy „egy családot csak három szoba illet”.

A problémát úgy oldották meg, hogy egy későbbi rendelettel 2 szobás átlagot szabtak ki, tekintet nélkül arra, hogy a család hány tagból áll.

Ehhez a rendelethez később egy 20. Sz. n. rendelettel klauzultát csatoltak, amely szerint „ügyvédnek és közjegyzőnek egy dolgozószoba meghagyandó”.

Egy, ugyancsak március 28-ikán kelt rendelettel „igénybe vették” az ékszerüzleteket is.

Kun Béla,¹⁵ Garbai és Ágoston¹⁶ aláírásával megjelent az idegen állampolgárok védelméről, valamint az idegen diplomáciai és egyéb hivatalos megbízottak különös védelméről szóló rendelet is, amelyeknek utolsó paragrafusa egyes esetekben a forradalmi törvényszék halálos ítéletét is kilátásba helyezi.

A Forradalmi Kormányzótanács XXI. K. T. E. sz. rendeletében a „Munkások betegségi és baleseti biztosításának kiépítését” szabályozza.

„Munkás mindenki” szögezi le az 1. §. 2. bekezdése, aki köz-, vagy magánszolgálatban munkabér, vagy fizetés fejében dolgozik”.

Ugyancsak márciusban, a „rendeletek havában” jelent meg a Forradalmi Kormányzótanács XXII. sz. rendelete, a „népbiztos és a forradalmi megbízotti” titulusok szabályozásáról. Ez a rendelet így szól:

„Hatásköri összeütközések és túlkapások elkerülése végett” megszabják a népbiztosok és a forradalmi megbízottak hatáskörét.

A Forradalmi Kormányzótanács XXIII. K. T. E. sz. rendelete „A vörös hadsereg alakításáról intézkedik”. A hadsereg neve: „Vörös

15 Kun Béla (1916-ig Kohn) (Lele, Szatmár vm., 1886. febr. 20. – Moszkva, 1938. aug. 29.): zsidó származású újságíró, kommunista politikus, a magyarországi Tanácsköztársaság tényleges vezetője, hivatalosan külügyi és hadügyi népbiztos, 1920-ban Moszkvába emigrált, ahol az 1938-39-es sztálini tisztogatás áldozatává vált, Kun Miklós történész nagyapja.

16 Ágoston Péter, születési és 1895-ig használt nevén Augenstein Péter (Zsombolya, Temes vm., 1874. márc. 25. – Párizs, 1825. szept. 6.): római katolikus vallású jogtudós, egyetemi tanár, szabadkőműves, radikális, majd szociáldemokrata politikus. A kommün alatt a Budapesti Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanács elnökségének is tagja volt, június 24-től hivatalosan igazságügyi népbiztos, ám feladatkörét Rónai Zoltán látta el, mint belügyi népbiztoshelyettes. Az 1919. aug. 1-én megalakult Peidl-kormányának 6-áig volt külügyminisztere (az Antant határozott kérésére nevezték ki), majd nov. 15-én letartóztatták és 1920 decemberében, a népbiztos-perben halálra ítélték. A Szovjetunió kiváltotta őt is a szovjet-magyar fogolycseré-akció alkalmával. 1922. februárjában került Moszkvába, ahonnan 1924-ben Londonba ment, végül Párizsba érkezett. A történelmi materializmus elveit próbálta alkalmazni jogtörténeti és történeti műveiben, kissé vulgárisan. Fordítóként Rab Pál néven ültette át Engels, Karl Kautsky, Franz Mehring és August Bebel műveit magyarra.

hadsereg, mely elsősorban a szervezett munkásságból toborzott és jelenleg fegyverben álló proletárkatonákból áll.”

Minden családtag után 50–50 korona pótdíjat, 6 havi szolgálat után 300 korona jutalmat, 300 korona lakbért kap a havi 450 koronás fizetésen kívül.

Egy később kelt rendelettel a hadügyi népbiztos rendelete értelmében a helyőrségen kívüli karhatalmi pótdíjat napi 10 koronában állapították meg.

„Mindenki – végződik a rendelet, – aki a toborzást és a vörös hadsereg felállítását akadályozza, vagy hanyagságból károsítja, a forradalmi törvényszék elé kerül.”

Ezt a rendeletet Garbai elnök, Pogány, Szántó¹⁷ és Szamuelli népbiztosok írták alá.

Hogy a március hónap méltóan legyen befejezve, Garbai Sándor és Kunfi Zsigmond¹⁸ aláírásával megjelent „a nevelési és oktatási intézetek köztulajdonba vételé”-ről szóló rendelet.

Így múlt el a gyászos emlékű 1919 fekete március, hogy helyet adjon a még feketébb, még gyászosabb áprilisnak.

XI.

Keletmagyarországon, de különösen Nyíregyházán és Debrecenben egy pillanatig sem tudott gyökeret verni az új rezsim. A vörös hadsereg toborzása nagyon nehezen ment. A nyíregyházi városházán egy délelőtt 200 embert soroztak be, – mindegyik felvette a bevonulásra megállapított előleget, de mikor a laktnyában való jelentkezésre került a sor, alig 40-en jelentek meg.

Természetesen azonnal megtették az intézkedést a besorozotak elővezetésére, de ennek vajmi kevés foganata lett. Egy héten belül alig tudtak 10–15 embert előállítani. Ezeket aztán azonnal beöltöztették és anélkül, hogy egy napos kiképzésben részesítették volna őket, a frontra dobták a társaságot.

Budapestet kivéve, az egész ország egyetlen helyén sem sikerült a remélt létszámot összetoborozni.

17 Szántó Béla (Homokkomárom, 1881. febr. 1. – Budapest, 1951. jún. 1.) a tanácskormány hadügyi népbiztosa, 1921-től a Szovjetunióban élt, 1945-ben hazatért, 1948-tól haláláig varsói nagykövet.

18 Kunfi Zsigmond Oszkár (Nagykanizsa, 1879. ápr. 28. – Bécs, 1929. nov. 18.): zsidó származású politikus, irodalomtörténész, lapszerkesztő, újságíró, fordító. Károlyi Mihály kormányában 1918-19-ben tárca nélküli munkaügyi és népjóléti miniszter, illetve a Horvát-Szlavón-Dalmát Minisztérium felszámolásával megbízott miniszter, majd Berinkey Dénes kabinetjében közoktatásügyi miniszter volt. A magyarországi Tanácsköztársaság alatt közoktatásügyi népbiztosként tevékenykedett, öngyilkos lett.

Az [1919.] április 2-ikán kelt XXXI. sz. Forradalmi Kormányzótanácsai rendelettel „köztulajdonba vették az áruüzleteket” is.

A köztulajdonba vétel ügy történt, hogy a kereskedők mellé üzleti biztosokat rendeltek ki s az üzletet a szociális termelés népbiztosának utasítása alapján vezetik.

Ez a rendelet azonban már nem sok bajt okozhatott a teljesen kifosztott kereskedőknek. Minden üzlet üres volt. A legtöbb kereskedő lehúzta a kirakatok rollóit, egyrészt, hogy megmeneküljön az „üzleti biztosok” zaklatásaitól, másrészt mert a még meglevő árukészletét meg akarta menteni a mind értéktelenebb fehér pénzen való eladástól.

Április első hetében már egy kék 10 koronást sem ért egy fehér 100 koronás a „magánforgalomban”.

XII.

Most, hogy elérkeztem a forradalomnak Nyíregyháza városát érintő legnevezetesebb dátumához, Kovács István¹⁹ nemzetőrfőhadnagy

19 Nemes Kovács István (Nyíregyháza, 1891. jún. 22. – uo., 1919. ápr. 22.) az Evangélikus Főgimnáziumban (ma: Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium) végezte az 1-4. osztályt 1901 és 1904 között; legjobb érdemjegyei tornából és vallástanból voltak. A kereskedelmi iskolát még szülővárosában végezte, ezután tiszti iskolára került. Mint a 8. tüzérezred főhadnagya harcolt az I. világháborúban. Kitüntették a Koronás Bronz Érdeméremmel (Signum Laudis) hadiszalagon, kardokkal. Bátyja, László (1875-1916) hősi halott ezredorvos. Kovács István 1918-ban tért haza Nyíregyházára. Bátyja, Pál a Nyírfa utca 3. szám alatt lakott. A nőtlen István is ide költözött. Innen járt a városháza sarkán lévő trafikba, ahol összegyűlt barátaival megalakította a Nemzetőrséget a rend biztosítására. A proletárdiktatúra idején bujkálni kényszerültek, bajtársai közül sokan a környező tanyabokrokba és más vidékre mentek. Kovács István azonban sohasem hagyta el Nyíregyházát, bujkált a Nyírív-palota padlásán is Fekete Józseffel együtt. Kivégzése politikai gyilkosság volt. A holttestet kicsempésztek és bátyja, Pál, Nyírfa utcai házából kísérték utolsó útjára a nagy halottat, titokban. Először dr. Sasi Szabó László ügyvéd, a Nyírvidék főszerkesztője vetette fel a vértanú Kovács István emlékének ápolását. Az 1920-tól gyűjtött összegből azonban a síremlék nem valósulhatott meg, mert a pénz elértéktelenedett. Szerencsére 1924-ben a volt nemzetőrök megalakították a Kovács István Bajtársi Egyesületet, amely Báthory István elnök és Izay Géza ügyvezető elnök (Városháza, földszint 52.) ügyes szervező munkájával a négy éven át megrendezett sóstói ünnepségekből 11.422 pengőt gyűjtött össze. Ezen összeghez a vármegye 23.038 pengőt adományozott, amely elegendő volt nemcsak a temetőben felállított turulmadaras emlékoszlop, hanem még az impozáns, Luther utcai bronzszobor elkészítéséhez is. Mindkettő Görömbey Imre (Tiszabercel, 1900 – Budapest, 1967) szobrászművész alkotása volt. A Kovács István Bajtársi Egyesület halála évfordulóján rendszeresen megemlékezett róla. 1925 januárjában hoztak döntést arról, hogy sírhelyét méltó módon megjelölik és a város egyik közterén szobrot állítanak neki. 1927-ben megalakult a →

meggyilkolásához, visszafordítom az idő kerekét, hogy az itt következő közleményekkel áldozzak a Város annyiszor megsiratott mártírja emlékének.

Kovács István 1918. november 7-ikén vette át a városi Nemzet-

szoborbizottság és gyűjtést kezdeményezett. A kiírt pályázatra Kisfaludy Stróbl Zsigmond és Görömbey Imre küldte el tervezetét. A bizottság az utóbbi modelljét fogadta el. A város anyagi hozzájárulásával elkészült alkotás helyét a Luther utcai parkban jelölték ki. A síremléket 1929. május 29-én avatták fel katonai tiszteletadással. A kilenc méter magas obeliszken szárnyát bontogató, „a sötét gyűlölet kígyóját letipró, kitárt szárnyú hatalmas sas, mely a győzelmesen szárnyaló Szabadság s a nemzet újjászületését monumentális erővel szimbolizálja, misztikus szépséggel, glóriás fényvel ragogott a májusi nap forró sugarában.” A szobrot a szülőház előtt állították fel 1929. október 27-én, káprázatos népünnepség keretében. Az avatási beszédet dr. Rakovszky Iván országgyűlési képviselő mondta, a környék utcáit fellobogózták, hatalmas tömeg volt jelen az ünnepségen, a tribünökön csak jó előre megigényelt jegyekkel lehetett ülni. A katonai felvonulást vitéz Vén Zoltán aranyaskantyús vitéz vezette fel. A szobor a szülőház előtt, a Luther utca gypepszőnyeges terén állott. Alapzata hatalmas gúla, amelyet 4 szinten elhelyezett terméskövekből építettek. Az életnagyságú szobor fedetlen fővel álló, délceg katonatisztet ábrázolt, aki a messzeségbe, az evangélikus nagytemplom felé nézett és uralta a teret. Jobb karját leengedte és ökölbe szorította, bal kezével pedig éppen feltépte zubbonyát: „Ide lőjetek, nem félek!” Ezt a hősiességet sugallta az impozáns emlékmű. A szobrot 1945-ben ledöntötték, eltüntették. A mártírháltalt katonai sírját is csak 1971-ben hozhatta helyre a család, egyszerű formában. A „felszabadulás” után – mivel Kovács István az ún. ellenforradalmi rendszer szimbólumának számított – az új, berendezkedő, „népi-demokratikus” hatalom alakját démonizálta, még holtában is félték tőle. A bronzanyagot 1948-ban használták fel Berky Nándor szobrászművész Petőfi-szobrához. Az új szobrot 1949-ben állították fel a költőről elnevezett tér kertjében a centenáriumi évben. 1965-ig itt állt, mígnem arra hivatkozva, hogy „kezdetleges kivitelezésű”, átadták a Jósza András Múzeumnak és néhány hónap múlva Mándokra szállították. Hogy miért éppen a rétközi kisvárosba, nem sikerült kideríteni, hiszen az irodalomtörténet sem tud arról, hogy a szabadsághöz valaha is járt volna itt. A mértékadónak tekinthető Koroknay Gyula művészettörténész a szobor „rossz elhelyezését” jelölte meg az eltávolítás fő okaként. A Városi Tanács akkori rendelkezése értelmében a Petőfi-szobor helyett „az egész állomástér névadójának, Szamuely Tibornak a szobrát helyezik el az új városnegyedben.” Tehát furcsán nézett volna ki, ha Szamuely szobra épp arra a Petőfira nézett volna, amelynek bronzanyagában ott volt Kovács Istváné. Így hát Petőfinék mennie kellett. A Szamuely-szobor 1969-től 1990-ig állt a róla elnevezett téren. Emlékét őrizte az evangélikus iskola 981. sz. Kovács István cserkészcsapata is. Rendszeresen írtak ki irodalmi pályázatokat, hogy versekben megörökítsék alakját. Szülőháza falán 1927-ben avattak emléktáblát, amelynek szövege szerint: „E házban született Kovács István nemzetőr főhadnagy, aki a nemzeti eszméért 1919. április 22-én vértanuhalált halt.” 1938-ban avatták posztumusz vitézzé. Az 1992-ben életre hívott Kovács István Baráti Egyesület – különösképpen Dr. Fazekas Árpád és Dr. Fekete Zoltán Titusz nevét kell kiemelni – még azévből emléktáblát helyezett el az egykori lakóház falán, a Luther téren, és szerveztek néhány évig megemlékezéseket a sírnál, de átütő eredményeket nem tudtak elérni; pl. a kozák lovasszobor áthelyezését stb. Nyughelye (Nyíregyháza, Északi temető, X. parcella, 1-41. sír, 132. sírbolt) 2001-től a Nemzeti Sirkert része. A Magyar Honvédség Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Katonai Igazgatási és Hábórusi Kezleti Részlege, Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Nemzeti Emlékhely és Kezleti Bizottság és a Trianon Társaság Nyíregyházi Szervezete közös összefogásával – Komiszár Dénes helytörténész kezdeményezésére – 2020. október 21-én elhelyezésre került az a gránit emléktábla a nyíregyházi Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet falán, amely emlékezteti az arra járókat, hogy az épület udvarán végezték ki Kovács Istvánt.

őrség parancsnokságát. Simik Ernő²⁰ őrnagy (jelenleg ezredes) kerületi parancsnok, Miller százados pedig (jelenleg őrnagy a 12. honvédgyalozezredben) megyei nemzetőrparancsnok volt.

Kovács István teljesen átszervezte a Nemzetőrséget, beosztotta szakaszokba, megszervezte a karhatalmi szolgálatot, kezében tartotta a karhatalmi alakulatokat és biztos kézzel vezette le az abban az időben nehéz és veszélyes szolgálatok teendőit.

A proletárdiktatúra kitörése után a tisztjeit elbocsátották, de pár nap múlva visszavették a tisztikart, mert nélkülözhetetlennek bizonyultak. A visszavételnél azonban egy súlyos szigorítás történt, amennyiben nem engedték meg a tiszteknek a fegyverviselést.

Kovács István még abban a feneketlen káoszban is megtalálta a módot a megbízható székely hadosztállyal való érintkezés fen[n] tartására. Mindent elkövetett, hogy a megmenthető értékeket

20 „Értesítés. A magyar nemzetőri kerület parancsnokság, melynek hatásköre: Abaujtorna, Bereg, Borsod, Gömör-Kishont, Zemplén, Máramaros, Nógrád, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Ung vármegyék területén lévő összes nemzetőrökre kiterjed, a cseheknek Kassára történt bevonulása miatt Nyíregyházára (Vármegyeháza) tette át székhelyét. A nemzetőri kerület parancsnoka Berti László alezredes. Szabolcsvármegye területén levő nemzetőri osztagok ügyeit mint megyei nemzetőri parancsnok egyelőre Simig Ernő huszárőrnagy intézi. (Hivatala Vármegyeháza) A Nyíregyháza város nemzetőri parancsnoka Kovács István tart. főhadnagy, ki minden nemzetőri gazdasági, karhatalmi stb. ügyekben a megyei és nemzetőri kerületi parancsnok alá tartozik. Tehát minden nemzetőri ügy elintézésére a nemzetőri kerület parancsnoksága hivatott hatóság, vagy ha ennek módjában az elintézés nem áll, úgy ennek útján a Budapesten székelő magyar nemzetőri kormánybiztosság. Nemzetőri ügyeknek hovatartozóságának akadálytalan és késedelem nélküli elintézése miatt tájékoztatás és mihez tartás végett közlöm a fentieket. Nyíregyházán, 1919. január 9. Berti László alezredes, Nemzetőri kerületi parancsnok.” (Nyírvidék, 1919. január 11., 8. szám)

„Adomány a nemzeti hadseregnek. Simig Ernő huszárőrnagy úr a nemzeti hadseregnek szerkesztőségünk útján ötszáz koronát adományozott. Illetékes helyen átadtuk.” (Nyírvidék, 1920. március 20., 66. szám)

„Halálozás. Általános mély részvétet keltett a városban, a háború egyik hős katonájának, a mindenkori által becsült és szeretett felsőbakai Simig Ernőnek a volt cs. és kir. 14. huszárezred nyug. ezredesének, a III. oszt. vaskoronarend lovagjának a harmad oszt. érdemkereszt és számos kitüntetés tulajdonosának elhunytá. Temetése ma délután fél 5-kor ment végbe teljes katonai pompával a róm. kat. egyház szertartása szerint. Az elhunytat az édesanyja mellé, az északi temetőben helyezték örök nyugalomra. Az engesztelő szentmise áldozat 21-én reggel 8 órakor lesz. Simig Ernő elhunytáról a volt 14-ik huszárezred tisztikara külön gyászjelentést adott ki.” (Nyírvidék, 1935. május 21., 116. szám) A nyughelyére vonatkozó adatok: „1935. 107. V. 20. 283. Az elhunyt neve: Simigh Ernő ny. huszár ezredes, vallása: római katolikus, állapota: elvált, lakcím: Nyíregyháza, Madách u. 7., életkora: 64 év, halálozás dátuma: 1935. V. 18., halál oka: agyvérzés, sírhely száma: Északi temető, VI)1)64. Értékesítve.” Az Északi temető főkönyve, 1. 1930. I. 1. – 1943. XII. 29.

elvonja a pusztulástól. Egy karhatalmi alakulattal, melyben legmegbízhatóbb tisztjeit használta fel, megszállotta a szerencsi cukorgyárat és a csehek előrenyomulása előtt mindjobban veszélyeztetett óriási cukormennyiséget bebiztosította a csehek által való elszállítás veszélyétől.

Ugyancsak Kovács István és bátor nemzetőrei érdemének tudható be a Tiszadob és Tiszapolgár községeknek a pusztító kommunista elemektől való gyors megtisztítása.

A kommunista frakciók nem nézték jó szemmel ezt a tevékenység-sorozatot, Kovács István önálló, bátor egyénisége mind veszedelmesebb tehertételnek bizonyult előttük, végre [1919.] április 21-ikén, húsvét vasárnapján a direktórium parancsára letartóztatták.

Az első letartóztatás napján Kovács István Fekete József társaságában a vármegyeháza felől a Gazdakörbe tartottak. Mikor a görögkatholikus parókia elé értek, melléjük lépett két polgári ruhás ember, kik mint budapesti detektívek mutatkoztak be és bejelentették, hogy a direktóriumtól kapott parancs alapján Kovács Istvánt letartóztatják.

Kovács István követte az állítólagos detektíveket, Fekete pedig sürgősen értesítette a Gazdakörben székelő Nemzetőrséget parancsnokuk elfogatásáról.

A Gazdakörben alig pár ember tartózkodott. Klár Elek, Földes Miklós és még egy néhány tisztársuk azonnal magukra szerelték a laktanyában lévő egyik géppuskát és futólépésben értek el a görögkatholikus templom sarkára, ahol a parókiára irányított csővel felállították a fegyvert. Ebben az órában ugyanis a parókiában ülésezett a direktórium egyik bizottsága.

Alig, hogy a géppuskát leállították, taligán megérkezett Mikecz Miklós,²¹ Mikecz István²² alispán fia, ki szintén a Nemzetőrség tisztikarához tartozott. Pár pillanat alatt tájékoztatták az eseményekről. Azt a taligát, amelyiken Mikecz Miklós érkezett, felküldték a Gazdakör elé, azzal az utasítással, hogy még két géppuskát hozzanak le onnan.

A kért fegyverek egy pár percen belül meg is érkeztek.

21 Nemes Mikecz Miklós (Kemece, 1899. aug. 13. – Budapest, 1968. nov. 15.)

22 Nemes Mikecz István (Kemece, 1871. szept. 20. – Nyíregyháza, 1942. márc. 19., tem. uo., Északi tem.) szabolcsi alispán (1918-31), Kemece díszpolgára

Ekkor tűnt fel a vármegyeháza sarkán Kiss Roland²³ direktórium elnök alakja, ki egy nagyobb társasággal tartott a parókia felé, ahol az ép[p] akkor tartott direktórium ülésen akart részt venni.

Mikor Klár Elekékhez közelért, Klár hozzálépett és a következő ultimátumot intézte a megrökönyödött elnökhöz:

„– Kormánybiztos úr! Kovács István nemzetőr főhadnagyot letartóztatták! Figyelmeztetem a kormánybiztos urat, hogy amennyiben parancsnokunkat öt percen belül szabadlábra nem helyezi, az itt felállított géppuskák segítségével fogunk érvényt szerezni akaratumknak!”

Kiss Roland pár pillanatnyi gondolkodás után így válaszolt:

„– Zászlós úr! Becsületszavamra fogadom, hogy Kovács István főhadnagy úr öt percen belül szabadlábra kerül. Egyébként pedig kijelentem, hogy a letartóztatás nem a direktórium parancsára történt.”

Klárék tudomásul vették a Kiss Roland ígéretét és elfoglalták helyüket a géppuska billentyű részénél. Földes Miklós kivette az óráját és várta az öt pere elteltét. Ekkor kihajolt a parókia sarki erkélyén az egyik direktórium tag, akinek Földes Miklós odaszólt:

„– Már csak négy perc van hátra!”

A direktor lekicsinylően intett a kezével és így válaszolt:

„– Kedves Földes elvtárs, nem lehet azt így gyermek-ésszel megszabni!”

Közben állandóan zúgott a villanytelep vészszirénája, amely jel a polgárőrséget szólította sürgős gyülekezésre.

A percek múltán egyre izzóbb lett a hangulat.

Klár Elek, mikor meghallotta a direktornak Földes Miklóshoz intézett válaszát, rászólt az első számú géppuskát kezelő Földesre:

„– Húzd be a golyót!”

A vezényszóra a még mindig az ablaknál álló direktor eltűnt a szoba homályába, Földes Miklós repetált, de a tüzelésre már nem került sor, mert Kovács Istvánt Kiss Roland tényleg szabadlábra helyezte.

23 Kiss Roland (Budapest, 1888. okt. 23. – uo., 1967. máj. 18.): politikus. 1907-től postatakarékpénztári tisztviselő. 1917-től az SZDP tagja, 1918-ban Szabolcs vm. főispán-kormánybiztosa, 1919-ben a direktórium elnöke, majd a Belügyi Népbiztosság munkatársa. A Tanácsköztársaság bukása után öt évi fegyházbüntetésre ítélték. Szabadulása után vállalati cégvezető. Az SZDP-ben előadóként tevékenykedett, részt vett a gyermekbarát mozgalomban, Nevéhez fűződik az Orsz. Protestáns Napok megszervezése. 1945 után nemzet- ill. országgyűlési képviselő, az SZDP bp.-i VI. ker.-i szervezetének elnöke. 1945-48-ban a Belügymin., 1948-ban a Honvédelmi Min. államtitkára, 1948-tól az Áll. Határügyi Bizottság elnöke. 1949-től a Duna melléki ref. egyházker. főgondnoka és világi elnöke

Ekkorra már egy nagyobb tömeg gyűlt egybe a görögkatholikus templom körül és mikor a nép látta a direktóriumnak Kovács István elbocsátásával történt visszavonulását, örömmel vitték szét a hírt: megbukott a forradalom, Nyíregyházán a Nemzetőrség az úr! A Kiss Rolanddal érkező Kovács Istvánt az egybegyűlt tömeg lelkesen megéljenezte.

Nyíregyháza egy egész napon át örömmámorban úszott, az embereken erőt vett a bizakodás és mindenki hitt az eljövendő napok alatti teljes felszabadulásában. Ez az öröm azonban csak másnapig tartott.

[1919. április] 22-ikén délelőtt Zsoldos Péter, a forradalmi törvényszék vádbiztosa egy üzenetet küldött Kovács Istvánnak, hogy a délután folyamán Fekete Józseffel együtt jelentkezzen a vármegyeházán, a direktóriumnál.

Egy óra körül Kovács István utasítást adott Klár Elek zászlós-nak, mint a Nemzetőrség egyik tisztjének, hogy az állomáson bevagonírozott több száz mázsa, Nagykállóba, a vörös hadsereg részére irányított élelmiszert minden körülmények között tartsa vissza.

Klár zászlós 5–6 nemzetőr önkéntessel, villamosra ült, hogy az állomásra érve, a parancsot végrehajtsa. Klár a forgalmi irodába ment, hogy érdeklődjön a keresett vaggónok állóhelye felől. A zászlós-nak nem volt tudomása arról, hogy az állomást egy vörös zászlóalj tartja megszállva. Mire kijött az irodából, látta, hogy fegyverüktől megfosztott embereit egy szakasz fegyveres vörös katona a közraktár felé kíséri, ahová becsukták őket. Klár zászlós jelentette Kovács Istvánnak a történeteket, ki a jelentésre azzal válaszolt, hogy a zászlós szedjen össze, ha kell civileket is és olyan erőt, ami meg tudja akadályozni az élelem kiszállítását.

Ekkor érkezett a vármegyeháza bejáratához két autó. Mind a kettőből alig felfegyverzett Lenin-fiúk szálltak ki, majd utat engedtek az autó két civil utasának: Pogány József hadügyi népbiztosnak és Szamuelli Lászlónak.

Pogánynál csak egy aktatáska volt, de Szamuelli László egy lovassági karabélyt tartott az egyik karján.

Klár Elek visszament, beszámolt a látottakról Kovács Istvánnak és kérte, hogy meneküljön. – Kovács azonban energikusan visszautasította tisztje indítványát.

Zsoldos Péter Pogányékkal a megyeházára felment és bemutatta nekik Kovács Istvánt és Fekete Józsefet, mint Kovács segédtisztjét.

Míg Pogány végignézett Kovács Istvánon, addig Zsoldos Péter sokatmondóan intett Feketének. Az intésből körülbelül azt lehetett kivenni, hogy: „távozz, míg nem késő!”

Pogány ezután kiadott egy néhány rendelkezést, meghallgatta a jelentéseket, majd rászólt Kovács Istvánra:

„– Önt pedig felmentem az állásából!”

Kovács tudomásul vette a felmentését és lement az épületből, hogy haza induljon. Még félútig sem ért, amikor utolérte két Lenin-fiú, akik tudomására hozták, hogy Pogány József parancsára letartóztatják.

XIII.

Még aznap este egy Keckó nevű kőműves egy szakasz vörösőr kíséretében megjelent a nemzetőrség gazdaköri irodájában s az ott tartózkodó Földes Miklóst a direktorium parancsára letartóztatta és bekísérte a direktorium helyiségébe, a vármegyeházára, de még mielőtt beértek, utasítást kaptak, hogy a többi előírt ellenforradalmárokat is szedjék össze és egy csoportban állítsák őket elő a törvényszék fogházába. A menet elindult és egy órán belül Dohnál József dr.,²⁴ Kricsfalussy Jenő csendőralezredes, Göncy János, Györke Ignác, Csordás Ferenc detektívek, Fisch Mihály, Zoltán László, Földes Miklós és még egy néhány proskribált²⁵ mögött becsukódott a törvényszéki fogház vaskapuja.

A fogházban átvették a foglyokat, majd Bogara fogházörrmester beosztotta őket az emeleten levő kórházcéllakban.

Az újonnan behozott csoport már a cellában találta az előbb letartóztatott Mikecz István alispánt és fiát, Mikecz Miklóst.

A letartóztatottak nem győztek eleget beszélni Bogara fogházörrmesterjóságáról, aki mindennel ellátta őket, amire csak szükségük volt. Megengedte a foglyoknak a kintről való étkezést, a dohányzást, az ágynemű behozását és még a legelemibb fegyelmi szabálytól: a kintről behozott csomagok megvizsgálásától is eltekintett.

... És megkezdődött az öt nap halált váró lassú pergése. Minden pillanatban várták a porkolábot, aki a vesztőhelyre viszi őket. A kávé üvegek dugója köré csavart papírokon folyt

²⁴ Dohnál József (1867–1925) dr. med., dr. Jósa András, Szabolcs vármegye legendás és nagyhirű főorvosának veje, felesége Jósa Vilma (1875–1917).

²⁵ Kiközösített, száműzött személy.

levelezések semmi jó hírt nem hoztak az annyira sóvárgott külvilágból.

Kovács Istvánt más cellába helyezték el.

Az egyre romló közbiztonsági állapotok az immoralitás színvonalára sül[ly]yedtek. Az élet- és vagyónbiztonság ismeretlen fogalomná devalválódott. Kiss Roland, a direktórium elnöke, ki mérsékelt szocialista volt, mindent elkövetett, hogy az anarchikus állapotok elsül[ly]yedtségéből életet teremtsen, de fáradozása meddő maradt. Az egyre sűrűbben érkező budapesti népbiztossági kiküldöttek mind mélyebbre nyomták a nihil bélyegét. – Elsorvadt az önálló akarat, légiessé vált a gerinc, senki sem merte kinyitni a száját, s a hallgatás tikkasztó csöndessége úgy ülte meg a lelkeket, mint a késő őszi dér a még virágzó, de már halálra ítélt falombokat. A polgári öntudat torkon ragadtan fetrengett a vörös pocsolyában, s csak néha-néha hallatszott egy tiltakozó felhördülés, hogy a másik pillanatban beálljon a Semmi fehér csöndje.

Egy ilyen tiltakozó felhördülés volt néhai Kovács István cselekvés kezdeményezése is. A fiatal nemzetőrfőhadnagy férfiúi akarata teljes tudatában, elképzelőerejének csimborasszóján felállt a máglyára, hogy elégesse magát azon a tűzön, amelyik százharminchárom napon át sorvasztotta az ezeréves nemzet öserejét. Feláldozta magát a máglyán, talán azért, hogy haló poraival eloltsa a máglyalángot. Egy maroknyi lelkes, igazhitű magyarral állt a vörös kerékkolosszus elé, hogy megállítsa azt szörnyű útján. Mindenki tisztában volt a számkülönbségből fakadó lehetetlenséggel, de talán Kovács István is látta fáradozásának céltalanságát.

Itt álljunk meg egy pillanatra.

Havéges elménkkel elgondoljuk azokat az eseményeket, amelyek abban az időben sorvasztották és pusztították a magyar életet, azt kell látnunk, hogy Kovács István vállalkozása olyan céltalan és olyan reménytelen volt, hogy talán egy jottányi lehetőség sem volt eszméjének diadalra juthatására. Ép[p]en ezért, ma a tíz éves távolság ködös nyugalmával és áttekinthetésével látó emberek egy nagy része esztelenségnek bélyegzi az önfeláldozó cselekedetet. Van aztán egy másik csoport, aki közvetlen közelében élt az eseményeknek. Csak ez a kis – aránylag csekély számú tömeg bírja felfogni a dolgok nagyságát olyan szentséges közel látással, ami azt méltán és jogosan illeti.

Kovács István nem tett mást, nem tett nagyobbat, mint amit megtettek előtte sok százan minden nemzet minden fiai.

Nem vett elő ceruzát, hogy számoljon a lehetőségekkel. Nem volt üzletember, katona volt, abból a fajtából, amelyik a magyar katona prototípusa. Katona volt, mint a hét vezér, katona volt, mint Hunyadi László, mint IV. Béla, mint Esze Tamás és mint Dugonics Titusz.

Nem számolta az eshetőségeket s kockára tette azt, ami nekünk a legdrágább, de ami neki a legolcsóbb volt: az életét. Kockára tette és elvesztette.

XIV.

[1919.] Április 22-ikén, a kora reggeli órákban négy bőruniformisba öltözött fegyveres kézigránátos tengerész egy sápadt katonatisztet kísért csillogó acéllánccal megláncolva, a fogházból, az V. hadosztálynak abba a helyiségébe, amit Pogány József népbiztos, a „vörös Napoleon” tartott fenn magának. A katonatiszten fekete pelerin volt, amit fázósan húzott össze maga körül.

Már elhaladtak az épület bejárata előtt, mikor egyik kísérője figyelmeztette az ajtóra. Szórakozottan nézett fel a lépcsőkön, majd visszafordult az ajtón, szétnézett, hogy talán utoljára nézze meg, mint életével rendelkező ember, szeretett városát, Nyíregyházát.

Egy félóra múlva ugyanazzal a négy katonával, aki felvitte, ismét megjelent a Nyíregyházi Takarékpénztár r.-t. kapujában és elindultak a törvényszék épülete: a vesztőhely felé.

Mikecz István alispánék ablaka egy kövel zárt kis udvarra nézett, ahol Kovács Istvánnak délután két órakor történt kivégzését végrehajtották.

Mikor a toronyóra kettőt ütött, felnyílt a kis udvar vasajtaja, s előbb a végrehajtási négyszög foglalta el helyét, majd négy katona s egy parancsnok előtt bejött az udvarra Kovács István. Mielőtt a kapun beléptek, Kovács István cigarettatárcát vett elő, rágyújtott, majd a tárcát ezekkel a szavakkal adta át a vezénylő tisztnek:

„– Tegye el, mert megakad benne a golyó, és nem szeretném, ha nagyon sokáig kellene kínlódnom. Ugye, megérti, kérem?”

A kivégzést vezénylő parancsnok egyik kőlapra tette a tárcát, majd a kisudvar déli falához vezette az elítéltet, kinek még mindig égett a szájában a cigaretta, fehér zsebkendőt vett elő, bekötötte az elítélt szeméit, a katonákat egyenkint felvezette az elítéltől tizenöt

lépésnyi távolságra, szűk félkörben felállította őket, megvizsgálta a závarzatokat, majd a balra álló katonától hat lépést balra és előre eltávozva, hangtalanul kihúzta kardját és megvárta, hogy az érkező forradalmi törvényszéki elnök a vádbiztosok társaságában elfoglalja helyét, az udvar egyik sarkában elhelyezett, vörös posztóval bevont íróasztal előtt.

Ekkorra megérkezett a Fekete József által a védelemre felkért Elekes Aladár dr. ügyvéd, aki engedélyt kért a védőbeszéd megtartására. Ez ugyan meddő fáradozás volt és Elekes is jól tudta, hogy itt a védőbeszéd nem sokat segíthet, mert az ítélet jóval a végrehajtás előtt lett összeállítva és megszóvegezve.

A forradalmi törvényszék elnöke kénytelen-kelletlen eleget tett az ügyvéd kérésének és Elekes Aladár megkezdte védőbeszédét, de annak folytatását Kovács Miklós vádbiztos megtiltotta.

Az elnök megkérdezte az elítélt utolsó kívánságát.

Kovács István kijelentette, hogy unokahúgával szeretne beszélni, de ezt a kívánságát nem teljesítették.

Elekes Aladár dr. nem bírta tovább nézni az eseményeket, az elítélt mellé lépett, megsókolta az arcát és roskatag léptekkel eltávozott.

Ez a jelenet szemmel láthatóan meghatotta a forradalmi törvényszék tagjait is, de már nem volt kegyelem.

XV.

Az ítélet kihirdetése és indokolása pár pillanatig tartott. Az ítélet ismeretes, az indokolás pedig az volt, hogy: Kovács István „volt” magyar királyi honvédtüzér főhadnagy, jelenleg a nemzetőrség nyíregyházi alakulatának parancsnoka, vétett a tanács-kormány ama paragrafusára ellen, amelyik a lázadásról ítélik s ezért bűnösségével egyenlő aránynak tartja a már előbb kihirdetett golyó által végrehajtandó halálos ítéletet.

Mikor a forradalmi törvényszék elnöke az ítélet indokolásának végére ért, Kovács István eldobta a félig elégett cigarettát.

Ekkor az ítéletet végrehajtó parancsnok a forradalmi törvényszék elnöke mellé lépett, aki elrendelte az ítélet végrehajtását. A parancsnok a helyére ment, intésére a katonák végrehajtották a „gyakorlatok a puskával kész” fegyvermozdulatot, egy másik intésre tüzelésre emelték fegyverüket, – a parancsnok kardja a levegőbe emelkedett, – a villámgyorsan mozduló kardon megcsil-

lant a tavaszi napsugár, a puskák eldőrdültek, – Kovács István előbb féltérdre, majd előre bukott...

Elvégeztetett... Aznap délután még egy kivégzés történt a fogház udvarán. Bodolai (Rongyos) János nyírbátori rablógyilkost lőtték agyon a vörös katonák.

A város minden lakosa a leghihetlenebb megdöbbenéssel vette tudomásul Kovács István meggyilkolását, melyhez hasonló ugyan száz és száz akadt az országban, de amelyiknél talán egy sem döbbsentette meg jobban egy-egy város népét. A hír megdermesztette a szíveket, torkokra forrasztotta az átok és zokogás hangját és nagyon hozzájárult ahhoz, hogy mind vágyóbb vágyakozással várják a „felszabadító” oláh hadsereget.

Az oláhok pedig egyre közeledtek. [1919. április] 24-ikén az éjszaka csendjében már hallani lehetett Mátészalka–Csenger felől az ágyúk dörrenését. A városban lévő vörös katonai alakulatok egyre lázasabb sietséggel pakkolták a trénszekerekre az értékeket. A kórházakat kiürítették, a katonai magazinok tartalmát 25-ikére virradó reggelre elszállították.

Szakáll Kálmán vezérkari ezredes az V-ik hadosztály parancsnoka, ki Kovács István kivégzése óta kimondhatatlan undorral nézte a körülötte tevékenykedő társaságot, valami kifejezhetetlen spleennel²⁶ adta ki rövid, katonás keménységű utasításait.

26-ikán reggel megkezdődött a visszavonulás. De erről a napról beszéljen Oltványi Ödön,²⁷ aki akkor városi főjegyző, helyettes polgármester volt és a történelmi éjszakán este hat órától másnap délelőtt 11 óráig jegyzeteket csinált.

Íme, ez a napló:

„1919 évi április hó 26. Délután 6 óra. A városházán éjjeli szolgálatot teljesítettem, mint a város helyettes polgármestere, illetve mint most neveznek, helyettes ügyvezető. Társaságomban vannak dr. Furmann Lajos városi ügyész, dr. Lojek Gyula árvaszéki ülnök és Matulka Ödön adópénztári ellenőr. Este 8 órára magamhoz kérttem Zoltán Gáspár telekkönyvvezetőt, kit román tolmácsnak kértem fel, az esetre gondolva, ha a vörös csapatok hirtelen visszavonulásával a románok bejönnének, velük tárgyalni tudjak.

²⁶ Búskomorság, világfájdalom.

²⁷ Oltványi Ödön (1874–1962).

Felkértem erre dr. Stecz ezredorvost is, ki jól beszél románul, de tőle eltekintettünk.

1919. április 26. Este 9 óra. A harci zaj, mely délután 2 óra után kezdődött, gyenge tűzérsegi bevezetéssel s mely lövések a régi vásártér területén s az orosi szőlőben csapódtak fel s csak egy lövedék csapott be a Kert-utcába – szünetel. A Morgó-temető irányából hallani a gépfegyverkattogást. A polgármesteri szoba ablakából nézem egy hosszú train elvonulását a tokaji-utca felé. – Autó-autó után jön, és a takarékpénztár bejárata előtt állanak meg. Feljött hozzám dr. Garay Kálmán²⁸ és dr. Lakatos Ernő, kik előzőleg a vármegyeházán lévő direktóriummal tárgyalnak.

Este 9 óra 30 perc. Hála az Istennek, már a tűzérseg vonul vissza s a gyalogság rendetlen csapatai. Esik az eső, sűrű tavaszi hideg eső. Szegény emberek, ezek sem tudják, miért szenvednek, kiért harcolnak. Pogány népbiztos tiszt kísérettel a Takarékpénztár épületéből a Korona-szállodába megy s a Takarékpénztár és Korona közötti téren levő villanylámpa alatt szidja a katonákat. Visszavonuló gyalogság özönlik az utcákon, nagyrészüket a vasúti állomás felé halad. Eloltattam a városháza szobáinak összes lámpáit, s kinyitattam a szobák közötti ajtókat, hogy a vörös katonaság esetleges támadása esetén a Bethlen-utca felé a hátsó lépcsőn az éjjeli szolgálatot teljesítő tisztviselők a szabadba ki tudjanak jutni.

Este 10 óra. Vacsorázunk, reggel óta alig ettünk s négyesben beszélgetünk a bekövetkezhetőkről. Matulka hozta a legjobb bort, de tudja a jó Isten, nem ízlik senkinek, torkán szorul az embernek étel és ital.

Este 10 óra 20 perc. Dr. Garay Kálmán és dr. Lakatos Ernő jönnek és jelentik, hogy a direktórium menekül. A hadosztály parancsnokság már elment s csak egy vezérkari tiszt maradt még itt s elmennek a városházáról.

Este 11 óra. Dr. Garay Gyula vármegyei aljegyző távbeszélőhöz hív s jelzi, hogy a direktórium eltávozott a vármegyeházáról s a szobákat és termeket felforgatva, az iratokat szétszórva hagyták el s egyedül van, küldjek valakit hozzá a várostól. Dr. Furmann Lajos ügyészt és Matulka Ödön ellenőrt küldtem fel, kik azonnal lepecsételték az összes ajtókat és termeket.

²⁸ Garay (Ferlicska) Kálmán 1919. márc. 22. – ápr. 27. között volt Nyíregyháza (nem választott) polgármestere.

A visszavonulás rendetlenül egyre tart s közöttük halad Pogány népbiztos fekete autója, ki szintén Tokaj felé hagyta el a várost.

Dr. Garay Gyula vármegyei aljegyző ismételten a távbeszélőhöz hív s jelzi, hogy dr. Furmann[-n]al arról beszélgetnek, hogy Pogány Groák Ödönné előtt úgy nyilatkozott, hogy ő a tűszok elvitelét szükségesnek nem tartja. Kér, tegyek a tűszok kimentésére valamit, mert Furmann állítása szerint még a pályaudvaron áll a vonatuk. Hívom távbeszélőn az állomási főnökséget. Guttmann hadnagy jelentkezik, mint vasúti állomási parancsnok. Arra a kérdésemre, hogy a tűszok itt vannak-e még, Guttmann jelenti, hogy már Szerencsen lehetnek. Kérem, a vasúti távbeszélőn tudja meg, merre van a vonatuk.

Este 11 óra 20 pere. Guttmann hadnagy jelenti, hogy a tűszok vonata Tokajban áll. Felkérem, adjon le egy távbeszélő rendeletet a tokaji állomásnak. Vonakodik, hogy táviratozzak én. Felvilágosítom, hogy féltizenkettőkor éjjel innen a tokaji állomásra táviratozni nem lehet s erre kijelenti, hogy az én felelősségemre, távbeszélő útján, mint távirati rendeletet leadja. Leadom a következő szövegű távirati parancsot: „Direktórium, Tokaj. Pogány népbiztos parancsára a tűszok haladéktalanul szabadon bocsátandók és visszaküldendők. Oltványi Ödön, ügyvezető.”

Este 11 óra 45 pere. Guttmann hadnagy jelenti, hogy távbeszélőn a parancsot leadta.

Éjjel 12 óra. Feljöttek a direktórium eltávozása után dr. Garay Kálmán és dr. Lakatos Ernő, kik az éjszaka további részét velünk töltötték. Beszélgetünk a románok elé küldendő parlamenterekről s abban állapodunk meg, hogy vezetésemmel dr. Garay Kálmán és dr. Lakatos Ernő fogunk menni és Zoltán Gáspárt, ki szintén feljött a városházára, tolmácsul visszük magunkkal.

Beosztjuk a további éjjeli szolgálatot s dr. Lojek Gyula marad fenn, mi és a többiek lepihentünk, mert már harmadnapja tartunk szolgálatot.

1919 április 27., reggel 4 óra. Az éjszaka csendben múlt el. Reggel 4 órakor még mindig vonulnak vissza kisebb csoportokban katonák, emberek. Állatokat hajtanak maguk előtt 10–12 darabot, növendékmarhát. Reggel 6 óra tájban két címeres ökör által vontatott szekéren felállított gépfegyver, betett töltényszalaggal megy a városháza alatt, jön a Kállói-utca felől s Tokajnak megy. Kíséri 8 feltűzött szuronyú vörös katona.

Reggel 7 óra. Feljött a városházára dr. Gergelyffy Endre vármegyei aljegyző s arra kértük, jöjjön velünk a vármegye képviselőjében a románok elé. Dr. Walther Géza kéri, őt vigyük magunkkal, elvisszük. Elrendeltem, hogy lecekre fehér lepedőket szegezzenek. Négy zászlót csináltattam. A város képe nyugodt, vörös katonát már nem látni, harci zaj még nem hallatszik.

Reggel 8 óra. A városháza ablakából kitekintve, látom, hogy a tüzszul elvitt Burger Pál²⁹ földbirtokos nyakát kabátjába húzva, siet a Vay Ádám-utca felé. Tehát a sürgöny-parancsnak foganatja lett, a tüzszok kimenekültek.

Délelőtt 10 óra. Visszavonuló katonát már nem látni. Indulunk két városi kocsival a románokhoz. Első kocsin dr. Gergelyffy Endre, dr. Garay Kálmán és Zoltán Gáspár s a másodikon dr. Lakatos Ernő, dr. Walther Géza s én megyünk. Előttünk 30 lépésre két városi lovas rendőr lovagol fehér lobogóval, ami a lécre szegezett lepedőből áll. Az első kocsin egy városi hajdú, szintén hasonló fehér zászlót tart egy lécen.

A városi vámházat elhagyva, néhány diákgyereket találunk, kiket a kíváncsiság visz harctereket látni. Szedegetik az elhajított

29 „Burger Pál meghalt. Ma reggel terjedt el a városban a hír, hogy Burger Pál nyíregyházi földbirtokos Budapesten hirtelenül és váratlanul elhunyt. A nemzetközi vásárra utazott föl a vasárnap délutáni gyorsvonattal a fővárosba családja kíséretében s hétfőn érte utól a halál. – Az Erzsébet-körúton ment hétfőn délelőtt, amikor hirtelen rosszul lett és összeesett. A mentők a Fásor-szanatóriumba szállították, ahol az orvosok agyvérzést állapítottak meg s nyomban első segélyben részesítették. Az emberi tudomány azonban nem segíthetett már rajta, két óra múlva családtagjai körében kiszvedett.

Burger Pál érdekes egyénisége volt Nyíregyháza és a vármegye társadalmi életének. Bár módja lett volna hozzá, mégis egyszerű, puritán életet élt, vagyonához viszonyítva szerény keretek között. Háza állandóan nyitva állt a vendégek előtt s birtokán minden szezonban találkozót adtak egymásnak a vármegye úri vadászai.

A jótékonyág oltárán is áldozott, az izraelita hitközség és Chevra Kadisa (Szent Egylet) keretein belül igen eredményes karitatív tevékenységet fejtett ki. Ő volt az elnöke annak a bizottságnak, amely megszervezte az izraelita szegények rendszeres segélyezését.

Feleségén kívül két fia és leánya gyászolja, akik csak ma este érkeznek haza Nyíregyházára. Burger Pál holttestét holnap reggelre szállítják haza, temetése pedig holnap, szerdán délután 4 órakor lesz a Vay Ádám-utca 19. számú gyászházából.

59 éves volt Burger Pál, tagja Szabolcsvármegye törvényhatóságának, Nyíregyháza város képviselőtestületének és számos közeleti és társadalmi intézménynek. Haláláról eddig a Magyar-Olasz Bank adott ki gyászjelentést, mely a következőképen hangzik:

A Magyar-Olasz Bank nyíregyházi fiók igazgatósági választmánya és tisztviselő kara mély fájdalommal jelentik, hogy intézetünk alapítása óta nagyrabecsült és érdemekben dús igazgatósági választmányi tagja Burger Pál földbirtokos, Szabolcsvármegye törvényhatósági bizottságának tagja váratlanul elhunyt. Intézetünk jelentős támaszát, igazgatósági választmányunk tevékeny és közszeretben álló tagját veszítette el benne, akinek emlékét hálával és kegyelettel őrizzük meg.

Nyíregyháza, 1929. május 7.” (Nyírvidek, 1929. május 8., 104. szám)

patronokat. Elérjük az orosi szőlő első kapuját, itt egy ember mondja, hogy a románok a szőlő másik végénél vannak. Itt már elszórt muníció, fegyverek, kézigránátok fekszenek. Az orosi szőlő második kapuja melletti dombon az útszélen két feketedő katonahulla fekszik. Balfelől a Szászkút-tanya felé látni a rajvonal nyomait, egyik fedezékben közel az úthoz, hulla fekszik.

Az orosi szőlőket elhagyva, ott, hol az út az Ökőri-tóhoz kanyarodik, erős gépfegyvertűz hallatszik, de mikor kijövünk a fák közül, azonnal megáll. Mi is megállunk s előttünk 200 lépésre az úttestre jön két román katona s int, hogy menjünk közelebb. A kocsikról leszállva, Zoltán Gáspár egy altisztnek románul mondja, hogy mint parlamenterek jövünk, vezessen a parancsnokához. Örömmel fogadnak. Az egyik katona visszamegy az elősre s onnan egy hadnaggal jön vissza.

Bekötik a dr. Gergelyffy Endre, dr. Garay Kálmán és Zoltán Gáspár szemét, a bakra egy román katona ül s a kocsival elhajtanak Kállóba. Dr. Lakatost, dr. Walthert s engemet az út melletti árokba állítanak Nyíregyháza felé arccal s nem szabad hátra nézni. Így állva, cigarettára gyújtunk, azzal a román katonákat is megkínáljuk, majd több tiszt jön, kikkel németül beszélgetek.

Rövid idő múlva egy szakasz román katona jön hozzánk s egy román százados. Elrendeli, hogy az orosi szőlő férfilakosságát húsz perc alatt az úttest két oldalára hajtsuk ki és sorakozva állíttassuk fel. Dr. Lakatos 20 katonával a parancs teljesítésére elment s a lakosság férfitagjait kiállították.

Dr. Walther Gézával az árokban állunk s a román tisztekkel németül beszélgetek, mikor hozzánk jön két törzstiszt s közli, hogy a csapatok bevonulása megkezdődik s az esetre, ha a román csapatokra reá lőnének, kettőnket agyonlövet. Közli továbbá, ha déli 12 óráig nem jöttünk volna, parancsa volt a várost nehéz lövegekkel lőni.

Megindul az egész rajvonala a románoknak, megkezdődött a bevonulás. Mi is katonai fedezettel kocsira ülünk s ügetve jövünk a város felé. Előttünk jönnek lóháton a román hadsereg vezetői s egy század román lovasság.

A Kállói-utcától az egész városon át bizakodó arccal várják a felszabadító román hadsereget, melynek vezetői a vármegyeházára jönnek, hol a parancsnokló román tábornokot dr. Sarvay Elek vármegyei ügyész, a vármegye nevében francia nyelven üdvözölte.

A vármegyeházától a román parancsnok szabadon bocsátott minket s így kerültem négy napos idegfeszítő munka és éjjelezés

után családom körébe, de megvédtem városom erkölcsi és anyagi érdekeit s nem hagytam el a reám bízott helyet a legnehezebb, legveszedelmesebb időben sem.'

Itt ér véget Oltványi Ödön naplója.

* * *

Mikecz István alispán és [a] letartóztatottak nagy része a vörösuralom utolsó napjaiban kiszabadultak a fogházból.

Legutoljára Földes Miklós hagyta el celláját. Ő [1919.] április 27-ikén, reggel szabadult ki. Krasznay Sándor³⁰ vizsgálóbíró hirdette ki előtte a szabadlábra helyező végzést, ki azelőtt egy nappal még Földes Miklós cella-szomszédja volt.

XVI.

Az alábbi jegyzeteket Szakáll Kálmán vezérkari ezredes Kolozsvár város volt vezérkari főnöke – később a tanácskormány alatt az V. hadosztály parancsnoka – bocsátotta rendelkezésemre.

Kelet-Magyarország népe hírből ismeri ugyan az Osztrák-Magyar Monarchia eme egyik legkiválóbb katonáját, de nem tudja, hogy mit köszönhet ennek a kítűnő koncepciójú, magasrangú vezérkari tisztnek.

Szakáll Kálmán egyike volt azoknak, kik azokban a véres napokban annyi pótolhatatlan magyar vért mentettek meg az elhullás borzalmától. Azokban a napokban, mikor senki sem merte a száját még csak óhajra sem nyitni, Szakáll vezérkari ezredes bátran a sarkára állt és még a véreskező Szamuelli Lászlóval szemben is érvényt tudott szerezni katonásan kemény akarátának. Számptalan esetben udvariasan, de elháríthatatlan oktrojálással odázott el olyan parancsokat és utasításokat, amit egyenesen a budapesti hadügyi népbiztosságtól kapott, – azzal, hogy „azonnal érvényesítendő”. Nem egy esetben magam is szem- és fültanúja voltam a Szakáll–Szamuelli összecsapásoknak, amelyekben mindig a Szakáll ezredes akarata lett a döntő tényező.

Egy különösen emlékezetes alkalommal, 1919. április 19-ikén Szamuelli László bement a Szakáll Kálmán vezérkari ezredes irodájába s ott megjegyzéseket tett olyan vonatkozású dolgokra, amihez – természetesen – nem érthetett. Tudjuk, hogy abban az időkből a

³⁰ Krasznay és mezőtelegi Krasznay Sándor (Kemece, 1864. febr. 16. – Nyíregyháza, 1936. júl. 19., tem.: uo., Északi tem., 1936. júl. 20.) dr. jur., kir. ítélőtáblai bíró, ügyvéd.

várakozások és kétkedések legnehezebb korszakát éltük. Ez alól még Szakáll ezredes sem tudta magát kivonni, aki pedig minden időkből, még a legnehezebb pillanatokban is tökéletes ura volt a mindenkori helyzetnek. Mondom – egy ilyen alkalommal az „intézkedési aktacsomó” egyik darabjára Szamuelli László egy megjegyzést tett, amellyel Szakáll valamilyen elintézését perhorreszkálta.³¹ Szakáll ezredes ezért a beleszólásért a legkeményebben rendreutasította Szamuellit s egyszer és mindenkorra kikérte magának azt, hogy az ő ügyeibe avatatlanok beleavatkozzanak, még akkor is, ha ez a beleavatkozó „maga” Szamuelli László.

Szamuelli az első pillanatban megrökönyödött ezen a „merészségen”, majd a forradalmi törvényszéket kezdte emlegetni, amely méltóan jár el az ilyen renitensekkel szemben. Szakáll ezredes felállt az íróasztalától s az ajtóra mutatva, kiutasította Szamuelli Lászlót, ki a 22-ikén érkező Pogány előtt panaszt emelt Szakáll ellen, de Pogány is jobbnak látta, hogy Szakállnak, nem pedig Szamuellinek adjon igazat.

Szakáll ezredes az alábbi kronológiával foglalja egybe a forradalom alatti meglátásait:

’1918 november elején jelentkeztem a hadügyminisztériumban, de csak december elején vezényeltettem Kolozsvárra, mint az ottani katonai kerület vezérkari főnöke. Ezen állásomat december 4-ikén foglaltam el és március 7-ikéig viseltem. Parancsnokom Kratochwill Károly ezredes volt.

Március 10-ikén sürgönyileg lettem berendelve a hadügyminisztériumba, hol azt a parancsot kaptam, hogy mint az egyik felállítandó hadosztály toborzó tisztje, – azonnal kezdjem meg működésemet.

Villámcsapásként ért ez a parancs és teljesen lesújtott, hogy ott kellett hagynom a székely hadosztályt, melynek a semmiből való megteremtése és vezetéséből tetemes részt vindikálhattam magamnak és amelyen szívvel és lélekkel csüggttem, hiszen a háborúban is három évig harcoltam ugyanezen bajtársakkal. Ez a ragaszkodás kölcsönös volt, mert, bár március elsejével kényszernyugdíjazva voltam, a tisztikar a legénység határozottan kifejezett kívánságára és az akkoriban Budapesten működött székely nemzeti bizottság óhajára továbbra is állásomban maradtam. A hadügyminisztériumban tehát elkövettem mindent,

31 Perhorreszkál (lat.) a. m. megjéid, valami iránt borzalommal viseltetik; jogi értelemben valamely pernél vagy ügyeletnél bizonyos személyt bíról el nem fogad. *A Pallas nagy lexikona.*

hogy a székely hadosztálynál meghagyassak, de sikertelenül, mert az illetékes tényezők valószínűleg a székely hadosztálynál elért sikereim alapján föltétlenül ragaszkodtak ahhoz, hogy egy új hadosztály felállításához kezdjek és erre a leghatározottabb parancsot adták.

Eredetileg egy budapesti hadosztály volt nekem szánva, de ez ellen a legerélyesebben tiltakoztam, mire a miskolcit ruházták reám. Két napig tárgyaltam, mindent megkísérelve, hogy ezen alkalmazástól megszabaduljak, de végül is engednem kellett a határozott parancsnak és az erkölcsi pressziónak.

Stromfeld ezredes,³² az akkori államtitkár és Tombor alezredes³³ ugyanis előmbe tárták, hogy az entente újabb hallatlan követeléseivel szemben nincsen egyéb mód, mint egy új hadseregnek sürgős felállítása és fegyveres ellentállás, illetve a beözönlött külellenzék kiverése, – melyet a közeljövőre kilátásba helyeztek. Csoda-e, hogy reám, megszállott területről származó hontalanra, hatással voltak ezen kilátások, hiszen ezek ellen képes lettem volna az ördöggel is szövetezni. A legnagyobb

32 Stromfeld Aurél (Újpest, 1878. szept. 19. – Budapest, 1927. okt. 10.): vezérkari ezredes, az Osztrák-Magyar Monarchia vezérkari tisztje, a Tanácsköztársaság idején a magyar Vörös Hadsereg vezérkari főnöke. Felvállalta a Tanácsköztársaság hadseregének vezetését. Nagy szerepe volt a cseh és román csapatok előrenyomulásának megállításában. A Clemenceau-jegyzék elfogadása után lemondott. Felségárulás miatt 1920. júl. 19-én három évi börtönre, katonai rangjának és rendjeleinek elvesztésére ítélte a hadbíróóság és nyugdíjától is megfosztották. 1921-ben szabadult. Ezután raktárosként, majd magántisztviselőként tevékenykedett és a Szociáldemokrata Párt szervezésében is részt vett. 1930-ban Stromfeld özyvegének Gömbös Gyula honvédelmi miniszter előterjesztésére az államfő a mindenkor i ezredesi nyugellátásnak megfelelő kegydíjat adományozott. 1945-ben posztumusz vezérezredessé léptették elő. Az ezredes, bár szabadságát még 1923-ban visszanyerte, azt már nem érthette meg, hogy – 1945-ben – tisztként is rehabilitálják; ehhez túlságosan prominens szereplője volt a tanácsköztársaság rendszerének. Stromfeld Aurél életének igazi tragédiája az volt, hogy bár oktatóként, hadvezérként és hadseregszervezőként egyaránt ritka tehetségnek bizonyult, eredményeit és a hazáért tett erőfeszítéseit a Horthy-rendszerben – törvényesen – politikai cselekedettként könyvelték – és ítélték – el

33 Tombor Jenő (Nyitra, 1880. márc. 3. – Budapest, 1946. júl. 25.): katonatiszt, honvédelmi miniszter. 1918-ban vezérkari alezredes. A Tanácsköztársaság idején a hadügyi népbiztoság vezérkari főnöke volt. Stromfeld Auréllal együtt szervezte meg a sikeres északi hadjáratot. Még a Tanácsköztársaság alatt letartóztatták és vádat emeltek ellene, de bűncselekmény hiányában a bíróság felmentette. Ennek ellenére a Honvédelmi Minisztérium nyugdíjazta. A kommunisták leverése után beiratkozott az egyetemre és megszerezte a gyógyszerészi és vegyészdoktori oklevelet. Az 1930-as években újságíró lett, többek között Bajcsy-Zsilinszky Endre lapjának, a Szabadságnak volt a munkatársa. 1945-ben felmentették minden ellene hozott intézkedés alól. Előbb vezérőrnagyi, majd vezérezredesi rangot kapott. 1945 júniusában beválasztották az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe, majd az 1945-ös választásokon a Kisgazdapárt országos listájáról ismét bejutott a parlamentbe, ahol november 15-től haláláig honvédelmi miniszter a Tildy-, majd a Nagy Ferenc-kormányban. Halálát szívizomelfajulás, szívgyengeség okozta.

pressziót azonban azzal gyakorolták, hogy elmondották, miszerint csak a legnagyobb küzdelem árán sikerült nekik keresztülvinni, hogy a katonatanács tényleges tiszteket akceptált a parancsnoki állásokra, s ha én azt el nem fogadom, akkor Pogány a maga embereiből egy zsidó tartalékos tiszttel tesz oda, aminek csak az ottani bajtársak és az egész vidék innák meg a levét. Megjegyzem, hogy akkor még nem volt kommunizmus, és akinek elmondottam, hogy mily dilemmában vagyok, mindenki azt mondta, hogy erkölcsi kötelességem az állást elvállalni.

Nem vezérelt tehát öncél, sem becsvágy, sem egy magasabb állás után való törekvés, vagy egyéb előnyökre való kilátás, hiszen a fizetési kilátások is a legsilányabbak voltak akkor.

[1919.] Március 14-ikén utaztam Nyíregyházára, hol a legáldatlanabb állapotokat és teljes felfordulást találtam.

A legénység, különösen pedig az altisztek tisztjük ellen fordultak és azok nagy részét el akarták üldözni. Csak nagy ügyel-bajjal sikerült a legszükségesebb tisztek megmaradását kivívni.

Hasonló állapotok voltak Munkácson is, ahol azonban a tisztek ellen izgató politikai megbízott³⁴ eltávolításával a rend, úgy ahogy helyreállott.

Én ezen idő legnagyobb részét a külállomásokon, a toborzás bevezetésével töltöttem. Március 21-ikén Nyíregyházára visszatérve, éjjel 2 óra tájban felköltöztek és a kormánybiztoshoz vezettek, kinél a polgári hatóságok vezetői már gyülekeztek.

Ezek előtt Kiss Roland kormánybiztos kijelentette, hogy az előző kormány lemondott és tiszta szocialista kormány alakult. Felszólított bennünket, hogy helyeinken maradjunk és a rend fen[n]tartásában őt támogassuk. Én erre kijelentettem, hogy mint katona a helyemen maradok és a szervezést tovább folytatom mindaddig, amíg a hadsereg a külellenség ellen használtatik, de azonnal elhagyom azt, amint testvérharcra, polgárháborúra akarnak felhasználni.

Kiss kormánybiztos azt válaszolta, hogy a jelen viszonyok között arról szó sincs, tehát »humánus érzésből fakadó kijelentésemet« (az ő szavai) tudomásul veszi, de tárgytalannak tekinti. Én fen[n]tartottam előbbi kijelentésemet és meggátlandó az anarchiának kitörését, – amihez csak egy szikra kellett volna – helyemen maradtam.

34 Komisszár: A latin commissarius ('megbízott') nyomán, a német Kommissar átvétele. Régen: csendbiztos, rendőrbiztos. A polgárháború idején Szovjet-Oroszország, illetve a Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadseregében a Kommunista Párt részéről a parancsnok mellé kinevezett politikai biztos.

Ekkor már minden lépésemet figyelték, amire nemcsak figyelemztetve lettem, de magam is észleltem, különösen április elejétől kezdve, mikor Szamuely László lett kinevezve a hadosztályhoz politikai megbízottul, aki a várost valósággal elárasztotta detektívekkel.

Ez az egyén a legtapintatlanabban kezdett viselkedni a tisztekkel, amit sikerült ugyan beszüntetnem, de csak sok összekoccanás árán, melyekkel magam ellen haragítottam.

Többizben felajánlottam neki lemondásomat, amire azonban azt felelte, hogy neki parancsa van mindenkit, aki helyét elhagyja, letartóztatni és statarialiter³⁵ főbelövetni. Helyemen maradtam tehát egyrészt bajtársaim érdekében, másrészt pedig azért, mert a folytonos megfigyelés miatt megszöknöm amúgy sem lett volna lehetséges. De nem tehettem ezt már csak azért sem, mert két családos fivérem Ózdon, ebben a munkás tűzfészekben hivatalnok, hol a tisztviselők állandó fenyegetésnek és zaklatásoknak voltak kitéve s kiknek életéért amúgy is rettegnem kellett. Ha szökésemet meg tudták volna, fivéreim családján állottak volna bosszút, kivégezték, vagy legalább is megkínozták volna őket. Elképzelhető tehát az én lelki állapotom és az a szörnyű küzdelem, amelyet a viszonyok fölötti utálat és az enyéimért való rettegés vívtak bennem. Csoda-e hát, hogy minden vágyat félretéve, helyemen maradtam menteni, ami menthető és használni, ahol csak lehet, szenvedő bajtársaimnak.

A Szamuelyvel való sűrűlódások tetőpontjukat érték el [1919.] április 22-ikén, mikor a Mátészalkáig visszavonuló székely hadosztálllyal az összeköttetés megszűnván, ez a frontrész a hadügyminiszter által nekem lett alárendelve.

Este 11-től reggel 4 óráig veszekedtem Szamuelyvel, aki meg akarta akadályozni, hogy a Nyíregyházán lévő, ép[p]len megalakult egyetlen tartalékszázalóaljamat a székelyek támogatására rendeljem, azt állítván, hogy a székelyek a románokkal együtt jönnek a város kifosztására. Én ezt a legnagyobb abszurdumnak minősítettem és dacára, hogy forradalmi törvényszékkel fenyegetett, a tartalékszázalóaljat a székelyek támogatására kirendeltem, akikkel azok tényleg még napokig harcoltak együtt.

Hogy ez az összekoccanás komolyabban nem végződött, azt csak annak köszönhetem, hogy jelen voltak az oda útban lévő I. hadosztály szálláscsinálói és politikai megbízottai (az egyik

35 Rőgtönítélettel.

Domján volt, a másik nevét nem tudom), akik megbotránkoztak Szamuelyly viselkedésén, őt a leggorombábban leszidták, majd a szobából kituszkolták.

Szamuelyly azonban a beérkező pesti csapatokat ak[k]ént informálta, hogy a székelyek árulók és azok, – mint később hallottam, – lőttek is a székelyekre. Ezenkívül több székely tisztet letartóztatott, kiket azonban másnap az első hadosztállal beér-kezett Pogány szabadonbocsátott és az első hadosztály politikai megbízottainak információja alapján Szamuelylyt a hadosztálytól eltávolította.

Másnap beérkezett az 1. hadosztály törzse és én a parancsnokságot Sipos ezredesnek³⁶ átadva, április 24-ikén törzsemmel Miskolcra utaztam. Miskolcon tartózkodásom a front visszavoná-sában és abban merült ki, hogy belátásra bírjam a hadügyi népbiz-tosságot, miszerint a szétszűllött csapatokkal Miskolc nem tartható, tehát nem szabad azt haszon nélküli harcok színhelyévé tenni és ok nélkül lövetni. Ez sikerült is, bár előzőleg a leghatározottabban követelték Miskolcnak a végletekig való tartását, és május elsején a megmaradt csapatrészeket Emődnél gyülekeztettem, én pedig törzsemmel éjjel Füzesabonyba utaztam. Ott másnap reggel egy tengerész zászlóalj parancsnoka jelentkezett nálam (nem volt nékem alárendelve) jelentette, hogy Egerben ellenforradalom van és a síneket felszedték s ő zászlóaljával kénytelen volt visszatérni. Én telefonon azonnal érdeklődtem Egerben a 60. dandár parancsnokánál, Szita alezredesnél s a válasz az volt, hogy ellenforradalomról szó sincs, de a város lakossága nagyon fél a visszaözönlő martalócoktól, különösen a tengerészeketől s a pesti csapatoktól és ezekkel szemben felfegyverkezett. Én ezt azonnal jelentettem a hadsereg főparancsnokságának, melynek aznap lettem alárendelve és Stromfeld vezérkari főnöktől azt az utasítást kaptam, hogy nyugtassam meg az egrieket és terejlek el onnan minden pesti és tengerészcsapatot Cegléd felé.

Erre elhatároztam, hogy magam megyek be Egerbe, aminél az a mellékgondolat is vezérelt, hogy talán sikerülni fog megszöknöm. E célból az összes málháimat is magammal vittem.

Sajnos, nem úgy volt. Egerbe érkezve, a város bejáratánál lévő polgárőrség 50 lépésnyiről négy-öt lövést adott le az autómra és

36 Márkosfalvi Sipos Gyula (1872–1959) m. kir. ezredes, a Magyar Királyi székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred parancsnoka (1915-18), majd 1946-tól altábornagy, a Magyar Honvédség 6. Sipos Gyula Területvédelmi Ezred névadója.

a mellett ülő Weinberger századost keresztül lőtték, ki pár óra múlva meg is halt.

Én a lövöldözők közé ugrottam és kérdőre vontam őket, hogy miért lőttek. Az egyik paraszt reszketve hebegte, hogy azt hitték, Pogány jön, de valamennyien magukon kívül voltak az ijedtségtől és magukon kívül mondogatták, hogy: „Istenem, mit tettünk?”

Én látva, hogy mindez csak félelem és fejetlenség kifolyása, megnyugtattam őket és Weinberger századost kórházba szállítva, azonnal néhány embert kértem a társadalom minden rétegéből a városházára. Ezek előtt kifejtettem, hogy nincs mit tartaniok a martalócoktól, válasszanak azonnal egy vegyes bizottságot a megszökött direktórium helyére, amely ideiglenesen a rend és közbiztonság fen[en]tartására lesz hivatva, nyugtassák meg a lakosságot és alakítsanak karhatalmat.

Ez megtörténvén, én küldetésemet befejezettnek tekintettem és telefonáltam a hadosztályhoz Illés alezredesnek, ki földim és tudtam, hogy legfőbb vágya neki is megszabadulni a vörös uralomtól, kértem, hogy jöjjön be reggel podgyászostól Egerbe.

Az ideiglenes előljáróság a lakosság megnyugtatóására röpcédulákat nyomtatott s az aláírások mellé „alispán, polgármester” oda volt írva. Másnap Mezőkövesden egy pesti zászlóalj politikai megbízottjának, Tormássynak kezébe került a röpcédula, aki az egyébként ártatlan szöveg dacára az aláírásokból ellenforradalmat szimatol és zászlóalját két löveggel azonnal elindította Eger felé. Ezt hírül vevén, az előljáróság kétségbeesve kért, hogy akadályozzam meg a zászlóalj bevonulását. Én a 60. dandár politikai megbízottját és két kijelölt munkást küldtem a zászlóalj elébe, azzal a paranccsal, hogy a főparancsnokság parancsa szerint Egerbe tilos bevonulniok, azonnal vagonírozzanak be Makláron és induljanak Ceglédre.

Tormássy azonban nem hitt a küldöttségnek, azokat letartóztatta és útját folytatva, este 10 órakor Kistályáról egy ultimátumot küldött Egerbe, melyben azt írta, hogy kémjei útján tudomása van az ellenforradalomról és arról, hogy én ott le vagyok tartóztatva. Ha egy óra leforgása alatt nem jelenek meg Kistályán, ő azonnal lövetni kezdi a várost és megtámadja.

A vérontást elkerülendő, nem tehettem egyebet, mint azonnal kimentem Kistályára, magammal hoztam Tormássyt és bebizonyítottam neki, hogy a városban teljes a rend, a nyugalom és én nem vagyok letartóztatva. Ő akkor minden ellenvetés és parancs dacára

behozta zászlóalját, lefegyverezte a karhatalmat és új direktóriumot alakított. Szerencsére minden vérontás és nagyobb erőszakosságok nélkül ment és másnap sikerült is a zászlóalj a főparancsnokság útján kitolni a frontra, de én ismét a legszigorúbb megfigyelés alá kerültem. Jellemző erre, hogy a detektívek (különösen női detektívek) azonnal jelentették elutazásomat és a házigazdámot letartóztatták azon megokolással, hogy engem elszöktetett.

Ezekután kezdődött meg a csehek elleni sikeres offenzíva, mely alatt csak az a gondolat vezérelt, hogy minél nagyobb területet szabadítsak fel az ellenségtől s a lakosságot megkíméljem az erőszaktól.

Ez nagyrészt sikerült is, mert körletemben, – egy esetet kivéve – semmiféle kegyetlenkedés nem fordult elő, ami annak is köszönhető, hogy Stromfeld segítségével sikerült körletünkből mindenféle terrorcsapatot eltávolítani. Általában el kell ismernem, hogy a főparancsnokság részéről különleges elbánásban részesültem. Néhány naptól eltekintve, annak mindig közvetlenül voltam alárendelve, tőlem soha semmiféle karhatalmat nem rendeltek ki és Stromfeld úgyszólván minden kívánságomat teljesítette, az egy elbocsátásomat kivéve.

A fentebb említett egy kegyetlenkedési eset a monosbéli molnár felakasztása volt, az újonnan odakerült V. munkásezred néhány katonája által. Ebben az esetben is szigorú vizsgálatot indítottam, mely azonban a hadosztálytól való eltávolításomkor még nem volt befejezve.

Ugyancsak vizsgálatot indítottam minden tudomásomra jutott jogtalan rekvirálás és fosztogatás esetében. Hogy minden erőszakoskodást meggátolni nem sikerült, annak oka a csapatok gyakori változásában keresendő, melyeket, különösen az új alakulásokat nem lehetett máról holnapra megfigyelmezni és megakadályozni abban, hogy a csehekkel elmenekültek lakásait ne fosztogassák. Sok politikai megbízott lett emiatt letartóztatva és elcsapva s emiatt nagy volt közöttük a velem szembeni elkeseredés. Egyik kifejezést is adott ennek. Egy összejövetelem – mint utólag megtudtam – azt mondta, hogy ellenem, mint ellenforradalmár ellen, már minden adatot összegyűjtött s csak a hurkot kell a nyakamra ráhúzni.

A hadifoglyokkal és a visszahódított területek lakosságával való humánus bánásmódra nézve a legszigorúbb rendeleteket adtam ki, aminek foganatja is volt, mert a Pétervásáránál elfogott, körülbelül 300 cseh katonának semmi bántódása nem történt.

Minden nagyobb városban maradt el tőlem néhány tiszt s bár előzetesen is tudtam erről, nem akadályoztam meg, hogy azok céljukhoz érjenek, hiszen én irigyeltem őket legjobban, mert a másokért való felelősség veszélyének való kitevése nélkül azt tehették, ami nékem is a legforróbb vágyam volt.”

Szakáll vezérkari ezredes itt bevégzi jegyzeteit, de már nem is volt sok írivalója, mert pár hét múlva teljesedett leghőbb kívánsága és hazamehetett pihenni az annyiszor vágyva-vágyott kis gömöri falucskába. (...)”

XVII.

Az oláhok bevonulásának első napján örömmámorban úszott Nyíregyháza. A vörös terror alól felszabadult város reménykedve nézett a holnap elé. Ez a holnap hamar eljött... Eljött azzal a keserű bizonyossággal, amelyik az oláh megszállás egész idejét jellemezte.

A megszállást követő napon egy olyan esemény történt Nyíregyházán, amelyik 100 százaléig beigazolta azokat a híreket, melyek a „hódító” hadsereget megelőzték.

[1919. április] 28-ikán délelőtt 10 órakor egy Izsák Mayer nevű tanító sétált a Royal-szálló előtt. Székely ember lévén, egy őt megszólító oláh katonával huzamosabban diskurált. Többek között megkérdezte, hogy körülbelül milyen számerejű hadsereg vonul még Nyíregyháza megszállására? Mikor a beszélgetésben idáig értek, arra került egy oláh hadnagy és megkérdezte a katonától, hogy mit beszélgetett azzal az emberrel. A katona jelentette tisztjének, hogy a kérdezett férfi a csapatok nagysága iránt érdeklődött. A tiszt taligát hivatott s arra úgy a katonát, mint Izsák tanítót felültette, ő maga egy másik taligán követte őket s elhajtottak a vármegyeháza előtt, a Széchenyi-utcán végig az állomás felé. A jelenetnek több tanúja volt, többek között olyanok is, akik személyesen ismerték a tanítót. Az egyik ilyen szemtanú elsietett a tanító feleségéhez s elmondotta neki a látottakat. A szerencsétlen asszony, akinek 3 apró gyermeke volt s épen a főzéssel volt elfoglalva, otthagya a gyerekeket s a hirtelen magára szedett ruhában felrohant a vármegyeházára, ahol Fruncescu ezredes, a várost megszálló katonaság parancsnoka s egyben városparancsnok is volt. Délelőtt fél 11-től délután fél

3 óráig siránkozott az ezredes szobája előtt, minden jövő-menő katonának és tisztnek elpanaszolta baját, de egy kézlegyintéssel elmentek mellette, anélkül, hogy végighallgatták volna. Az őrtálló katonák számtalanszor kiutasították a kétségbeesett asszonyt, de az mindannyiszor visszajött. Végre fél 3-kor az asszony siránkozására maga Fruncescu ezredes jött ki és megkérdezte az asszonytól, hogy mi a kívánsága. Mikor meghallotta siránkozásának okát, mosolyogva megnyugtatta az asszonyt, hogy menjen haza, legyen nyugodt, az urának nem lesz semmi bántódása. Izsáknét megnyugtatták az ezredes kijelentései és tényleg hazament, abban a reményben, hogy távollététől eltelt csaknem 5 óra alatt talán már haza is ment a férje. De ebben a reményében csalatkozott.

Este 8 óráig siránkozott a kihűlt konyhában, míg egyszerre kapudöngetésre lett figyelmes. Örömeben sikítva szaladt a kaput kinyitni, azt hitte a szerencsétlen asszony, hogy végre megérkezett férje. Az ajtódongetésre a háznak többi lakói is kiszaladtak, kinyitották a kaput, hogy egy borzalmas látványnak legyenek szemtanúi. A kapu előtt egy országos járműnek nevezett katonai szekérfogat állt, amelyről a rajta lévő négy oláh katona ép[p] akkor emelt le hordágyon egy vértől csöpögő terhet.

Izsák Mayer tanító holttestét hozták haza, kit 9 Manlicher-golyóval löttek agyon az oláhok a nyíregyházi huszárlaktanya háta mögött elterülő úgynevezett trágyavágány lerakodó helye mögött. Izsákné, mikor meglátta férje szederjes arcú holttestét, ájultan zuhant végig a dufart deszkáin, de a házbeliek is a rémület sikolyával futottak el a borzalmas látvány elől.

A teljesen meztelenre vetköztetett holttest sebeiből még mindig csöpögött a már vizenyőssé vált vér. Az elfogatásakor rajta lévő vadonatúj fekete ruhája, aranyórája, arany lánc, pénze nyomtalanul eltűnt. Mikor a házbeliek végre felocsúdtak s beszállították a halottat lakására, felesége még mindig ájultan feküdt az udvar bejárójánál. Egy negyedóra múlva végre sikerült eszméletre téríteni, de egész éjjel félőrülten futkosott a ház udvarán...

Pár nappal ezt a bestiális gyilkosságot követően egy oláh járőr fogolyfranszportot hozott Gáváról Nyíregyházára. A transzport négy tagját, egy Veczán nevű csendőrőrmester, két pénzügyőri altisztet és egy polgári egyént kivitték a huszárkaszárnyába, az egyik istállóban megásatták velük a sírjukat, számtalan puskalövessel

agyonlövöldözték őket, majd egymásra dobálták a holttesteket és elföldelték.

A hír villámgyorsan futott szét a városban, s a nép szívébe visszaült az alig számúzótt félelem. A letartóztatások napirenden voltak. Megismétlődött Marat³⁷ szörnyideje. Elég volt egy névtelen feljelentés vagy egy felelőtlen besúgás, s pár perc múlva már megjelent a feljelentett vagy besúgott lakásán a négy-öt szuronyos katonából álló járőr, s a nyíregyházi törvényszéki fogház lakóinak száma ismét és ismét szaporodott eggyel. Pár napon belül zsúfolásig megtelt a fogház második emeleti férfi szárnya. A letartóztatottak napokig éltek a legrettenetesebb bizonytalanságban. A gyilkosságok híre eljutott a fogházba is. A Nyírbaktán elkövetett tömeggyilkosságok hírei valósággal megrettentően hatottak a fogház lakóira annál is inkább, mert a nyírbaktai erdőben elkövetett tömeggyilkosságok áldozatainak egy részét a nyíregyházi törvényszék fogházából szállították el a gyilkosság színhelyére. A nyírbaktai tömegmészárlásról még ma tíz év után is a legellenőrizhetlenebb hírek vannak forgalomban, ami nem is csoda, mert a község lakosai közül senki sem merészkedett a puskaropogás zajától felvert gyászos emlékü erdő felé közeledni.

Az első letartóztatottaknak aránylag jó dolguk volt. Egy oláh hadapródjelölt őrmester volt a politikai foglyok felett örökös őrség parancsnoka, aki a lehetőségek határán belül mindent elkövetett, hogy a legnagyobb részét teljesen ártatlan foglyok jól érezzék magukat. Ez az altiszt azonban – talán éppen emberséges bánásmódja miatt – mihamar elkerült a fogházőrségtől, s helyébe egy vadállatias kinézésű cigány szakaszvezető került.

XVIII.

Jelen sorok íróját aznap tartóztatták le, mikor ez a kevés örömet jelentő változás megtörtént a fogházban. A letartóztatás a már ismert recept szerint történt.

Az itt következő sorokban eltérek az eddigi írásaimban gyakorolt általánosságoktól, s a cím logikájából kiindulva egyéni meglátásaimat fogom nyújtani az olvasónak.

37 Jean-Paul Marat (Boudry, Svájc, 1743. máj. 24. – Párizs, 1793. júl. 13.): orvos, természettudós, filozófus és francia forradalmár, a forradalmi terror és diktatúra szükségességének hirdetője. A girondisták elleni fellépése nyomán meggyilkolták.

Eddig sem tettem mást ugyan, de most még szűkebb individuális körre kell szorítkoznom, mert a könnyebb megérthetés és élvezhetőbb olvasás kedvéért, a legtöbb esetben szerény személyemből kiindulva kell megvilágítanom a látott és átélt eseményeket.

1919. május 6-án, a románok bevonulását követő tíz nappal a kora reggeli órákban négy szuronyos katona egy tiszt vezetésével megjelentek a lakásomon. A tiszt, ki nagyon hibásan beszélt magyarul, előadta, hogy a Debrecenben székelő oláh haditörvényszék ügyészének indítványára letartóztat. Érthető meglepetéssel vettem tudomásul az intézkedést, de nem volt mit tennem, beálltam a sorba és elindultunk a törvényszéki fogház felé.

A fogházban átadtak a már előzőleg ismertetett cigány szakaszvezetőnek, ki felvezetett az általa kijelölt cellába. A szűk egyes zárkában délután 4 óráig egyedül voltam. Az élelmezésemről megfélekedtek az oláhok, amit később azzal okoltak meg, hogy még nem voltam felvéve a napi étkező létszámba, amit mindig az előtte való délben állítanak össze. Tehát ha valaki délután egy órakor került be a fogházba, az csak harmadnap reggel jutott élelemhez.

A szakaszvezető úr, névszerint domnu seregant Vaszij Miron hallani sem akart arról, hogy kívülről élelmezsem magam. Mikor ebbéli kérésemet megtagadta, kedvesen mosolygó arccal tette hozzá, hogyha sokáig itt leszek, úgy elmegy az étvágyam, hogy még a nagyon szűkösén mért fogházi koszt is soknak bizonyul.

A fogházban dúló embertelen állapotok mind túrhetetlenebbé váltak. Későbbi lakóhelyemen, az emeleten lévő munkateremben tizenheten voltunk. A közönséges foglyoknak kijáró reggeli sétától azzal a megjegyzéssel fosztott meg bennünket cigányképű hóhérunk, hogy lesz még időnk sétálni, majd ha az akasztófa alá visznek bennünket.

Mikor már teljesen kibírhatalanná vált a bánásmódunk, és csaknem megőrültünk a lehetetlenül állatias ember folytonos szekatúrái miatt, május közepe táján egy vasárnap délután, mikor az örök, ahelyett, hogy bennünket őriztek volna, a fogház irodában lévő órszobában gyűltek össze az elmaradhatatlan tuika (lehetetlenül büdös gabona pálinka) mennyiség elfogyasz-tására, megbeszélésre húzódtunk össze. Megbeszélésünk eredményeképpen a társaságunkban lévő egyik orvos hosszú döngő

léptekkel kezdett sétálni a munkateremben. Pár pillanat múlva siető léptek zaja hallatszott és rettentően mérges ábrázattal megjelent Miron szakaszvezető úr.

A doktorunk nagy merészen hozzá ment és meg-megbicsakló ékes oláh nyelven elkezdte magyarázni neki, hogy azon vitatkozunk, melyik pálinka jobb: a szilvórium-e, vagy a törköly. A szakaszvezető úr arca erre az általa nagyon ismert kérdésre barátságosra derült és kívágta nagyrabecsült és megfellebbezhetetlen szakvéleményét: természetesen jobb a szilvórium. Erre a doktorunk megjegyezte, hogy van neki egy barátja, aki az egész országban híres szerémi szilvóriumból nagyon szívesen küldene fel egy fél litert, ha a szakaszvezető úr volna olyan szíves és rendelkezésünkre bocsájtana e célból egy ügyes katonát. A szakaszvezető, ki már amúgy is meglehetősen pálinkás hangulatban volt, örömmel fogadta el értékes propozíciónkat és belefűjt a vészsípjába, mire három torzonborz szuronyos katona szaladt fel megrémült ábrázatokból következtetve azzal a balhiedelemmel, hogy agyonverjük a szakaszvezetőjüket. A szakaszvezető kiválasztotta a látszólag legügyesebbet, mi odaadtuk előzetesen egy cédulával preparált dugós tábori kulacsunkat, s a katona lóhalálában rohant a megadott címre.

A cédulában arra kértük a címzettet – egyik közös barátunkat, ki gyógyszerész volt, – hogy vegyen a küldött üvegbe egy fél liter jó szilvóriumot, s azt egy ember elaltatásához megfelelő mennyiségű morfínnal kikészítve adja át a katonának. A következő pillanatok feszült várakozásban teltek el. Egy negyedóra múlva megérkezett a nagy sietésben csuromvizesre izzadt katona. A pálinkás kulacsot átadta nekünk, de mi azt természetesen kijáró előzékenységgel a szakaszvezetőnek nyújtottuk át, aki egy hajtásra megivott a kulacsból két deci szilvóriumot. Pár pillanat múlva közlékenyebb lett, amely közlékenység percek teltevel egyarányban fokozódott. Elmondta nekünk, hogy mennyire szeret bennünket, és ha módjában állna, a legszívesebben szélnek eresztené az egész társaságot. A nagyszerűen kívágott beszéd után barátságos ölelkezésre került a sor, melynek során megígérte, hogy a jövőben hasonlíthatatlanul jobban bánik velünk, mint azt eddig tette. A lelkesültég azonban nem sokáig tartott. Emberünk egyszerre arról kezdett panaszkodni, hogy ő nem tudja, mi van vele, de ő nagyon álmos, ami szinte érthetetlen, – mondotta – mert már egy hete minden este becsületesen lefeküdt és késő reggelig aludt.

Mi természetesen a legnagyobb jóindulattal hallgattuk panaszkodásait, sőt a doktorunk egy adag véletlenül nála lévő purgót³⁸ is bevétetett vele azzal, hogy attól bizonyára meggyógyul. A szakaszvezető úr egyre álmosabb lett, szemei mind mélyebbre záródtak, majd a feje lekonyult, térdre esett és szabályszerűen hortyogni kezdett. Kikémleltünk az ajtón, s mikor láttuk, hogy az örök szakaszvezetőjük éberségében bízva az alsó folyosón tartózkodnak, a folyosóra húztuk az eszméletlenségben alvó embert, a vallán lévő huszárosan felcsatolt lovassági karabély szíját elvagtuk, derékszíját, tölténytáskától lecsatoltuk, majd a pálinkás kulacs társaságában bedobtuk az illemhelyre, ahonnan két emeletnyi mélységig zuhant a levezető csövön végig és – természetesen – nyomtalanul eltűnt, a szakaszvezetőt pedig a folyosón vonszoltuk.

Mi visszamentünk szobánkba és folytattuk a diskurálást.

Egy negyedóra múlva éktelen ordítózás hallatszott az első emeleti folyosóról:

Moj seregant Miron!!!

Megdöbbenéssel néztünk egymásra. Aki ordított, nem volt más, mint a katonáktól annyira rettegett Joanescu főhadnagy, szakaszvezetőnk felettese. Ez az ember ép[p] olyan mértékig szerette az alkoholt, mint amennyire katonáit tiltotta a pálinka ivástól, s nem egyszer megtörtént, hogy az utcán talált részeg katonát véresre kancsukázta.

A domnu seregant Miron természetesen nem jelentkezett a tisztje ordítására. Aludt, mint akinek legjobban rendben van a szénája.

A következő pillanatban már csörtetett az emeletre Joanescu főhadnagy. Mikor felért a szobánk elé, épp be akart lépni, mikor megbotlott a seregant-jébe és végigvágódott a földön. Dűhtől vérbeborult szemekkel ugrott fel, majd lehajolt, megszagolta altisztje száját, mikor megérezte a pálinkaszagot, kirántotta kardját és addig verte kardlappal, míg itt is, ott is kezdett szivárogni a szakaszvezető vére. A holtrészegen alvó ember egy pillanatra öntudatra tért, felemelkedett, ekkor a főhadnagy galléron ragadta, elcipelte a lepcsőig és ott addig rugdosta lefelé, míg a földszintre értek.

Többet nem találkoztunk a domnu seregant-tel.

A szakaszvezetőnkől tehát megszabadultunk.

Még aznap visszakerült a jólelkű kadétunk s minden ment a régi kerékvágásban még egy hétig.

XIX.

[1919.] Május 21-ikén reggel felhangzott az ismert kiáltás: Tote lume a lare! (magyarul: az egész világ kifelé.) Felsorakoztunk az udvaron és szánakozva nézegettük egymást: vajon melyikünket viszik? De nem a szokásos névsorrészlet olvasás történt. Egy magyarul beszélő oláh önkéntes tolmácsolta a parancsot, amely szerint másnap hajnalban az egész társaság vonatra kerül és indulunk Debrecen felé, ahol a haditörvényszék e célra kirendelt bizottsága kihallgat bennünket és a kihallgatás eredményéhez képest vagy szabadlábra kerülünk, vagy pedig a brassói honvéd főtörvényszék elé állunk, hogy „bűneinkért” felelve, elvegyük a „méltó” büntetést.

A parancs kihirdetése után kértük a parancsot kihirdető századost, engedje meg, hogy hozzátartozóinkat értesítsük az utazásunkról. Mikor erre engedélyt kaptunk, kértük, jelöljön ki két, a helyi viszonyokkal ismerős katonát, akik kivigyék az írásba foglalt üzenetünket. Ezt a kérésünket azonban megtagadta a százados. Hozzátartozóink azonban valamilyen módon tudomást szereztek másnapi eltávozásunkról, de értesítésük téves volt, mert másnap ugyan a kora reggeli órákban már gyülekeztek a fogház Bujtosi kapuja előtt, de nekünk már hűlt helyünket találták, mert reggel 4 órakor észrevétlenül kicsempészték bennünket a városból, a rendező vágányokon álló vonatba pakolták a társaságot és 6 órakor már Debrecenben voltunk. Az ekkor már 27 embert számláló fogolytranszportot egy közel negyven főből álló fegyveres szakasz várta és puskát dőfésre tartva, riadt patkányszemekkel kísérték bennünket a Kossuth-utcai rendőrségi palotába, ahol ideiglenesen a pincei fogdáknak nyertünk elhelyezést.

Öten-hatan kerültünk egy-egy magánzárkába, ahol két napot és két éjszakát töltöttünk el a hideg kövön. A cellából még az ottlevő primitív kényelmi eszközöket is kivitték, hogy minél többen férjünk be.

Harmadnap reggel aztán felkísérték bennünket négyes csoportokban a városparancsnokságra, ott felolvasták a legnagyobb képtelenséggel, nevetségesen telezsúfolt és a legprimitívebb formaszerkezettel megírt vádiratot. A vádirat az egész csoportra szólt és annak felolvasása után egyenkint szólítottak fel bennünket, hogy tegyük meg az észrevételünket. Természetesen

ez lehetetlen volt, amit ki is jelentettünk annak a kérésünknek tolmácsolása mellett, hogy személyenkint szövegezzék meg a vádiratot és azt még idő előtt kézbesítsék ki ügyvédeknek, kiknek személyét meg is neveztük. Egyebekben pedig kijelentettük, hogy az így szerkesztett jegyzőkönyvet aláírjuk, de a tömegjegyzőkönyv aláírását megtagadjuk. Mikor tolmácsunk a hadbíró előtt lefordította kategórikus válaszukat, az vállat vont és kijelentette, hogy nagyon mindegy, aláírjuk-e a jegyzőkönyvet, vagy nem, mert így is, úgy is a brassói fellegvárba kerülünk, onnét pedig az Isten se szabadít ki bennünket emberileg belátható idő előtt. „Bizony, bizony, uraim, – fejezte be kézdörzsölgetve a beszélgetést, – el fogunk pusztulni”.

Mi nem hittünk a dolgok ilyen rövid úton való elintézésében, de másnap reggel ismét vonatra kerültünk és elindultunk Brassó felé...

... És megkezdődött a legszörnyűbb utazás.

25-ikén reggel indultunk el Debrecenből – Brassóba.

Mielőtt a vagonokban elszállásoltak bennünket, egy-egy másfél kilós konzervet és egy kiló kenyeret kaptunk. Dél felé Nagyváradra értünk, de a vagon ajtaját nem nyitották ki a katonák és csak a portás által elsorolt induló vonatok irányából következtetve tudtuk meg, hogy hol vagyunk. Ebédelés után szomjasak lettünk és kopogtatni kezdtünk a vagonajtón, de a kopogtatásra semmi válasz nem érkezett. Az égető szomjúság miatt egyre türelmetlenebbek lettünk és valósággal doromboltunk az ajtón. Végre nagy káromkodások között egy oláh hadnagy nyitotta ki a kocsiajtót és egy két méter hosszú, egy méter széles deszkalapról annyi csajkát toltak be közénk, ahányan voltunk. A csajkában valami gulyás féle párolgott, de valami rettenetesen rossz szaga volt. Valósággal undorodva néztünk a gyanús ételfélére s a hadnagyot felvilágosítottuk, hogy mi nem éhesek, hanem szomjasak vagyunk. Valósággal könyörögtünk neki, hogy legalább egy-két deci vizet adjon fejenkint, mert elpusztulunk a szomjúságtól. A hadnagy hallgatott, mint a süketnéma, értelmetlenül megrázta a fejét és visszalakatolta az ajtót.

Ekkorra már kibírhatatlanná vált a szomjúság. Nyelvünk a szájpaddlásunkra ragadt és valósággal eszméletlenül fetrengtünk a kocsi fenekén. Délután négy óra felé megindult a vonat, de alig húsz perc múlva megállt, mert nem tudott menni a felhalmozott, Magyarországból elrabolt vasúti kocsiktól és mozdonyoktól.

A nyílt vágányon álltunk több, mint egy óráig s az ajtónyíláson keresztül vágyakozva néztünk a sínektől pár lépésre lévő gémeskutat. Ismét megkezdtük a dörömbölést, amire válaszként eldőrdült egy lövés, amelyik az ajtó felső peremét roncsolta szilánkká. A szomjúság kínja percről-percre nőtt, egyesek már örvöngeni kezdtek. Pár pillanat múlva valóságos tömeghisztéria tört ki a vagon lakói között. Nem törődtek most már a puszkagolyóval. Egy debreceni ügyvédjelölt, aki addig a legcsendesebben viselkedett, párducként ugrott a vaspántos ajtónak, de a következő pillanatban véres fejjel hullott vissza a padlóra.

Néhányan, kik nem vesztették el teljes mértékig önuralmunkat, megborzadva néztük az ezután bekövetkező eseményeket. A tömegőrület tetőfokára hágott. A meglett emberek, kiknek kilenc-tizedrésze diplomás volt, dühöngtek, valósággal tépték magukról a ruhát. Egy másik csoport nekiállt a kocsi falának és kézzel-lábbal, nehéz kofferekkel döngette mindaddig, míg az oláh örök meg nem sokallták a mind nagyobb zajt s abbéli félelmükben, hogy a közel környéki lakók meghallják a pokoli dörömbölést, ki nem nyitották az ajtót.

A kinyitott ajtóban 10–15 marcona katona jelent meg és lövésre készen tartott puszkával szólították fel a vagon lakóit, hogy ha abba nem hagyják a zajongást, közénk lönek.

A könnyen beváltható fenyegetést egy pillanatnyi csönd váltotta fel, amit egyik fogolytársam és én kihasználva, az ajtóhoz mentünk, és ahogy tudtuk, megmagyaráztuk a rossz kinézésű katonák parancsnokának, hogy nem lehet céljuk a mi szomjúsággal való elpusztításunk és kértük őket, hogy a legrövidebb időn belül juttassanak vízhez bennünket.

Az őrpapancsnok kiadta a rendeletet az egyik katonának, hogy hozzon egy vászon lóitató veder vizet. A katona elment, elhozta a kinnal áhított hűs vizet, amit az őrpapancsnok nekem adott át.

Most jött aztán a legnehezebb probléma: az 5 liter víznek csaknem 30 felé való elosztása. Leszedtük az összes található edényeket és mindegyikbe öntöttünk két-két deci vizet, amit aztán szétszórtunk a kintől lázas emberek között. A fejenkint jutott másfél-két deci vizet úgy fogadták a szomjúságtól agyonygyötört emberek, mint a Szahara arabja fogadja a gyilkos forráság után az oázist. A boldog kielégülés érzése azonban csak nagyon rövid ideig tartott. A szomjúság lecsillapultával az éhség vett rajtunk erőt, de enni nem mertünk, mert féltünk, hogy megint nem kapunk vizet

s így példás önuralommal másnap reggelig szenvedtük az éhség kínját, ami mégsem volt olyan elviselhetetlen, mint a szomjúság feledhetetlen érzése.

Másnap, 26-ikán a hajnali órákban megeredt az eső és mi vágyakozva hallgattuk az esőcseppek monoton pergését. A vagon tetején egy vékony repedésen át esővíz szivárgott be. Egyik tarsunk dugóhuzóval és zsebkéssel annyira kitégította ezt a repedést, hogy a mind erősebben zuhogó esőből fel tudtunk fogni egy-egy kis mennyiséget. Egészen a déli órákig folytattuk ezt a csaknem meddő küzdelmet, mert a kocsitető lefelé ívelése miatt csak annyi vizet kaptunk, ami elég volt ah[h]oz, hogy láztól kicserepedett szánkat pár pillanatig megnedvesítsük.

Dél felé az egyik kis erdélyi állomáson állt meg a vonatunk, ahol végre megfelelő mennyiségű vizet, újabb konzervet és most már valamivel jobb gulyást kaptunk. Itt délután 4 óráig vesztegelt a vonat, mert egy roppant hosszú mozdonyszállítmány állt előttünk. Az állomáson megengedték, hogy egy negyedóra kizsálljunk a vonatból és így módunkban állt egynéhány székely atyafival beszélgetnünk. Ezek elmondották, hogy naponta száz és száz mozdonyt szállítanak el Brassó–Predeal felé, vasúti kocsi pedig annyit visznek, hogy az ottani állomásfőnök szerint, aki pedig tisztában van a MÁV kocsiparkjával, talán egyetlen vagon sincs Magyarországon. A székely asszonyok, mikor megtudták, hogy magyar fogolytranszport van az állomáson, tizes-huszas csoportokban rohantak ki hozzánk, hogy elhozzanak mindent, ami jót a ház körül találhattak. Sajnálkozva, sírva nézegettek körül rajtunk, mikor megtudták, hogy a brassói Fellegvárba visznek bennünket. Mikor a sajnálkozás és sírás oka után érdeklődtünk, nagy nehezen bevallották, hogy az elterjedt hírek szerint a Fellegvár valóságos siralomház, ahonnan még ember nem került ki élve.

Ez mindenesetre újság volt számunkra, mert mi azt hittük, hogy végre megszabadultunk a gyilkos bizonytalanság napjaitól.

Este végre elindult a vonatunk.

XX.

Az indulás után következő második állomáson kinyitották a kocsi ajtaját és három katona szállt be hozzánk, akik a legszigorúbban

elrendelték, hogy az állítólag kapott parancs értelmében mindenkinek oda kell adni az összes fehérneműt, csupán az maradhat meg, ami mindenkin rajta van.

Kétkedve fogadtuk a parancsot és kereken megtagadtuk annak teljesítését. Válaszunkra a három katona vezetője, egy őrzető megígérte, hogyha nem teljesítjük parancsukat, nem jutunk el élve Brassóig. Mi nem vettük komolyan a fenyegetést, sőt válaszunkat még azzal is megtoldottuk, hogy amint Brassóba érünk, a rablási kísérletről jelentést teszünk a fellegvári láger parancsnokának. Mikor a katonák vészes fenyegetések között eltávoztak, megvitattuk a várható kellemetlenségeket és elhatároztuk, hogy csak az életünk árán válunk meg nélkülözhetetlen értékeinktől. Az éjszaka beálltával nyugodtan tértünk pihenőre.

Éjféltizenkettőfelé arra ébredtünk fel, hogy a kocsiajtót feltárják, és vagy húsz puskacső villog felénk a sötétből. Egy magyarul hibásan beszélő oláh katona közvetítette az őrség ultimátumát: Ha nem adjuk oda a kért ruhaneműket önszántunkból, halomra lövöldöznek bennünket és másnap jelentik Brassóban, hogy fellázdunk és végeztek velünk.

Nem volt más tenni való, megadtuk magunkat és csikorgó fogakkal néztük, mint forgatják ki a rabló oláh katonák csomagjainkat, és mint fosztanak meg bennünket minden értékünktől, melyek annál értékesebbek voltak számunkra, mert tudtuk, hogy nem igen lehet majd egyhamar és könnyen pótolni azokat.

Mikor elvégezték a csomagfosztogatás piszkos munkáját, vérszemet kaptak és megparancsolták, hogy a rajtunk lévő fehérneműt is mutassuk meg, hogy megállapíthassák, nincs-e egynél több egy-egy emberen. Természetesen ezt a parancsot is teljesíteni kellett. Mindannyian belenyugodtunk a változhatatlanba, de egyik útitársunk, Y. mérnök rettentően kínosan nézett maga körül. Míg a vizsgálás tartott, hozzám hajolt és megsúgta, hogy az egyik „felesleges többletfehérneműjébe” 17,000 korona van elrejtve.

17,000 korona! Szédületes összeg, amivel nagyon sokra lehet menni Oláhországban, a baksis³⁹ hazájában. Mire meggondoltuk volna a tennivalónkat, már mellettünk volt két oláh katona és könyörtelenül lehúzták a felesleges ruhadarabot. Bajtársunk első rémületében tiltakozni akart, de az én erélyes oldalbavágásomra elhallgatott.

39 Főként keleti népeknél szokásos kisebb összegű pénzajándék, borralaló.

Mikor a katonák dolguk végeztével elmentek, kétségbeesésében csaknem a haját tépte ki s engem okolt, hogy miért nem engedtem közbeszólni, legalább valamilyen százalékban kiegyezett volna. Én nem vártam meg a szemrehányás-sorozat végét, hanem felugortam és odaszóltam az ajtó bezárásával küzködő oláh katonának, hogy egy pillanatra hívja vissza az őrzetőjüket, mert nagyon fontos beszélhiválóm volna vele. A katona elment az őrzetőért, én addig összeszedtem a társaság tagjaitól vagy ezer koronát és mikor visszaért az őrzető, megkérdeztem tőle, hogy mennyiért volna hajlandó egy tömegben visszaadni az „elrekvirált” ruhaneműt.

Egy pillanatig gondolkozott, majd kibökte, hogy 500 magyar koronát kér érte. Én a látszat kedvéért pár percig alkudoztam, majd négyszáz koronában megállapodva, megkötöttük az üzletet.

Így került vissza Y. mérnök 17,000 koronája.

XXI.

[1919. május] 28-ikán reggel hat órakor érkeztünk Brassóba. Az állomásnál új őrség várt bennünket s előbb a „Fehér kaszárnyába” lettünk elszállásolva, majd az ismert kényszerfürdő után megindultunk a rettegett Fellegvár felé. Ekkor már nők is voltak a társaságban, kik rendkívüli erőfeszítéssel bírtak lépést tartani velünk az egyre meredekebb úton. A vadoláh őrség egyik katonájának sem jutott eszébe, hogy lassítani kellene a menetet, sőt, néha szuronyhegygel biztatták igyekezetre a lemaradottakat. A Fehér-kaszárnyától a Fellegvárig terjedő úton mindennütt kinyíltak az ablakok s a könnyes szemű magyar és szász asszonyok, lányok mindaddig integettek utánunk, míg el nem tűntünk a Cenk ködös távolában. Mikor a hegynek körülbelül fele magasságára értünk, észrevettük, hogy a hegytetőn egy egész századnyi katona dolgozik. Csákányütések hallatszottak a tiszta levegőben, majd egy sorozat dinamit-patron eldörrenése után irtózatoss robaj rázta meg a földet. Előbb a katonák is megrettentek, de aztán mosolyogva magyarázták el nekünk, hogy most döntik le annak a magyar vezérnek a szobrát, aki az oláhoktól ezelőtt ezer esztendővel elrabolta Erdélyt. Erre a bejelentésre először bámulva néztünk egymásra, majd szinte

egy pillanatban eszünkbe jutott, hogy azon a helyen, ahol most dolgoznak a katonák, Árpád milleniumi szobra állt... Valósággal elképedtünk a szerencsétlen ember tudatlanságán és elkezdtük magyarázni neki az akkori néprajzi viszonyokat. Ő azonban mosolyogva intette le erőlködésünket, azzal, hogy ezt a pápa mondotta így, az pedig jobban tudja, mint mi. Természetesen nem tehattünk mást, mint meghajoltunk a pápa tudása előtt.

Déli 12 óra lehetett, mikor a várba értünk s körülbelül három órán keresztül tartott az igazoltatásunk, ezután pedig megkezdődött a szállásokra való elosztás. Emberi elme nem igen tudja elképzelni azt az érzést, amely ezeknek a szállásoknak láttára erőt vett rajtunk. A legfelső citadella addig lakatlan toronyrészébe szállásoltak el bennünket. A mohától és bűzös penészgombáktól kivert falak úgy ontották a mérges levegőt, hogy lehetetlennek láttuk a további ottlakást. Deputáció-deputáció után ment a lágerparancsnoksághoz és kértük lakóhelyünk megváltoztatását. Ez a kérésünk azonban eredménytelen maradt, pedig a földszinten számtalan alkalmas lakószoba volt.

Harmadnap reggel nyolc órakor, a reggeli napiparancs olvasásnál tudtukra adták, hogy megkezdődik az ügyünk érdemleges tárgyalása s egyenkint, a felolvasott névsor alapján kerülünk a haditörvényszék repülőkülönítménye elé. Délelőtt 10 órakor kezdődtek meg a tárgyalások. Elsőnek egy debreceni könyvelőnőt hallgattak ki. – Körübelül másfél óráig tartott várakozásunk izgalma, mikor visszavezették az örök és elvitték a következő „vádlottat”. A már kihallgatott könyvelőnő alig tudott válaszolni kérdéseinkre. Zokogástól elfulladt hangon mondotta el, hogy itt sem történt más, mint a debreceni kihallgatáson, őt, aki soha életében nem látta Pogány népbiztost, azzal vádolják, hogy a népbiztos titkárnője volt s azzal szerelmi viszonyt folytatott. A másfélórás tárgyalás anyaga ez az egyetlen vád volt. A tárgyalás egész tartama alatt különböző fenyegetésekkel arra akarták rábírni, hogy vallja be az imputált vádbeli cselekményt. Mikor ezt ismételten megtagadta, megfenyegették, hogy olyan huszonötöt vernek rá, hogy sohasem heveri ki. – Mikor erre a hadbírószághoz ép[p]en nem illő fenyegetésre is tagadott, a hadbírószághoz vezetője, egy százados-hadbíró intésére előállt egy katona, akivel a százados egy pár sugdolózó szót váltott s elvezette a szerencsétlen nőt a tőlünk elkülönített vörös katonák lágerébe, ahol az egyik szobában állandó botozás folyt. A kétségbeeséstől

félőrült nő rettegve hallgatta a vékony falon keresztül az egyre zuhogó három ujjnyi vastagságú botok csapása alatt ordító embereket, mindaddig, míg félájultan ki nem vitték a szobából.

A katona visszavitte a hadbíróság helyiségébe, de ekkorra már úgy össze volt törve lelkileg, hogy nem lehetett tovább folytatni a kihallgatást. A következő vádlott kihallgatása ugyanilyen körülmények között történt, azzal a különbséggel, hogy ezt már be is vitték a kínzó szobába és közvetlen közelből kellett végignézni az embertelen kínzást. Ez a vádlott sem vallott, de nem vallott a többi sem. Ah[h]oz már nem volt bátorságuk, hogy rajtunk is kipróbálják a botozást, mint vallató eszközt.

Aznap délután még öt-hat kihallgatás történt, de mert a repülőbizottság tagjai látták, hogy nem érhetnek el pozitív eredményt, a hadbírósági tárgyalásokat egyelőre beszüntették s elutaztak Bukarestbe.

XXII.

Pár nap múlva a láger vezetésében változás állott be, ami semmi újítást nem jelentett ugyan számunkra, de mégis örvendetes volt, mert az addigi legénységet a jassi-i gyalogezred örlegénysége váltotta fel, kiknek parancsnoka nagyjában tisztában volt a politikai foglyokkal való bánásmód szabályaival s minden lehetőt elkövetett, hogy az állapotokhoz viszonyítva jól érezzük magunkat. Azt azonban még az új parancsnoknál sem tudtuk kiharcolni, hogy az eddiginél megfelelőbb lakóhelységben helyezzenek el bennünket. Mikor ezt a kérést eléje terjesztettük, azt válaszolta, hogy ő nagyon is tisztában van az általunk lakott bástyaórtorony lakhatatlan mivoltával, de legnagyobb sajnálatára a jelen pillanatban nem változtathat a dolgok állásán, mert szigorú parancsa van arra, hogy a régi rendtől egy jottányit sem térhet el. Mikor azt kérdeztük tőle, hogy legalább a kívülről való élelmezésünket engedje meg, azt válaszolta, hogy nem bánja, de ha ebből kifolyólag neki valamilyen kellemetlensége származik, ő egész egyszerűen le fogja tagadni azt, hogy neki a külélelmezésről tudomása volt.

[1919.] Június közepe táján egy vasárnap délután a brassói nőegyletek egy-egy delegáltja látogatott meg bennünket. Feljöttek hozzánk s megkérdezték bennünket, hogy mivel lehetnének

segítségünkre. Elmondották, hogy a nőegyletek gyűjtési akcióit indítottak a Fellegvárban lévő politikai foglyok segélyezése érdekében s ez az akció olyan sikerrel járt, hogy ma már módjukban áll még az esetleges felsőruha szükségletünkről való gondoskodás is.

Mi megköszöntük szívességüket és kijelentettük, hogy elvből nem veszünk igénybe kívülről jövő segélynyújtást, csupán arra kértük a delegáltak vezetőjét, tegye lehetővé, hogy azt az élelmezést kapjuk, amiben az őrségnek van része. Ugyanis a Fellegvárban való érkezésünk óta ügyszólván minden nap és minden étkezési időben tengeri halat kaptunk. A laikusok ebből arra következtethetnek, hogy valami királyi ellátásban lehetett részünk, mert Magyarországon a tengeri halról, csak mint különlegességekről tudnak. Mi azonban másként ismertük meg a tengeri halat. Képzeljünk el egy 60–80 cm. átmérőjű, korong alakú, bűzös tömeget, amelynek egy darabja is olyan lehetetlen szagot árasztott, hogy 6–800 négyzetméteres körzetben még a patkányok sem maradtak meg. Ezt a tengeri halat azon nyers minőségben kaptuk, ahogy azt három-négy napos út után a galatzi, vagy constantzai kikötőkben kirakták a hajókból. Mikor az első halszállítmány a Fellegvárba érkezett, nem tudtunk vele mit csinálni, míg egy hadifogságot járt szakácsunk rá nem jött arra, hogy kiszáritottan el lehet fogyasztani, mert a nap kiszívja lehetetlenül rossz szagát. Később aztán ennek a tanácsnak alapján ki is száritottuk a tengeri halszállítmányokat, olyanformán, hogy a halakat kétfelé metszettük s a Citadella tetejére hordott asztallapokon kiszegeztük a hatalmas példányokat s két-három napon át száritottuk. Ha még hozzávesszük azt, hogy kenyér helyett mamaligát, főzött kukoricakását kaptunk, tiszta képet lehet alkotni élelmezésünk minőségéről.

XXIII.

Mikor a nőegyletek delegáltjainak elmondtuk ezeket a dolgokat, azok azt valóságos elszörnyedéssel hallgatták végig, s megígérték, hogy minden erejükkel azon lesznek, hogy kérésünket minél hamarább teljesíthessék. Pár nap múlva azután feljött az egyik nőegylet titkára és sajnálattal hozta tudomásunkra, hogy kérésünket a lágerparancsnokság nem honorálta, mert – mint mondták, – élelmezésünkre csak annyi pénz van előirányozva,

hogy még a jelenlegi élelmezésünket is csak áldozatok árán tudják biztosítani.

Ekkorra azonban rossz táplálkozás következtében a nők nagyrésze és a férfiak öregebbjei betegek lettek, erre való tekintettel megkértük a nőegylet titkárát, hogy 11 ebédet és vacsorát küldjenek be a betegek részére. Másnap délben aztán megjött az első ebédszállítmány, de olyan mennyiségben, hogy nemcsak a betegeket tudtuk ellátni, de még ha kétszer annyian lettünk volna is, elég lett volna. A hetekig tartó valóságos éhezés megfosztott bennünket a talán oktalan büszkeségből fakadt ellenállás erejétől és anélkül, hogy észrevettük volna, szinte jogos türelmetlenséggel vártuk a pontosan érkező ebéd-, illetve vacsoraszállítmányokat. Eleinte csodálkoztunk, hogy a lágerparancsnokság nem emel kifogást a kívülről való élelmezésünk ellen, de aztán rájöttünk arra, hogy az élelmezési tisztt felveszi ugyan az ellátásunkhoz szükséges leu mennyiséget, de tekintettel a megváltozott élelmezési viszonyunkra, már nem veszi át az érkező tengeri hal szállítmányokat, a kukoricaliszt felesleget pedig egy barcarozsnyói örménynek adta el.

Hetekig semmi változás nem történt az életmódunkban. Július tizedikén egy ezredes vezetésével, bizottság jelent meg a fellegvári lágerben s az örparancsnok utasítást kapott, hogy a foglyokat szobák szerint vezessék elő a parancsnokság irodájába. Ebéd után megkezdték a parancs végrehajtását. Két katonaorvos és három foglyorvos vizsgálta felül a foglyokat és az éjféleli 12 óráig tartó vizsgálat eredményeképp[en az ötvenhat főnyi foglyállományból tizenegy ötven évnél idősebbet és a hat nőt kiválasztották közülünk s elhelyezték őket a földszint egyik szobájában, amelyik az órszoba tőszomszédságában volt. Mi örültünk ennek a változásnak, mert biztosítva láttuk a nők és idősebb emberek jobb ellátását, amelyre bizony azok nagyon rászorultak. Ez az örömünk azonban nagyon rövid ideig tartott, mert másnap reggel megdöbbenve láttuk, hogy az összetört öreg embereket a kézilajtók elé állították s négy-öt emberrel húzták fel a Fellegvár szerpentin útján azt a vízmennyiséget, amit máskor ugyanennyi markos oláh katona csak nehezen tudott felhozni. Még aznap délelőtt jelentést tettünk erről az embertelenségről a láger parancsnokának s vállalkoztunk arra, hogy mi, mindennap egy másik csoportban ellátjuk ezt a munkát, de az idősebb embereket hagyják pihenni. A lágerparancsnok látszólagos

jöndulattal vette tudomásul kérésünket, de azt nem teljesítette. Mikor az őrpáncsnoknál érdeklődtünk, ez azt válaszolta, hogy a páncsnok azért nem teljesítette kérésünket, mert fél, hogy megszökünk.

XXIV.

[1919.] Július 20-ikán a reggeli órákban egetverő ordításra lettünk figyelmesek. Rosszat sejtve rohantunk ki az udvarra, ahol egy nem annyira borzalmas, mint érdekes látványosságban volt részünk. A láger legénysége díszben sorakozott az udvaron s ép[p] kilépésünk pillanatában ordítottak harmadszor, hogy: „szetrejászke domnu general” (éljen a tábornok úr)! Mi még sohasem hallottuk ezt az üdvözlési módot s mikor a mesterségesen felcsigázott lelkesedéstől eltorzult arcú katonákra néztünk, nem álltuk meg nevetés nélkül a nem mindennapi látványosságot. A tábornok, aki nagyon hasonlított a békebeli vicclapok karikatúráira, lankadt buzgalommal, de még lankadtabb inakkal fogadta a tisztek jelentését, majd egy rövid beszédben bejelentette a láger tisztikarának, hogy Mária királyné a délutáni órákban meglátogatja a lágert és a politikai foglyokkal is óhajt diskurálni. A tisztek érthető riadalommal fogadták a szenzációs hírt és látszott rajtuk, hogy legszívesebben elengednék ezt a megtiszteltetést. A tábornok ezután a foglyok ellátása és lakásának milyensége iránt érdeklődött, mire megvallották, hogy az bizony nagyon sok kívánni valót hagy hátra. A tábornok sürgős megbeszélést tartott a tisztikarral, amelynek az lett az eredménye, hogy egy órán belül áthurcolkodtunk a vágyva-vágyott földszinti szobákba. Ezzel azonban még nem ért véget a meglepetés. Délelőtt tizenegy órakor éktelen disznósivítás verte fel a láger megszokott csendjét. Meglepetten hallottuk a rég nem hallott hangot s érdeklődésünkre elmondották a katonák, hogy a román királyné látogatásának öröme nagy ebédvel vendégelnek meg bennünket. Természetesen jobban örültünk az ebédnek, mint a megtisztelő látogatásnak, amely elé némi aggodalommal tekintettünk, mert attól tartottunk, hogy itt is megismétlődik az a kellemetlenség, amelyik miatt a Fehér-kaszárnyai lágerben máról holnapra még pokolibbá vált a politikai foglyok élete.

Itt az történt, hogy a királynő látogatásakor az egyik székely transzport a szó szoros értelmében nem vett tudomást a királyné jelenlétéről, ugyannyira, hogy mikor az bement a szobákba, a székely tisztek a falnak fordulva, az alvást mímelték. A királyné súlyos szemrevetést tett a láger parancsnokának, mert olyan kellemetlen helyzetbe hozta. A parancsnok pedig a foglyokon állt bosszút, olyan formában, hogy megvonta az amúgy is gyér kedvezményeket, amelyeknek legfontosabbika a napi sétálás volt. Ezenkívül pedig valósággal kötelességévé tette a katonáknak, hogy a foglyokat minden lehető alkalommal vérig sértegessék. – Ennek az első szomorú következménye az lett, hogy az egyik csoport tisztjei szökésre szövetkeztek. A szökést azonban elárulták és mikor a tisztek el akarták hagyni a lágert, összefogdosták és elszállították őket Fogarasra, a legkibírhatatlanabb tiszti lágerbe, ahonnan nagyon sokat csak a halál váltott meg a szenvedések végtelen sorától. Mi is tartottunk egy ilyen demonstrációtól, mert tudtuk, hogy bajtársaink legnagyobb részét izzó gyűlölet fűti a román királyi család ellen. Sejtelmünk valóra vált, mert mikor elindultunk egynéhányan, hogy a várható „unszimpatia-akciót” leszereljük, egy kész állásponttal találtuk magunkat szemben, amely nekünk is szimpatikus volt ugyan, de amelyet ép[p] az előbb említett katasztrofális kimenetel miatt nem tartottunk szerencsésnek, sem időszerűnek.

A meggondoltabb elemekkel karöltve fáradoztunk, hogy fogolytársainkat eltérítsük szándékuk megvalósításától, de ez a kísérlet nemcsak, hogy sikertelen maradt, de még mi is csatlakoztunk.

A megállapodás következményekép[p]en nem mentünk le a konyhára az „ünnepi” ebédért, még akkor sem, mikor a kürtös az ebédhívó mellé futólépést, majd riadót fűvott. Pár perc múlva egy hadnagy érkezett hozzánk futólépésben, ki értésünkre adta, hogyha nem viseljük magunkat az esemény ünnepélyességéhez méltóan, a legdrágóibb rendszabályokat léptetik életbe velünk szemben. Erre a bejelentésre előlépett szónokunk, egy Kratochwill hadosztálybeli székely tiszt és elmagyarázta a hadnagnak álláspontunkat, amelyik szerint nem érezzük megtisztelőnek annak a királynénak látogatását, amelyiknek katonái azzal az ürüggyel foglalták el Magyarország legszebb részeit, hogy megtisztítják a kommunizmustól és az így „elfoglalt” részeket önhatalmúan megszállták, a lakosság egy részét pedig a Fellegvárhoz hasonló középkori börtönbe internálták. Elmondotta még

a dühtől tajtékozó kis cifraságnak, hogy semmilyen fenyegetéssel nem lehet rábírní bennünket álláspontunk megváltóztatására s ebbéli fáradozásait valami célra vezetőbbre pazarolja. A hadnagy, mikor látta, hogy nem lehet velünk „okosan” beszélni, dühösen elrohant. A lágerparancsnokságon jelentést tett útja eredménytelenségéről.

Délután három órakor újból riadót fűjtak, lementünk az udvarra, ahol tudomásunkra hozták, hogy a királyné látogatása az időközben fellépett járvány (?) miatt elmaradt. Ugyanakkor kihírdették a szigorított rendszabályokat, amelyek szerint a láger foglyainak megtiltják, hogy délután öt órán túl az udvaron tartózkodjanak, ugyanakkor bejelentették, hogy a kívülről való élelmezés megszűnt és az addig hetenkint háromszor engedélyezett látogatást kéthetenként egyszeri látogatásra redukálták. Mindenről esett szó a napiparancs kiadásnál, csak ép[p] arról nem, hogy minek köszönhetjük ezt a kedvességet. De ez felesleges is volt, mert mindannyian tudtuk a szigorítások okát. – Három nap múlva sikerült helyzetünket teljesen tőrhetetlené tenniök.

XXV.

[1919. július] 24-ikén őrségváltást kaptunk s a régi őrség elvonulásával mintha megszűnt volna a legutóbbi napok tőrhetlensége is. Az új őrparancsnok a szokás szerint gyülekezöre hívta a láger lakóit s miután tudomásunkra hozta, hogy ő vette át a parancsnokságot, elmondotta még, hogy ő nagyon jó ember, de csak abban az esetben, ha mi is a legfegyvelmezettebb magatartást tanúsítjuk. Utalt a legutóbbi napok eseményeire és annak a reményének adott kifejezést, hogy „többet ilyen renitenskedés nem fordul elő”. Az új őrség katonái nagyon jól viselték magukat, hosszú ideig egy hangos szót sem lehetett tőlük hallani. A foglyok és a katonák közti érintkezési mód a lehető legudvariasabb volt, szinte nem tudtuk mire vélni ezt a szokatlan kedvességet, amivel valósággal elhalmoztak bennünket. Ez a bánásmód olyan szokatlan volt, hogy szinte akaratlanul is háttérret kerestünk. Pár nap múlva aztán ki is derült, hogy igazuk volt a gyanakvóknak. A szállásunkra bejáratos katonák egyikünknek és másikunknak egyenkint tettek ajánlatot, hogy cipőinket cseréljük el az ő bocsko-

rukkal. Nem győzték eléggé dicsérni a bocskornak a cipővel szembeni előnyét, de ugyanakkor kilátásba helyezték, hogy kérésük teljesítése esetén „az eddiginél is jobb bánásmódban lesz részünk”.

Természetesen nem álltunk kötélnak, ami pár napos kapacitálás után a fennálló jóviszony elhidegülését eredményezte. Július vége felé megbotránkozással hallottuk, hogy a Fellegvár északi részén lévő női hálókat egy éjszaka csaknem teljesen kifosztották az őrtálló katonák. A hír hallatára küldöttséget menesztettünk a láger parancsnokához s a küldöttség előadója elmondotta a történeteket. A parancsnok – szokás szerint – megígérte a legszigorúbb nyomozást, de ugyanakkor felhatalmazott bennünket, hogy a tettenért katonákat „házzilag” büntessük meg. Ezt a felhatalmazást tudomására hozta az őrparancsnoknak is azzal, hogy ezt hirdesse ki a mindenkori őrség tagjai előtt.

A felhatalmazásnak meg lett az az eredménye, hogy pár napig nem kísérleteztek lopással. Július utolsó napján azonban előfordult egy nagyon jellemző eset. A Fehér-kaszárnyába vittek bennünket fürödni. A fürdő cementes előszobájában raktuk le ruháinkat, a ruhák mellé két katonát rendelt ki az őrség parancsnoka. Eszünkbe jutott ugyan az a bizonyos kutyára bízott szalonna, de nem volt mit tenni, kénytelen-kelletlen elvállaltuk a gyanús kinézésű ruha-örököt. Az egyik debreceni fogolytársunk, mielőtt belépett a fürdőbe, hátra nézett s meglepetéssel látta, hogy egy katona őr „falazása” mellett ruhájához lépett a fürdőszolga, kivette a cipőjét és már futott is a fürdő udvarán keresztül a szolgák hátsó épületekben lévő lakása felé. A meglopott ember „fogják meg” ordítására előkerült az őrparancsnok, aki intézkedett a tolvaj előállítására. Éltünk gyanúperrel s a tolvaj után induló katonákhoz szegődtünk ketten, nehogy azok a betyárbecsületre való hivatkozással kiengedjék a tettest a láger kapuján. Pár percnyi nyomozás után el is fogtuk a keresett szolgát, aki belépésünkkor ép[p] a cipő biztonságba helyezésével volt elfoglalva. Elvittük a fürdőhöz, ahol azonnal kezdetét vette a kihallgatás. Meg kell adni, hogy az őrparancsnok salamoni ítéletet hozott. Az ítélet akép[p]en szólt, hogy előbb a falazó katona verjen a tolvajra 25-öt, majd a tolvaj a katonára ugyanennyit. Mikor a „szertartás” kezdetét vette, a szakaszvezető úgy találta, hogy a zuhogó botütések nem elég „szabalyosak”. Mikor az első 25 lepergett, a szakaszvezető megrepetálta. Elsőnek a katona feküdt a deresre, majd a kétszer 25 után helycsere történt. Az oláh

harcos már derekasabban forgatta a husángot. A parancsnok nem is emelt kifogást munkája ellen, de hogy a szolgálta se kapjon kevesebbet, mint cinkostársa, úgy oldotta meg a problémát, hogy 20 körül vakargatni kezdte a fejét s káromkodva mondotta, hogy ő bizony eltévesztette a számolást. Nem azért volt a dicső oláh hadsereg altisztje, hogy ilyen helyzetben fel ne találhassa magát. Úgy gondolta, hogy az igazság érdekében cselekszik, ha most már pontosabban számolja le az ominózus huszonötöt. Így történt, hogy a fürdőszolga is ötvenet kapott, de olyan ötvenet, hogy egy puhább legénynek egy is elég lett volna belőle.

A két tolvaj, akik azelőtt pár pillanattal egymáson hegedülték el az ötven botot, hazafelé indolásunkkor már a kintinban ittak a sikertelen cipővadászat szomorúságára.

XXVI.

[1919.] Július utolsó napjának reggelén riadót fújtak. A riadón összegyűlt foglyok csaknem egy óráig vártak, mikor megjelent a lágerparancsnokság kiküldöttje s egy tolmács útján tudomásunkra hozta, hogy a későn éjszaka érkezett parancs értelmében három napon belül elszállítanak bennünket a besszarábiai határon lévő piscu-russului-i kényszermunka telepre. A szenzációs bejelentésre egy pillanat alatt szűnt meg az eddig is laza fegyelem, azonnal egy körbe fejlődünk, s egyhangúlag arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy semmilyen körülmények között sem hagyjuk el a Fellegvárat, míg át nem esünk egy szabályos tárgyaláson. Megalakítottunk egy bizottságot, melynek névsorát azzal a kéréssel adtuk át a parancsot kihirdető tisztnek, hogy eszközölje ki a parancsnok ezredesnél a névsorban közölt bizottság fogadását. Mikor a tiszt ezt a kérésünket megtagadta, a már amúgy is csak nehezen fékezhető elkeseredés fékevesztetten tört ki az agyonsanyargatott emberekből. Nem törődünk a már előbb elhelyezett, töltött puskájú őrség harcrakész állásfoglalásával, megtagadtuk az „oszolj” vezényszó végrehajtását. Mikor a parancsnokhelyettes tiszt látta, hogy magatartásunk egyre veszedelmesebbé válik, kürtjellel hívta át a szomszéd őrséget s szuronyhegygel toltak vissza bennünket a szállásunkra.

Még aznap délben kicsempésztünk egy levelet a nőegylet titkárának. A levélben megírtuk a váratlan fordulatot és kértük a

címzettet, hogy mindent kövessenek el a terminus két héttel való kitolása érdekében. A különben tekintélyes egyesületek már mit sem tudtak tenni érdekünkben, mert augusztus másodikán délután kihírdették a végleges dátumot: másnap hajnalban indulunk!

Nem tehattünk mást, mint belenyugodtunk a változhatatlanba. Teljes mértékig ki voltunk szolgáltatva a barbár népnek. Egészen ezekig a kritikus napokig könnyen fogtuk fel a nem mindennapi szenvedésekkel telezsúfolt életet, mert mindig azt reméltük, hogy a döntő pillanatban síkra száll értünk valamely fórum, hogy ebből a megmagyarázhatatlanul kínos helyzetből kiszabadítson bennünket, kiknek legnagyobb részt az volt a bűnük, hogy nem rendelkezünk annyi csalafintasággal, mint azok, akik százszor úgy megérdemelték volna, hogy itt legyenek s mégis családjuk körében élvezték a szabadság megfizethetetlenül értékes állapotát...

XXVII.

Az utolsó pillanatban erőt vett rajtunk a csüggedés ilyenkor rendkívül veszedelmes érzése, mert nagyon is tisztában voltunk a várható szenvedések nagyságával. Ezt a csüggedést nagy mértékben fokozta az a körülmény, hogy az utolsó héten nem kaptunk levelet hozzátartozóinktól, – mert az őrségen minden postaküldeményt visszatartottak. Természetesen a mi postánkat sem továbbították. Az ellenőrizhetetlenül beszállongott hírek szerint csaknem mindannyiunk hozzátartozója Brassóban volt, de nem engedték be őket a Fellegvárba. Ilyen úton hallottuk azt is, hogy a kint elterjedt hírek szerint a Fellegvárban tartott foglyoknak már a nagyobbik felét agyonlőtték az oláhok, a többire pedig a napokban kerül a sor. Felesleges leírni az átélt órák emberfeletti kínesságát. Most már, mikor láttuk, hogy senkiben sem bízhatunk, ünnepélyesen megfogadtuk egymásnak, hogy történjék bármi, de soha nem hagyjuk el egymást, soha nem érvényesül köztünk a széthúzás átka és mindig azon leszünk, hogy közös erővel támogassuk a beláthatatlanul hosszú út elfáradtjait...

Ilyen hangulatban sétálgattunk a Fellegvár udvarán s beszélgettünk a várható napokról. Amint így diskurálgattunk, mellénk lépett egy oláh káplár, a főőrség akkori parancsnoka, egy pillanatig mustrálgatott bennünket, majd megfogta egyik

orvos bajtársunk gombját és a következő épületes vitatkozásnak lettünk szem- és fültanúi:

– Hát csak azt akarom mondani, – kezdte az oláh – hogy az ilyen finom csizma, mint amilyen a te lábodon is van, nagyon hamar elkopik majd a vasútépítésnél, ahová most visznek benneteket. Ép[p] ezért azt mondanám, hogy csereljünk lábbelit. Te megkapod az én bocskoromat, én megkapom a te csizmádat. Rendben van?

– Jó volna, – szölt az orvos, végignézve saját fűzős bagaria csizmáján és az oláh ez alkalomra rettentően kisuvikszolt bocskorán, – de én azért már csak megmaradok a csizma mellett. Ameddig eltart, eltart, ha meg elszakad, még mindig ráérek a szárából bocskort csinálni.

Az oláhot szemmel láthatóan nagyon meglepte ez a szakszerű magyarázat, de nem azért volt „nagy” nemzetének sunyikepű fia, hogy egykönnyen feladja a harcot. Mikor látta, hogy szép szóval nem tud eredményt elérni, hűen az eddig is jól bevált gyakorlathoz, erőszakkal kezdett próbálkozni.

– Nem úgy van ám az, – mondotta. – Én csak azt mondom, legjobb lesz, ha rám hallgatsz és szépszerével cserélünk, mert – és itt sztentorira emelte hangját, – majd meglátod, hogy megkeserülöd ezt a makacsságot. Mert te csak egy politikai fogoly vagy, én pedig roman királyi káplár vagyok!

Az orvos úgy tett, mintha gondolkozna eme súlyos argumentumokon és pár pillanat múlva beleegyezett a cserébe, amit így hozott az oláh káplár tudomására.

– Rendben van. Belátom, hogy neked van igazad komám, de – tudod, – én nagyon reumás vagyok és ha most itt lehúznám a csizmámat, biztosan meghülne a lábam. Ép[p] ezért egyezzünk meg abban, hogy holnap hajnalban indulásunk előtt egy pár órával bejössz az orvosi rendelőbe és ott megkapod a csizmát, én pedig megkapom a bocskort.

A káplár úr valósággal meghatódott a dolgok ilyen gyors és gyökeres változásán, amely meghatódásának azzal adott kifejezést, hogy meginvitált bennünket a kantinba, egy „féldecire”. Mi természetesen nem fogadtuk el a kedves meghívást, hanem udvariasan kitértünk előle. A káplár úr jóindulatáról biztosítva bennünket, egyenkint kiosztott vállveregetéssel eltávozott, mi pedig aludni mentünk.

Hogy az alábbiak megértése könnyebben érthető legyen, el kell mondanom az események mellékkörülményeit is. Ugyanis a

másnap indulásunkra való tekintettel, az ezredes orvos elrendelte az utolsó felülvizsgálásunkat is, mit az indulásunk hajnalán kívánt foganatosítani. Ezt az elhatározást mi már ismertük, mikor a csizmaügyben megegyeztünk az oláh káplárral, de a káplárnak sejtelve sem volt arról, hogy az orvos – az eredeti terv értelmében – a riadó kapun jön be hozzánk, hogy az őrséget ne zavarja. Az is a dolog lényegéhez tartozik, hogy ez az ezredorvos rettentően gyűlölte a zsvány katonáit és tettenérés esetén nem egyszor félholtra verte egyiket-másikat.

Másnap hajnalban, félhárom körül mentünk fel az orvosi rendelőbe, egyrészt, hogy keresztül essünk a vizsgálaton, amitől ugyan mit sem reméltünk, másrészt pedig, hogy az orvos bajtársunknak megyünk segítségére egynémely teendőjének, – főként az irodai rész – ellátásában. Három óra után megérkezett az ezredorvos és megkezdődött a felülvizsgálat.

Négy óra körül nagy robajjal pattant fel az ajtó. A káplár úr ő kegyelmessége méltóztatott megjeleni alázatos hódolói előtt.

Az ezredes a meglepetéstől és dühtől elvörösödött arccal ugrott fel asztalától és bömbölő hangon ordította a káplár felé a szitkozódások, káromkodások egész halmazát. Már-már úgy látszott, hogy nekimegy a nyárfalevélként reszkető, halálravált embernek és darabokra tépi azt.

Orvosunk oldotta fel a vészes hangulatot, – azzal, hogy az ezredes orvos elé lépett és a lehető legalázatosabb képpel bejelentette annak, hogy „ez a szerencsétlen ember már napok óta panaszodik neki fájós foga miatt és ő mára rendelte ide, hogy kihúzza fogát.” Az ezredes erre még megjegyezte, hogy azért mégsem kell az emberre rátörni az ajtót, majd dühösen az orvosra ordított: „Húzd ki a fogát annak a tisztességtudatlan kutyának és rúgd ki a szemem elől”.

Orvosunk faarccal vezette a foghuzó székbe a kékült-zöldült embert és a másik pillanatban már meg is szabadította két hófehér, makkegészséges szemfogától. A szerencsétlen ember még csak jajgatni sem mert, mikor egyik foga a másik után recsegett ki a helyéből. Támolyogva indult kifelé, mikor az ezredorvos utána szólt: „Te neveletlen kutya, meg sem köszönöd a doktor úrnak, hogy kihúzta a fogadat?”

A káplár megmaradt fogait csikorgatva köszönte meg a „szívességet”.

XXVIII.

Hat óraker már útrakészen álltunk a Fellegvár udvarán, pár perc múlva pedig megindultunk bizonytalan sorsunk felé.

Az indulás súlyos perceiben már sajnálni kezdtük a megérkezésünkkor annyit megátkozott Fellegvárat, mert tudtuk, hogy ahová most visznek bennünket, sokkal rosszabb és emberietlenebb hely lesz ennél. Nem szégyellem bevallani, hogy mikor kiléptünk a hatalmas, vasalt, bükk cirádás kapun, valamennyiünknek könny szökött szemünkbe. Ott kellett hagyni kedves brassói barátunkat, azzal a szomorú tudattal, hogy ezután már senki nem gondol közelünkben az életünkkel, az egészségünkkel. Hozzátartozóinkat nem engedték közelünkbe még az indulás pillanatában sem, a bitang had nem vette figyelembe, hogy ezek a szerencsétlen apák, anyák, feleségek, testvérek azért törték magukat két-háromszáz kilométeren keresztül, hogy talán utoljára fogják meg kezünket. Mert, hej, de sokan maradtak közülünk a piscu-rusului-i erdők jeltelen sírjaiban... Ennek az aljas intézkedésnek csak egyetlen rugója volt és pedig az, hogy a hozott élelmiszereket az oláh bakák enyves másodkezeből vegyük át, amikor – azt talán mondanom sem kell – a csomag tartalmának nagyobb és értékesebb fele lemaradt, mielőbb hozzánk ért volna.

A vulpasesi-i kényszermunkaláger felé való háromnapos utazás hangulatának elkeserítéséhez nem kis mértékben járult az a felháborító fogadtatás, amely az egyes szín oláh lakta falvak lakossága részéről ért bennünket. Még ma a reminiscenciák elmosódott ködfátyolán keresztül is látni az arcokat és az égő bosszúvágytól elsötétedő szemeket, melyek nem sok jót ígértek arra, a vágyva-vágyott esetre, ha még egyetlen egyszer, mint diadalmas hódítók kerülünk erre a barbár vidékre. A „pongazs ungur” (zsvány magyar) volt a leggyakoribb üdvözlés, amellyel az egyes állomásokon fogadtak bennünket, de nem voltak ritkák azok a kifejezések sem, amelyek alig bírnák ki a nyomdafestéket. Meglepetten láttuk, hogy még a legkisebb községek lakossága is csaknem teljes számmal vonult ki az állomásra, hogy megtiszteljenek bennünket személyes jelenlétükkel. Később aztán rájöttünk a díszfogadtatás okára: az oláh katonai hatóságok parancsot adtak a községek vezetőinek, hogy ha kell, korbáccsal hajtsák ki a népet az útvonalaink állomásaira, hogy minél több szemtanúja legyen az oláh „dicsőség”-nek. Később aztán

beigazolódott az a gyanúnk is, hogy az így kihajtott nép felsőbb parancsra ordítja felénk a gyalázó kifejezések áradatát. Mikor egy Marusesti nevű állomásra értünk, feltűnt, hogy az emberek összedugják a fejüket és titokzatos arccal mutogatnak ránk. Egyikünk megkérdezte egy közel kíváncsiskodó zsiroshajú oláh suhantól, hogy miért vágnak olyan meglepett ábrázatot? Az ijedt prunkuj nagynehezen bevallotta, hogy nagyon csalatkoztak a várható látványosságban, mert a bíró úgy doboltatta ki a faluban, hogy nekünk szarvunk és lópatánk van s a nép most nagyon haragszik a bíróra, mert így elbolondította őket. Nem sokáig diskurálhattunk, mert az oláh csendőrök lekapták a lábáról a bátor legényt és még ott a helyszínen 25-öt hegedültek el rajta, mert szóba állt velünk.

Minél közelebb értünk a csángó-lakta vidékhez, annál több szimpatikus arcot fedeztünk fel az állomáson ögyelgők között. Mikor utolsó állomásunkhoz, Vulpasesti-hez értünk, meglepetten figyeltünk fel. Itt is, ott is magyar szavakat hallottunk. Igaz az, hogy egy kicsit érthetetlenre csavart szóképzéseket nem értettük meg az első hallásra, de pár perc múlva már vígan diskuráltunk.

A háromnapos utazástól összetörten szálltunk le a vonatról, beszállásoltak bennünket egy hodályféle helyiségbe, ahol már főtt számunkra a túrós mamaliga. Az első napokban roppant tetszett az oláhok eme nemzeti eledele, csupán egynémelyikünknek égett tőle a gyomra. Három napot töltöttünk ezen a tetőtlen-feneketlen helyen. Három napig folyton rotyogott a puliszka egy olyan piszkos edényben, hogy a magyar gazda eltörné a cselédje derekát, ha olyanban főzné a moslékot. Az utolsó napon már senki sem evett a híres ételből, amin a jámbor oláhok előbb rettenetesen csodálkoztak, majd kisütötték, hogy nemzeti érzesükben sértjük meg őket a „puliszkasztrájjal”. A csángók belátták, hogy a puliszkát is meg lehet unni egyszer s amennyire tehették, igyekeztek ezt a belátásukat gyakorlatiasan bebizonyítani. Mindennap kaptunk két-három csángó-néne vendéget, kik ha nem is ingyen, de nagyon becsületes feltételekkel juttattak bennünket a vágyva vágyott hazaihoz hasonló ennivalókhoz.

XXIX.

Negyedik nap reggel elindítottak bennünket a kijelölt munkatelepre: a jassi-i útépitéshez. Délután három órára értünk a körülbelül tíz kilométer távolságra lévő hatalmas erdőség közepére. Ki sem pihenhattuk magunkat és máris barak[k] építéshez kellett fogni, mert éjszakára eső fenyegetett. 37 ember dolgozott a barak[k]építésen éjjel tizenegy óráig. Mikor a föld már ki volt ásva, a fatörzs vágáshoz fogtunk, hajnali három órára ki is vágtunk vagy negyven szálfát és reggelre kibéleltük a földbarak[k] falát. Másnap különböző bútordarabot készítettünk, a délutánt pedig azzal töltöttük el, hogy a fákra mászva, leszedtük a tölgyleveleket, ami később nagyszerű derékaljnak bizonyult. Este hét óra körül a jólvégzett munka boldogító tudatában aludni tértünk. Természetesen rögtön elaludtunk és már csak félálomban halottuk az őrszemek szüntelen ordítását: szantinel numero uno (dau, tri stb.) binye, – ami magyarul annyit jelent, hogy: az első (második, harmadik stb.) őrszem jól van, – vagyis semmi baja sem történt az ordítás pillanatáig. A láger körül vagy negyven őrszem volt elhelyezve, s ezek egész éjjel adták egymásnak az ordító jeleket. Mire a negyvenedik őrszem is átvette a jelt, az első kezdett ordítani és ez így ment minden éjszaka. Hetek teltek el, míg valamennyire meg tudtuk szokni ezt az örökös, örjítő ordítózást.

Megérkezésünket követő másnap az egyik szakember bajtársunk felfedezte, hogy a földfal tömbfa bélése süllyedőben van s az a veszély fenyeget bennünket, hogy egy éjszaka ránkszakad a hatalmas fatömbökből álló barak[k]tető. A baj megelőzésére azt tanácsolta, hogy ássuk lejjebb az egész alapot. Pár óra alatt sikerült lesülyeszteni egy fél méterrel a roppant súlyos famennyiséget. Este lefekvésünkkor már észrevettük a talajvíz szivárgását, de nem tulajdonítottunk ennek nagyobb jelentőséget. Éjfél után két óra felé azután sorba ébredtünk. A felömlő talajvíz egynémely lentebb fekvőt csaknem a szájáig elöntött. Rémülten dideregve futottunk ki a szabad levegőre, de a másik pillanatban már rohantunk is vissza, mert a barak[k]ok előtt strázsáló oláh örök szentül azt hitték, hogy őket akarjuk lefegyverezni és sortüzet bocsátottak ránk. Csak a véletlen szerencsének köszönhattük ép menekülésünket.

Egy negyedóráig magyaráltunk a halálra rémült gyászvitézeknek, míg végre meg tudtuk értetni velük a menekülésünk okát. Egyenkint engedtek ki bennünket, majd az egész társaságot egy körbe állították azzal a paranccsal, hogy aki kilép, azt agyonlövik. Természetesen nem igen lépett túl a körön egyikünk sem. Hajnal felé azonban eleredt a szomorú eső és esett szakadatlanul. Öt órára a szó szoros értelmében bőrig ázva dideregtünk egy csomóban, mint a szegény ember malaca.

Reggel felé aztán hozzáfogtunk a barak[k]bontáshoz. Fájó szívvel romboltuk szét az olyan nehezen felépített tálcolmányt, a szétszedett szálfákat aztán felvontattuk egy magasabb erdő-részre s előlről kezdtük az építkezést. Közben szakadatlanul esett az eső és fáradhatatlan csapkodással verte agyongyötört, agyonázott testünket. Estére már alig vonszoltuk magunkat és még a pihenés sem csábított valami különösebb erővel, mert az agyonázott tölgylevél derékalj és az esővízpárás barak[k] vajmi gyenge biztosítékai voltak a nyugodt alvásnak.

Félig ülve töltöttük az éjszakát és csak egy némelyikünknek sikerült az elalvás. A barak[k]lakók legnagyobb része diskurálással töltötte el az időt, majd mikor ezt is megunták, az örökös mesére került a sor. A felnőtt intelligens emberek valami megmagyarázhatatlan természetszerűséggel ráfanyalodtak a mindenkori fogolytáborok mindenkori szórakozására: a mesére. A „jobboldali első” hozzáfogott és hajnalra már a „baloldali első” mesélt Tündér Ilonáról, vagy Hamupipókérről és a hét törpéről. Egyik-másik tagja a társaságnak szenzációs meséket költött és ma is sajnálom, hogy ezeket össze nem gyűjtöttem, mert értékes termékei lennének a meglehetősen szegény magyar meseirodalomnak.

Így teltek a napok, egyik a másik után, valami megmagyarázhatatlan kínos egyhangúságban. – Eszünkbe jutott Wilde-nak a Readingi fegyház balladájában írt egyik sora: Minden perc új perc – minden nap új nap és nincs remény. Végtelen unalmunkban őrlődött fel minden energiánk.

XXX.

A bukaresti politikai fogoly-bizottság egyik ankétot a másik után tartotta, de nem tudtak zöldágra vergődni abban a kérdésben, hogy a nemzetközi egyezmény értelmében szabad-e

bennünket dolgoztatni? Legjobban szerettünk volna már valami munkát vállalni, egyrészt, hogy megszabaduljunk a halálos unalom egyre elviselhetetlenebb terhétől, másrészt pedig azért, mert már nagyon fogyóan voltak az élelmiszereink pótlásához, valamint a nélkülözhetetlen dohány beszerzéséhez szükséges összegek. Egyik-másik szenvedélyes dohányos már annyira ment, hogy eladta a napi mamaliga-adagját az oláh katonáknak egy-két cigarettáért. Mikor láttuk, hogy az ügyünkben hozott döntés egyre késik, jelentkeztünk a láger egyik szemlét tartó tisztjénél s előadtuk, hogy az Egyezményben megjelölt jogaink fen[n]tartara mellett szívesen vállalkozunk bármilyen munka elvégzésére, ha megadják azt a fizetést, amit a szomszédos vörös lágerek legénysége élvez. A tiszt egy darabig gondolkozott, majd kijelentette, hogy ilyenformán nem tud eleget tenni kérésünknek, mert nem szabad bennünket a munkáslétszámba elszámolni, ellenben azt tanácsolta, hogy vállaljunk el egy földrészt akkordban s mint rendes helyi munkások dolgozzunk. Mi el is fogadtuk ezt az ajánlatot és másnap ásóval, csákánnyal vállunkon elindultunk kenyeret keresni. Az első, második nap egész jól ment a munka, két nap alatt annyit kerestünk, mint a rendes zsoldmunkások egész héten. A rendszertelen és kevés étkezés azonban megbosszulta magát. Harmadnap reggel csak nagy üggyel-bajjal tudtuk kivonszolni magunkat a munkahelyre. A munkavezető, egy bukaresti vasúti mérnök nagyon sok jóakarattal volt velünk szemben s a gyengébb eredményű napért is előző napi fizetést írt be. Pár nap múlva egyrészt a hozzászakás, másrészt a feljavított ellátás eredményeképp[en] könnyűszerrel toltuk fel és le a dombról a földes és kavicsos kocsikat. Szombat este kaptuk meg az első fizetésünket, fejenként több, mint száz leit. Bevásároltunk egy hétre való dohányt, kenyeret (arra a hírre, hogy pénzt keresünk, egy élelmes oláh kantint nyitott a lágerben), vettünk vaját, savanyú tejet, savanyú túrót, birkahúst, zsírt és hatalmas lakomát csaptunk, melyre az oláh őrség tisztességes tagjait is meghívtuk.

A csabai 101-esek teljes önkéntes gárdája a szomszédos szagnai lágerben volt elhelyezve. Áchim Miklós, a néhai Áchim L. András egyik fia, a csabai „aranyifjúság” pizskuruszului „kirendeltségének” bátor szavú vezére egy alkalommal meglátogatott bennünket és meglepetten állapította meg, hogy mi hozzájuk képest királyi módon élünk. Némi kis titkolózás után bevallottuk jövedelmi forrásunkat, mire lóhalálában futott haza, elmondotta a világraszóló

felfedezését s azonnal beszállított egy deputációt, melynek élén másnap – vasárnap – reggel megjelent a láger parancsnokánál és előadta, hogy ők is dolgozni szeretnének. A lágerparancsnok nem volt olyan leleményes ember, mint a mi kapitányunk és a politikai foglyok munkáját megtöltő genfi egyezményre való hivatkozás mellett megtagadta kérésünket. Mikor a diskurálás javában folyt, megérkezett a mi lágerparancsnokunk a vezető mérnök társaságában. – Mikor az Áchimék kapitánya elmondotta a mérnöknek a láger lakóinak kérését, a mérnök visszatartotta a mai hosszú orral távozni készülő társaságot, a kapitányokkal pár percig tanácskozott, majd a tanácskozás eredményeképpen kihirdette a határozatot, amelyik szerint a munkásokra előírányzott összeget már meghaladták az eddigi kifizetések, de egy kis kollegialitással vegyes bajtársi érzéssel át lehet hidalni az akadályokat. A bevezetés után előterjesztette a megoldást, amelyik szerint a két csoport felváltva dolgozik, a heti fizetésen pedig egyenlő arányban osztozunk. A kettes láger részéről, mint teljhatalmú megbízottat, engem küldtek ki a megállapodás tárgyalására. Egy kicsit kényes volt az ügy, mert nem volt más a kollegialitás ára, minthogy 100 lei helyett csak ötven leit kaptunk volna, már pedig mi a rövid idő alatt száz leihez rendeztük be életünket. Mikor végignéztem az éhségtől agyongyötört embereken, a száz lei lassan-lassan ötvenre devalválódott a bajtársi áldozat oltárán és szó nélkül elfogadtam a feltételeket.

Egész úton roppant drukoltam, még a kísérő katonák is – kiknek elmondottam a megegyezést, – ijesztettek, hogy a bajtársak agyonvernek ezért az önkényes megegyezésért. Hazaérve, hosszú lére engedtem az ügyet, részletesen ecseteltem a szomszéd lágerbeliek nyomorát s mikor egyik-másik szemében felfedeztem a megatottság könnyét, – kivágtam az igazságot. Egyik-másik csalódottan morgott, valami szemrehányásfélét rebesgettek, de mikor látták, hogy a többség tetszéssel veszi tudomásul a megoldást, ők is elhallgattak s hozzájárultak a közös munkához. A következő hétfőn már a kombinált csapat vonult ki a munkahelyre, az otthonmaradtak pedig ruhajavitással, mosással töltötték az időt. Csak később láttuk, hogy milyen jól jött ez a kis szabad idő. Amellett, hogy pénzünk volt, a tisztaságra is gondot fordítottunk, aminek igazán itt volt a legszebb ideje, mert szégyen ide, szégyen oda, minden barak[k]ban annyi tetű volt, hogy egy kis fantáziával igazat adhattunk Áchimnak, ki azt állította, hogyha a láger tetűit szerszámba fognánk, elhúznák a piszkuruszului tölgyerdőt.

Ezen a bajon úgy segítettünk, hogy vásároltunk egy ötven literes hordó petróleumot, három kilónyi erős paprikát és egy vasárnap reggel leöntöttük a priccsek gerendáit petróleummal, lehintettük paprikával és meggyújtottuk. Természetesen készenlétben álltunk a megfelelő mennyiségű vízzel és mikor már úgy gondoltuk, hogy elpusztultak az elpusztulni valók, vízpuhataggal eloltottuk a gerendákat, majd erős lúgos oldattal simára, tisztára súroltuk a priccset. Aznap éjjel nem aludtunk a barak[k]ban, egyrészt, mert az égett paprika szaga rettentően csípte a torkukat, másrészt pedig, mert ruháink még nem voltak „szobaképesek”. A másnapra tervezett fertőtlenítést is nagyon eredeti módon hajtottuk végre. Vettünk egy káposztáshordót, abba gyömöszöltük az összes található ruhát, a hordót teleöntöttük valami rettentően erős folyadékkal, s úgy hagytuk egész délelőtt. Délután kivettük a ruhát, kimostuk, megszáritottuk s elindultunk a közeli szagnára szalmát vásárolni, mert már nagyon meguntuk a tölgyfaleveleken való alvást. A disznó oláhok ugyancsak kihasználták a szokatlanul nagy keresletet, mert a máskor trágyának rothasztott árpasszalmáért annyit kértek, hogy a belőle kicsépeelt árpa sem ért félannyit. Este tíz órakor értünk haza a drága teherrel, megágyaztunk, lefeküdtünk s reggelre kelve, megállapítottuk, hogy soha nem volt kellemesebb éjszakánk.

XXXI.

Valósággal röhögni kellett, mikor másnap a csabaiak azzal álltak elő, hogy ők szalmazsákot szeretnének.

Nem is nyugodtak addig, míg be nem szereztek valami zsák-féléket, amit teletömököttek szalmával. Mikor ezt a céljukat is elérték, vasaló után néztek, mert „nagyon elhanyagolt külsejük” volt, ami nem is csoda, ha tekintetbe vesszük, hogy közel hat hónapja nem vasaltak nadrágot. Még azon a héten szereztek a kantinos útján egy vasalóféle valamit, ahogy ma visszaemlékszem, annyit fizettek érte, mint itthon egy tucatért kellett volna fizetni. A következő vasárnap már frissen vasalva jelent meg a csabai társaság, sőt – óh, irgalom Atyja, ne hagyj el – a kis Freiburgernek, a csabai Nádor-szállodás szépreményű fiának valami hupikék csokornyakkendő libegett a nyakában! Természetesen, mi sem maradtunk immunisok a kultúra fenenyagy térhódításával szemben

és a testi kultúra részleges, de egyre tökéletesebb kielégítése után a szellem kultúrája tolult előtérbe. Minél gyakrabban vettük elő a vasalót és pár napon belül valamennyien olyan elegánsak voltunk, hogy az oláh örök „domnu prizoner”-nek (fogoly úr) neveztek bennünket. Egyik bajtárs felfedezte a borotvaköszörülés olcsó és hozzáférhető módját, ezt a titkot azonban nem árulta el, hanem ő maga köszörülte mindannyiunk borotváját, darabonként egy leuért, az így összegyűjtött pénz lett aztán a készülöben lévő „Gyalogcsája Asztaltársaság” alaptőkéje. (A gyalogcsája elnevezést a reggelenként osztott üres tea kapta, melyet így kereszteltünk el.) Pár napon belül meg is alakult a szépreményű asztaltársaság, melynek szigorú alapszabályai szerint csak azok lehettek tagjai, akik eleget tesznek a mindennapi tisztálkodás követelményeinek. Felvettünk azonban tiszteletbeli tagokat is, már t. i. olyanokat, kik nem tartoztak szervesen hozzánk. Ilyen tiszteletbeli tag lett a két lágerparancsnok százados, mert jól viselték magukat velünk szemben, az ezredorvos, mert annyi aszpirint adott, amennyi belénkfért, ezenkívül pedig „in contumaciam” tiszteletbeli taggá neveztük ki azt a szegény oláh boltost, akinek pár nappal azelőtt eltulajdonítottuk egyetlen székét, hogy az elnöki székfoglalót legyen min megtartani. Szeptember első vasárnapján aztán megtartottuk az alakuló közgyűlést, amit nagy bankett követett.

A bankettre hivatalosak voltak az őrség katonái is, akikben volt annyi tisztesség, hogy tíz liter bort is hoztak az ünnepség fényének emelésére. Mint később kiderült, Áchim tanította ki őket titokban arra, hogy az uraknál úgy szokás, hogy az egyik adja az ennivalót, a másik pedig az innivalót hozza. Az örök megmutatták, hogy ők is tudják a rendet.

Este nyolc óráig szórakoztunk kitűnő hangulatban, mikor megérkezett a kapitány úr, ki előbb megütközött a kiegészített bormennyiség folytán nagyon is jókedvű társaságon, de aztán beleegyezett abba, hogy a két láger lakói este tíz óráig lehetnek együtt. Egy Unghy és egy Deák nevű harminckettes önkéntes táncrakerekedtek, az oláhok nem győzték dicsérni a sohasem látott magyar csárdást. Azután kuplékat adtak elő, majd bakanótát énekeltek. A 21, 22, 23 – éneklésénél elcsúszott a nyelvük és elénekelték azt a részét is, hogy „Ha kimegy az oláh kiejtésével mesélte el nekem, hogy az előtte való nap átcirkált a ködben az oláh határon és az oláh határcsendőrség, mely egy egész századból állt, tizenegyedmagával elfogta, a katonáit a vöröskatonák

lágerébe, őt pedig közénk internálták. Lázasan érdeklődtünk az oroszországi viszonyok felől, mire elmondotta, hogy nem lehet tiszta képet alkotni a dolgokról, mert még az átalakulást jellemző legteljesebb fejetlenség uralja az orosz közállapotokat. A Föderációs Orosz Szovjetköztársaság polgári és katonai elemei – mondotta – most élnek a regenerálás kritikus korszakát és maguk a vezetők síncsesenek teljesen tisztában a várható fejleményekkel. Amint a beszédéből kivehettük, nem volt nagyon elragadtatva az orosz viszonyokkal, mint később elmondotta, csak azért állt a szovjet szolgálatába, mert teljesen vagyontalan lévén, a mindennapi megélhetése nem volt biztosítva. Különbösen is azokból az emberekből való volt, akik nem igen tudnak eszmékért lelkesedni, hanem a tiszta eszük parancsa szerint mindig oda húznak, ahol nyugodt elhelyezkedést remélhetnek. Komoly, gondolkodó koponya volt, sohasem lelkesedett, nem csodálkozott és csak joviálisan mosolygott, mikor mi egyes nem tetsző dolgokon a kelletténél jobban háborodtunk fel. Egy emlékezetes alkalommal, három oláh katona nézte végig a rendes vasárnap délutáni sakkpartinkat. Jeliszzenkoff hetman mérkőzött egyetlen veszélyes ellenfelével, egy Pongrácz nevű csendőrtiszthelyettessel. A végjáték izgalmas befejezése felé egyik oláh katona, aki a mi tanításunk eredményekép[p]en konyitott valamit a sakkozás tudományához, mikor Pongráczra került a sor, megjegyzést tett egy bástyalépésre, mely egyetlen valamire való lépés volt s egyúttal mattot jelentett. Pongrácz már csak presztízsből sem húzta meg a lépést, hanem ráordított a katonára, hogy ne avatkozzon a játékba. A katona rossz néven vette a hangos figyelmeztetést, szó-szót követett és már úgy látszott, hogy tettelegességre kerül a sor, mikor Jeliszzenkoff felállt, megsimogatta arcukat, megölelte a két embert és ellenállhatatlan kedvességgel kérdezte tőlük: „Ugyan, lelkeim, hát Krisztust nem egy nap feszítették meg mindkettőtökért?” Valósággal megdöbbenve hallgattuk a szovjet tiszt Krisztus idézését. Jeliszzenkoff észrevette a meglepetést, mit szavaival keltett s mosolyogva kérdezte: „Hát azt hiszitek, Oroszországban ma már csak pogányok élnek? Higyjétek el, – folytatta, – hogy a Krisztus-kultusz sohasem volt olyan fejlett Oroszországban, mint ép[p]en ma, a tömeggyilkolások napjaiban, ami természetes is, mert a tömeg mindig az áldozatok pártjára áll, ennek tudható be a Jézus-kultusz mind fokozottabb térhódítása. A szentképeket igaz, eltávolították, de az emberek lelkében annál

mélyebben és annál követelőbben lép fel a mindent átfogó szeretet érzése, és ha a jelenlegi hatalmak nem szüntetik meg az esztelen gyilkosságokat, a népben hatalmassá növekedett – Jézus söpri el őket a föld színéről. Az orosz nép – folytatta megállapításait, – igaz, kinőtt a feltétlen szolgaság bölcsőjéből, de ez a tény egymagában véve még nem sokat jelent a ma hatalmon lévők szempontjából, mert minél mélyebben engedik meg a muzsiknak, hogy a valóba lásson, minél érezhetőbben ismertetik meg vele a szabadság magasztos fogalmát, annál ellenállhatatlanabban tör fel benne a vágy az igazi, a mindennekfelett álló emberi elbánásért. Annak, hogy a dogmatikus marxizmus csődöt mondott az orosz szovjetköztársaságban, egyedüli okát abban látja, hogy az orosz nép mélyenjáró lelkével hiánytalanul itta fel az agitátorok tanításait és nem elégszik meg azzal, hogy a tanításoknak, az ígéreteknek csak az egyik felét fogadják el, illetve tartásuk meg, hanem egyre sürgetőbben követeli a program százszázalékos keresztülvitelét, ami – azt talán mondani sem kell, – a szovjet teljes csődjét jelentené. A muzsikkal megkóstoltatták a szabadság édes italát s nincs az a hatalom, amelyik elvegye ajkuktól ezt a poharat. A szovjet vezetősége mind jobban látja ezt a lélekfejlődési folyamatot, mind megbizonyítottabban látja annak kényelmetlenségét, de már nem tud mást tenni, mint alkalmazkodik az eredeti, – inkább eszményiséggel, mint gyakorlati okossággal felállított kerethez. A feneketlen ígéretnek beváltása nagyon megnehezíti az előrehaladást, sőt egy olyan fokozatos romlási folyamatnak válhat alapjává, ami történelmileg könnyen belátható időn belül szerves egészében válhat okozójává az új államszerv pusztulásának. A gyakran változó vezetőségek mind rövidebb életképességének oka is az elmondottakban keresendő. Egész másként állna ma a helyzet, ha azt a Kerenskit, aki annyira ismeri az orosz nép lelki követelményeit, a helyén hagyták volna. Kerenski volt az egyedüli ember, aki a maga józan okfejtéseivel meg tudta volna vetni egy európai módon demokrata köztársaság alapját. Neki sem lett volna ugyan irigylésre méltóan könnyű dolga, mert az alapjában megrothadt orosz közállapotok újjáteremtése szinte sziszifuszi munka lett volna, de úgyszólván vér nélkül vitte volna át az orosz népet a nagyon is kritikus időközön, ami pedig lényeges ismérve annak, hogy Oroszországban valami maradandót lehessen alkotni, mert az orosz nép még akkor sem szereti a vért, ha az őerte folyik.”

Bámulatraméltó éleslátással jellemezte az akkori orosz viszonyokat és nagyon sok megállapítását azóta fényesen beigazolt az idő. csatába, fut az oláh, alig ér földet a lába”. Mikor ideértek, az oláh kapitány megállította az éneklést és megkérdezte, hogy „Cse azta: fudázoló?” (mi az: fut az oláh). Mikor Unghy megmagyarázta, hogy ez magyarul annyit jelent, hogy „Szetreaszke Románia!” (éljen Románia), barátságosan megveregette a vállát és megkínálta egy szivarral, ami az Unghy bevállása szerint olyan bűdös volt, hogy a kvargli hozzáképest mennyei nárdus-illat.

Aznap este még egy szenzációs esemény történt. Egy bevonult újoncnak a parancs szerint le akarták vágni a haját. A szerencsétlen ember, aki melleleg úgy nézett ki, mint ha most szedték volna le a fáról, marokra fogta zsírtól csepegő haját és úgy ordított, hogy inkább öljék meg, de ő nem engedi levágni a haját, mert a Domnye zó úgy parancsolta, hogy a haját sohasem szabad levágni. Mikor aztán mégis lenyírták a haját, egész éjszaka úgy ordított, mint a fába szorult féreg. Másnap aztán egy katona, aki ezzel az emberrel egy faluban lakott, elmesélte, hogy a pápa adta ki egyszer ezt a parancsot. A parancs alapja pedig az volt, hogy a faluban először a pápa öccse volt a borbély, de ezt egy élelmesebb oláh lekonzurálta. Bosszúból aztán a pápa úgy oldotta meg a dolgot, hogy a templomban kihirdette, hogy tilos a nyiratkozás. A parancssal el is érte a célját, mert többet sohasem nyiratkozott senki a faluban s a borbély becsukta a szépen induló üzletet.

XXXII.

[1919.] Szeptember utolsó hetében nagyon érdekes szobatársat kaptunk Timofil Jeliszzenkoff szovjet kozák-hetman személyében. Éjjel hozták be közénk s csak reggel vettük észre, hogy mellettünk fekszik. Csodálkozva néztünk rá, de elfordította a fejét és egy árva szót sem lehetett belőle kihúzni. Egész nap sétált le-fel a barak[k]ban, néha cigarettára gyűjtött, gyanakodva nézdegélt bennünket és láttuk, hogy terhére van még az a velünk töltött rövid idő is, amíg az ebédkiosztásra várakoztunk. Ebéd után egy ismeretlen oláh csendőr jött a barak[k]ba és az új lakótársunkat szólította. Alig egy negyedóraig volt távol és mikor visszajött, a legnagyobb csodálkozásunkra megváltozott. Addigi elzárkózottságát a legteljesebb közlékenység váltotta fel.

Hálóhelye közvetlenül mellettem volt kijelölve, engem tisztelt meg a legelső mondanivalóival. A besszarábiai határon lakók furcsa

XXXIII.

[1919.] Október 3-ikán megeredt a szomorú koraőszi eső, aminek az volt a legelső következménye, hogy megszűnt a munka, ismét megkezdődött a puliszka boldogemlékű korszaka, de mi már nem tudtunk megnyugodni a mamaliga-éra örökkévalóságában. Mindig fanyarabban fogyasztottuk egyhangúságában szinte megbolondító krumplileves-mamaliga ebédünket és folyton valami előnyös változáson törtük a fejünket. Legkézenfekvőbb, de egyúttal legkellemesebb változást a szökéssel értük volna el, de ez szinte lehetetlennek látszott. A barak[k]ok körül fekvő erdőrészek szinte pókhálószerűen voltak szögesdróttal befonva, ami még nem is lett volna baj, de a drótokon csaknem minden méternyi távolságra egy-egy pléh konzervdoboz volt felakasztva, minden dobozban apró kődarabok voltak s ha valaki megérintette valahol ezt a szögesdrót pókhálót, az egész erdő csengeni kezdett. Ha valamelyes emberfeletti ügyességgel át is juthattunk volna a drótok alatt, még mindig maradt volna egy másik akadály: a folytonos esőzéstől hatalmassá dagadt Szagna folyó, melynek partján állandó őrség cirkált.

Egy Horánszky nevű kolozsvári medikus volt az első, aki szökéssel kísérletezett. Október 5-ikén, az éjjeli órákban, anélkül, hogy bárkinek is szólt volna tervéről, kiosont a barak[k]ból és hason küszött el a harminc-nyolcvan méterre fekvő erdőszélig. A viharos, esős éjszakában sikerült kijátszania az éber örök figyelmét s könyökén küszött el az akadályok alatt. Sikerült neki kijutni az erdőből, anélkül, hogy a drótokhoz ért volna. Hajnali három órakor ért el a Szagnához, pár percnyi gondolkodás után a hideg vízbe vetette magát és hatalmas tempóban úszott a part felé. A faköpnységbe huzódott oláh őrszem figyelmes lett az úzás zajára, felkiabálta a folyó szélén lévő őrséget és vaktában lövöldözni kezdtek a szökevény után. A golyók nem találtak és a másik percben már hallották az örök, hogy valaki futva hagyja el a másik partot. Az egész őrség csónakba ült és elindultak a szökevény üldözésére. Négy óra hosszat üldözték a szerencsétlen embert, míg nyolc óra körül sikerült elfogniok, egy rozzant halászkunyhóban.

Valóságos diadalmenetben hozták vissza a lágerbe s úgy, ahogy volt, vizesen, összeázva, megszámlálhatatlanul sok botot vertek rá, majd elindultak vele a hét kilométerre fekvő Vulpasestibe, a százados irodájába. A lágerparancsnok kihallgatta, megkérdezte többek között, hogy miért szökött meg. Horánszky elmondotta a századosnak, hogy szökésének egyedüli oka a folytonos éhezés volt s kijelentette, hogyha nem oldják meg kedvezőbben az étkezés problémáját, újra és újra megszökik, mindaddig, míg el nem éri célját, vagy agyon nem verik. A százados nyugodtan hallgatta végig Horánszky panaszát és megígérte, hogy amint módjában lesz, segíteni fog rajtunk, de figyelmeztette, hogyha kedves az élete, ne próbálkozzon szökéssel, mert az őrségnek utasítása van arra nézve, hogyha a szökésen valakit tetten érnek, a helyszínen lőjjék agyon. Horánszky még ezek után is ragaszkodott tervéhez, mire a lágerparancsnok letartóztatta és a vulpasestii bíróval bezáratta a falusi tolvajok részére készített ölféle helyiségbe.

Másnap éjjel ismét megszökött, két hét múlva pedig levelet kaptunk tőle Budapestről, amelyben arról értesített bennünket, hogy szerenesésen megérkezett és folytatja útját Bécs felé. Ez a levél természetesen nagyon izgatta az amúgy is felcsigázott fantáziánkat s részben egyenkint, részben csoportokban foglalkoztunk a szökés gondolatával.

XXXIV.

Napról-napra érett bennünk a szökés gondolata. Kiterveztük az útirányt, a napi sovány kosztunk nagyobbik felét elraktuk a várva-várt alkalomra. Egész nap egy ócska térképet böngésztünk, amelyik úgy elkopott az örökös forgatásban, hogy csak a mi szakavatott szemünk tudott tájékozódni rajta.

Október elsején egy hét emberből álló beteg transzportot vezetett két katona Vulpasestibe az orvos elé. Az erdőn keresztül vezető úton kézben tartott puskával bandukoltak a kato-nák az agyoncsigázott emberek mellett. Nem győzték eleget figyelmeztetni a társaságot, hogyha egy megszökik, valamennyit agyonlővik. Nem tulajdonítottak valami nagy fontosságot ezeknek a kijelentéseknek, mert ha meg is akartak szökni, nem ezt a veszedelmes formát választották. Három-négy kilométert tehettek meg a faluba vezető útból, mikor az

egyik fogoly, egy H. L.⁴⁰ nevű nyíregyházi kereskedő engedélyt kért, hogy egy percig leülhessen, mert nagyon el van fáradva. A két katona megtanácskozta a kérdést és öt perc pihenőt engedélyeztek. A pihenő alatt H. L. egy alkalmas pillanatban beugrott az erdő sűrűjébe és hatalmas szökésekkel rohant a dzsungelszerűen szétfolyt bokrok között. A katonák riadtan ugráló egérszemekkel néztek egymásra, de társainkban is meghűlt a vér arra a gondolatra, hogy ezek a félvad martalócok beváltják fenyegetésüket és halomra lövöldözik őket. Az ottmaradt hat ember közül három súlyos beteg volt, a másik háromnak pedig nagyon meg kellett gondolni a dolgot, mielőtt a két szuronyos puskával szembeszálltak volna.

Pedig a következő pillanatban már határozniok kellett, mert a két katona, ahelyett, hogy az egyik az alig párszáz lépésnyi tért nyert fogoly üldözésére indult volna, – kinyitotta a Mannlicher zárócsapját és célzásra emelték a fegyvert. Egy debreceni 3-as honvéd tiszthelyettes, az egyik kísért fogoly abban a pillanatban, mikor a katonák célzásra emelték fegyverüket, a termetre nagyobb katona mellé ugrott, egy pillanat alatt kicsavarta a fegyvert a kezéből, a következő pillanatban pedig a másik katonát gáncsolta el és szerelte le. Ekkorra a társaság többi tagjának is megjött a bátorsága, egyesült erővel a földre teperték a halálra rémült katonákat, majd mikor azok már összekötözve feküdtek, békésen megmagyarázták nekik, hogy azért, mert egy ember megszökött, nem lehet hatot megfosztani az életétől.

Mikor azok végre megértették a tényleg helyt álló argumentumokat, a fegyverek új tulajdonosai valahogy olyanformán érezték magukat, mint az a bizonyos kuruc, amelyik törököt fogott, aki nem eresztette el. Mit csináljanak a két leszerelt katonával? Az egyik azt tanácsolta, hogy verjék agyon őket, azután szökjének meg. Ezt az elhamarkodott tanácsot valamenynyien visszautasították, mire egy megoldáshoz közelebb álló proposíciót fogadtak el. Felszerelték magukat dorongokkal, majd kivették a fegyverek závarzatát, leszedték a szuronyokat s az így harcképtelenné tett puskákat visszaadták a halálfélelemtől hamuszürke katonáknak s elindultak az eredeti cél felé. Az örök riadtan néztek hátra minden pillanatban, még most sem hitték,

40 A Szluk István ny. á. őrnagy által rendelkezésemre bocsátott eredeti példányban az egész kiadványban megtalálható egy „Horváth Lajos őrnagy” szövegű, lila színű bélyegzés, feltehetően a tulajdonos aláírása nyomán – K. D.

hogy a vérengző hírben álló magyarok nem verik őket agyon. A tiszthelyettes megmagyarázta nekik, hogy békésen vonulnak be Vulpasestibe, az orvos rendelójének előszobájában visszakapják a závarzatokat.

Mikor megérkeztek, tényleg visszaadták a fegyverek harc készségéhez szükséges tartozékokat, de mikor bementek az orvoshoz, részletesen elmondották annak, hogy mi történt az úton. Az orvos álmélkodva hallgatta a foglyok elbeszélését, amit a katonák a félelemtől vigyázzban állva hallgattak végig. Most már attól tartottak, hogy a hadbíróság elé kerülnek, ahol gyávaság büntetéeért vonják őket felelősségre, amely bűncselekményt az oláh haditörvényszék – érthető okokból – rendkívül szigorúan bünteti.

Az orvos pár percig törte fejét a valóban súlyos problémán, majd azt a tanácsot adta, hogy legjobb lesz, ha valamennyien hallgatnak a történetekről. Lovasfutárt küldött a lágerbe, amellyel jelentette a szökést és utasította az ott tartózkodó parancsnokhelyettes altisztet, hogy azonnal indítson útba megfelelő számerejű készültséget a szökevény kézrekerítésére, a katonáknak pedig megparancsolta, hogy kísérjék a foglyokat vissza. Ezek kissé vegyes érzelmekkel fogadták ezt a rendelkezést s kérték, hogy más őrséget rendeljen melléjük, mert a jelenlegiben nem bíznak. Az orvos-alezredes erre a katonákhoz fordult s megmagyarázta nekik, hogyha csak egy embernek is bántódása lesz az úton, haladéktalanul haditörvényszék elé állítja őket. A katonák égre-földre esküdöztek, hogy a legjobb egészségben viszik haza a rájuk bízottakat, de kérték az ezredest, hogy a foglyokat is fenyegetse meg, mert attól félnek, hogy ismét megszökik egy-két ember. Az ezred-orvos előbb harsány nevetésbe tört ki, majd felháborodottan szidta össze a két gyáva harcost és ismét lelkükre kötve a kísértek testi épségét, útbaindította őket vissza, Piszku-ruszuluiba. Mikor arra a helyre érkeztek, ahol társuk megszökött, borzalmas látvány tárult eléjük. H. L. egy csoport vad kinézésű, vigyorgó oláh között egy fához kikötve, teljesen eszméletlenül várta a halált, ami be is következett volna, ha oda nem érkeznek. A katonák össze-vissza ordítózásából megtudták, hogy a végzetes Szagna mentén elfogták a szerencsétlen embert s mielőtt kikötötték volna, még az úton halálra kínozták s visszahozták, hogy itt megvárják a csoportot. Mikor bevégezték kísérőinknek szóló referádájukat, puskát ragadtak és a még mindig égő vad bosszú hevében a hat emberre támadtak s puskatussal vertek volna agyon valamennyit, ha a két

kísérő katona közbe nem lép s lázas gyorsasággal el nem mondják az ezredes-orvos parancsát. Erre kissé meghunyászkodtak s megelégedtek azzal a fenyegetéssel, hogy a legközelebb adandó alkalommal halomra lövöldözik az egész lágert. A két fogolykísérő katona közbelépésére végre levették a kötélről a szerencsétlen embert, akit egy negyedórai kísérlet után sikerült életre kelteni.

Most már az így megerősített kísérettel indultak vissza a lágérbe, ahol már óriási izgalommal vártuk őket. H. L. halálsápadtan vonszolta magát a barak[k]bejáratig, ahol eszméletlenül esett össze, de ez nem gátolta meg a lágér alparancsnokát abban, hogy bilincsbe verje s kóterbe zárja. A kóternek nevezett alkotás nagyon furán volt összeállítva. A barak[k] elején egy négyszögméternyi földvájat volt, ami belülről méteres gerendadarabokkal volt kibélelve. A kínzó-luk aljába egy vaskarika volt erősítve, ehhez kötötték a bilincs láncát. Rendes körülmények között csak négy-hat óráig tartották itt a megbüntetteket, közülünk azonban senkit sem zártak még bele. H. L. egy egész éjszakát töltött ezen a helyen, s mint pár nap múlva elmondotta, az volt a szerencséje, hogy azt a katonát állították mellé őrszemnek, akit – mint már előbb megemlékeztem – megfosztottak a pápa által előírt hajától, s aki azóta roppant gyűlölte az oláhokat, de különösen az őrmesterét.

Ez a derék harcos félórával a takarodó után leszedte H. L.-ről a bilincset s egész éjjel gondozta.

XXXV.

Másnap délelőtt egy hatalmas fehér autó állt meg a lágér bejárata előtt s abból egy négy tagból álló társaság szállt ki. A társaság tagjai egy oláh ezredes, egy polgári ruhás úr és két feltűnően elegáns, drága ruhába öltözött hölgy voltak. A soffőr két hatalmas csomagot rakott le az autóból. A lágér lakói kíváncsian gyűltek a riadótér közepére. Pár perc múlva a tolmács értesítésével sorakoztattak bennünket és a két hölgy megkezdte a két csomag tartalmának kiosztását. Mindegyikünk kapott 100 darab cigarettát, egy fél kiló csokoládét, három pár harisnyát, egy zsiletkészletet, hozzávaló pamaccsal és szapannal, ezenkívül pedig száz-száz leit.

Az ajándékok kiosztása után a társaság tagjai megszemlélték a barak[k]okat és egyhangúan megállapították, hogy azok nem

alkalmasak emberek elhelyezésére. Mikor megtudtuk, hogy a két hölgy két bukaresti jótékony nőegylet elnöknői, kérést intéztünk hozzájuk, hogy tegyék lehetővé leveleink elküldését, mert hozzátartozóink a legnagyobb bizonytalansággal aggódnak értünk. Megütközve hallották, hogy több, mint két hónapja nem fogadnak el tőlünk levelet, ugyanennyi idő óta nem kapjuk meg a nekünk címzett postai küldeményeket. Megígérték, hogy mindent megtesznek az érdekünkben, de többet aztán nem is hallottunk felőlük.

Néhány alkalommal kaptunk még ezután is ajándékcsomagokat, de ezeket a közeli helységek lakosai gyűjtötték számunkra. Legértékesebb volt a Jassy lakosságának egyik gyűjtéséből származó ajándék. Mindegyikünk kapott egy-egy körülbelül öt kilós csomagot, minden csomag egy szvettert, egy szövtnadrágot, egy pár valami tornacipőfélét, azonkívül ingeket, cigarettát, gyufát, egy kilónyi szalonnát és kolbászt tartalmazott. Amint később megtudtuk, a csomagokat a jassy-i és környékbeli magyarok gyűjtötték össze.

A jassy-i csomagkiosztás délutánján egy kétfedelű Focker-hadirepülőgép jelent meg a lágér felett, alig kétszáz méter magasságban. Mikor közvetlenül a lágér fölé ért, egy csomagot dobott ki a gépből, amit a lágér alparancsnoka szedett fel. – Mikor érdeklődtünk tőle a csomag tartalma felől, elmondotta, hogy valami röpiratféle van benne, de oroszul van írva, valószínűen szovjet repülőgép volt felettünk.

XXXVI.

A következő napok a keserves várakozás jegyében teltek el. A szökések óta a fegyelem egyre szigorúbb lett, a barak[k]ot csak ór kíséretében lehetett elhagyni. A kínzó éhség már valósággal elviselhetetlenné fajult. Elmaradtak a vasárnapi húsadagok, az ünnepnapokat a hétköznaptól csak az különböztette meg, hogy ünnepnapon kétszer annyi faolajat kaptunk a krumplilevesbe, mint máskor. Valósággal csontbórré száradtunk a folytonos koplalásba. Ezerféle terv fogant meg az agyunkba, de nem tudtunk semmi okosat kisütni. A szökés gondolatáról egy időre letettünk s ezt a Szagna befagyásáig halasztottuk, mert most már kétségtelenül bebizonyosodott, hogy a folytonos esőtől folyammá

dagadt kis folyócska leküzdhetetlen akadály a minden szökési kísérletnek. Délnyugat felé még csak elindultunk volna, de ez céltalannak látszott, mert nem tudtuk a szomszédos lágerek pontos helyét, és könnyen kerülhettünk „csöbörből-vödörbe”.

Lassan-lassan mind halványabban égett bennünk a szabadság utáni vágyakozás. A szabadság állapotát hovatovább olyan luxusnak tartottuk, amit csak jóllakott ember engedhet meg magának.

A délutáni kártya- és sakkcsaták megszűntek, de megszűntek a barátságos beszélgetések, az éjszakai mesélések is. Mindenki elkeseredetten ült a priccs szélén és minden vágyunk egy becsületes ebéd teljesen elérhetetlennek látszó vágyakozásában merült ki.

Egy éjszakán furcsa zajra lettem figyelmes. Mintha valami őskori patkányszörnyetegek rágták volna a barak[k] alját. Kíváncsian keltem fel, de amikor gyufát gyújtottam, valaki a kezemre ütött, hogy elejtettem az égő gyufaszálat. Az első pillanatban nem tudtam, mire gondoljak, de amikor előbb bátorkodtam, megszólalt egy bajtársam és suttogó hangon adta tudtomra, hogy elhatároztak egy Pizskuruszului-i kirándulást, mert még az életük árán is ennivalót akarnak keríteni. Nem is tudtam tovább kérdezősködni, mert ekkorra a többiek, mintegy heten, kibontották a barak[k] falát és kicsúsztak a sáros lyukon, hogy egy pár pillanat múlva eltűnjenek a sötét, vigasztalan moldvai éjszakában.

Néhányan felébredtünk s az izgalomtól kipirulva találgattuk, hogy sikerül-e a valóban veszedelmes vállalkozás. Szívdobogva hallgattuk, hogy nem hangzik-e el valamelyik szélső őrszemnek a fegyverdörrenése. Pár percig halálos csendben ültünk, de később megnyugodtunk, mert tudtuk, hogyha átkerülnek a láger védelmi vonalán, egészen a faluig semmi bántódásuk nem lesz, mert az oláhok nem igen szeretnek éjszaka járkalni.

Hajnali fél háromra az egész barak[k] felébredt. Szájról-szájra járt a vakmerő vállalkozás híre, egyesek a pillanatnyi lelkesedéstől és a többhónapos éhségtől űzve, a társaság után akartak menni, de attól való félelmünkben, hogy elrontják a félig már sikerült vállalkozást, lebeszéltük őket. A vállalkozás már félig sikerült. Elmentek. De hogyan kerülnek vissza és vajon egyáltalán visszakerülnek-e?

Tudtuk, hogyha az őrszemek valamelyike észreveszi a szökést, beváltják az ígéretüket és halomra lövik valamennyit. Három órára ismét az arcokra ült az izgalom sápadt pirossága. Itt volt a visszatérés ideje.

Körülbelül egy félóra telhetett el így, mikor a kúszás jólismert zajára lettünk figyelmesek. Egy pillanat múlva megjelent az első nyakig sáros alak, utána pár pillanattal a többi. Körülfogtuk őket, egy-egy kézszorítással gratuláltunk az életükhöz és rögtön hozzáfogtunk a hatalmas nyílás betöméséhez. Felváltva folytattuk a munkát s mikor befejeződött, óriási kíváncsisággal futottunk a „kirándulók” fekhelye felé, ahol egy egész kantinra való élelmiszert találtunk lepakolva. Többek között: egy öt kilós hordó lipthói túró, egy féloldal fehér szalonna, vagy harminc méternyi kolbász, két hatalmas zabkenyér, két üveg ruszli és még rengeteg más élelmiszer volt egymás hegyén-hátán felhalmozva. Két ember ekkor már a priccsek alatt tevékenykedett, ásták az élelmiszerek elrejtésére szolgáló gödröt, azaz ásták volna, ha a talajvíz ki nem bukkan a második ásónyomnál. Be kellett szüntetni a munkát és sürgősen elrejtteni az ennivalókat, de nagyon sürgősen, mert már veszedelmesen közeledett a reggel. Egy gazdasági tiszt oldotta meg a problémát. Elosztotta a „szállítmányt” 37 felé, mindenki megkapta a ráeső részt és elástuk a priccsek alatt egy ásónyom mélységű gödörbe. Természetesen előbb megreggeliztünk s minél többet ettünk, egyrészt, mert rettentően éhesek voltunk, másrészt pedig, mert annál kevesebb volt kitéve a nedves földben való megromlás veszélyének.

A reggeli ébresztőnél derült ki, hogy egy néhányan betegre ették magukat. Egy aggodalmunk maradt, hogy a barak[k]fal kiásásának nyomairól rájönnek az oláhok a turpisságra, de ez a félelmünk is eloszlott, mert amint a reggeli sétánál tapasztaltuk, az egész éjjel zuhogó eső egy felszínre mosta a kiásott részt a barak[k] gidres-gödrös aljával. A kirándulók nem keltek fel, nem mintha nagyon el lettek volna fáradva, hanem mert féltek, hogy sáros ruhájuk árulójukká válik.

XXXVII.

Vagy három napig éjjel-nappal vártuk a piszkuruszului-i csendőroket, de azoknak eszükbe sem jutott, hogy a hét lakattal elzárt láger lakóit gyanúsítsák. Mindössze egy néhány tucat ártatlan oláht vertek félig agyon, kiket nagyon sajnáltunk ugyan, de mitsem tehettünk az érdekükben. Másnap aztán megtudtuk az élelmiszersizszerzés izgalmas részleteit.

A hét ember háromnegyed tizenkettőkor indult el a barak[k]ok mellől. Könnyökön csúszva értek el az első őrvonalig, megkerülték a faköpenyben gyanútlanul szunnyadó őrszemet, elhúztak mellette, majd egy előre kieszelt tekervényes útvonalon elhagyták a második és harmadik őrvonalat is. Mikor kiértek a faluba vezető, derékig sáros községi útra, az út két oldalán bukdácsoló futással tettek meg vagy három kilométert, majd megpihentek egy pár pillanatra. Minden percben várták a vészlovést, mert attól tartottak, hogy a faköpeny szundikáló lakója mégis csak elszánja magát egy barak[k] körüli sétára, és akkor löttek a nagyreményű vállalkozásnak, de még az életüknek is. Alig egy óra alatt tették meg a másfélórás utat. Mikor a faluba értek, tanácskozni kezdtek.

Eredeti tervük szerint a pópa házát akarták megtisztelni, de ott valami gyanús világosságot láttak. Előbb azt hitték, hogy az éjjeli őr van a ház körül, de amint közelebb mentek, látták, hogy az egyik ablakon szűrődik ki a világosság. Az ablak alá húzódó társuk jelentette, hogy a pópánál nagy lakoma folyik, ami még nem lett volna baj, de az már baj volt, hogy a csendőr őrsparancsnok is a mulatozók között volt, ami nagyon is meghendikepelt a vállalkozást. Egy pár percig tanakodtak, de mikor látták, hogy a pópa társasága még csak közepén tart a mulatozásnak, hirtelen elhatározással keresztül másztak a kerítésen, megkeresték azt a helyiséget, amelyikben az éléskamrát sejtették, egy negyedóra múlva pedig csalódottan néztek egymásra. Az éléskamra helyett egy szűk odúba jutottak, ahol a négy falon kívül csak egy árva kaptár szomorkodott. Nem sokáig tétováztak, hanem megkezdték a szomszédos helyiség zárjának leszerelését. Ez persze nem ment olyan csendesen, mint a gyakorolt betörőknél, ami nem is csoda, mert a társaságban egy orvosszigorló és egy asztrológiai adjuntus vitték diadalra a vezér nem lebecsülni való, de könnyen hálátlanná válható szerepkörét. Végre mégis sikerrel járt a kísérlet és tényleg bejutottak álmaik birodalmába, egy zsúfolásig tömött éléskamrába. Egy hatalmas teknőben két oldal sózott szalonnát találtak, amit egy herkulesi termetű építészeti rajzoló vett pártfogás alá. A teméntelen kolbász az orvosszigorló csavarta a dereka köré, a hordó túrót pedig egy debreceni jogász görgette a felleghajtója alá. Így mindenki megtalálta a maga elvinnivalóját.

El sem telt egy negyedóra, mikor már túl voltak a falu határán. Mikor kiértek a faluból, a fekete sötétségből, távolról ugyan, de egyre biztosabban valami acélcsattogásfélét hallottak. Meghűlt

bennük a vér, arra gondoltak, hogy jönnek a nyomozó katonák.

Lefeküdtek az út vízzel telt árkába és lélegzetvisszafojtva várták a fejleményeket. A gyanús csörgés egyre közelebb került, rémületük pedig a tetőfokra hágott, mikor két szurony csillogását fedezték fel alig 15 lépésre maguk előtt az úton. Mikor a katonák közelebb értek, látták, hogy azok nem egyedül jönnek, előttük botorkált három ember. Elmentek mellettük, anélkül, hogy észrevették volna őket. A szomszédos vörös láger két őrszeme kísért 3 vörös katonát az orvoshoz.

Boldogan lélekzettek fel s mikor a katonák elhaladtak, ismét megindultak a láger felé. A katonákkal való találkozással azonban még nem szűnt meg minden veszedelem. Mikor a láger háta mögé értek, észrevették, hogy három őrszem diskurál ép[p] azon a helyen, ahol nekik be kellett menni. Más alkalmas bejáratot pedig nem tudtak felfedezni a sötétben. Nem volt más tennivaló, ismét a földre hasáltak s várták a jószerencsét. A három katona megunta a diskurálást és elindult – feléjük. Alig pár lépésre tőlük megálltak és folytatni kezdték a beszélgetést. Valamelyikük családi ügyét tárgyalták meg egy ügyvédi konzíliumnak is beillő precizitással. A vitatkozás hevében egyre közelebb jöttek, már-már a sarkára léptek a legszélén hasalónak. Csaknem egy félóráig álltak egy helyen s csak akkor hallgattak el a beszélgetésben, mikor a „szatinelnumeró uno binye” jelző ordítás sora rájuk került. Végre aztán jött a felváltás ideje és mindegyik a helyére ment. A szerencsétlen emberek valósággal meggémberedtek a félórás sárbanfekvéstől, de legalább volt annyi szerencsésük, hogy az őrségváltás hosszadalmas aktusa alatt meg voltak mentve a meglepetéstől és pár perc múlva visszakerülhettek a barak[k]ba.

XXXVIII.

[1919.] Október 3-án délelőtt három embert vittek az oláh katonák a vulpasesti-i orvosi rendelőbe. A lágerbe való visszatérésnél az egyik fogoly, egy balmazújvárosi községi tisztviselő két hatalmas takarmánytököket szedett fel a mezőn, abban a reményben, hogy azok sötötökök. Mikor hazaértek, felvágta és kitisztította az egyik tököket és a konyha tűzénél megsütötte. Hiába intették a hozzáértők, hiába magyarázták neki, hogy életébe kerülhet a közönséges takarmánytök elfogyasztása, az éhségtől agyonkínzott

ember állati mohósággal vetette magát a még forró eledelre. Délre már lázas beteg lett, este hat órára pedig irtózatos kínok között kiszenvedett.

Másnap reggel meghiúsult a szerencsétlen, nagycsaládú ember ravatalát és éppen a temetés részleteit tárgyaltuk meg, mikor hatalmas trombitaharsogás között egy szakasz lovas vágtatott be a láger kapuján. A lovasok parancsnoka, egy fiatal hadnagy izgatott hangon érdeklődött a láger alparancsnoka után, majd mikor az előkerült, pár pillanatnyi beszélgetés után riadót fuvattak. Öt percen belül valamennyien az udvaron voltunk és az izgatottságtól viharosan dobogó szívvel hallgattuk meg a parancsot, amelyik szerint szedjük-vegyük a sátorfánkat és erőltetett menettel induljunk a jassi-i állomásra. Egetverő hurrával fogadtuk a megváltó parancsot, egy negyedóra múlva pedig már úton voltunk Jassi felé.

Körülbelül a feleúton lehattunk, mikor eszünkbe jutott szerencsétlen bajtársunk, kit a lázas sietségben otthagytunk az égő gyertyával körülvevett ravatalon.

Máig sem tudjuk, hogy ki temette el a szerencsétlen embert, mert velünk együtt az őrség is eljött s annak az erdőnek az addig általunk lakott része lakatlan maradt.

Délután 4 órakor érkeztünk a jassi-i állomáshoz, éppen jókor, mert tíz perc múlva már indultunk is álmaink netovábbja: Bukarest felé.

XXXIX.

Három nap múlva, 7-én reggel hat órakor érkeztünk meg a bukaresti Obor pályaudvarra. 8 óráig álltunk a pályaudvar kétes tisztaságú előcsarnokában, közben vagy tízszer megolvastak bennünket, míg végre elindultunk a Stephan cel Mare-n lévő „Seidemann”-lágerbe.

Új táborhelyünkre érve valósággal meglepett bennünket az ott uralkodó, rég nem látott tisztaság. Ez a csodálkozásunk csak addig tartott, míg fel nem fedeztük az udvaron a Mackensen-hadosztálybeli német katonákat.

A hatalmas szál szőke emberek jámbor csodálkozással néztek végig megcsapzott társaságunkon s csak akkor melegedtek fel velünk szemben, mikor megtudták, hogy szerencsétlen szövetségesük honpolgárai vagyunk.

A Stephan cel Mare-i Seidemann-láger egy hatalmas vasgár épületéből átalakított szükségláger volt. Négy hatalmas terem volt

berendezve a különböző nemzetiségű és különböző „bűnökkel” terhelt foglyok részére. Az első teremben a németek, másodikban a már kiválogatott és haza irányított cseh, oláh, szerb, osztrák honpolgárok, harmadikban egy székely hadcsoport tisztikara, a negyedikben mi lettünk elhelyezve, számszerint 36-an. Az újonnan „berendezett” termek kifogástalanul tiszták voltak, a vadonatúj priccsek, valamint a tisztára mosott padló, a régen érzett tisztaság kellemes érzésével vetek körül bennünket.

A delelőtt folyamán „tisztelgő látogatásokat” tettünk a szomszédoknál, ahol először is az ellátás felől érdeklődtünk. Örömteljes meglepetéssel hallottuk az aznapi déli menüt: paradicsomleves, székelygulyás (magyar szakácsok főztek), juhtúrós tészta. Mikor pedig meghallottuk, hogy ehhez a mennyei eledel-sorozathoz még egy kiló fehér kenyér is jár, éppen nem tudtunk hova lenni örömrünkben. Fehér kenyér! Székelygulyás! Szinte nem akartunk hinni fülünknek. Nemsokára aztán ebédhez csengettek. Előzetesen azonban elvettek mindenféle fajta edényeinket, hogy vadonatúj alumínium csajkát adjanak helyébe. A beigért menü tényleg hiánytalanul lett kiosztva, sőt meg is duplázták a nagyobb igényűeknek.

A szép őszi napokat kihasználva, állandóan a tisztántartott tágas udvaron lebzeltünk. Egy alkalommal elkerültünk az udvar felső végébe, ahol egy duplaajtó féle deszkatákolmányra lettünk figyelmesek. A törzslakók elmesélték, hogy ez az a bizonyos kaloda, ahová a renitenskedőket zárják be az oláhok 24–28 órára. A kaloda ajtajának felső szélén egy gyermekfej nagyságú nyílás volt, ott öntötték be a rabkoszt gyanánt szolgáló híres levest, vagy a protekciósabbaknak feketekávéját. Az ilyen kosztolási jelenetek néha nagyon humorosak voltak. A szűk kalodába bezárt ember sem előre, sem hátra, sem oldalt nem tudott megfordulni, s így, ha az illető úr történetesen alacsonyabb, vagy magasabb volt a normál magasságnál, a nyakaközé, vagy éppen a feje tetejére öntötték a rabkosztot. Így alakult ki aztán az a később törvényté vált gyakorlat, hogy ha valami kétes kimenetelű vállalkozásra kellett egy ember, az már kitapasztalt „normálemberékből” került ki, akik a nem sikerült vállalkozás esetén bizonyos esetenként megállapított erkölcsi és anyagi kártérítésben részesültek a láger „abnormális” lakói részéről. A láger parancsnoka egy Joanovics Dimitrij nevű főhadnagy volt, aki kellemes bonhomjával kezelte a felmerült fegyelmi ügyeket. Ha egy teremben két ember nem

egyezett meg és jó szóval nem tudta őket jobb belátásra bírni, úgy oldotta meg a problémát, hogy az ebédnél egymás mellé ültette őket, s egymás mellett jelölte ki a hálólhelyüket. Természetesen ilyen módon nem lehetett a haragot sokáig tartani; már csak azért sem, mert az ilyen alkalmakkor a terembeliek megünnepelték a két régi haragos „közeledését” s az ilyen ünnepségen pedig feltétlenül ki kellett békülni, ha nem akarta magát az illető haragos úr „törvényenkívüli állapotba” helyezni. Ennek az állapotnak az volt a legveszedelmesebb oldala, hogy az ilyen emberért a többi soha, semmit sem kért. Kizárták a törvényen kívüliség beállta óta élvezett minden újabb kedvezményből, mindaddig, míg valamilyen módon ki nem érdemelte az egyenjogúságra való emelést.

Megérkezésünket követő másnap reggel, Joanovics főhadnagy az udvarra hivatott bennünket és tudomásunkra hozta, hogy ha akarunk dolgozni, dolgozhatunk az obori pályaudvar melletti katonai felszerelési barak[k]okban. A régebbiek már előzetesen kipreparáltak bennünket ezzel a kérdéssel kapcsolatban s így elvállaltuk a munkát.

Mindjárt az első napon rájöttünk arra, hogy valami szédületes mennyiségű árut lopnak el az oláh katonák a politikai foglyok ass[z]isztenciája mellett... A raktárakban felhalmozódott óriási értékek, mit az utolsó darabig Magyarországról vittek el, úgy fogytak, mint ha egy hadsereget láttak volna el napról-napra az oberi raktárból.

Egy körülbelül hatvan méter hosszú, tíz méter széles deszkabarak bőrárúval volt telepakolva. Elsőosztályos vasúti kocsik pompás bőrülései, a viaszsárga pric[c]snyergek ezrei tűntek el hétről-hétre. Egy másik barak[k]ban 30–40 vagon bőrbekecs volt felhalmozva, hogy illegális úton elláttassék belőle Bukarest boldog-boldogtalanja. Egy bekecs, mely a szakértők szerint 55–60 leit ért, 5 leiért cserélt gazdát az Obor szomszédságában lévő katona korcsmában. A vadonatúj pric[c]snyergekről levágott nyeregszárnyak 2–3 pengőért cseréltek „gazdát”. Egy emlékezetes alkalommal egyik fogoly, egy katonával útnak indult, hogy három nyeret elszállítsanak a szomszédos Calea Dudestin lévő orgazdájukhoz. Útközben egy erősen világított utcán kellett átmenniök. Az utcára befordulva a katona rémülten vette észre, hogy az Obor parancsnoka pár lépés távolságra követi őket. A katona beugrott az első kapualjba, társa pedig – egy debreceni tisztviselő – tovább cipelte a nehéz terhet. Pár pillanat múlva utolérte a főhadnagy és rámutatva a nyergeket takaró ponyvára, vésztjósító hangon kérdezte:

– Mit viszel abban a zsákban?

A fiatalember az első pillanatban úgy megzavarodott, hogy egy szó sem jött ki a száján, de pár perc múlva magához tért s a hosszas faggatásra elmondta, hogy bizony ő nyergeset lopott az Oborról és most azt szeretné valamilyen módon eladni. A tiszt őszinte megdöbbenéssel fogadta a cinikus magyarázatot, félrevonta a delikvenst egy kapualjba s ott egy negyedórás erkölcsi oktatásban részesítette, melynek végén a műfelháborodástól tremolázó hangon kérdezte:

– Nem sül ki a szemed, hogy úriember létedre lopásra vetemedtél? Hát nem tudod, hogy a másét nem lehet ellopni?

A fiatalember rezignált mosollyal nézett végig a tisztén, majd a körülállók nagy gaudiumára csendesen megjegyezte:

– Higyje el nekem főhadnagy úr, hogy körülbelül egyforma jogunk van hozzá!

A főhadnagy elképedve nézett végig az újdonsült nyeregtulajdonoson, de jobbnak látta a vita abbahagyását. Intett egy kocsinak, felült, maga mellé szedte a nyergeket, a póruljárt embert kegyesen elbocsátotta és elhajtattott.

Pár nap múlva, az egyik korcsmáros, akinél nyergeset szoktak eladni, az ad hoc alakult rablótársaságok, nevetve újságolta, hogy a domnu lokotononent három corpus delicti nyergét is ő vette meg.

Legérdekesebb volt azonban a bekecslopás. Az emberek bebeszélték az ellenőrző altiszttel, hogy bizonyos emésztési zavaraik támadtak a tisztátlan víztől és ennek ürügye alatt negyedóránként léptek át a szomszédos korcsmába, hogy a betegséget meleg pálinkával csillapítsák. Minden ilyen alkalommal egy-két bekeccsel megkövéredve hagyták el a magazint, úgy, hogy egy nap alatt egy-egy ember tíz-tizenkét bekecset hurcolt el a korcsmároshoz.

XL.

A láger parancsnoka egy Joanovics Dimitrij nevű főhadnagy volt, aki kellemes bonhomióval kezelte a felmerült fegyelmi ügyeket. Ha egy teremben két ember nem egyezett meg és jó szóval nem tudta őket jobb belátásra bírni, úgy oldotta meg a problémát, hogy az ebédnél egymás mellé ültette őket, s egymás mellett jelölte ki a hálólhelyüket. Természetesen ilyen módon nem lehetett a haragot sokáig tartani; már csak azért sem, mert az ilyen alkalmakkor a

terembeliek megünnepelték a két régi haragos „közeledését” s az ilyen ünnepségen pedig feltétlenül ki kellett békülni, ha nem akarta magát az illető haragos úr „törvényenkívüli állapotba” helyezni. Ennek az állapotnak az volt a legveszedelmesebb oldala, hogy az ilyen emberért a többi soha, semmit sem kért. Kizárták a törvényen kivülség beállta óta elvezett minden újabb kedvezményből, mindaddig, míg valamilyen módon ki nem érdemelte az egyenjogúságra való emelést.

Megérkezésünket követő másnap reggel, Joanovics főhadnagy az udvarra hivatott bennünket és tudomásunkra hozta, hogy ha akarunk dolgozni, dolgozhatunk az obori pályaudvar melletti katonai felszerelési barak[k]okban. A régebbiek már előzetesen kipreparáltak bennünket ezzel a kérdéssel kapcsolatban s így elvállaltuk a munkát.

Mindjárt az első napon rájöttük arra, hogy valami szédületes mennyiségű árut lopnak el az oláh katonák a politikai foglyok as[s]zisztenciája mellett. A raktárakban felhalmozódott óriási értékek, mit az utolsó darabig Magyarországról vittek el, úgy fogytak, mint ha egy hadsereget láttak volna el napról-napra az obori raktárból.

Egy körülbelül hatvan méter hosszú, tíz méter széles deszka-barak[k] bőrárúval volt telepakolva. Elsőosztályos vasúti kocsik pompás bőrülései, a viaszsárga pric[c]snyergek ezrei tűntek el hétről-hétre. Egy másik barak[k]ban 30–40 vagon bőrbekecs volt felhalmozva, hogy illegális úton elláttassék belőle Bukarest boldog-boldogtalanja. Egy bekecs, mely a szakértők szerint 55–60 leit ért, 5 leiért cserélt gazdát az obor szomszédságában lévő katona korcsmában. A vadonatúj pric[c]snyergekről levágott nyeregszárnyak 2–3 pengőért cseréltek „gazdát”. Egy emlékezetes alkalommal [az] egyik fogoly, egy katonával útnak indult, hogy három nyeret elszállítsanak a szomszédos Calea Dudestin lévő orgazdájukhoz. Útközben egy erősen világított utcán kellett átmenniök. Az utcára befordulva a katona rémülten vette észre, hogy az obor parancsnoka pár lépés távolságra követi őket. A katona beugrott az első kapualjba, társa pedig – egy debreceni tisztviselő – tovább cipelte a nehéz terhet. Pár pillanat múlva utolérte a főhadnagy és rámutatva a nyergeket takaró ponyvára, vésztjóslo hangon kérdezte:

– Mit viszel abban a zsákban?

A fiatalember az első pillanatban úgy megzavarodott, hogy egy szó sem jött ki a száján, de pár perc múlva magához tért s

a hosszas faggatásra elmondta, hogy bizony ő nyeretget lopott az oborról és most azt szeretné valamilyen módon eladni. A tiszt őszinte megdöbbenéssel fogadta a cinikus magyarázatot, félre vonta a delikvenst egy kapualjba s ott egy negyedórás erkölcsi oktatásban részesítette, melynek végén a műfelháborodástól tremolázó hangon kérdezte:

– Nem sül ki a szemed, hogy úriember létedre lopásra vetemedtél? Hát nem tudod, hogy a másét nem lehet ellopni?

A fiatalember rezignált mosollyal nézett végig a tisztén, majd a körülállók nagy gaudiumára csendesesen megjegyezte:

– Higye el nekem főhadnagy úr, hogy körülbelül egyforma jogunk van hozzá!

A főhadnagy elképedve nézett végig az újdonsült nyeregtulajdonoson, de jobbnak látta a vita abbahagyását. Intett egy kocsinak, felült, maga mellé szedte a nyergeket, a póruljárt embert kegyesen elbocsátotta és elhajtatott.

Pár nap múlva, az egyik korcsmáros, akinél nyeretget szoktak eladni az ad hoc alakult rablótársaságok, nevetve újságolta, hogy a domnu lokotononent három corpus delicti nyergét is ő vette meg.

Legérdekesebb volt azonban a bekecslopás. Az emberek lebeszéltek az ellenőrző altiszttel, hogy bizonyos emésztési zavaraik támadtak a tisztátlan víztől és ennek ürügye alatt negyedóránként léptek át a szomszédos korcsmába, hogy a betegséget meleg pálinkával csillapítsák. Minden ilyen alkalommal egy-két bekeccsel megkövéredve hagyták el a magazint, úgy, hogy egy nap alatt egy-egy ember tíz-tizenkét bekecset hurcolt el a korcsmároshoz.

XLI.

A munkába induló csoportokat reggel 7 órakor költötték, fél 8-kor reggeliztünk, 8-kor indultunk az Oborra. A Stefan cel Mare-i lágertől az Obor magazinokig mint egy másfél óra volt az út. A kísérő katonák már hozzá voltak szokva, hogy a frekventált korcsmáknál meg-megálltunk egy-két deci meleg tuika erejéig. Mi természetesen nem ittuk ezt a rettentően penetráns szagú italt, annál többet fogyasztottak belőle kísérőink. Nem egyszer előfordult, hogy mire az Oborra értünk, holt részegek lettek. Az első ilyen alkalommal szinte sajnáltuk őket, hogy a magazin

parancsnoka szíjat hasít a hátukból. Annál nagyobb volt azonban a csodálkozásunk, mikor harsány kacagásba tört ki részeg emberei láttára.

Az apróbb-nagyobb lopások napirenden voltak, akadtak közülünk olyanok, kiknek vagyonukról legendák keringtek. Tény az, hogy olyan elegáns lett egy-két héten belül az egész társaság, hogy a bukaresti dandyk hozzájuk jártak divatot lopni. Pénzünk állandóan volt s mert Oláhországban pénzért lelket is lehet vásárolni, harmadik héten legtöbbönknek megvolt a vasárnapi kimaradási engedélye. Mindég nagyobb és nagyobb koncessziókat halásztunk ki magunknak, végeredményben már csaknem teljesen szabadon mozogtunk Bukarestben, ahol különben nagyra becsült bennünket a lakosság. Kabátunk hajtókait díszítő két piros P betű (Prisonere Politisi: politikai fogoly) minden valamire való ajtót megnyitott előttünk. Csodálatosképpen alig esett szó közöttünk az oláh hölgyekről. Ez a csaknem abszolút tartózkodás a német katonák rossz információjának volt köszönhető. Mind szorosabb viszonyt vettünk fel a nagyszámú és intelligens helyet foglaló bukaresti magyarsággal, ezekből került ki a vasárnapi társaságunk is. A Calea Victorian volt a magyarok törzskávéháza. Itt volt a vasárnapi találkozó. Egyesek közülünk úgy bele melegedtek itt néha a kártyázásba, hogy vagy hatalmas nyereséggel tértek haza, vagy pedig otthagyták utolsó leiüket is. Egy ilyen vasárnap délutáni kártyacsatához fűződik az a történet, amelyik máriól-holnapra olyan sajnálatosan megváltoztatta életünk folyását.

Egy csúnya, esős őszi délután felkerekedett a kártyára éhes társaság és elindultak a Victorián lévő kávéház felé. Az úton találkoztak a Sainte Frere lágerbeli német tisztekkel, akik szintén a kávéház felé tartottak. Mintegy tíz főre szaporodott a létszámuk, mire a kávéházba értek. Természetesen rögtön a kártyaszobába indultak és elfoglalták helyüket a szokott asztalnál. Körülbelül egy fél óráig kártyázhattak, mikor megjelent a kávéházban egy öt-hat tagból álló diákcsoport és a legtrágárabb kifejezésekkel támadtak a magyarok és németek társaságára. Ezek természetesen nem hagyták magukat, szó szót követett s az összecsapás végeredményeként, az egyik oláh diákot halálos szúrt sebbel szállították el a közeli kórházba, ahol pár óra múlva kiszenvedett. A kávéház főpincére, egy soproni magyar ember átlátta a foglyok szerencsétlen helyzetét és mire a rendőrség megérkezett a gyilkosság helyszínére, kiengedte őket

egy hátsó ajtón a Calea Victoriával paralel húzódó Calea Samoleira. A kávéházban tartózkodó oláh tanúk természetesen rögtön lereferálták a rendőri bizottságnak, hogy a tettesek a Seidemann és Sainte Frere lágerek lakóiból kerültek ki, mire a rendőrség két részre oszolva megszállta a két láger összes bejáratait. Mire azonban a rendőrség emberei a lágerek elé érkeztek, a kávéházbeli csoportok egy őrizetlen hátsó kapun bemászva, elfoglalták helyüket barak[k]jukban és mintha mi sem történt volna, mentek a vasárnap délutáni kávé és szalonnából álló uzsonnájukért. Alig hogy elfogyasztották az uzsonnát, megjelent a rendőrség. Egyelőre nem léptek be a láger kapuján, egész munkálkodásukkal arra szorítottak, hogy megakadályozzák a lágerből való kimenetelt.

Mi valamennyien tudtuk, hogy ki a bűnös, még pedig nagyon érdekes és szolidaritásunk tisztaságát nagyon jellemző módon tudtuk meg. Nevet nem írhatok, mert az illető ma oláh állampolgár. A szóban lévő bajtársunk, míg a katonák a rendőrség embereivel való diskurálásban merültek el, egy sarokba hívott bennünket és elmondotta, hogy ő ölte meg az oláh diákot. Elmondotta még – és mi el is hittük neki – hogy kényszerhelyzetében a szó szoros értelmében saját élete védelmében használta a gyilkos kést, de tisztában volt azzal, hogy semmilyen hatalom nem menti meg a halálos ítélettől, ha a hatóságok kezére kerül, mert a tárgyalások során feldühödött szemtanúk valamennyien ellene vallának, még ha százszor kellene is megesküdniök. Az izgatott hangulatban feltette a kérdést: jelentkezzen, vagy ne jelentkezzen?

Mi természetesen egy szívvel-lélekkel mellé álltunk és megállapodtunk abban, hogy történjék bármi, de nem adjuk ki bajtársunkat. A tárgyalás után széthúzódtunk és vártuk az intézkedéseket. A megbeszélés után csak egy aggodalmunk maradt. Az emberölést elkövető bajtársunknak olyan kése volt, amit a lágernek csaknem valamennyi lakója ismert. Ha számításba vettük, hogy a katonák nem ismernek a késről a gazdájára, attól kellett tartanunk, hogy valamelyik gyengébb idegzetű vagy kevésbé áldozatkész fogoly ismeri meg, és ha a várható gyöttrődésekre kerül a sor, szabadulása árán elárulja bajtársát. Ez az aggodalmunk csak növekedett, mikor egy negyedóra múlva bejött a lágerbe egy magas rangú rendőrtiszt s az udvarra sorakoztatva bennünket, felmutatta a gyilkosság színhelyén talált kést. Külön lépett minden ember elé, és bosszúszomjtól égő szemmel kérdezte a tolmács segítségével: Kié ez a kés? Ahogy

végignéztem a sápadt arcélek vonalán, láttam, hogy sejtésünk valóra vált. Valamennyien ismerték a kést. De senki sem szólt. Olyan halálos csend lett a máskor hangyabolyként nyüzsgő udvaron, hogy a légy zümmögését is meg lehetett volna hallani.

XLII.

A rendőrtiszt vizsgálata még tartott, mikor megérkezett a lágerbe a bukaresti magyar ügyvivő. Boldogan lélezgettünk fel, mikor megláttuk ezt az embert, aki olyan sok jót tett addig is az érdekünkben. Csodát reméltünk. Azt hittük, hogy talán most is sikerül neki valamit tenni értünk. De később már láttuk, hogy itt kevés a magyar kormány előretolt őrszemének a hatalma. A rendőrtiszt rigorózan kitért minden felvilágosítás elől, sőt kereken kijelentette, hogy nem látja kívánatosnak a lágerben való tartózkodását. A vitatkozás már-már hevessé fajult, mikor szárnysegédek kíséretében megérkezett Bukarest katonai városparancsnoka. A rendőrtiszt és a barak[k]parancsnok informálták a helyzetről. Mikor megtudta, hogy semmi eredménye nincs a nyomozásnak, ismét sorakozóba állította a közben széteszlott csoportot, majd bement az irodába s pár perc múlva egy csomó apró cédulával tért vissza. Kiosztotta a cédulákat, minden embernek egy jutott. Mi csodálkozva néztük ezt a jelenetet, de alig volt időnk a gondolkozásra, már meg is mondotta, hogy milyen rendeltetést szánt a kis papírdaraboknak. Felhívott bennünket, hogy egyenként menjünk keresztül az irodán és az íróasztalon lévő tollal írjuk a cédulára, hogy véleményünk szerint ki a tettes. Ideges izgatottság futott keresztül rajtunk. Gyanakodva néztünk egymásra, egymás szemében kerestük az árujó jelét. Kétkedéstől sápadt arccal lépték át az emberek az iroda küszöbét, hogy pillanatok alatt kijöjjenek a másik ajtón. Mikor az az előbb bement három ember visszaérkezett a visszatérőknek felállított második sorba, visszaállította őket közénk és szívére tett kézzel istenére és katonai becsületszavára fogadta, hogy aki a helyes nyomra vezeti a gyilkos személyét illtően, azt egész életére boldoggá teszi. Felszólított bennünket, hogy a cédulára ne csak az általunk gondolt nevet, hanem saját nevünket is írjuk fel. Azt is megfogadta, hogy ezt a cédulát rajta kívül senki sem fogja látni.

Most kezdtük csak barátunkat igazán félteni! Elgondoltunk, hogy a sok egzisztenciát vesztett ember közül akadhat egy, akit elvakítana a kecsegtető ígéreték, levetkőzi magáról az Embert és áruulóvá válik. Megkezdődött az izgatottságtól remegő emberek felvonulása. Számolgattuk a pillanatokot. Ki mennyi ideig maradt a szobában? Van-e ideje ez alatt az idő alatt, hogy két nevet vessen a papírra? Remegő izgatottságunkban a legmegbízhatóbb barátot is meggyanúsítottuk, hogy egy pillanattal tovább maradt bent, mint a többi.

Múltak a kínos percek és sokan csaknem összeestek a rettenetes játék izgalmaiban. Mikor már csak vagy tízen lehettünk, egy fényes egyenruhás lovastiszt állt meg a láger kapujában. Az örök beeresztették, az egyik őrszem elkísérte az irodába.

Pár pillanat múlva kiszivárgott a hír: Carol trónörökös érdeklődik, hogy megvan-e a tettes? Rémülten láttuk, hogyan bontakozik szenzációvá ez a különben mindennapos ügy, az egyik oláh katona, ki legbecsületesebb volt valamennyi közt, sápadtan újságolta, hogy a diákok egy hat-hétszáz főből álló csoportban állnak a menza előtt, azzal az elhatározással, hogyha a hatóságok nem derítik ki a tettes személyét, maguk vesznek elégtételt társuk haláláért. Mi azonban nem tulajdonítottunk valami különösebb fontosságot ennek a közlésnek, hanem, mikor már valamennyien keresztül kerültünk az irodán, kimondhatatlan türelmetlenséggel vártuk a tábornokot. Egy negyedóráig várakozhattunk, mikor egy papírlappal kezében megjelent előttünk. Ekkor már csak egy ember volt nyugodt közöttünk: a tettes!

Égő szemmel néztünk a papírlapra, de a következő pillanatban már csaknem felujjongtunk az örömtől: a Seidemann láger lakói között nem volt áruuló!

XLIII.

A papírlapon az életbeléptetett szigorító intézkedések voltak felsorolva: Ebédünk, kenyérünk mennyiségét a felére szorították. Vacsorára feketekávé, reggelre cukrozatlan teát kaptunk. A dohányzást eltiltották. Akatonáknak hadbírószági eljárás terhe alatt tiltotta meg a tábornok, hogy bármilyen élelmiszert, dohányneműt vagy kényelmi cikket hozzanak számunkra, de megtiltotta azt is, hogy az őrszemekkel, vagy szolgálatban nem lévő katonákkal szót váltsunk. Az időközben beszerzett szalmazsákokat és matracokat az udvar közepére hordatta, akinek egynél több pokróca volt, elvétette, de elvétette a tollpárnákat is.

A tilalmi idő első napjai teljes szigorúságban teltek el. Csaknem egy hétig tartották be az előírt szigorításokat. A hét eltelte után napról-napra engedtek valamit az előírásból. Ennek az a legegyszerűbb magyarázata, hogy mindannyiunknak volt egy kis summa pénzünk, már pedig pénzzel mindent meg lehet venni Oláhországban. Még a marcona kinézésű katonák jóindulatát is. Természetesen, a zár alatt töltött napok sokkal többbe kerültek, mint mikor magunk szereztük be szükségletünket. A 40 banis dohányért 80 banit fizettünk, azon a címen, hogy a tiltott élvezeti cikkek behozásával minden alkalommal 25 botot reszkiroztak a vállalkozó szellemű katonák s az így kockára tett testi épséget velünk fizettették meg, a dohány és más árukhoz önkényesen hozzácsapott 100 százalékos felárral. Ezt a megoldást jobb híján el is fogadtuk, de pénzünk rohamos apadása miatt egyre nagyobb aggodalommal néztünk a jövő elé.

A többi fogolytáborokból egyre érkeztek a hazautazó transportokról szóló érthetően izgató hírek. Természetesen nem tudtunk utána járni a hírek valóságának s így a legnagyobb bizonytalanságban voltunk elbocsátásunk idejét illetően. Tudtuk, hogy egy nagyobb összeggel meg lehetne váltani a szabadulásunkat, de nem tudtuk ennek az összegnek a nagyságát és azt sem tudtuk, hogy hol kell megkezdeni az utána való járást. December első napjaiban aztán ez a rejtély is megoldódott, de nem nagy örömünk telt benne. Kiderült ugyanis, hogy egy a legszélső oláh határig szóló hamis igazolvány 5000 leibe kerül.

A boldog obori időkben csaknem mindannyiunknak meg volt ez a pénze, de most, pár héttel a szigorítás után valamennyiünknek sem volt 5000 leiünk.

Haza hiába írtunk volna, mert a levelek hetekig feküdtek a katonai cenzúránál.

XLIV.

December 1-én reggel 8 órakor sorakoztattak bennünket és anélkül, hogy tudtuk volna útunk célját, egy szakasz kíséretében elindultunk egy ismeretlen utcán. Egy negyedórai gyaloglás után a hadügyminisztérium fényes épülete elé értünk. Egyenként bocsátottak le bennünket a minisztérium épületének hatalmas pincéjébe, ahol megmagyarázták, hogy az ott lévő magyar nyelvű iratokat kell összeszedni abc szerinti sorrendben. Három hatal-

mas ládában voltak felhalmozva a világháborúból származó kémjelentések. Minden egyes jelentés mellé skicctérképek voltak mellékelve.

A magyar nyelvű jelentés mellett egy-egy szám volt. Amelyik a jelentés beküldőjének nevét tartalmazó strazzára utalt. Nagyon kíváncsiak voltunk ezekre a nevekre, pár nap múlva aztán sikerült is kihalászni a névsort.

Most, hogy a mindent feledtető jótékony időfátyol tizenegy évréteg ködével takarja el az akkori idők gyászos eseményeit, nem tartom helyénvalónak, hogy beszéljek a látottakról s emlékezzem a nevekre...

Mintha a sors szörnyen gúnyos kiszámítása lett volna, a fekete könyv alatti aktacsomó 12 térképet tartalmazott, melyek mindegyike 1915-ben készült és Magyarország feldarabolását ábrázolta. Meg kell állapítani, hogy a legvérmesebb remény jegyében készült térképek sem ábrázolták Magyarországot a jelenlegi szörnyű csonkaságában. A 12-es számú térkép tartalmazta a legnagyobb mértékű területtrablás tervét, de abban is 25 vármegyét hagytak Magyarországnak. Mindegyik térkép jelmagyarázata magyar, német és oláh nyelven volt megírva. A következő aktacsomó egy határtalanul piszkos módon összeállított etnográfiai térképsorozatot tartalmazott. A díszes rajzförmedvény szerint, Budapest lakosságának 11 és fél százaléka, Szegednek 5 százaléka román, Eperjesnek 92 százaléka, Bártfának 97 százaléka cseh. (Még csak nem is tót!) Debrecent, Nyíregyházát és Miskolcot sem hagyták ki a névsorból. A három várost átlag négy és fél százalék oláhhallal boldogították.

Ezután egy még érdekesebb akta került felszínre, amelyik megmagyarázott egy olyan eseményt, amin napokig neveltünk annakidején, a piszkuruszului láger szomorúságában. Ennek a munkának első részében írtam meg egy történetet, melynek jómagam és egy oláh katona voltunk a hősei. Megírtam, hogy egy alkalommal hozzám jött egy oláh katona és titokzatos arccal kérdezte, hogy hol van Hajdúszoboszló? Mikor megmagyaráztam neki, megkérdeztem, hogy miért érdekli olyan nagyon Hajdúszoboszló holléte. Erre még titokzatosabb arcot vágott és megsúgta, hogy a román kormány ott adott neki 15 hold földet.

A hadügyminisztérium titkotrejtő pincéjében aztán megvilágosított előttem az oláh katona földbirtokra való törekvésének alapja.

A 13-as számú aktacsomó ugyanis Hajdú- és Biharmegyét osztotta fel testvéries részekre olyan formán, hogy a Magyarországot megszálló oláh hadsereg katonái egyenlő arányban részesednek a két megye területén lévő földekből.

A munkát ellenőrző hadnagytól megkérdeztük, hogy mi az alapja ennek a megosztásnak. A hadnagy a legnagyobb lelki nyugalommal válaszolta, hogy igaz ugyan, miszerint a dolgok jelenlegi fejleménye kizárja az ily módon való osztozkodást, de az is igaz, hogy a jövőben, mindezek a részek örökös érvényű oláh megszállások alá kerülnek és akkor semmi akadálya nem lesz annak, hogy a megszálló katonáknak kiutalják a megígért birtok-mennyiségeket. Mi egy kényszeredett mosoly kíséretében tudomásul vettük ezt az önérzetes hangon elhangzott bejelentést, de nagyon vegyes érzelmek között hagytuk el a hadügyminisztérium pincéjét.

Alágerbe tartó utunkon egyre jobban vett erőt rajtunk a kétkedés szívetrágó érzése. Beszélgetésünk minden vonatkozásban ezt a tárgyat csépelte, mire pedig a Stefan cel Mare-ra értünk, megállapodtunk abban, hogy semmilyen körülmények között sem vállalunk munkát a hadügyminisztérium pincéjében.

Másnap reggel, Joanescu őrmester, a láger elosztó tisztje⁴¹ tudomásunkra hozta, hogy az illetékes referens nagyon meg van elégedve munkánkkal és ennek a megelégedésnek anyagiakban való kifejezésekep[pen], a rendes fogoly lénungot a duplájára emeli.

Erre a megtisztelő bejelentésre kiállt közülünk egy ember, ki a legjobban bírta a zengzetas oláh nyelvet és elmagyarázta az azelőtt este kialakult álláspontunkat. Megmondotta, hogy többet nem megyünk a hadügyminisztérium pincéjébe dolgozni, még akkor sem, ha éhen halunk. Megmondotta még az előadónk, hogy nekünk éppen elég volt a megaláztatásból és többet nem tűrünk semmi néven nevezendő hasonló lélekkínzást. Mikor mondanivalójának végére ért, idegesen követelővé vált a hangja és azzal az egyenes kívánsággal lépett fel, hogy a legközelebbi fogolytranszporttal minket is vigyenek haza. Kifejtette, hogy az a szerencsétlen állapot, amelyik szerint a már hazaszállított cseh, oláh, szerb transzportokkal szemben mi magyar alattvalók vagyunk, nem ok arra, hogy minket hónapokkal tovább kínozzanak, mint amazokat. Követelte, hogy ebben az ügyekben a legrövidebb időn belül érdemleges döntést hozzanak. Előzetes

41 Az őrmesteri rendfokozat tiszthelyettesi (altiszti)

megállapodásunk értelmében azt is megmondotta szónokunk a láger alparancsnokának, hogy amennyiben záros határidőn belül nem tesz kérésünknek eleget a láger parancsnoksága, minden utat és módot felhasználunk arra, hogy igazságos és jogos kérésünket a megvalósulás stádiumáig forszírozzuk.

Joanescu őrmester a meglepetés sápadtságával hallgatta meg szónokunk proklamációját, majd megigérte, hogy kérésünket eljuttatja az illetékes fórum elé.

XLV.

Aznap este azután sorsdöntő esemény történt.

A Bratianu-kormány megbukott, Bratianu Vintilla miniszterelnök rongyból kitömött maszkját hatalmas teherautomobil hurcolta keresztül a városon. A bukaresti szociáldemokrata párt egyik csoportja hatalmas tüntetést rendezett lágerünk és a Saite Frere láger előtt, követelték a szabadon bocsátásunkat s arra az esetre, ha követelésüket nem teljesítik, kilátásba helyezték, hogy a kotroczeni és az obori rabolt-áru barak[k]okat pádimentumtól-fundamentumig felégetik.

A forró levegőben mint a puskaapor hullottak szét a fenyegetések. Aznap éjjel 12 órakor mintegy ezer főből álló szocialista tömeg jelent meg a Seidemann-láger előtt és a Marseilles, valamint az International hangjai mellett táboroztak szállásunk előtt a reggeli órákig. A bukaresti rendőrség teljes mértékben tehetetlen volt az egyre nagyobb tömegű tüntetőkkel szemben. Másnap, december 8-ikán reggel 6 órakor egy század katonaság vonult ki a Seidemann-láger elé. A századparancsnok százados magához kérte a tüntetők vezetőit és tudomására hozta, hogy a Seidemann-láger foglyait még aznap déli 12 óráig elszállítják az állomáshoz és este hat órára minden egyes embert megindítanak hazája felé.

Jellemző az Oláhországban uralkodó közerkölcsökre, hogy a századparancsnok tiszt szavait csak oly módon akarta elfogadni a szocialista tüntető felvonulás vezetője, ha ígéretének biztosítására pénzbeli garanciát nyújt. A szorongatott helyzetben lévő tiszt el is fogadta ezt a reális propozíciót, érintkezésbe lépett parancsnokságával. A parancsnok – úgy látszik, – természetesnek találta ezt a követelést, mert egy óra múlva a szocialisták vezetője

egy bont kapott kezébe, – melynek záradéka úgy rendelkezett, hogy amennyiben a Seidemann-láger lakói este hat óráig vonatra nem kerülnek, a bon másnap bemutatója által szabadon használható fel.

XLVI.

Ugyanaznap még a bukaresti Magyar kolónia is akcióba lépett s a komoly állásfoglalások következményeképpen, december 11-én hajnali 4 órakor megfűjták a riadót. Pár perces csomagvizsgálat után elvittek bennünket a Saint Frére láger fürdőjébe, míg megfürödtünk, átfertőtlenítették ruháinkat s egy óra múlva Bukarest északi pályaudvarán voltunk.

Elérkezett végre a várva-várt pillanat. Megindulhattunk álmaink netovábbja: Magyarország felé. A bukaresti portás épp olyan unottan mormolta el az állomások neveit, mint éppen a budapesti, de mi valósággal ujjjongtunk az egyre ismerősebb nevek hallatára. Fél 7-kor végre mi is beszálltunk egy 15 személy és 30 teherkocsiból álló szerelvény, három legutolsó személykocsijába. Egész az utolsó pillanatig azt hittük, hogy teherkocsiban utaztatnak haza bennünket. A láger tisztjei egy fél órán át tanakodtak az állomásfőnökkel, míg végre – a kevés utasra való tekintettel a személykocsi mellett döntöttek. A kocsik oldalán át volt festve a MÁV jelzés és C. F. R.-t festették a helyére. 17-en kerültünk egy kocsiba, minden kocsihoz két oláh őrszem volt beosztva. Egy nap és egy éjszaka utaztunk, csaknem az egész időt átaludtuk. 12-én reggel hat órakor a szolnoki hídfő előtt állt meg a vonatunk. A híd fel volt robbantva, egyik oldalon magyar, a másikon oláh őrszemek állottak. A híd tulsó oldalán feltűntek a magyar bakák sastollai. Mikor vonatunk a hídfőhöz ért, az utasok kiszálltak és az igazolványok, útlevelek átvizsgálása után gyalog mentek át a rögtönzött repülőhídon, minket pedig egy csoportba tömörítettek a Tisza partján. Egy oláh őrmester, kísérőőrségünk parancsnoka egy magyar őrmester kíséretében lement a híd közepéig, ott megvárta a hídfő parancsnokát, kinek jelentette, hogy egy fogolytranszportot hoztak Bukarestből. A tiszt, – az akkor alakult nemzeti hadsereg egyik főhadnagya – előbb bizalmatlanul nézett végig rajtunk s csak akkor derült fel az arca, mikor egynéhány székely hadosztálybeli tisztársát fedezte fel közöttünk. Kérdéseinkre, melyekkel további sorsunk

íránt érdeklődtünk, azt a nem nagyon vigasztaló választ adta, hogy bizony még két-három hetet kell töltenünk valamelyik megfigyelő állomáson és a megfigyelés, valamint az azzal járó kihallgatások eredményeképpen vagy haza, vagy Zalaegerszegre, az akkor alakult internálótáborba kerülünk. Az egész transzportban egyetlenegy ember sem volt, akinek oka lehetett volna Zalaegerszegtől-i félelemre, de az ismeretlen emberek által foganatosított kihallgatástól való félelem, valami bizonytalan lelkiállapotot teremtett közöttünk.

Amint a főhadnagytól megtudtuk, két megfigyelőállomás volt felállítva a politikai foglyok részére. Egy Maglódon, egy pedig Tápiósülyön. Délig maradtunk Szolnokon, ebéd után vonatra ültettek bennünket és megindultunk kálváriánk utolsó állomása: Tápiósüly felé. A tápiósülyi megfigyelőtábor parancsnokságának megbízottja kitüntető szívélyességgel fogadott bennünket, de ugyanakkor tudomásunkra hozta, hogy megfigyelés alatt állunk és ez az állapot egy bizonyos követelményt állít fel velünk szemben. Elmondotta még a főhadnagy, hogy a lágert a legszigorúbb rendszabályokra kioktatott őrség őrzi, tehát ne próbálkozzunk a láger önkényes elhagyásával, mert ez csak kellemetlen következményekkel járhat.

A szigorú őrségről még aznap este személyesen is meggyőződhattünk. Alig állt be a szürkület, kemény vezényszavak hallatszottak, megkezdődött az őrségek végeláthatatlan felvonulása. A felvonulás után itt is, ott is felhangzott a „tölteni” vezényszó és mi valahogy úgy éreztük magunkat, mint pár nappal azelőtt Oláhországban. Egy kicsit fáj ez a rendkívül szigorú bánásmód, de másnap mikor főhadnagyunknak panaszkodtunk emiatt, az megmagyarázta, hogy azért van szükség erre, mert az oláh internálásból hazatérők között néha nagyon sok veszedelmes kommunista agitátor van, akiknek az a feladatuk, hogy megfertőzzék a még csak csírájában élő nemzeti hadsereget. Mi helyt adtunk ennek az érvelésnek, de azért mégis csak szerettünk volna szabadulni eme kellemetlen állapotból. Minden követ megmozgattunk, hogy mielőbb vizsgálóbizottság elé kerüljünk. Ez azonban nem ment olyan könnyen és olyan hamar, mint eleinte gondoltuk, mert előbb a szomszédos maglódi láger megfigyeltjei kerültek sorra, kiknek egynémelyike már egy hónap óta vár a kihallgatásra. A maglódi megfigyelő állomáson „nehezebb fajsúlyú” bűnösök lehettek, mert értesülésünk szerint átlag minden harmadik embert Zalaegerszegre irányított közülük a vizsgáló bizottság.

XLVII.

Egy hét múlva végre mi is sorra kerülhattünk, de nagyon lassan folyt a kihallgatásunk, mert a vizsgálatot vezető ezredesnek a Budapest-keleti pályaudvar mögött felállított front átutazó barak[k]i megfigyelő táborban is beosztása volt s velünk csak napi 2–3 órát foglalkozhatott. A mi transzportunkból egy hajdúböszörményi tanító került először sorra. Közel másfél órán át tartott a kihallgatása. Azonkívül, hogy az ő ügyeit forszírozták, rólunk is egyenként kértek tőle információt. Megkérdezték, nem-e beszélgettünk fogságunk ideje alatt olyat, amiből arra lehetne következtetni, hogy bizonyos összeköttetést kívánunk felvenni a Magyarországon még mindig található kommunista körökkel. Milyen magatartást tanúsítottunk az oláh fogságban, érdeklődtek, hogy az ő egyéni véleménye szerint alkalmasak vagyunk-e egy újonnan épülő ország állampolgárainak. Ugyan-ezeket a kérdéseket mindegyikönknek feladták, más és más formában. Mielőtt magunkról beszéltünk, előbb a többiekéről kellett nyilatkoznunk, mégpedig névsor szerint, egyenként. A harmadik nap kezdett aztán kialakulni a bizottságnak velünk szemben táplált jobb véleménye. Három nap alatt 10 embert hallgattak ki, mind a 10 azonnal szabadlábra került. December 15-re valamennyiönket elbocsátottak, de nem mentünk sokra a szabadságunkkal, mert a Tiszántúl még mindig az oláhok voltak az urak s könnyen megtörténhetett, – mint precedens is volt rá – hogy találnak egy alkalmat és ismét letartóztatnak bennünket. Mikor elbocsátási igazolványunkat kiadták, ezt a körülményt azzal ajánlották figyelmünkbe, hogy jelöljünk ki egy olyan demarkációs vonal melletti várost, ahol hozzátartozóink vannak s oda állítassuk ki az igazolványainkat. A Szabolcs-, Szatmár- és Bereg-megyeiek a legközelebbi magyar községbe, Tokajba állítottuk ki igazolványainkat, bár egyikönknek sem volt ott rokonunk, de arra számítottunk, hogy egy alkalmas időben át tudunk jutni a Tiszán, anélkül, hogy az oláhok észrevennének bennünket, ha pedig odaát vagyunk – gondoltuk – a lakásunkon is bevárhatjuk azt az időt, míg az oláhok kivonulnak. 1919 decemberében ugyanis egész komoly formában beszélgettek már arról, hogy az oláh megszállás már csak napok kérdése.

Tokajba való érkezésünk után igyekeztünk érintkezést keresni a megszállt területen lakó családjainkkal, ami végül sikerült is, de az első siker nem sok örömmel járt. Egy szerencsi – állítólagos – disznókereskedő vállalkozott arra, hogy egy általa jól ismert úton eljut a Tiszántúlra és pénzt hoz át hozzátartozóinktól. A mi emberünk be is váltotta ígését 50 százalékig. Eljutott a Tiszántúlra, pénzt is kapott, csak éppen nem adta át a kapott összegeket. Mikor a türelmetlen várakozások napjai után elmentünk hozzá Szerencsre, ott azzal fogadott bennünket, hogy az oláhok észrevették, mikor át akart kelni a Tiszán, elfogták és az utolsó fillérig kifosztották. Mi kénytelen-kelletlen elhittük neki a mesét, de nem volt mit tennünk, vártunk egy olyan emberre, akiben jobban megbízhatunk.

XLVIII.

[1919.] December 22-én, karácsony előtt két nappal valamennyiönket elfogott a vágy az otthon után és elhatároztuk, hogy mindenáron átkelünk a Tiszán. A 22-ről 23-ra virradó éjszaka kocsit fogadtunk és levítettük magunkat a Nyíregyháza Vidéki Kisvasutak vonala mentén lévő Herminatanyai megállóval szemben fekvő Tiszapartig.

Félórai keresés után elértünk egy töltésőr házához, aki hosszas kapacitálás után vállalkozott arra, hogy átvisz bennünket a zajló Tiszán. Levitt bennünket a partra és a folyton fokozódó viharban egyesült erővel kibogoztuk a nyírfatókéhez kötözött hat méter hosszú lélekvesztőt, majd megkérdezte, hogy a társaság hét tagja közül, kik vállalkoznak az első három utas szerepére. Csalódottan néztünk végig rajta, attól tartottunk, hogy az egyre közeledő hajnal megakadályozza a második csoport átkelését. Mikor ezt az aggályunkat kifejeztük előtte, kijelentette, hogy nem két, hanem három csoportban visz át bennünket, mert a Tiszába fúlás veszélye nélkül nem terhelheti meg a csónakot több, mint három utassal, de biztosított bennünket, hogy a három „fuvart” is elvégzi hajnali négy órára. A sorrendre sorsot húztunk. A sorshúzás eredményeképpen én is bekerültem az első három közé. A ravasz töltésőr az elindulás előtt ronggyal burkolta be az evezőlapátot, hogy zajt ne üssön. Mikor a Tisza közepére értünk, észrevettük, hogy vagy száz méterrel fentebb, a víz folyásának

irányában szurony csillog. Csónakosunk irányt változtatott a vízzel szemben, de hármónknak kellett fogni az evezőt, hogy el ne kerüljünk az oláh őrszemhez. Végre egy negyedórás küzdelem után kikötöttünk a sötétségbe burkolt parton.

A második csoport már körülményesebben került át. A jégzajlás közepébe futó csónak hosszú, izgalmas küzdelem után örvénybe került s csak a bátor csónakosunk végsőkéig kitartó lélekjelenlétének köszönhatték társaink, hogy a Tiszába nem veszttek. Mi féltő aggódással álltunk a másik parton s a félórás várakozás után már a legrosszabbra gondoltunk, mikor vagy 30 méterrel lejjebb kikötött a holtrafáradt kis csoport. Ekkorra azonban már hajnali négy óra volt, a csónakosunk pedig bejelentette, hogy beigazolódott aggódásunk, mert most már tényleg nem biztosíthat bennünket arról, hogy a még tulsó parton lévő két barátunkat áthozhatja a hajnal beállta előtt. Abban állapodtunk meg végül, hogy bevárjuk a következő éjszakát és a szürkület után a legkorábbi órákban áthozza a még odaát lévőket, mi pedig felkerestük csónakosunk egyik „oláh” parton lakó kollégáját és annak istállójában töltöttük el a napot. Másnap este aztán barátaink is átjöttek, este még elfogtuk a kisvonatot a Hermina-tanyánál. Karácsony viliáját már otthon töltöttük, de otthon, egy-egy eldugott szobában vártuk be azt a három hónapot is, amíg az oláh hordák elhurcolkodtak tőlünk s mi kimehettünk az utcára, a boldogabb, szabadabb, tisztább tavasz üdvözlésére.

Vége

VÉRTES JÓZSEF VÉRSEI

KI JÖN VELEM?

Bíbor mámor, carmin álom
Tűzajk alabástrom vállon
Lánglehellet, perzselő vágy,
Baldachinos illatos ágy:
Ez volt egykor mire vágytam,
Amit vártam s megtaláltam,
Mit bőven nyújtott az élet,
A szép álom szerte tévedt.

Ma itt vagyok szótalánul,
Mámor nélkül csóktalánul
Lelkemben sok üres hellyel,
Kiszáradt üres kehellyel,
Nincs már álom, nincs már mámor
Az élet a csűf nagy hámor
Elégette lelkem, szívem
Nélkülök állok a színen.

Sok meddő véres csatában
Felórlódtam gyilkos lázban.
Dacos erős hitem romban,
Chinin vegyül el boromban
Mosolyomat gyász váltja fel
Jövömön vak éjszín lepel
Gondolatom is fekete
S így élek: itt eltemetve.

A sok közül volna csak egy,
 Ki bár minden pusztul, nem megy,
 Ki dalolja dalaimat,
 Aki vágyja vágyaimat,
 Ki egy velem a várásban,
 Nirvánában s minden másban,
 Ki majd velem jönne egyszer,
 Az utolsó naplementtel.

(Nyírvidék, 1926. július 21., 162. szám)

FELTÁMADÁS

Üresek az órák, üresek a percek,
 Üres a nappalom, és az éjjelem,
 Elmarad a remény, mint a meseherceg
 A reménytelenség marad csak velem
 Meguntam a napnak égő ragyogását
 Engem csak elbágyaszt, vigaszt sose nyújt
 Nem várom az élet sírontúli mását
 Pusztuljon a rózsa, ha egyszer lehullt.

Az éjszaka örök ébenszínét vágyom
 Ahol csillag sem gyűl fel világoson.
 Oh! ott megnyugodnék a fűlepte ágyon
 S várnám míg a jelszó rajta átoson
 S ha megszólal kürtje a feltámadásnak
 És amint írva van, felkél a halott,
 Konduljon bár értem harangja új gyásznak,
 Én nem támadok fel... Én ott maradok.

(Nyírvidék, 1926. július 22., 163. szám)

DAL A SZIVÁRVÁNYRÓL

Új özönvíz önti a fekete földet
 Sárrá gomolyítva a várga vetést
 Már látom az ember hiába is törtet
 Újak váltják fel a régi szenvedést
 Minden törekvésünk új özönvíz önti
 Amint a vetett mag csirája kitör.
 Napsugár termésünk soha nem köszönti
 Csak magtalan szár az, mely magasba tör.

Mikor jön el végre az az új szivárvány
Melynek mását az úr írásba tette
Mit meg nem másíthat árulás és ármány
Sem ál Noék hada, s ál isten keze
Jöjjön hát el az új diadalmas színív
Nyugtasson meg s hívjon új munkára fel
S ha majd a világon színe végig ível
Hadd hulljon le tőle az árnyék, lepel.

(Nyírvidek, 1926. július 30., 170. szám)

AZ UTOLSÓ HARC

Ma utolsó nagy harcot izenek
Minden ellenségem álljon sorba
Kicsik, nagyok, ádászok, kegyetlenek
Volt barátim asszonyban és borban
Próbáljuk ki még egyetlenegyszer
Egymás kardját egymás homlokán
Ne legyünk egymáshoz most se kegyvel.
Menjünk végig őseink nyomdokán.

Ők is vágták, verték, űzték egymást
Mert a szívük riadót dobolt
Megtagadták Istent és meg egymást
Mikor vad vérük nyílt harcra forrt.
Verték az ellent a jóbarátot
A koldust, a százszor gazdagot
Nem nézték, hogy hús, vagy száz őszl látott,
Elvették, mit Isten adhatott.

Ez a mi bús, vad, keserves fajtánk,
Kinek éltető lege a harc,
Amíg kifent jó éles a baltánk
Csak előre van és nincs hátra arc
Aztán ha megkopott a baltánk éle
Ellent vele már nem ölhetünk
Megfordítjuk fokával kifele
S betörjük vele saját fejünk.

(Nyírvidek, 1926. augusztus 10., 179. szám)

A NYÍREGYHÁZI LEVENTÉKHEZ

Mint ragyogó csillag,
 Világítottok felénk,
 Szép magyar leventék.
 Vigasztalan éjben
 Szomorú sötétben,
 Mi ellepi táját
 Nagy Magyarországnak.
 Türeátok várnak
 Fenn a felvidéken,
 Ott lenn a Bánátban,
 Szép Erdélyországban,
 Hol nyögnek jármában
 Átkos bitorlónak.
 A ma keserű, a
 Holnapvárás fájó,
 Nincs konok magyar szív,
 Mindenki bűnbánó
 Aki él a honban,
 Keserű rabságban,
 Asszonyaink sírnak
 Éjfekete gyászban.
 Apáink testét már
 A földmágnes vonzza,
 A kárpáti szellő
 Sóhajokat hozza:
 „A kassai dómot
 A cseh táborozza”
 Rákóczi nagy lelke
 Ott kísért az éjbe:

Magyarok! Leventék!
 Már sohasem lesz vége?!
 Büszke ivadéki
 Szabolcsnak, Koppánynak
 Hát ti fejet hajtottok?
 Dacos Sziget várnak
 Diademos Ura
 Nem hív benneteket
 Egy szent háborúra?
 De hív! És mi hisszük,
 Hogy érünk még jobb kort
 S nem oldozunk soká
 Ránk taposó bocskort!
 Közeleg az idő,
 Gyáva ellen tora
 És keblünkéből feltör
 A szent: Nem! Nem! Soha!
 Tegyetek ma itten
 Fogadalmat, szentet
 Hogy vissza szerzitek
 A brassói Cenk-et
 S felépítitek, mit
 Az ellen lerontott
 S minek romja éget.
 A nagy Árpád szobrot.
 Tegyetek ma esküt,
 Fogadalmat, szentet,
 Hogy visszaserzitek
 Mit Trianon elvett.

(Nyírvidék, 1926. augusztus 22., 189. szám)

RENDEZ-VOUS AZ ÁLMOK ASSZONYÁVAL

Tegnap este találkoztunk
 én és az álmom asszonya
 tegnap este találkoztunk
 és a május tűz alkonya
 elöntötte szívünk lelkünk
 s égő-lobogó szerelmünk
 úgy izzott mint még soha.

Decemberi fagytól kékes,
 mégis perzselő volt szája,
 szeme könnygyémánttól ékes
 s a szerelem díszbatárja
 elizeum és föld között
 a Mindenségből kiszökött
 utasait új fény várta.

Ez volt utolsó találkánk
 egyőnk se vágyott újabbra
 tudtuk: mását nem találánk
 akkor sem, ha a lét sodra
 bennünket még összehozna
 szebb világba, újba, jobba;
 szebb percre hiába váránk,
 Így egymásra nem találánk...

(Nyírvidék, 1926. december 8., 279. szám)

LÁTTAM AZ ARCÁT...

Láttam az arcát, fájva csodáltam,
 Olyan volt, mint a hajnal pírja.
 Láttam szemét, ó láttam, láttam,
 Ott benne mindent megtaláltam.
 Kék volt, szép volt, mint kék azúr,
 A lelkemben – tudtam – most új hajnal gyúl.

Éden sugárzott szeméből szemembe
 Drága keze besimult kezembe.
 Elég volt, elég egy pillanat
 S szívem fogva maradt...

(Nyírvidék, 1926. december 14., 283. szám)

RENDEZ-VOUS AZ ÁLMOK LOVAGJÁVAL...

Álmom lovagját oly régen vártam
Végre ma eljött! Megtaláltam!
Végre ma eljött, engem keresve,
Szemem szemének tüzét kereste.

Minden úgy történt, mint oly rég vártam
S imádkoztam, hogy megtaláltam,
De most már elment újra... örökre
Ó! olyan fájón miért vártam...

Miért is vártam sok elsírt könnyel.
Nem jobb lett volna fájó könnyel
Becsukni halkán minden ablakot
S kizárni vele minden bánatot?
(Ó, vagy siratni mégis jobb talán?
Ó! Élet! Élet! Miért vagy talány?)

(Nyírvidek, 1926. december 16., 285. szám)

ALKONYI VÁGYAK

Alkonyi vágyak,	„Jöjjön a másik!”
Hajnali álmok	És jön a másik
Vigaszt találok	Új reményt hozva,
Bennetek sokszor.	Jönnek problémák
Alkonyt vigasztal	Össze bogozva,
Hajnal reménye.	Mit meg nem old semmisem,
Hajnalban ámít	Csak a szerelem...
Az alkony fénye.	Addig tart az is,
Egyik vigaszból	Amíg kezdődik.
Másik vigaszba,	Kezdeté után
Egyik tavaszról	Be is végződik.
Másik tavaszba.	Be is végződik
Nyárra a torz ősz	Néha sok könnyel,
Vágyva halászik.	Sokszor, ó sokszor
És mindig elmegy:	Gyászos könnyel.

(Nyírvidek, 1926. december 17., 286. szám)

A KÖLTŐ ÉS AZ ASSZONY

Pirosra gyúlt Hajnal ködében
 Jött a költő és jött az Asszony.
 Az oszló éj foszló szövetében
 Láng szót néztek, amely marasszon.
 Láng szót néztek s ha látták volna,
 Visszajöttek volna sorba,
 Előbb az asszony, aztán a Költő...
 De így csak térdre omolva.
 Sírt a Költő és sirt az asszony.
 Térden, csendben, könnyben, imára
 Meghalt a Költő és a Párja.
 S két Lélek most remegve, fájva,
 A megváltást, félve várja.

(Nyírvidék, 1926. december 31., 297. szám)

ÉJFÉL...

Ájult, csöndes, borzalmas órák
 Peregnek, kongnak a harangszón át.
 Az ércnyelvek még egy párszor szólnak
 És jön az éjfél és jön a Holnap.

Jön, jön, már kisért borzalmas réme,
 Mintha hallanám, mintha beszélne:
 „Ne várj, ó ne várj semmi jót tőlem,
 Mert, jaj csak bánat árad belőlem...”

Múlik a tegnap, a ma, a holnap
 És az évkutyák veszve loholnak
 És mind megharap és mind megmérgez,
 Mind szennyet csepegtet a tiszta érhez.

Csend orgiának agybontó réme,
 Mintha borzalmas titkot mesélne,
 Mintha fájdalmas valót titkolna
 (Ha másként volna, ha másként volna...)

És elgondolom, néha, titokban:
 Lehetne ez tán szebben és jobban.
 Elég volt tán a véres verésből
 És az örökös, bús keresésből.

(Ó, ha e titkos órák csöndjében,
 Eljönnél velem, csendesen, szépen,
 Megfognám kezéd és mennénk, mennénk,
 Akkor, – tán akkor – boldogok lennénk.)
(Nyírvidék, 1927. augusztus 7., 178. szám)

LAVOTTA JÁNOS

(Halálának évfordulójára)

Ömlött a dal szenvedő szívéből,
 Egy világ sírt, kacagott vele,
 A nagy koldus ment a Vég fele
 S egy sem maradt ezernyi hívéből.
 Egy sem maradt ezernyi hívéből
 Mire leszállt dicsősége napja,
 S Ő, a világ melegszívű atyja
 Kiesett a lelkek melegéből.

Páris, London, Róma, a nagyvilág
 Becézte a lángszívű magyart
 S Magyarhonban szült sok szép dalát
 A hegedűk ezrei sírták.

Mély basszustól fel az üveghangig
 Úgy futott fel karcsú, fehér ujja,
 Mint márvány, ha ébenen visz útja
 S dala mint szférák zenéje omlik.

A nagyvilág tartotta fiának,
 S ő magyarnak vallotta magát,
 Nem tagadta meg soha hónát,
 Bánata volt a nagy magyar bánat.

S mikor hívta, akitől a lelkét,
 A nagy meleg szívét-lelkét kapta
 Mikor hívta a Mindenség Atyja
 Hazavonszolta meggyötört testét.

Itt halt meg a mádi hegyek alján
 Szemének utolsó villanása,
 A hön vágyott „kopasz”-t még meglátta
 S meghalt. Köztünk csak nagy lelke maradt.

Nagy lelke és száz szebbnél-szebb zsoltár,
 S egy nagy szívnek végső dobbanása,
 Ezer színének örök hatása,
 Ezernyi lélekmozaik oltár.

(Nyírvidék, 1927. augusztus 10., 180. szám)

EMBERSORS

Ezernyi színben,
 Ezernyi gyászban,
 Ezernyi kínban,
 Ezernyi lázban,
 Látom az Embert,
 Látom az Embert,
 Az Istenagyú,
 Beteg, bús Embert...

Káromló sírás
 Nem hat át torkán,
 Csak szíve felé
 Dühöngő orkán,
 Csak szíve felé
 Ember az ember,
 Ha ember bántja,
 Kiálni nem mer.

Mily más a sorsa
 A ritkaagyú,
 Mezőkön bögő
 Űzött baromnak...
 Mert jaj, őt csak az
 Ember bántja,
 De a mi bűnünk Isten is látja.. .

A mi bűnünket Isten is látja,
 A mi szívünket Ember is bántja,
 Isten is látja, Ember is bántja,
 Arcunkat mindég Több vonal
 szántja...

(Nyírvidék, 1927. augusztus 12., 187. szám)

MIRÁKULUM...

Szívem, az egyszerű, piros húsdarab
Hallalihó, hallalihó, hallalihó,
Mely annyit vergődött az élet alatt,
Ma reggelre kelve, ó hallalihó,
Már jó volt s most újra
A régi, bohó...

Bús csodatörténet ó hallalihó,
Bús, furcsa regénybe témának való,
Mert ó hallalihó, mégis furcsa tán
Furcsa bizony hogyha mondom,
Hogy egy szív így megnyugodjon
Hallalihó, hallalihó,
Hogy egy szív így megnyugodjon
Ó hallalihó, ó hallalihó...
Mikor nagyon fáj...
Mikor jaj, úgy fáj...

Csoda történt, szent történet
Ó, ó hallalihó
S jaj, én a csodától félek
Ó, ó hallalihó...

(Nyírvidék, 1927. augusztus 18., 186. szám)

LÁTLAG...

A gyorsan lehúzott
Ablakredőnyön át
Látlak, látlak Téged,
Hallom a beszéded...

Néha, néha fülem
Felfog egy-egy hangot,
Mely elhagyja ajkad
S szemem ott ég rajtad...

A nemrég még nyitott
Csillogó ablakon
Csak vad sötét látszik,
S szemem tüze játszik...

Túl a kapun és túl
Sok sor téglafalon
Be furcsa a bánat...
Be vágyom utánad...

(Nyírvidék, 1927. augusztus 23., 189. szám)

ŐSZ ELŐTT...

Halld! Már fáidnak levele
útrakészül,
már fél és már megremeg az
őszi véstől.
Mikor korona hullámi
összefolynak
alkonyatkor és várják, hogy:
jön a holnap.
Félnek a sárgító szellő
zizzenéstől,
mogyorófa kismókussal
összebékül.
Most örömmel ontja neki
friss gyümölcsét,
úgy is lehullik, mondja az
őszi bölcsesség.

Útjaidon gyermeksereg
ritkán jár most,
szerelmesre szerelmese
ritkán vár most.
A kakukk sem jósol most már
kétszáz évet,
csak épen úgy kettőt-hármat
– hogyha kérded.
Madaraid drága dalos
sokasága,
riadtan sír összebújva
alkony tájba.
Sírva-ríva csipogják el
este-reggel,
Mi lesz, ha jön s gyorsan elfut
a szeptember?

„Csönd! Mordul fel most az erdő
vén szelleme,
Madár, mókus, őznek lesz jó
meleg helye.
Mindnek lesz jó vetett ágya
a fák ölén,
gondoskodj te csak magadról
Költő öcsém!”

(Nyírvidék, 1927. augusztus 25., 191. szám)

RÉGI VERS

Csak királynak járó
szolgaköszönésem
gőgös, emelt fővel
dacosan fogadja
s bár szorongva várok
egy elfutó mosolyt
arcát egy rút kobold
gőgösre fagyasztja...

Holnap váró órák
furcsa, könnyes sora
egy-egy szép emléket
– mint nekem emléked –
nem hoz vissza soha?
Ám jó! De én fejem
többé meg nem hajtom,
még akkor is gőgös,
kemény lesz az arcom,
mikor lezuhanok
a tűzpokol aljú
sötét Halálparton...

(Nyírvidek, 1927. szeptember 2., 198. szám)

RÉGI VERS...

*(Akkor lehet akárki is vitéz,
Mikor hite s már mindene romban...
Ady.)*

És én ott kísértek álmaid fölött
s szívem az örök, konok lázadó
úgy remeg Érted, mint halálhozó
szellőtől féltő gyermekét féltő
száműzött anya, kinek egyetlen
furcsa vigasza, hogy gyermeke,
– a fájdalmas áldás –

(bár rég elűzte s még fáj a fájás)
él, csak hogy él...
s az éj mesél furcsa mesét,
én nem hallom, csak a zsongó
furcsa hangot, mint a lantot,
melyen lelkek húrján
lelkek ujjá játszik...

(Nyírvidek, 1927. szeptember 10., 204. szám)

AZ ŐSZ DICSŐSÉGÉRE

Ha Petőfi szeptembervégről írt
 Glóriával aranyozott dalát
 Beethoveni zene díszítené
 És e ragyogó, szép sorok elé
 Tintoretto festett volna szívet
 Igazat és magasztosan hívet:
 Mint Messiást várna a nagyvilág
 Hogy elfelejtve száz élethibát
 Csak Téged áldjon s dicsérjen, ó Ősz

Akkor tán a konok, hideg szívek
 Megnőnének, hogy bennük a jószág,
 (Drága, aranyhullámzású strófák)
 Zengő visszhanggal verhessen vissza
 S a lélek, a drága, szent, a tiszta,
 Ott tükrözne a hű tolmács útján:
 A szem rejtett, drága szögletében,
 Hol elbújt a hőszín és az ében
 S honnan ki a gyász s boldogság fut tán...
(Nyírvidék, 1927. szeptember 15., 208. szám)

ŐSZI FELEDÉS

Ha találsz még virágot
 Le ne tépd, jaj le ne tépd,
 Környékét is óvva véd,
 Kerted útját félve lépd.

Gyöngye fűszál derekát
 Ne roppantsa lábad el
 S ha a madár énekel
 Hallgasd könnyes szemekkel.
 Búzavirág, pipacsot
 Ami van meg a mezőn

Simítsd félve kérdezőn,
 S úgy járj ott mint temetőn.

Minden sárgult levelet
 Sirass el bús csendesesen
 Szeretettel kedvesen
 S nem tettett szentesen...

Ha elfeledsz őszt, nyarat
 Virágot, napsugarat
 Búzavirágos mezőt:
 Szőjj a múltra szemfedőt.

(Nyírvidék, 1927. szeptember 16., 209. szám)

MOST BÁNTSATOK!...

Sorsom szegény ember sorsa.
Nincsen sava, nincsen borsa.
Nem fűszeres és nem édes
És a keze jaj be érdes.
Hogyha néha megsimogat
Véres csikókat osztogat,
Arcomra és homlokomra
Barázdát szív véres szomja.

Mégis, mégis: jó így élni,
Semmiségekről beszélni,
Hangtalanul sírni, fájni,
Örökké Canossát járni
Ha néha megroskad lábam,
Keserű íz fut el számban,
Fejem kacagva megrázom
S tovább égek, tovább fázom.

Ha aztán egyszer megunom,
Jerikó kürtjét megfúvom
S a reményfalak rámdőlnek.
Furcsa pozdorjává törnek.
A rom alól kikacagok:
Gyertek emberek! Itt vagyok!
Ily csúnyán még nem láttatok!
Most bántsatok! Most bántsatok!...

(Nyírvidék, 1927. szeptember 20., 212. szám)

ESTI NAP ÉNEK

Leszálló nap aransugára
 Osonva tűnt a hegy mögé
 Leszállt a völgyek közé
 Aranyos, kies lakásba...

Lázás agyam, vérem, szívem,
 Ostorozott testem híven
 Ledobban arcod elé:
 Áldva és csókolva,
 Mint Istent hódolva...

És én várom felkelését
 Dallal, üdvözléssel, vágyva,
 Esdve, könyörgőn imázva
 Sápadt újra ébredését.
 Ébenből feltörő arany!
 Napsugár! Jöjj, hisz úgy várlak!

Leszálló nap aransugara
 Osonva tűnt a hegy mögé,
 Leszállt a völgyek közé,
 Aranyos, kies lakába...

(Nyírvidék, 1927. szeptember 22., 214. szám)

MINDSZENT-ESTI IMPRESSIÓ

Sírok közt síró asszonyok.
 Pislákoló kis színes gyertyák:
 A viaszvirág és krizantém
 Dermesztő szaga szívemen ver át...

Pislákoló kis szenes gyertyák:
 Sorsotok – jaj – azoknak sorsa,
 Kik ott fekszenek alattatok
 Feszesen zárt csontlábbal, sorba...

...S egyik vagytok sorsunkkal is.
 Akik – mint Ti – még kissé élünk,
 Csak míg Ti enyhe, békélt lánggal:
 Mi perzselő, kín-tűzzel égünk...

(Nyírvidék, 1927. november 3., 249. szám)

KOSSUTH LAJOS

Legendás időknek
Legendás alakja
Eléd borulunk ma,
Bús imát keverünk
Rád nézünk – ha merünk,
Te is nézz arcunkba.

Te is nézz arcunkba
És akkor meglátod;
Szemünkben ég képed,
Mikor földig hajtvá
Magyarul – bús arcunk
Meghajlunk Előtted.

Meghajlunk Előtted
Úzött, nemes tested
Ércbevett másánál,
S nézünk sóvár szemmel:
Vajha hideg ércből
Élő testté válnál.

Hideg ércből vajha
Élő testté válnál
S megfognád a zászlót,
És hallatnád szavad
Idegennek ártót,
Magyarokat áldót.

Szerelmedet: a Hont
Idegen hiénák
Gyilkos foga tépi,

Apánk! Kossuth Lajos!
A cenki granicot
Oláh bocskor lépi.

Apánk! Kossuth Lajos!
A zborói hárssort
Cseh dudások járnak,
Temesvárt a magyart
Zengő magyar szóért
Börtönsírba zárják.

Apánk! Kossuth Lajos!
Tudjuk a mi bűnünk,
A mi véres vétkünk,
Mégis: kérve kérünk:
Isten trónusánál
Könyörögj miértünk.

Könyörögj Istenhez,
Hogy a Te lelkedet
Ültesse el belénk,
Apánk! Kossuth Lajos!
Akkor a kék égre
Festjük e Hon nevét.

* * *

Legendás időknek
Legendás alakja
Eléd borulunk ma,
Bús imát keverünk,
Rád nézünk – ha merünk,
Te is nézz arcunkba.

(Nyírvidék, 1927. november 6., 252. szám)

ADY ENDRE

(Születésének 50-ik évfordulójára.)

Érmindszenten Ady Lőrinc
Ősi kúriája táján
Vigan vannak a vendégek:
Új sarj nőtt a család fáján.
Új sarj nőtt a család fáján:
Megjött a kis Bandi gyerek,
Ady Lőrincz pohárt emel:
„Egészségére emberek”.

A vendégek koccintanak
Majd az asztaltól felkelnek
S bemennek az ágyasházba:
Milyen hát a Bandi gyermek?
Adyné nemzetes asszony
Nagyboldogan szégyenkezik,
Mint leveszi a pólyáról
Simogató, halvány kezit.

„No nézd, milyen szép kis gyerek
Arca mint a piros alma
A haja is milyen szép, dús,
Szeme milyen dióbarna”.
Így az egyik, úgy a másik
Igaz szívvel dicsérgetik,
Csak az anya szíve szorong:
Fél, hogy fiát szemmel verik.

Hát oszt mi lesz a fiúból?
Kérdik az új apát egyre,
Ady Lőrinc jót mosolyog:
„Még nem szólt, mihez vón kedve.
Ha kisül, hogy a pantallót
Nem az ő számára varrták:
Ady vér az! Föld embere!
Mégfogja az eke szarvát!”

Bent a fehér ágyasházban
 Ady Lőrinc felesége
 Meg-megretten s könnyesen néz
 Szerelmetes gyermekére:
 Az anyaszív drága húrján
 A Sors gyászdalát pengeti...
 – Adyné, a szép, bús anya,
 Fiát félve melengeti.

* * *

Ady Lőrinc kúriáján
 Sürg-forog a konyha népe,
 Útra kél a Bandi fiú
 Sok minden jó kell ebédre.
 Édesanya könnyét fojtva
 Rakja el az útra valót,
 (Tán tudja: most szabadítja
 Útra az „Utolsó Hajó”-t...)

Még egy utolsó marasztás,
 (Bár tudják-meddő kísérlet)
 S elindult a Bandi fiú:
 Ott kint már várta az élet...
 Százszor és százszor nyílt dalra
 Ihletett próféta szája
 Dalolt jajjal, furcsa dallal
 Néha göggel, néha fájva . . .

Mindenki-bánatát sírta
 Megkönnyezett minden nótát,
 Szíve vérével írt meg egy
 Életútnál hosszabb kótát.
 Hadvezér volt és próféta:
 Züllt hadát új útra vitte
 S egy nemzetet tanított meg
 Magában bízó új hitre.

... S jött a Végzet, jött az Asszony
 Léda gyilkos, polipkarja...

Ez is elmúlt... Már nem várta
Csak a múlt tarolt avarja
Előre már nem bírt menni
És hátra „jaj nem mehetett”
Ott csak üszkös hidat látott
Mit dalával felégetett...

Párist vágyta, Párist várta
De már keserű volt szája.
Jaj! Mert „nagyon megróstálta
A gyilkos Idő rostája”...
S mikor már nem tudott szépen,
„Igaz, nagy szívvel szavalni,”
Otthagya Párist, a „Bakonyt”
S hazajött „furcsán meghalni”...
(Nyírvidék, 1927. november 22., 265. szám)

SÍRBA VISZEM AJKAD TITKÁT...

Mosolygásod
balzsam, mely a május testét
Halotti álmából életre hívja,
Szemed tüze napfény, mely sötét estét
Ragyogó fényével futásra bírja.

Lábad nyoma áldás, mely a vetett magot
Egyetlen szent éjjel bimbóba hajtja,
Kezed simítása a vérrel írt lapot
Zsolozsmásan zsongó dallá avatja.

Szívedben a jóság dús királya trónol
Lelkedet a jótett vágya tölti be,
Arcod, mely még tiszta a tisztátlan csóktól,
Megnyugtató, mint egy ünnepi mise.

Hajad, mint nárdus, mely illatfelhőt takart
Krisztus teste fölé, Betlehembe lenn,
A szád? Ó a szádról csak egyszer írok majd.
Vagy tán a szád titkát a sírba viszem.

(Nyírvidék, 1928. december 16., 286. szám)

MEMENTÓ

Rángó Lázár ajkam, ha átokra nyílna,
Canossatört lábam, ha tipróvá válna,
Lázás szemem, hogyha átkos könnyet sírna,
Viharos vérem, ha bosszút muzsikálna:

Ajkamat feltépném, hogy elcsendesedjen,
Lábamat kitörném, hogy roskadjak térdre,
Szemem kiszűrnám, hogy tüze szenesedjen,
Vérem kiöntném a fagyos, kemény földre.

Mert jaj, ma az én szám csak áldásra nyílhat,
Mert ma az én lábam csak templomba léphet,
Az én szemem ma csak békélt könnyet sírhat,
Vérem is csak imás ütemre zenélhet.

Mert ó lelkem, szívem, mi most ünnepelünk.
Ünnepeljük azt, ki egyszer réges-régen
Bíborszínbe vont a vágyó, szent éjeink
S együtt sírt velünk a bús álommesékben.

Csend avassa szentté a felszökő zsoldárt,
A vérszín bimbó most fehér szirmot hajtson,
Mert most látom arcát, az örökös Oltárt,
Emléktemplomköre mint fejem lehajtom.

(Nyírvidék, 1928. december 8., 280. szám)

HÁBORÚS KARÁCSONYI ÉNEK

Békességes ódát szeretnék ma írni
Karácsonyi zsoltárt
Hogy állítsak oltárt
Annak, aki olyan istenien tudta
A kereszt fájalmát az Emberért bírni.

Békességes ódát szeretnék ma írni
Emberien szépet,
Amely minden népet
Egy akolhoz vinne, egy pásztor nyájába,
S mely az eltévedtet vissza tudná hívni.

Békességes ódát mégsem zeng a szívem,
Pedig a karácsony
Már benéz a rácson,
Amely elrejti a véres magyar könnyet
És a békés műzsám ma nem jön el híven.

A hó szavát lesem, mint hullik a rögre
Hogy tán imát susog,
De csak ostor suhog
És jaj, mást is hallok, rémesebbet annál:
A Kárpátok alján ágyú szól dörögve.

(Nyirvidék, 1928. december 25., 293. szám)

Aki még emlékszik a „Nyírvidék” születésére.

A magyar szabadságharctól a „Nyírvidék” első számáig

Elindultam, hogy felkeressek egyet azokból az emberekből, akik emlékeznek a Nyírvidék születésére. Nehéz munkára vállalkoztam. Nagy idő ötven esztendő. Két emberöltő. Nagyon sok hatvan-hetven éves ember él Nyíregyházán, de mit tudhatnak mondani ezek az öregek, akik ötven esztendővel ezelőtt a Nyírvidék születésének idejében tíz-húsz esztendővel szemmel nézték a kialakulófélben levő intellektuális irányzatot. Olyan emberre volt szükségem, aki már érett férfikorban érte meg a Nyírvidék első évfolyam első számának idejét: olyan emberre, aki emlékezett azokra az időkre, amikor a mai hatalmas paloták helyén apró zsup-, vagy legjobb esetben nádfedelű házikók dűledeztek. Mert hol voltunk ötven esztendővel ezelőtt és hol vagyunk ma?

Ezernyolcszázhetvennyolcban a jelenlegi pénzügyi palota helyén a kezdetleges bódékban lakó sziksóseprők hajnali három órakor már az utcán voltak négy méter hosszú nyelű fűzfaseprőikkel, hogy halomra seperjék a mai Károlyi- és Dessewffy-tér dúsan termő sziksóját.

Ezernyolcszázhetvennyolcban a mai rendőrségi palota helyén a környék cigánygyerekei élvezték a strand áldásait a penészes, nyúlós pocsolyákban, amely az egész Bujtost elborította.

Ezernyolcszázhetvennyolcban a mai nagyvárosi relációban is szép utcáinknak még a leghalványabb körvonalai sem voltak megrajzolva.

Ezernyolcszázhetvennyolcban.

Ötven év előtt...

Ötven évvel ezelőtt...

Hol lehet egy olyan ember, aki beszélni tud nekem ezekről az időkről, aki együtt élte le férfikorának legszebb és leghanyatlóbb esztendejeit a várossal együtt fejlődő Nyírvidékkel?

Végre Vertse K. Andor úr, a »Nyírvidék« felelős szerkesztője, felhívta figyelmemet Pintér Istvánra, a Városi Temetkezési Intézet megalakítójára.

Az öregúr ezernyolcszáznegyvenben született, tehát az idén tölti be nyolcvanhetedik életévét. A beszélgetés kissé nehezen indul, mert Pintér István erősen nagyot halló. Kis idő múlva sikerül megtalálnom a megfelelő erősségű hangot, amellyel sikerült a diskurálást gördülékennyé tenni:

»A Nyírvidék alakulásának esztendejében, – kezdi elbeszélését az öregúr – egy házban volt az üzletem a Jóba nyomdával. Rajtunk kívül még Varga István kárpitos mester műhelye volt az épületben. Az a nádfedeles apró házikó a mai Luther-utcai üzletem helyén állt. Nagyon más volt még akkor a Luther-utca! A két oldalon szórványos rendetlenségben elszórt házak mindegyike náddal volt fedve. A Kállai-utcai rész eleje teljesen kiépítetlenül állt, a Luther-utca felső szakaszának nyoma sem volt. A város minden részében a legteljesebb elhanyagoltság, a legnagyobb szervezetlenség uralkodott. Senkinek sem jutott eszébe, hogy valamit lehetne, valamit kellene csinálni a város szépítése érdekében.

De ha igazságosak akarunk maradni, meg kell állapítanunk, hogy nem is voltak alkalmasak azok az idők a városfejlesztési propagandák intenzívebbé tételére. Az ország nagyon szegény volt, a vármegyék még szegényebbek, ami pedig a városokat illeti, azok még ennél a két koldusnál is koldusabbak voltak. Budapest, Szeged, Kecskemét, Debrecen már akkor is nagyobb városok voltak ugyan, de ezeken a helyeken is megállt abban az időben a fejlődés. Azt lehet mondani, hogy Nyíregyháza az ország fejlődésének egyik leglefelétendőbb szakában élte csecsemőkorát. A meghamisíthatatlan természeti törvények következményének tudható be, hogy a legyöngült anya keblén táplálkozó gyermek, az ország mostoha viszonyait sínylő Nyíregyháza város a rosszul táplálkozásból fakadó gyengesége miatt nem volt képes bekapcsolódni a szomszédos és távolabbi vármegyék későbbi fejlődési periódusába.

Fájó szívvel látták a Nyíregyháza sorsán aggódó őslakók, hogy minden a város érdekében történő megmozdulásuk sikertelen marad, ha ezek a megmozdulások néha forradalmi jelleget öltöttek is.

Budapesten azt mondták az illetékes helyeken, hogy miért nem igyekeznek intenzívebbé tenni a földművelést, miért nem térnek vissza a nagyközség formájára. Azt a tanácsot adták

a nyíregyházi deputációknak, hogy okosabban tennék, ha a folytonos minisztériumokban való kilincselés helyett inkább azon igyekeznének, hogy a megye fővárosát, Nagykállót támogassák és ha majd az megerősödik, igyekezzenek annak segítségével talpra állni.

A nyíregyháziak nem elégedtek meg ezekkel a válaszokkal, mindig újabb és újabb módját keresték a sárból való kiemelkedetésnek, de ez nagyon sokáig nem sikerült. A székhely: Nagykálló volt a »lieblich« és Nyíregyházával senki sem törődött a városunk sorsán busuló nyíregyháziakon kívül.

A közlekedési viszonyok a lehető legkezdetlegesebbek voltak.

A nyíregyházi kereskedők egy évben egyszer mentek Budapestre, hogy az egész évi szükségletet fedező raktárt beszerezzék. Ha elgondoljuk, hogy ez a pesti út két hétig tartó sáros úton való kocsikázást jelentett ötven esztendővel ezelőtt, még ezt a ritkán történő utazást is elég sűrűnek találjuk.

Nyíregyháza nagyon sokat szenvedett a szomorú emlékű szabadságharcot követő orosz invázió következtében. A félvad oroszok, amellett, hogy hosszú ideig ráfeküdtek a város kulturáltságára, még egy borzalmas betegséget is hoztak magukkal Ázsiából: a szörnyűemlékű ázsiai kolerát. Ez a gyilkos betegség sehol nem szedett annyi áldozatot, mint a Szabolcs, Szatmár, Zemplén megyékben. Nyíregyházán minden napra jutott tíz-húsz temetés. Egyes családok nyomtalanul elpusztultak, mások pedig tajtékozó lovakkal vont szekeren menekültek a könyörtelen kolera elől, míg az vagy utolérte őket, vagy pedig az addig vészmentes megyék határán bunkósbottal agyon nem verték őket a betegség behurcolásától féltő megyebeliek.

Hogy a későbbi idők eseményeit megértethessem, el kell mondanom némely dolgokat az orosz invázió idejéből is.

A szabadságharc éveiben én már nyolc éves gyerek voltam és részben saját emlékezetem, de főként szüleim gyakori elbeszélése segítségével meg tudom állapítani, hogy a szabadságharc csapásai egyetlen várost sem sújtottak olyan szörnyen, mint ép Nyíregyházát, mert sehol nem pusztított úgy az ázsiai kolera, mint itt, aminek az a főoka, hogy Nyíregyházán és környékén állomásozott az egyetlen ázsiai hadosztály. Ázsiában ennek a hadosztálynak elindulásakor dühöngött legjobban az ázsiai kolera, amit friss csírával hoztak át Magyarországra. A megszálló orosz hadsereg többi része európai hadosztályokból rekrutálódott. Nyíregyházán a megszálló csapatokban csak a tiszték egyrésze volt európai. A barbár hadosztály

parancsnoka egy főherceg-tábornok volt, az orosz cár unokafivére. A magasrangú katonatiszt az én édesapám Kossuth-utca 36. szám alatti házában volt megszállva. Minden tekintetben előzékenyen viselkedett a házbeliekkel szemben a főherceg, de nagyon félt a mérgezéstől. Senkitől sem fogadott el semmi enivalót. Pár hétig kibírta a két vad szakácsának ehetetlen kosztját, de egy reggel bejelentette magát édesapáméknál s valósággal könyörgött, hogy adjunk neki kosztot. Anyám nem szívesen tett eleget a főherceg kérésének, de aztán elfogadta a »megtisztelő« megbízást s így történt, hogy a főherceg nyíregyházi tartózkodása alatt négy hétig nálunk volt ellátáson.

Távozásakor könnyes szemekkel köszönte meg anyámnak a »feledhetetlen ízű« magyaros kosztot és megígérte, hogy ha legközelebb Nyíregyházára jön, ismét nálunk száll meg. Természetesen udvariasan tudomásul vettük ezt az ígéretet, de magunkban azt gondoltuk, hogy: »akkor lássunk, amikor a hátunk közepét.«

Az oroszok kivonulását követő osztrák kamarilla érájának dermedt, tespedt levegője nem volt alkalmas Nyíregyháza fejlesztésére. Semmi élet nem volt a városban, mindenki el volt foglalva saját bajával, mindenki félt. Egyik ember önmagát, a másik a fiát, harmadik a vejét féltette. Mindenkinek volt valami félteni valója. Kufstein, Josephstadt és a többi osztrák börtönök valósággal nyeltek áldozataikat. Szabolcsból is nagyon sok foglyot vittek ezekbe a sorvasztó levegőjű kínzókamrákba, hogy vagy soha, vagy öt-tíz év múlva megőszülve, megrokkanva lássák meg szülővárosukat.

Ezernyolcszázhatvanhét után, a kiegyezést követő időkben kissé fölengedett ez a fagyos feszültség. Nyíregyházán is ekkor kezdődött valamelyes társadalmi élet. Lassan megkezdődött az építkezés is, de a ma fennálló középületeknek még nyoma sem volt. Egyedül az evangélikus templom állt a mai helyén és a mai nagyságában. A római katolikus templom a Kossuth-szobor helyén állt, a görögkatolikus és a református templomok és iskolák kis házikókban székeltek. A római katolikusok lelkipásztora Perger János plébános, későbbi kassai püspök volt. A görögkatolikusok lelkésze Répássy Miklós, a reformátusoké Kovács István, az evangélikusoké Farbaky Pál volt.

A kiegyezést követő tizenegy esztendőt még mindig a legteljesebb bizonytalanság jellemezte. Az egész országban nem volt egy olyan vidéki város Szegedet és Miskolcot is beleértve, amelyikben két lapnál több lett volna.

Nyíregyháza város párezernyi lakosa közül talán egy-kettőnek jutott csak eszébe, hogy jó volna egy politikai lap, amely a nagyon is felszínre kíváncozó városfejlesztési problémákat megvitassa.

Ezekben az időkben alakult meg Nyíregyházán az első nagyobb könyvnyomda, Jóba Elek vezetése alatt.

Ezernyolcszázhetvennyolc telének egy ködös-havas délutánján egy kis lelkes társaság gyűlt össze a Jóba Elek lakásán, és azon a délutánon megszületett a Nyírvidék megindításának a gondolata.

Egy hónap múlva a város lakosságának legteljesebb közönytől kísérve rohantak végig egy reggel a rikkancsok az utcán a Nyírvidék első évfolyamának első számával.

Pár hónapig senki sem törődött a Nyírvidékkel. A következő év tavaszán Jóba Elek dörgedelmes vezércikksorozatot indított a minisztériumok ellen, aminek mégis lett az a következménye, hogy még abban az évben megkezdtek egy középület építését.

Ekkor már komolyan kezdték kezelni a Nyírvidéket még azok a legkonzervatívabbak is, akik nagyon korainak tartották a Nyíregyházán szerkesztendő újság gondolatát. Egy év múlva nélkülözhetetlenné vált a Nyírvidék.

Hét évvel a megalakulása után csaknem végzetessé válható katasztrófa érte a Nyírvidék nyomdáját. Ezernyolcszáznyolcvanöt december 14-én este 10 óra körül kigyulladt a szomszédos kárpitós műhely és pár pillanat múlva az egész épület lángokban állott. A nyomda porrá égett, egyetlen betűt sem sikerült megmenteni. Az óriási kár csak egy kis részben térült meg a biztosítás révén, s az alig pár éves vállalat csak nagyon lehezen küzdhetette fel magát arra az anyagi bázisra, amelyen a katasztrófa előtt volt.

A becsületes, kitartó küzdelem végre hosszú esztendőök után meghozta a gyümölcsét és huszonöt évvel ezelőtt, a huszonöt esztendőös jubileum alkalmával már egy szépen kifejlődött újságon gyönyörködhetek a jubileum vendégei.

* * *

Itt említek meg egy, az akkori közlekedési viszonyokat nagyon jól jellemző eseményt. A nyomdát elpusztító tűz alkalmával, Vargha kárpitós, kinek szintén elpusztult a műhelye, magával hozta hatalmas uszkár kutyáját. A kutya megijedt az egetverő lángoktól és rémült szüköléssel neki iramodott a Luther-utca másik oldalának. Az utcatesten méteres sár feküdt s azzal kellett

a szegény állatnak megbírkóznia. Valósággal úszott a sárban, de talán sikerült volna átjutnia a másik oldalra, ha a két órás útján beálló fagy utol nem éri. A szerencsétlen állatot másnap reggel sárbafagyva találták meg a járókelők.

* * *

Pintér István könnyes szemekkel emlékezett vissza Jóba Elekhez fűződött jóbarátságára.

Nem győz eleget beszélni annak puritán egyéniségéről s arról a példátlan felülemelkedettségről, ami előfeltétele volt annak, hogy ötven esztendővel ezelőtt, – mikor még alig pár százalék írt-olvasott Nyíregyháza őslakosai közül –, valaki politikai lapot indítson.

Nagyrészen a »Nyírvidék« elvitázhatatlan érdeme az, hogy Nyíregyháza lakosságának 67 százaléka a kilencvenes években írni-olvasni tudott.

Vértess József

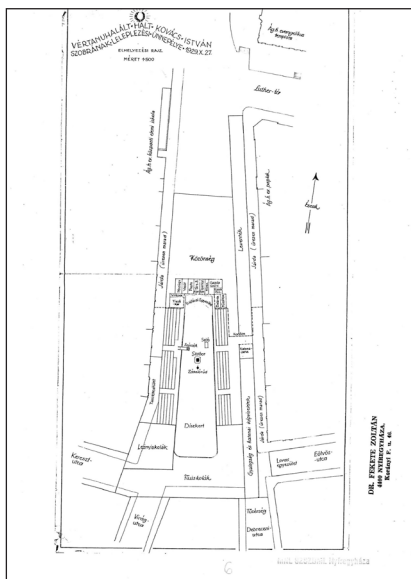
(Nyírvidék, 1929. január 1., 1. szám, 12–13. o.)

Kovács István főhadnagy

**Kovács István síremléke
az 1930-as években**

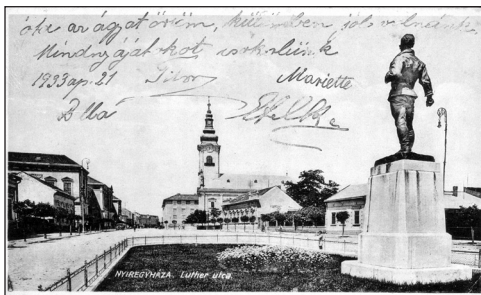
**Helyszínrajz Kovács István
szoboravatásáról**

**Kovács István szobra
a Luther téren**

Szakall Kálmán ezredes

Kovács István szobra képeslapon

Szakall Miklós de felesége Szabó Ilona gyermekeiből Szabó Elemérrel Szakall Róza, Teréznel Szabó Elemérrel gyermekeiből de unokáikkal, Szabó Kálmán István Szakall Márta gyermekeivel, Fehér Pálmal Szakall Borbála, Teréznel Fehér Miklós, gyermekeikkel és unokáikkal, Szakall Teréz de felesége Szabó Margit gyermekeikkel, dr. Szakall István és felesége Horváth Olga gyermekeikkel egy a maguk, mint a kiterjedt rokonság nevében igaz felelősséggel jelentik, hogy a magyar nemzetnek kétszázötven évvel ezelőtti születésnapjának és rokon

losonczi Szakall Kálmán
IX. vezérkari ezredes,

a Lipótvárosi lovagiassele, a III. oszt. Vaskorona, a III. oszt. hat. 4. kereszt. az ezüst de bronz k. 4. érem jutalmányi hadiféltámszáj, a II. oszt. német Vaskorona a Bajcs Katonai Erdemrend és az I. hercegségének alb. alb. tulajdonosa

I. hó 22-én déli 1 órakor rövid szertartás után 64 éves korában, Földi maradványait I. hó 24-én délután 10 órakor az órái rel templomból auls búcsuztatás után a Magyarországi Magyarok délután 3 órakor Rimaszombatban Andrássy-út 17. szám alól fogják a csatált sírterületre örök nyugalmára helyezni.

Emlékérett szertartással értesítik.

Bejegyzés: 1933. évi.

Szakall Kálmán gyászjelentése

Szakall Kálmán rimaszombati sírja

KRASZNAY ANDRÁS EMLÉKIRATAI

Előszó

A családtörténetek sosem érnek véget: ha el is készül egy-egy mű, az addigi kutatási eredményeket lehet összegezni, az olvasók elé tárni – és minden kezdődik előlről; így adva újabb publikálási lehetőségeket a kutatóknak.

Így van ez a Krasznay-család esetében is: 2010-ben Krasznay (III.) Lászlóval utaztam vonaton Budapestről Nyíregyházára, ükapja, Krasznay Péter naplói 2. kötetének bemutatójára. Előzetesen már évekkorábban ismertük egymást a kemecsei helytörténeti konferenciák révén, amelyek szervezésébe éveken át besegítettem – felvéve a kapcsolatot azokkal a nemesi családokkal, amelyek egykoron a település földesurai, birtokosai voltak, de az élet és az 1945 utáni politikai változások messzire űzték őket a szeretett szülőföldről.

Az úton sok mindenről beszélünk, volt rá elég időnk, nem győztem hálálkodni a Gondviselésnek, hogy egy újabb mérföldkőhöz értünk, sok évtized várakozás, majd pedig gondos kutatómunka, előkészítés után végre megjelent a kortörténetileg is fontos forrásmű, a „Krasznay-napló” befejező része. Ennek tudatában – nyugodt mosollyal – közölte velem Krasznay László, hogy „Ez még semmi! Bandi bátyám emlékiratai is a család birtokában vannak, az még nincs kiadva...” Meglepődtem ezen a kijelentésen és faggatni kezdtem, hogy mit is kell tudni nagybátyja, Krasznay András (1911–1997) memoárjáról.

Elmondta, hogy a családi tradíciót követve ő is katonatiszt lett, megjárta a keleti frontot, ahol súlyosan megsebesült, hosszas lábadozás után visszatért, majd pedig nyugati

hadifogságban fejezte be a háborút. Hazajött, de az új rendszerben a katonai pályafutása derékba tört. Nagy nehezen sikerült új életet kezdenie a „civil” világban. Élete végéig megmaradt lelke mélyén katonának, többek közt a szépen nyírt, „huszáros” bajusza is erre utalt, és nyugdíjba vonulása után kezdett mélyebben foglalkozni a családjá történetével, készíteni feljegyzéseket, családfákat, kutatni levéltárakban és ekkor kezdett nagy levelezésekbe is, begyűjtve minden fontos adatot a Krasznayokról.

Hogy ez mennyire így volt, nyomon követhető az általa olvasott könyveken, újságcikkeken, a televízióban levetített műsorokon keresztül. A kádári „enyhülés” eredményeként az 1970-es évektől a második világháborús történések bemutatása kezdett közelíteni a realitáshoz – ebben úttörő szerepe volt mindenekelőtt Nemeskürty Istvánnak és Sára Sándornak –, saját maga becsülete tisztázását is láthatta ebben a folyamatban.

Van valami sorsszerű abban, ahogy az ifjú Krasznay András a nagyapja ölében ül a kemecsei kúria tornácán. Annak a nagyapjának az ölében, aki évtizedek óta naponta írta naplóját, feljegyezve az utókornak az általa említésre méltó dolgokat.

Évtizedekkel később Krasznay András százados a Szovjetunióban súlyos lövést kap, majdnem csodával határos módon találnak rá a visszavonuló magyar katonák.

Krasznay Andrásnak életben kellett maradnia, mert ez volt a sorsa.

Életben kellett maradnia, mert 1945 után vele együtt az egykori horthysta tiszteknek és katonáknak olyan megbélyegzést, társadalmi elítélést kellett elszenvedniük, amelyet naponta megtapasztaltak és ezt mégis emelt fővel – a „ha megdobnak kövel, dobd vissza kenyérrel”-elv alapján – erkölcsi győztesként „túrték”. Az már a dolog pikantériája, hogy az ún. rendszerváltoztatás során a valódi erkölcsi jóvátétel, a rehabilitáció és az előléptetés elmaradt...

Életben kellett maradnia azért is, mert az ő feladata az volt, hogy folytassa nagyapja megkezdett munkáját és tovább írja családjá történetét.

Jelen munka tehát nem kevesebb feladatra vállalkozott, hogy Krasznay András visszaemlékezéseit közkinccsé téve bepilanthassunk egy olyan familia életébe, amelyen „átlépett a történelem”.

Nem illik eljátszani a gondolattal, hogy „mi lett volna, ha...”, de ha belegondolunk abba, hogy milyen ígéretes karrier előtt állt Krasznay a vívásban – megemlíti azokat a sporttársakat, akik később olimpiai- és világbajnokok (!) lettek – ki tudja, ha nem szól közbe a háború és a politika, talán az ő nevét is a dicsőségtáblákon olvashatnánk. Ezért csak abban bízhatunk, hogy a több évi előkészítő munka után, összefogás eredményeként a visszaemlékezései közrebocsátásával odafentről helyeslően bólogat, megpöndri gondosan ápolt bajuszát és ezt mondja: „Ez jó multság, férfi munka volt!”

Köszönet Krasznay András leányának, Ujj Viktorné Krasznay Eszternek a rendelkezésünkre bocsátott fényképekért és dokumentumokért, Krasznay (III.) Lászlónak a kézirat átengedéseért, Krasznay Zsigmondnak, Krasznay András unokájának, hogy lelkesen szervezte-egyengette az előkészítő munkát az általa küldött adatokkal, dokumentumokkal, néhai Petik Rezső sátoraljaújhelyi helytörténésznek, hogy előzetesen már előkészítette a szöveget a későbbi kiadáshoz, a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár igazgatónőjének, Kujbusné Dr. Mecsei Éva PhD-nak, hogy önzetlen segítségével sikerült újabb adatokkal kiegészíteni a kéziratot a levéltárban őrzött Krasznay-iratokból és Czupár Csaba kollégámnak az iratok digitalizálásáért.

A Petik Rezső által legépelt, szerkesztett szövegen csak annyi változtatás történt, ami az esetleges információhiányból adódhatott, ill. lábjegyzetekkel ellátva a kéziratban megemlített számtalan személy adataival egészítettük ki a könnyebb eligazodásért.

Komiszár Dénes

Bevezetés

Krasznay András idős nyugdíjas tisztviselőt, volt ludovikás honvéd századost régen ismerem, tisztelem. Köztisztviselőként örvend a városban. Közelebb akkor kerültem hozzá, amikor nemrég együtt voltunk a sátoraljaújhelyi kórház szemészetén néhány napig. A szomszéd szobában feküdt, néhányszor hosszasan elbeszélgettünk, sok érdekeset mondott hosszú életéről.

Nemesi származású. Őseit egészen a XVI. századig, pontosabban 1573-ig tudja visszavezetni. Nyíregyházán született 1911-ben.¹ Édesapja törvényszéki bíró, majd nyugdíjazása után ügyvéd volt, édesanyja nagykállói származású. Hatan voltak testvérek.

Elvégezte a Ludovika Akadémiát, gyalogos századosként megjárta az orosz frontot, meg is sebesült. Nyugaton került hadifogságba. A háború után, mint „nyugatos”, nehezen kapott munkát, tisztviselőként ment nyugdíjba 1972-ben. Kétszer nősült. Első felesége 1978-ban, a második 1995-ben hunyt el. Első feleségétől két gyermeke született. Fia fiatalon

1 „1911. év szeptember hó 1-én Sándor fiamat neje, Szikszay Ilona egy egészséges fiúgyermekkel örvendeztette meg, akit mindketten örömmel fogadtak, bár egész váratlanul jött, amennyiben az előtte lévő legkisebb, Ilonka leányuk már 8 éves elmúlt. Így abban a reményben ringatták magukat, hogy már többre nem lehet kilátás. Na dehát ha már megvan, és szerencsére életerős, egészségesnek látszik, hát elhalasztották a keresztelését ugyanazon hó 23-ra, amidőn az anya már a gyermekágyból teljesen felépülve részt vehetett a keresztelésen, amelyre keresztszülőkül dr. Krasznay Gábor kisújszállási közjegyzőt és nejét, zsarolyáni Márton Irmát hívták meg, akik is egyetlen Irma nevű leányukkal meg is jelentek, és vejem, Szikszay Pállal és nejevel, mint nagyszülőkkel, Erzsi leányommal, Márta és Sanyi gyermekeivel, Mikecz Miklós orvossal és Mikecz Erzsivel, az anyja unokahúgával kedélyesen elmulattunk, a keresztelői díszében. Reá következő napon pedig Sándor fiam, a keresztszülék, Erzsi lányom és Borbély Sándor unokaöcsém fiával és Aranka nevű leányával hozzám jöttek ki, és itt töltöttünk egy víg napot az újszülött Krasznay Andrásnak boldog jövőjéért üritvén poharainkat. Kívánva neki, hogy amennyiben az első Krasznay Andrásnak, kinek létezéséről egy 1461-ről szóló okmány tesz bizonyosságot, családunk tagjai közül egy sem emelkedett a középszerűség határain felül, legyen ő az első, aki bármely pályán oly előmenetelnek örvendhessen, amellyel családjának dízére váljon!!” *Krasznay Péter naplójegyzetei 1861–1916. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai. II. Közlemények, 38. Nyíregyháza, 2010. 344. o.*

elhunyt, leánya Miskolcon van férjnél, így egyedül él Sátoraljaújhely legmagasabb, 9 emeletes ikerházának 7. emeletén.

A magasház másik szárnyán, tehát hozzá közel lakom, így könnyen fel tudtam keresni lakásán. Beszélgetésünk közben elárulta, hogy nyugdíjba vonulása után megírta emlékiratait 1978-ig. Engedélyével memoárja és az elbeszélgetésünk alapján adom közre a következő oldalakon életének legfontosabb, közérdeklődésre számot tartható eseményeit. Különösen figyelemre méltó mindaz, amit akadémiai életéről, frontélményeiről a háború utáni megpróbáltatásairól írt. Ezeket vagy tömörítve, vagy szó szerint idézve közlöm.

A memoárról még annyit, hogy tanúbizonyságot ad kitűnő emlékezőtehetségéről. Eredeti címe: „Emlékirataim 1915-től napjainkig”, összesen 119 oldal sűrűn gépelve (egy oldalon 60 sor).

Gyermek- és ifjúkor

Memoárjában négyéves koráig tekint vissza. Nyíregyházán, a Bercsényi utcában volt óvoda. Az óvoda udvarában játszottak, két ikerlánnyal épített ott homokvárat emlékezete szerint.

Ötéves korából két érdekesebb emlék maradt meg emlékezetében. Az egyik egy kirándulás volt édesapjával Kemecsen. Meglátogatták itt apai nagyapját, az akkor 86 éves Krasznay Pétert, aki honvédhadnagyként vett részt 1848-ban és 1849-ben a szabadságharcban. (Hadi élményeiről részletes naplót vezetett, ebből részleteket mellékelek.)² Az öregúr háza tornácán üldögélve fogadta vendégeit, őt ölében tartotta.³ A másik élmény az volt, hogy életében először villamossal utazhatott édesapjával. (Nyíregyházán ekkor és még sokáig a város főutcáján villamos járt a kisvonattal közös sínpáron.)

Nyolcéves elemista volt, amikor Nyíregyházát is megszállták a románok. Egy tisztet szállásoltak be lakásukba. Sokat játszott magyarul tudó tisztiszolgájával.

Négy elemi osztály után került be a nyíregyházi katolikus

2 „Naplójegyzetei Krasznay Péter kemecsei lakosnak...” Visszaemlékezések 1830–1861. Negyvennyolcas idők. I. Néprajzi Múzeum, Budapest, 1998. A kötet megjelenését Krasznay András már nem érte meg

3 „1915. év Karácsony ünnepét itthon töltöttük. Harmadnapján Sándor fiam feleségével, két leányával, Bandi nevű 4 éves fiával kijöttek a reggeli vonattal Nyíregyházáról, és az egy napot itt töltötték elég jó kedvben. László fia azonban már a csataterén harcolt, mint egyéves önkéntes honvéd altiszt, 19 éves kora dacára.” *I. m.* 395. o.

gimnázium I. osztályába. (Édesapja a rk. egyháztanács tagja volt.) Nemsokára magán vívóórákat vett. Korán jó eredményeket ért el kardvívásban. Más sportágakban is kitűnt. A gimnázium válogatott futballcsapatában hátvédet játszott, iskolák közötti versenyen harmadik lett gerelyvetésben.⁴

Az utolsó két osztályt a nyíregyházi evangélikus iskolában végezte, itt is érettségizett. Ebben az iskolában jobban érezte magát. A tanárok itt sokkal barátságosabbak, közvetlenek voltak. Hetedikes korában nyerte meg élete első vívóversenyét a város diák bajnokságán. A gimnázium bajnokcsapatával kerületi középiskolai vívóversenyt nyertek. Sokfelé utaztak vívóversenyekre.⁵

Érettségi utáni életéről a következő fejezetben lesz szó.

Petik Rezső

Emlékirataimat elkezdem, s azt visszaemlékezések alapján kezdtem megírni, kb. 5 hónapja – 1972. ápr. 1-től – nyugdíjas lettem. Célom életem érdekesebb eseményeit – melyekre aránylag pontosan visszaemlékszem – leírni és ezáltal minden különösebb kommentár nélkül képet adni az életem nagybani lefolyásáról, elsősorban gyermekeimnek, majd utódaimnak és a család tagjainak, akiket ez egyáltalán érdekel.

1915

Ez az az esztendő, melyre, mint legrégebbire tudok visszaemlékezni. Ekkor óvodás voltam és ma is előttem van egy jelenet, mikor Nyíregyházán, a Bercsényi utcán, a volt Posta mellett lévő óvoda nagy udvarán a homokban játszottam. Ekkor volt két kislány, akik ikrek voltak, egy tűzoltónak a gyermekei és nálam idősebbek voltak. Ezek játszottak velem, jobban mondva, mint kisebbet gyámolítottak és a homokban egy gyönyörűnek tűnő homokvárat csináltak, melyben én is közreműködtem.

1916

Ebből az évből két érdekes emlék maradt meg az emlékezetemben. Apai nagyapám, Krasznay Péter⁶ Kemecsén lakott s mi Édesapám-

4 Bővebben lásd: Forrásmellékletek 1. 2. 2/a.

5 Bővebben lásd: Forrásmellékletek 3. 4. 5. 6.

6 Bővebben lásd: Forrásmellékletek 7.

mal⁷ ott voltunk őt meglátogatni s ott volt még akkor nagybátyám, Szikszay János⁸ is. A nagyapám igen öreg és a 86-ik évében volt s a falusi házának tornácán üldögélt egy fonott székben és engem az ölében tartott. A nagybátyám pedig igyekezett onnan elcsalni és csinált részemre egy remek ostort, amely végül is megtette a hatást. Ugyanezen a nyáron egy vasárnap hivatalosak voltunk anyai nagyapámékhöz⁹ ebédre, ahol az egész család jelen volt. Visszaemlékszem, hogy mivel az ebéd még nem volt készen, Édesapám elvitt magával és villamossal kimentünk a nagyállomásra és vissza, ahol ő újságot vett. Én talán ekkor ülhettem először villamoson, mert nagyon jól emlékszem vissza, hogy mennyire érdekes volt ez akkor nekem.

1917

Ebben az évben kerültem iskolába és az első tanítóm egy fiatal nő volt, aki Joli nővéremmel¹⁰ egyidős, sőt talán iskolatársa is volt. Az történt, hogy Dóra néni megbetegedett és őt Joli nővérem helyettesítette. Természetesen engem, mint első osztályost ez a tény rendkívül büszkévé tett s egy alkalommal az orrom megtörlésére hengegve mentem ki hozzá a katedrához, ma is előttem e nagy jelenet.

1918

Nagyon kevés és felületes emlékem van, ami ebben az évben történt velem. Azt hiszem, Karácsony lehetett, mert tél volt és hideg, mikor életem első hosszú utazását tettem. Szüleimmel Édesapám testvéréhez, Mezey Gyulánéhoz¹¹ utaztunk Nyitra megyébe, Tornócra. Útközben Budapesten egy szállodában szálltunk meg, aminek kies és ütött-kopott külseje előttem van, úgy gondolom, hogy a Pannónia szálló volt. Azután tovább utaztunk a fent írt helységbe, de útközben át kellett szállni Zsolnán, ahol a vonatra vártunk, késő éjszaka és több órán át egy váróteremben voltunk

7 Krasznai és mezőtelegi Krasznay Sándor (Kemecse, 1864. 02. 16. – Nyíregyháza, 1936. 07. 19., tem.: uo., Északi tem., 1936. 07. 20.) dr. jur., királyi ítélőtáblai bíró, ügyvéd

8 Baskói és szikszai Szikszay János (Nagykálló, 1872. 12. 15. – ?)

9 Bővebben lásd Forrásmellekletek 8.

10 Kaizler Dezsőné Krasznay Jolán (1901. 12. 10. – ?)

11 Krasznay Mária (Kemecse, 1860. 06. 06. – 1944.)

a rendkívüli hidegben és engem a váróterem asztalára fektettek le szüleim plédek közé. Ez a viszontagságos utazás és a két említett helyszín ma is élénken előttem van.

1919

Körülbelül ősz lehetett és már hűvösre járt az idő, mikor Nyíregyházán bekövetkezett a román megszállás. Mi a Szabolcs u. 6. szám alatt laktunk és velünk sréhen szemben a Színház u. sarkán laktak egy igen nagy házban Szondy Istvánék, akik a szüleimmel jó barátságban voltak, nagy kertjük volt és a három gyerek közül a legidősebb (Szondy Pista) nekem volt kor- és játszótársam.¹² A románok bevonulását az ő pincéjükben értük.

Katonáskodás, akadémia, sport 1929

A további sorsom kialakulásában közrejátszott az a körülmény, hogy sógorom¹³ ekkor már őrnagy volt s szintén Nyíregyházán laktak és így sokat találkoztam velük. Egy évvel felettem végzett a gimnáziumban Balla Pista,¹⁴ szintén külön vívó barátom, aki ekkor már a helybeli tüzérsztyálnál szolgált, mint tüzér önkéntes. Találkozva vele, sokat mesélt szép katonai életről, lovaglásról stb., de nekem rendkívül tetszett, ahogy a nagykosarú lovassági kardját elegáns lezserséggel a hóna alatt hordta. Ez is erősen befolyásolt engem, hogy az Édesapám kívánságára a katonai pályára kerültem később. Bár ezen a nyáron Édesapám beirat a Debreceni Jogakadémiára úgynevezett mezei jogászként, s a nyár folyamán az ő irodájában neki segédkezek, megtanulok gépírni, stb., ügydarabokat küld velem a Törvényszékre.¹⁵ Ősszel bevonulok a helybeli 6. honv. tüzérsztyálhoz önkéntesnek, ahol igen jó és kedélyes életünk volt. Az iskolaparancsnok Ditrői tü.

12 A Szondy Istvánról szóló tudósítások a mellékletben találhatóak.

13 Vitéz Ujlaky (Schürger) Jenő (1890-?) vezérőrnagy és felesége, Krasznay Ilona (1903. 09. 06. – ?) a második világháború után Németországba emigráltak.

14 Balla (I.) István (Nyíregyháza, 1911. 01. 27. – uo., 1989. 11. 04., tem.: uo., Északi tem.) dr. jur., polgármester-helyettes, később nagykanizsai főjegyző. Viszontagságos életének emlékiratait megírta, amelyek leánya, Dr. Kollárné Balla M. Anna jóvoltából „Sóstói út 53.” címmel jelentek meg két kötetben 2010–2011-ben.

15 Bővebben lásd: Forrásmelléletek 9.

őrnagy,¹⁶ aki a családot is és engem is jól ismert már a víváson keresztül, ő maga is jó vívó volt. Minden kedvezményt megadtak a nagyrészt helybeli származású, másrészt a debreceni gazdasági akadémia gazdaszaiból álló igen rendes társaságnak, s így történt, hogy már a 3-ik héten kimenőre engedtek, jobban mondvá megengedték, hogy hetenként kétszer este 7-10-ig a tánciskolába bejárhassunk...

1930

Az önkéntesi év alatt bevonultunk okt. 1-én s már dec. közepére egy csillaggal gazdagodtunk, majd május 1-re megkaptuk a második csillagot (tizedes), és az ütegszolgálat után előléptettek hadapród tűzmesterré, de nem sokkal utána június végén le is szereltünk. Közben közeledett az idő, hogy ősszel már a jogon is vizsgáznom kellene s ezért a nyár folyamán már a könyvet is forgatom. Édesapám mindenáron katonát szeretett volna belőlem neveltetni, de mivel anyagilag nem győzte másképp, így a Szabolcs megyei alapítványi helyet pályázta meg, amit annak idején Kállay Miklós főispán¹⁷ segítségével el is nyert, s beválasztottak a Ludovika Akadémia megyei alapítványi helyére Kiss Sándor volt osztálytársammal együtt, de őt még az előző évben, míg engem az 1930-as tanévtől kezdve.¹⁸ Ennek következménye lett ezután, hogy szept. első napjaiban felvételi vizsgára kellett mennem, ami gyakorlati és elméleti részből állott s amin megfelelően felvettek, de mivel mint humán iskolát végzett ábrázoló mértant nem tanultam, így nem engedtek a tűzerekhez, hanem a gyalogsághoz vettek fel. Így aztán okt. 1-től ismét újonc lettem, mert az első éveseknek végig kellett csinálni az újonckiképzést részben, mert civilből jött újoncok is voltak közöttünk, részben pedig mert ez kimondottan tanulás célját szolgálta. Az Akadémián is nagy előnyömmre szolgált, hogy már jó vívónak számítottam, és mindenfajta sporttal jól állván a lovaglást is könnyen tanultam meg és szerettem is. Csakhamar az osztályban a legjobb vívó és legjobb lovas lettem s a rendes tantárgyként tanult víváson kívül az úgynevezett külön vívók közé kerültem beosztásra (ez a versenyvívók külön edzése volt).

16 Dittmar (később: Ditróy) Emil tűzértiszt. Fia, vitéz Ditróy Emil Csaba (Nyíregyháza, 1922. 05. 13. – Veszprém, 1944. 11. 05.) hősi halált halt vadászrepülő hadnagy, sírja az Északi temetőben van.

17 Nagykállói Kállay Miklós (Nyíregyháza, 1887. 01. 23. – New York, 1967. 01. 14.) dr. jur., szabolcsi főispán, államtitkár, m. kir. miniszterelnök és külügyminiszter.

18 Bővebben lásd: Forrásmelléletek 10.

1931

A Ludovikán az I. évf. elvégzése után okt. 1-től ismét újonc vagyok, immár harmadszor (először önkéntesi évben, aztán mint I. éves, majd pedig mint II. éves), mert nem jön be új első évfolyam, hanem az új rendelet szerint az első évfolyam csapatszolgálatra megy ki, s így a IV. évfolyambeliek ismét rajtunk gyakorolnak. Az Akadémián a II. évfolyamban már komolyabb versenyeken is részt vettem, és már az Ak. válogatott vívói között voltam.

1932

Ez év őszén, mint III-ad éves, az újonnan belépő II-od évesekkel ismerkedtünk a délutáni külön víváson. Itt megjelentek mindazok az újoncok, akik már tanultak vívni és szeretnének külön versenyvívásra járni. Így történt, hogy amint az új fiúkkal próbálok vívogatni, egyszer csak egy vékony, erősen vörös hajú gyerek kerül elélem. Elkezdek vele asszózni, s legnagyobb öröömre és meglepetésemre feltűnően jól mozog, nagyon jó támadásai vannak, és különösen az ú. n. flash-sei kimagaslóak. Természetesen rövidesen beajánlottam őt a vívómesterünknek, Tschurl Alfréd¹⁹ főhadnagy vívómesternek, aki aztán külön kezdett vele is foglalkozni, s rövidesen az iskola válogatott keretébe került velem együtt. Ez az a Kovács Pali,²⁰ volt tüzér százados, aki később olimpiai, sőt világbajnok is lett.

1933

Az év egy kellemetlen epizódot hozott. Egy táncos teadélutánon összetalálkoztam egy Nyíregyházán szolgáló régi főhadnagy barátommal. Némi italozás eredménye az lett, hogy az éjfélig

19 Tusnady Alfréd (Barót, 1884. 02. 17. – Győr, 1969. 02. 23.) vívóedző. Szülők: Tschurl Károly, Wágner Sarolta. Felesége Róth Mária. A bécsújhelyi sport-tanárképző intézetben, majd a nagyváradi hadapródiskolában tanult. Ezután a Magyar Kir. Honvéd Ludovika Akadémia vívómestere. A Győri Vívó Club oktatója 1938-tól. A klub megszűnése után az ETO sportiskolájában vívómester. Pályafutása során olimpikonokat és világbajnokokat nevelt. Halála után az ETO évekig megrendezte a róla elnevezett vívóversenyt. Utolsó lakhely: Liszt Ferenc u. 20. A győri köztemető XXVIII. sz. parcellájában nyugszik. (K. F.) K 1969. febr. 27. p. 6. – *Beliczay Sándor közlése – HA Győr 199)1969.*

https://www.gyorikonyvtar.hu/gyel/index.php/Tusn%C3%A1dy_Alfr%C3%A9d
Letöltve: 2021. augusztus 7.

20 Kovács Pál Ádám (Debrecen, 1912. 07. 17. – Budapest, 1995. 07. 08.) hatszoros olimpiai bajnok vívó, sportvezető, nyugalmazott dandártábornok, Kovács Attila és Kovács Tamás világbajnok vívók édesapja.

szóló kimaradási engedélyt négy aks. társammal vagy másfél órával túlléptük. Az akadémia kerítésén átmászva kerültünk be az épülethez, majd egy nyitva hagyott WC-ablakon keresztül az épületbe magába. Az ügyeletes főhadnagy észrevett minket. Hárman szerencsésen el tudtak tűnni az éji sötétben, de nekem nem sikerült a szökés. Az ügy folytatása az lett, hogy v. Jány Gusztáv 21 vk. százados akadémia parancsnok elé kellett mennem, aki ott minden gazembernek és jellemtelennek lehordott az egész tisztikar előtt és kitüntetéseimet (a galléron lévő sávjelzések) lefokozva egy fél évre lecsukott, amiből a karácsonyi szabadság alatti időben 7 napot a szigorított fogdában kellett eltöltenem. Csupán Szenteste 18-21 óráig engedtek ki a városba, s ekkor hivatalos voltam Krasznay Jenő hu. ezds. unokabátyámhoz,²² ahol igen kedves kis Jézus járást rendeztek, én is kaptam egy pár glaszé kesztyűt. Később havonta egyszer kimehettem, s ezt a napot is az engem igen kedvelő kedves unokabátyáim valamelyikénél (K. Jenő, vagy K. Miska²³ az öccse, vagy K. Béla hir. ezds.) töltöttem rendszerint már az ebéddel együtt. Szerencsére évvége előtt minden rendbe jött, visszakaptam sarzsimat, tanulásban is javultam, s a sport is jobban ment, mint előtte.

1934

Az előző évben ért megrázkódtatás jó hatással volt reám, és a IV. évfolyamban nagyon jól állt a szénám. Mint legfelsőbb évfolyamos, mindenben főszereplő vagyok. A tél folyamán rendeztük a szokásos Ludovika bált, melyben szintén főrendezőként működtem, majd tavasszal az Akadémia vívócsapata (Berczelly Tibor,²⁴ Palócz György²⁵ (Endre!), Kovács Pál és Krasznay András) megnyertük az azévi főiskolai vívóbajnokságot. Januártól már megkezdődik a készülődés az avatásra, minden héten ruha, cipők, stb. mértékvétel, illetve próbálás folyik, és közben a saját költségemre (hitel) egy civil ruhát is csináltatok, ami már tavasszal a kimenőkön igen sok előnyt jelentett, s bár nem volt

21 Vitéz Jány (Hautzinger) Gusztáv (Rajka, 1883. 10. 21. – Budapest, 1947. 11. 26.) vezérezredes, a 2. magyar hadsereg parancsnoka, mint háborús bűnöst kivégezték.

22 Krasznay Jenő (1891–1973)

23 Krasznay Mihály (1893–1977)

24 Berczelly (Berczeller) Tibor (Budapest, 1912. 01. 03. – uo., 1990. 10. 15.) háromszoros olimpiai- és négyszeres világbajnok kardvívó, tórvívó, sportlövő és mesteredző.

25 Palócz Endre (Budapest, 1911. 03. 23. – uo., 1988. 01. 11.) világbajnok, olimpiai bronzérmes vívó és edző.

szabad hordani még aksnak, de mindenki tudott róla s elnéztem, mert ez volt mindég egy aks. vágyainak netovábbja, hogy kissé szabadabban mozoghasson a sok fegyelmező körülmény után. A nyári szokásos nagygyakorlat után aug. 20-án jött a hadnaggyá avatás. Életem egyik legkellemesebb fordulópontja ez a nap, 23 éves vagyok és diplomával, egzisztenciával, jó fizetéssel a kezemben készültem az ősszel Nyíregyházán pályám kezdetére, u. i. oda helyeztek okt. 1-el. Ott a 12. honv. gyalogezredhez osztottak be alantos tisztnek az 1. századhoz, de mindjárt vezényeltek is az ezred karpaszományos iskolájába oktatónak, ahol Huszár László fhdgy. volt az igen kemény iskolaparancsnok. Lakásom nem a szüleimnél van, hanem a város egy, a laktanyához közelebb eső utcájában egy zsidó családnál. Rövidesen rádiót is veszek (persze részletre), azonkívül kemény beruházkodást kezdek, több civil és egyenruha darabokat csináltatok részletre. A Kürt u. 5. sz. alatti lakásomról biciklin járok ki a laktanyába, ami akkor Nyíregyházán igen divatba jött, még idősebb törzstisztek is azon közlekedtek a laktanyába.

Tiszti évek 1935

Első éves hadnagyságom hónapjait töltöttem, de azon kívül, hogy a csapatszolgálat teljesen új és idegen volt, s az Akadémián tanult sok elméletnek itt egyelőre semmi hasznát sem vettem, — nagyon élveztem a szolgálatot, az újszerű, önálló életet, és szerencsére igen jó és szimpatikus tisztetek voltak ezredtársaim. A szórakozás is nagyban ment, a társas élet ekkortájt nagyon divatos volt, és a megszokott lányos házaknál hetente folytak a szokásos zsúrok. Természetesen, a vívással sem álltam le és szerencsére volt is Nyíregyházán alkalom és partnerek is, hogy azt folytathassam. Ebben az időben működött a városban az ú. n. ti. vívó klub, melynek volt egy pár civil aktív tagja is (köztük 2-3 zsidó), kikkel rendszeresen jártunk különböző versenyekre Debrecenbe, Miskolcra, Bp-re. Ekkor a vívómesterünk, Szabó János tüzemester (altiszt), szakképzett vívóoktató volt. Tavasszal Miskolcon voltunk egy kerületi versenyen, amikor a népligeti Sportcsarnokban megnyertem a versenyt és egy igen szép aranyérmert kaptam.

Az év szomorú eseménye volt, amikor egy autóval elütött honvéd boncolásán kellett bizottsági tagként jelen lennem. Az volt az első halott életemben, akit láttam. Sajnos, később annál többet.

1936

Nyíregyházán a 12. gyalogezred I. zászlóaljánál, az 1. századhoz beosztott alantos tiszt vagyok. Eközben úgyszólván minden évben vezényelve vagyok vagy a karpaszományos iskolára, vagy a zlj. tisztesképző iskolára oktatótisztnek. Ez abban az időben egy fiatal – az Akadémiáról nemrég kikerült fiatal tisztnek – kitüntetésnek számított.²⁶

Sokszor volt alkalmam lovagolni, mivel századparancsnokom beteges ember lévén nem szerette a lovat, rám bízta lelovagolni, használni a lovát. Lóháton jártam a gyakorlótérre, míg a hasonló korú és beosztású fiatal tisztek gyalogosan.

Ez az esztendő egy igen szomorú eseményt hozott. Július hó folyamán Édesapám rövid szívkoszorú érlemeszedés következtében hirtelen meghalt. Nyíregyházán a népes család és rokonság jelenlétében, az egész város részvéte mellett kísértük a nyíregyházi temetőbe.²⁷

Ez év október 1-től Budapestre vezényelnek egy 6 hónapos távbeszélő tiszti tanfolyamra.

1937

A tanfolyam után ismét Nyíregyházán vagyok, az ezred távbeszélő századához kerültem alantos tisztként a Kállói úti Damjanich laktanyába. Az év szomorú eseménye volt, hogy Botrágyi tizedes századírnök szerelmi bánatában főbe lőtte magát. Ez volt életem második katonája, akit halva láttam.²⁸

Ősszel ismét a karpaszományos iskolára vezényeltek oktatónak, mégpedig egy idősebb évjáratú (nálam is voltak idősebbek, kb. 80%-a) elmaradt korosztályú 2 hónapos póttartalékos iskolának lettem a parancsnoka. Különben örültem, hogy a távbeszélő századtól megszabadultam, mert rettenetes kellemetlen, gormba

26 Bővebben lásd: Forrásmelléletek 11. 12. 13.

27 Bővebben lásd: Forrásmelléletek 14.

28 Bővebben lásd: Forrásmelléletek 15. 16. 17.

ember volt a századparancsnok, Meskó László²⁹ százados, aki a mai atomtudós debreceni professzor, Szalay László hűgát vette el, majd 2 gyereket hátrahagyva a háború elején elesett.

1938

Édesapám halála után a nevén maradt néhány hold földcskét Édesanyám és testvéreim közös megegyezéssel elosztották s ki-ki a saját részét megkapta. Énrám 3 hold esett, amit nővéremnek eladok az érte kapott készpénzért – 1000 pengőért – veszek egy használt, de jó állapotban levő autót. Steyer 120-as típus, hosszú, elég nagy és jó motorú, nyitott (felhúzható tetővel) kocsi, aminek egyedüli hiányossága, hogy a gumik kissé kopottak. Kora tavasszal levizsgázok. Igen sok hasznát vettem a kocsinak, mert mint nőtlen fiatal tiszt, sokat jövök-megyek, kirándulok vele.³⁰ Abban az időben még igen kevés magán kocsi volt, s így nagyon kapós lett a társaságban is, nem egyszer mentem vele a strandra, és vittem a társaságot a Sóstóra. A nyár folyamán egy hosszabb útvonalú nagy gyakorlatot csináltunk végig. Én a kocsimmal közreműködhettem, s mint gyorsan mozgó állandó szálláscsinálóként vettem részt ezen. Többedmagammal kocsimmal eljutottam a kassai bevonulásra. Egy év használat után 900 pengőért eladtam.

Ez év március 31-vel főhadnagy lettem, új beosztást kaptam és a II. zászlóaljnál a 3. század parancsnoka lettem. Sokat jártam társaságba, leginkább a rokon Gergelyffy gyógyszerészéhez. Részt vettem a debreceni jogászbálon. Itt megismerkedtem egy jómódú szülők csinos és igen felkapott 20 éves lányával, Horn Valival, akinek mindkét nővére katonatisztné. Pár hét múlva eljegyeztem, vőlegény lettem.

1939

A vívőedzést, versenyzést tovább folytattam. Hetente kétszer edzettünk hol a Korona szálló dísztermében, hol a Gazdakör termében. Sokat jártam át Debrecenbe menyasszonyomhoz. Október hóban részbeni mozgósítást hajtunk végre, majd zászlóaljunk kihelyezésre kerül Kállósemjén községbe. Egyik

²⁹ Bővebben lásd: Forrásmelléletek 18.

³⁰ Bővebben lásd: Forrásmelléletek 19.

vasárnap délelőtt a zlj. tisztikara megjelenik az ott lakó Kállay Miklós akkori főispánnál³¹ (később miniszterelnök), és ott barátságos kínálások között kb. egy órát töltünk közvetlen baráti beszélgetés mellett. Ez év decemberében Kassán rendezik meg a honvédtisztek hadtest vívóversenyét, melyen Nyíregyházáról engem indítottak el, s melyet nagy fölényrel megnyerem. A díjkiosztás után nagyszabású bankett volt, melyen oda jött hozzám a hdt. pk. Szombathelyi altábornagy parancsőrtisztje, Nádossy Gyurka huszár főhadnagy, és kérdezi, hogy nem volna-e kedvem Kassán szolgálni, s itt a vívóéletet fellendíteni? Én habozó választ adok mondván, hogy Nyíregyházán lakik Édesanyám és Debrecenben pedig a friss menyasszonyom! De a parancsőrtiszt nagyon csábít, hogy itt most megalakult a tisztvi vívóklub remek klubhelyiséggel, s a hdt. pk. úr sokat ad rá, hogy a hdt. területéről a jó vívók lehetőleg idekerüljenek, és a vívóéletet fellendítsék. No, majd elválik – gondolom – mit szólnak hozzá az érdekeltek, már t. i. Édesanyám és menyasszonyom.

1940

Január hóban a hdt. pság-tól távirat jön az ezredparancsnoksághoz, hogy február 1-ével át vagyok helyezve Kassára a 21. gy. ezred kötelékébe. Ekkor már nem is bánom, mert a 12/11. zlj. pk-a, Muzsay őrgy. állandóan piszkál minden semmiségért, érzésem szerint a sógorommal van ez összefüggésben, aki jelenleg az ezr. pk. helyettese, s úgy látszik, valami nincs rendben köztük. Január 28-án útnak indulok, előírás szerint tábori díszben (csizma, rohamsisak stb.) Kassára jelentkezni, de a hófűvás miatt Szerencsen elakadok másfél napra. Mivel pedig ott szállodai szobát képtelen vagyok kapni, egyik étteremben összebarátkozom az egyetlen szállodában lakó menekült lengyel tisztekkel, s egy éjszakába nyúló lumpolás után meghívnak magukhoz hálásra. Nagyon jó szállásom volt, s reggel a lengyel csicskás vodkával a kezében jelentette, hogy a csizma ki van pucolva. Kassára pár nap múlva átköltöztem, s ott egy átmeneti albérleti szobát kaptam, majd 2 hónap múlva a végleges 1 szoba, összkomfortos, központi fűtéses főbérleti lakást sikerült megkapnom a Vársánc u. 4. sz. alatt. Hamar belejövök az új viszonyok között, megszeretem a várost

31 Kállay Miklós 1922–29 között volt Szabolcs és Ung k. e. e. vármegyék főispánja.

és a szolgálati körülményeim is kellemesebbek, mint Nyíregyházán volt. Beosztásom: a 21. gy. e. II. zlj.-nál 4. szd. pk., s ezt az alosztályt kézbe vettem, és rövidesen a helyőrség legjobb százada lesz belőle, mely, bebizonyosodik minden vonalon (sport stb.). A vívás itt már egyre jobban megy, rengeteget küldenek ki hivatalos menetlevéllel a hdt. részéről versenyekre, többek között Bp-re, Ungvárra (az 1942-ben itt nyert ezüst cigarettatárca az egyetlen, ma is meglévő emlékem), Debrecenbe, Szegedre, Nagyváradra stb. Májusban pár nap szabadságot kapok, s ezt Debrecenben töltöm Horn Valiéknál, de egyik éjjel táviratot kapok, melyben azonnali bevonulásra hívnak fel. A reggeli vonattal megyek vissza, otthon a mozgósítási parancs vár. Kb. egy hónap múlva vasúti szállítással, s részben gyalog Kárpátaljára vonulunk fel, ahol századunk először egy kis ruszin faluba szállásol be. Itt történt egy nagyon emlékezetes esemény velem. Tárnokmester nevű arabs pejlovam egy gyakorlaton, a gyorsfolyású, 50 m széles, kb. 1 méter mély Tarac folyón való átkelésnél a vízben felbukott, félig alája kerültem, a honvédek csak nehezen tudtak az életveszélyből kimenteni. Mindenem elázott, combomat, csípőmet erősen megütöttem, illetve megnyomtam. Pár hét múlva innen előbbre vonultunk a Tisza partján fekvő Bedőháza nagyközségbe, ahol a szd-omon kívül még egy lövész szd. és egy fél géppuskás szd-ot osztottak be a pk-ságom alatt, mint előretolt folyamvédelmi különítményt, mert a kb. 200 m széles Tisza másik pontján már a románok néztek velünk farkasszemet. Itt sok minden kalandon mentünk keresztül, kémkedés a románok részéről, hírszerzés átszökött magyarok útján, román oldalról adott morse jelzések és azok vevőinek megfigyelése éjjel civil ruhában stb., de különben kellemes volt az időtöltés, kaptuk a fizetésen túl a magas gyakorlati pótlékot, úgyhogy szinte nem tudtuk, hogy mit csináljunk a rengeteg összegyűjtött pénzünkkel. Ezért aztán engedtünk a dr. Szegál Sándor zsidó tartalékos hadnagy alantosomal csábításának, és esténként vacsora után a rögtönzött tiszti étkezdében hatalmas kártyapartik folytak, természetesen pénzre (volt bőven), még pedig a nagyon hazard pókert játszottuk. Ezen a nyáron közben kiütött a typhus járvány, s ezért több hordó vörösbort kaptunk, melyet a déli étkezés után a legénységnek kellett kiosztani, mint védőitalt. Közben kisebb gyakorlatokat tartottunk, de csak a község közvetlen közelében és lassan összeismerkedtünk a falu ú. n. intelligenciájával stb. s az igazgató tanító fiatal feleségével és annak 20 éves, feltűnően csinos húgával

nagyokat strandoltunk a község szélén folyó Talabor folyóban. Itt kb. júl. 1-től szept. 5-ig tanyáztunk, azután É-ra vonultunk Técsőre, és onnan 10-e táján bevonulás Máramarosszigetre. A zenés bevonulás alatt a századomat lóháton vezetve elibém rohant a rengeteg fiatal lány virágcsokrok özönével, melyet én már alig bírtam elhelyezni a lovam nyergén. Itt kineveztek állomástisztnek, mert a zászlóaljam ott maradt, mint megszálló alakulat és rendeztem s irányítottam a helyőrség ellátását, a tábori színház elhelyezését és előadások rendezését. Innen okt-ben vasúti szállítással hazavisznek bennünket Kassára, de a mozgósított zlj. együtt marad, mert 4-5 nap múlva ismét vasúttal Miskolcra szállítanak az állítólag a környéken fellépett bányászstrájk miatt. Itt a Rudolf laktanyában vagyunk, de jóformán semmit sem csinálunk, mert mindig készen kell lenni alkalmazásra, s csak a laktanya udvarán gyakorolgatunk, mi pedig tisztak a Koronában voltunk beszállásolva, ahol szintén nem sajnáltuk a pénzünket, hiszen kaptuk a magas gyak. pótdíjat. Egy hónapot töltöttünk itt ilyen módon, s azután hazaszállítottak Kassára, és leszereltük a tartalékosokat. November hóban 2-3 nap szabadságra utaztam Nyíregyházára Édesanyámhoz. Itt kapok egy ajánlott levelet Horn Valitól, melyben visszaküldi a jeggyűrűt, és egy szakító levelet ír. Ezután azonnal Debrecenbe utazom s megtudom tőle, hogy a levelet anyja unszolására írta azzal az indokkal, hogy igen sok rossz hírt hallottak rólam, hogy én Kassán mindenkinek udvarolok, stb., stb. (alig voltam Kassán, hiszen kihelyezésen voltunk!!) A szakítás valószínű oka, melyet később megtudtam, hogy nem tudják megszerezni az apai nagyapa keresztlevelét, mert zsidó volt. Ugyanakkor a két idősebb leánynak a férje máris katonatiszt (még hozzá az egyik vezérkari tiszt), de ez esetben elfogadnak egy hiányzó okmányt, csak az újonnan kötendő tiszt házaságoknál követelik meg az ara mindkét nagyszülőkéig szóló származás igazolását. Igen nehéz volt beletörődni ebbe a szituációba, mert először nem gondoltam nősülésre, de végül már teljesen beleéltem magam...

1941

Kassán teljes erővel rákapcsolok a vívásra, és ez az utóbbi időben ha lehet, még jobban is megy. Kb. februárban a tél folyamán Miskolcon voltam egy meghívásos versenyen. Ott a Pannónia szállodában

laktunk. Szórakoztam a szintársulat primadonnájával, majd részt vettem Kassán a híres Schalkház szálloda álarcosbálján, ahol tökrészeg lettem, miután társaim ugratására megittam 9 féldeci 80%-os lengyel Jerzsabinka pálinkát.

Ez év őszen egy helyőrségi Hubertus versenyen veszek részt (terep vadászlovaglás). A Tárnokmester nevű lovam remekül bírja a kb. 25 km-es, nehéz terepakadályokkal tarkított, lejtős, emelkedős mászatókkal nehezített utat, majd ezt követően a nagygyakorlótéren beállított 1000 m-es kifutót, melyen végülis a helyőrség huszár és tüzér tisztjei között, mint gyalogos egyedül nyertem helyezést, és negyedik lettem, melyért egy szép ezüst cigarettatárcát nyertem, melyet Szombathelyi altbgy. adott át kézfogással.

A vadászlovaglás után jól kimerülve épp aznap délután kell nekem egy párbajt levezetni. Az d. u. 5 órakor került sorra a Pacsenovszky-féle vívóteremben, ahol fiatal mérnök és egy nyíregyházi volt osztálytársam, Májér Laci rendőr fhdgy. között támadt lovagias ügynek lett a vége kardpárbaj (első vérig), melyre engem kértek fel vezető bírónak. Nem tartott sokáig, talán három összecsapásra került sor, de aztán megállítottam őket, s ekkor a civil mérnök orvosa megállapította a túlzott pulzust, és harcképtelennek nyilvánította védencét.

A folyó évben többször voltam a honvédtiszti vívóklubban Pesten különféle versenyeken, hadtest, kerületi és hadsereg szinten, és többször értem el elég jó helyezést (3-ik, 4-ik). Ismét egy versenyre készültem 1941. június 26-án Nagyváradon, melyre a hdt. pság. útbaindított, jobban mondva csak akartam menni, illetve készültem, de ekkor valami rendkívüli dolog jött közbe.

Kánikulai meleg nap volt és én a századommal a gyakorlótéren szokás szerint gyakoroltam, s közben többször felhasználtuk a levegőben röpködő, gyakorló rep. akadémisták vadászrepülőit ellenséges rep. támadás elleni védekezés gyakorlására. Ideális repülőidő volt, majd bevonultunk, és az irodában az írásbeli dolgom elvégezvén úgy 13 h tájban az I. emeleten lévő tiszti étkezdébe mentem ebédelni. Ott találok a szintén ott kosztoló Cserjés Jóska nevű gh. századossal, aki szintén jött velem a nagyvárad vívóversenyre, melyre másnap reggel kellett útba indulnunk. Én már az ebédemet elfogyasztottam, és ott ülve vártam Cserjés szds-t, amíg ebédjét befejezi, már csak ketten voltunk az étteremben. Az órámát megnéztem, ezért tudom, hogy 13 h 16 perc volt, mikor

rettenetes dörrenésre figyeltünk fel, és még ezután egy néhány újabbra, aztán repülőzúgásra, és rohantunk a nyitott ablakhoz kinézni, hogy miről is van szó? Főutcai ablakon kitekintve Dny-i irányban égis éró füst- és lángoszlopokat láttunk, s nem messze ettől két repülőt kb. 800 m magasan, de rögtön tudtuk, miről is lehet szó. Ezután kb. 2 perc múlva a szomszéd ház tetején lévő légvédelmi géppuska megszólalt, majd ezt követőleg 2-3 perc múlva a szirénák. Mi is lementünk az óvóhelyre, mert az egész laktanya minden abban lévő élőlényét lehajtották, de ezután már semmi különös nem történt. Ezután 1-2 óra múlva az egész ezredet és a helyőrség valamennyi laktanyáját riadóztatták, és d. u. 5-6 óra körül mindenestül elvonult az egész ezred, s a helyőrség valamennyi alakulata kivonult a környező községekbe, ahogy azt a légvédelmi utasítások már előre előírták, csupán az egész helyőrségben egy lövész századot hagytak hátra rendfenntartás és karhatalmi célokra, mégpedig a 21. gy. e. 4. szd-át, azaz az én századomat. Azt a parancsot kaptam, hogy a hdt. pség-től kapok további parancsot, közvetlenül annak vagyok alárendelve. Miután ott felmutattam a hdt. menetlevelét, azt a parancsot kaptam, hogy adjam át a szd. parancsnokságot a helyettesemnek, és induljak útba a versenyre. Így aztán otthagytam a századot Gyöngyössy Gábor tsz. főhadnagy parancsnoksága alatt, aki megkezdte az utcákon való járőrözést, mivel sok kétes, csavargó elem csellengett a zavarosban, s az utcán légiveszély idején nem volt szabad járkálni. Én aztán légiriadók közepette aznap éjjel 11-12 h között szinte szökellve mentem ki a pályaudvarra, mert vonatom éjféltájban indult, s úgy volt reggel Pestről tovább csatlakozása. Nagyváradról a verseny után harmadnapra hazaértem Kassára, ahol külön hdt. parancsban megdicsérték a századomat, mert feladatát remekül látta el, s az egész nagy városban a 3 katonai laktanyában nem maradt senki, csupán az én századom. A versenyen nem sikerült helyezést elérnem, de annál jobban szórakoztunk, mert a versenyzőkkel egy igen kellemes kis bankett-féle elhajlason vettünk részt egész a vonatindulásig (hajnali 5-kor) a Kolibri bárban.

1942

Ezen a télen és a farsang alatt igen sokat jártam társaságba és sokat szórakoztam. Március 31-én századossá léptettek elő.

A harctéren

A nyár végén ismét megkezdődik a mozgósítás, és szeptemberre már hadi létszámú századdá alakultunk, és erősen készülődünk váltás címén a keleti frontra a zászlóaljjal, mint önállóan útba induló egységgel. Így töltjük el az egész őszt a frontra készülődve.

November 1-én d. u. vagonírozunk be, és mint a 12/II. zlj. önállóan váltásra induló egységnek, a 4. szd. parancsnoka vagyok. Este kb. 20 h-kor indul el szerelvényünk Kassáról Miskolc, Budapest útvonalon, és Érsekújvárnál lépjük át a határt, s a Vág völgyén át, majd Lengyelországon keresztül megy a szállítmány kb. 10 napig rettentő hidegben Kurszkgig, mialatt a vagonok gőzfűtő csövein is vastag jégpáncél lóg és a WC-k a használattól teljesen telefagynak az üritménnyel.

Közben a brjanszki erdők vidékén partizántámadás éri az előttünk 2 órával haladó magyar szállítmányt (a nyírbátori zlj., mely szintén önállóan ment ki váltani, tisztekben 90%-os veszteséget szenvedett), de kb. 4 órai ácsorgás után a pályát rendbe hozzák, és mi tovább utazhatunk és szerencsésen beérkezünk Kurszkba. Ott a pályaudvaron még kirakás előtt orosz repülőtémadást kapunk, de a bombák csupán a sínektől 100-200 m-re hullanak le, mi pedig ezalatt a vagonok mellett hasalunk a havon. Ezek után – az ebéd kiosztása után – gyalogmenetben vonulunk az oda kb. 20 km-re lévő kis városkába, Bjelgorodba, és ott beszállásolunk egy egyemeletes, nagy, vöröstéglás épületű iskolába. Ott 1 nap pihenőt tartunk, a felszerelést s főleg a lábakat rendbe hozzuk (a hosszú 10 napi vasúti szállítás után), és gyalogmenetben elindulunk a front irányába Lakatos Géza őrgy. zlj. pk. parancsnoksága alatt.

Lovak nem voltak velünk, és így én is, mint szd. pk., sőt, még a zlj. pk. is és minden tiszt az utat gyalogosan rőtta, aminek a napi 40-50 km után az lett a vége, hogy a lábamat a bilgeri csizma kegyetlenül feltörte. Mindkét sarkamon kb. 5 pengő nagyságú lyuk volt a külső oldalon, de hiába, menni kellett, nem beszélve arról, hogy jó példával kellett előljárni, mert a legénység is nehezen és feltört lábakkal vonszolta magát. Aki viszont esetleg lemaradt a feltört lába, vagy a fáradtság miatt, az kitette volna magát, hogy esetleg a kemény hidegben megfagy, vagy az elhagyatott, kihalt, néptelen országutakon elalszik, és bizony itt nagy volt a farkasveszély is. Este, mikor beértünk egész

napi menetek után egy-egy községbe, s ott beszállásoltunk – hogy másnap folytassuk az utat – Friedman eü. szakaszvezető (szd. eü. tisztese) jött a lakóhelyemre és lekezelt, mesélte, hogy az emberek csodálkoznak, hogy a szds. úrnak milyen lyuk van a sarkán (hallották Friedmantól), és azzal jókedvűen gyalogol velünk együtt.

Így gyalogoltunk kb. egy hétig, este beszállásolás, másnap menet tovább. Kb. november közepén érkezünk Scharapowka nevű, párszáz lelkes, de igen hosszan elnyúló községbe azzal a parancssal, hogy itt maradunk hosszabb ideig ú. n. kiképzőtáborban, mielőtt az első vonalba megyünk.

Itt dec. 1-től én veszem át a zlj. parancsnokságot, mert Lakatos Géza őrnagyot áthelyezik. Így én a zlj. parancsnokságra költözöm legényemmel, Antoni Bercivel együtt, s ott elég jó elhelyezésben egy kis tiszti étkezdé is működik. Az erősen tartalékos legénységgel amit lehet, igyekszünk pótolni. Folyik egy kis nehézfegyverképzés, kgr. ismeret és használat és sikiképzés is, melyhez kaptunk néhány felszerelést is. Egyik alkalommal magam is felcsatoltam, mert mentem a századok körleteit ellenőrizni, és a több km. hosszú havas főutcán bizony jó hasznát vettem.

A rideg téli napok, hetek bizony lassan múlnak, mert d. u. 3-kor teljesen besötétedik, és hiába írjuk a tábori lapokat minden nap, mi még egyet sem kaptunk, pedig minden ember azt várja legjobban. Végre, s Karácsony előtti napokban megindul a posta, s van, aki egyszerre 10-15 db-ot is kap. Én is kaptam végre Anyámtól és nővéreimtől is és László bátyámtól³² pedig egy csomagot kapok, s benne finom vastag szalonna és remek kisüsti pálinka, stb.

Természetesen a karácsonyt és a szilvesztert is a szerény, de elég jó kosztot adó tiszti étkezdében töltöttük, melynek vezetője Kovács Feri gt. hadnagy, jelenleg saújhelyi lakos volt. Szilveszter éjfélkor egy malacot öltek le, és újévi ebédül azt ettük, s ital volt bőven, mert a németektől kaptunk eleget. Igaz, bort nem láttunk, csupán egy gyenge pálinka-féle járta, de ez is jó volt.

Még az óévben megkaptuk az írásbeli parancsot, hogy jan. 4-én indulunk az első vonalba a teljes zlj., és az időközben a parancsnokságom alá rendelt 3-4 öreg, póttartalékos szd. persze fegyver nélkül, csupán furkósbottal bandukoltak a nagy hóban, s így az egész menetoszlop kb. 1000 embert tett ki.

32 Krasznay (I.) László (1897. 03. 21. – 1956.) árvaszéki aljegyző, majd ülnök, kemecsei tb. szolgabíró, nagykállói, majd gávai szolgabíró, ligetaljai tb. főszolgabíró, tartalékos főhadnagy.

1943

Január első napjai az első vonalba való menet előkészületével telik el. Végül is jan. 5-én indulunk el a parancsnokságom alatt a zlj. és még 5 póttart. szd. (az utolsóelőtti napon is beérkezett 2 szd.) összesen kb. 1500 ember, akiket menet közben kellett élelmezni és fegyvelmezni, mert a -10 fokos hidegben és erős hófúvásban a gyaloglás nap-nap után nem volt egyszerű dolog.

Estére beszállásolás, másnap menet tovább, így ment ez kb. 4 napig. Azután az egyik községbe beérkezik sebesült száll. gk. írásbeli paranccsal részemre: a zlj. parancsnokságot átadni, s személyem a zlj. segédtisztel (Szakkay Andor fiatal lud. hadnagy) előre a hadosztályparancsnoksághoz, tájékoztatás végett. Oda beérkezve, ott 24 órát töltöttem, majd ismét gépkocsival előre küldöttek az első vonalba, a 48/III. zlj-hoz, melyet zlj-unk fog felváltani. Ott a zlj. pk. Morvay alezredes, a zlj. pedig Szekszárdra való. Nála a földbe ásott s gyengén, fával kidúcolt ú. n. bunkerben, a harcálláspontján töltöttem egy napot, és másnap este kimentem az egyik századparancsnokhoz, ott aludtam szintén a gyenge földi bunkerben, majd onnan d. e. a zlj. védőkörletét jártam be. Hát bizony, elég szomorú benyomásaim voltak, mert az igen gyenge s hevenyészetten kiépített védőállásban a legénység eléggé kimerülten és elcsigázottan, sóvárogva nézett reám, mint a felváltásra készülő zlj. parancsnokára. Rettenetesen rossz elhelyezésük volt, legfeljebb szilánk ellen védő szűk bunkerükben, melyben a pihenőrész és az éjszakázók tanyáztak, pár szál vizes szalma volt, és a védőállás az előirtakhoz képest legfeljebb 50 %-osnak volt mondható. Az állásban bujkálva többször gsz., gp. és aknavető tüzet kaptam a szemben nem messzebb, mint kb. 200-300-400 m-re állásban és magasabban levő ellenséges vonalból, és igen sokszor egy-egy figyelőhelyen csupán tükörből készített házi periszkóppal lehetett előre figyelni, mert az orosz mesterlövészek azonnal odalöttek, ha egy fejet is láttak feltűnni. Ezt kipróbálandó egyik figyelőhelyen egy zls. bemutatta nekem, hogy egy rohamsisakot egy boton kissé kidugott, s a következő pillanatban az átlukasztva esett le a botról.

Az állásban az első estét a szd. pk. bunkerében töltöttem, amely nem volt nagyobb 1,5 × 1,5 méternél, és igen gyenge (legfeljebb szilánk ellen védő), hevenyészett tetővel bírt. Belül pedig a földből kiképzett padkaszerű s vizes szalmával letakart

fekvőhelyen kívül csak egy kis mélyedés volt a telefon számára. Itt aludtam a szd. pk-kal összebújva, de így is nagyon fáztunk. Mivel nappal, világosan nem lehetett közlekedni (az elg. belátta és belötte a szd. és zlj. pk. harcálláspontja közötti területet) így megvártam ott a másnapi sötétedést, s akkor mentem vissza a zlj. pság. harcálláspontjára, de eközben is (kb. 500 m) legálabb háromszor löttek ránk aknavetővel. Aznap este beérkeztek az én zászlóaljamban szd., szakasz és fontosabb egységek parancsnokai, valamint a tűzgépek irányzói, és este folyamán kimentek a 43/III. zlj. megfelelő szd., szakasz, ill. tűzgépéhez tájékoztatás végett. Ezeknél semmi fegyver nem volt, csupán az előírt egyéni fegyver, tehát a legtöbbnél csupán pisztoly. Így töltöttünk itt kb. 3 napot, és közeledett a felváltás megkezdésének napja, melyet a szekszárdi zlj. már igen nagyon várt, nagyon elcsigázottak voltak.

Január 13-át írtunk, mikor este 10 h felé már készültem a szomszéd (kb. 10 m-re levő) híradós bunkerbe aludni, mivel ott volt hely számomra, mikor az esti járőrözés eredményeképpen az egyik századtól behoztak 2 fiatal (kb. 17 éves) orosz foglyot. Kihallgatásuknál én is közreműködtem tolmácsunk útján, de ők nagyon félénkek és tudatlanok voltak, s ezért cigarettával kínáltam meg őket, amire kissé közvetlenebbek lettek. Lényeges dolgot nem tudtunk meg tőlük, csak arról beszéltek, hogy állásuk mögött igen sok harckocsi és gépjármű mozog, s azokon új katonák jöttek s mentek.

Ezután kb. éjfél felé eltávoztam a szomszéd bunkerba aludni, ahol természetesen ruhában, szalmán aludtam, csak a csizmám volt lehúzva. Hajnalban arra ébredtem, hogy tűzérségi becsapódások vannak az állásainkon és kb. 5 h 50 tájban már ezek szórványosan jelentkeztek a harcálláspontunk bunkerein is. Erre aztán lassan felöltöztünk, mert a tűzérségi tűz 6 h-kor már igen erős zárótűzzé fokozódott, melyből több a közelünkben, tehát a zlj. pság harcálláspontja körül csapott be. 7 h felé a futóárokban átküsztem (mivel az árok csak derékig takart el, nem volt elég mély) Morvay alezredeshez, ahol ő kétségbeesett arccal várt és közölte, hogy a jobbszárny századánál igen nagy a veszteség, de egyelőre nem tud mit tenni. Az ezredparancsnokságnak már jelentette a helyzetet telefonon, de azóta a távb. vonalat is szétlőtték, csak legfeljebb rádióon lehet nagynehezen összeköttetést teremteni az ezr. psággal. A zlj. pk-i bunker ajtófélfáján egy hőmérő lógott, s azon valahogy

– a nagy fejtelenségben erre is jutott időm –megnéztem a fokot, mely tehát akkor reggel –42 C fokot mutatott, de mi már ezt is megszoktuk vagy inkább észre sem vettük, hiszen volt, ami elterelje figyelmünket.

7 h 45-kor Horvay alezredes jelenti az ezrpk-nak, hogy tovább nem bír kitartani a harckocsikkal támadó tülerővel szemben. Erre az ezr. pság. parancsa: kitartani minden körülmények között, mert megy az erősítés, repülőátogatás és harckocsis ellentámadás indul, a német repülőek már elindultak.

Én kimentem a futóárokba szétnézni, s ekkor egy tűzér zászlós jelentkezett nálam, hogy háp-unktól kb. 200 m-re állásban van egy légvédelmi löveggel, mit tegyen? Én az onnan jól látható, kb. 500 m-re az első vonalunkon áthaladt, kb. 30-40 db ellenséges tüzelő harckocsit mutattam neki, hogy tud-e azokra hatásosan tüzelni, mire ő azt felelte, hogy igen, és azonnal tűz alá veszi őket. A gépágyú néhányat ki is lött, de rövidesen a harckocsik együttesen tűz alá vették a löveget, és egész személyzetével együtt negyedórán belül megsemmisítették.

Én kb. 9 h felé – miután a hátrajött sebesültektől megtudtam, hogy az első vonalat már teljesen felőrölte az elg. – bementem a zlj. pk. bunkerébe, hogy beszéljek a helyzetről Morvay alez-el. Ott már nem találtam őt, csak 2-3 távbeszélő katonát, s nem tudták, hol van. Az epság-ot hívtam, de mivel a távb. vonal már szét volt löve, így csak az R/3-as rádióval próbálkozott a telefonista, s az összeköttetés megteremtése rádióon is csak jó 10 perc után sikerült. Az ezrednél Csanády szds. ezredsegédtsízt volt a készüléknél. Én jelentettem a helyzetet, s hogy itt már minden szétlőve, Morvay nem tudom hol van, állítólag megsebesült. Csanády Feri (volt gyermekkori jóbarátom és gimnáziumi osztálytársam) az ezr. pk-ra hivatkozva a következőket mondta: „Feltétlenül kitartani, jelentették a hadosztálynak a helyzetet, honnan az az utasítás jött, hogy minden körülmények között a végsőig kitartani, a ho. tartalék harckocsikkal támogatva rövidesen bevetésre kerül, s német repülőek jönnek a betörés helyét támadni.” Miután a bunkerből kijöttem szétnézni s tájékozódni, kis idő múltán látom, hogy a 48/III. zlj. törzs még ott lévő néhány embere (kb. 5-6 fő egy őrmester vezetése alatt) elindult egyenesen hátrafelé a hóban a kopasz dombvonulaton kis csapást vágva, s kiabáltak felém vissza (mikor kérdeztem, hogy hova mennek), hogy tessék jönni szds. úr, itt már nem lehet semmit sem csinálni. A zlj. pság. környéke is szét volt már löve tüzérségi tűz áltai, úgyszólván

senki sem volt már ott, kihalt és üresnek látszott, s főleg a saját zlj-amból nem láttam már egy élő embert sem. A tisztilegényemnek és a zlj. segédtiszemnek, Szakkay Bandi hadnagynak, akik eddig mindég a közelemben tartózkodtak, most nyoma veszett.

Ezek után tehetetlenségemben egy hirtelen elhatározással én is megindultam a kis csoportot kb. 20 m-ről követve hátrafelé lassan a hóban (a rajtam levő kincstári köpenyben, fejemen a világosszürke hókucsmában, derekamon a pisztolyom, a köpeny két zsebében 3-3 db tojás kézigránáttal, és a nyakamban a távcső lógott).

Alig haladtam kb. 200-300 m-t, mikor az állás mögött keresztben húzódó kis dombvonulat tetejére értem, s onnan látom, hogy oda 50 m-re keresztben húzódó csapáson egy kis kéziszánkón húzza legénye és még egy honvéd Horvay alez-t, aki mikor odaértem azt mondja, hogy a lábán sebesült meg, viszik a segélyhelyre. Napok múltán hallottam, hogy nem sokkal ezután a szánkón ülve fejlődést kapott és meghalt.

A nagy hóban igen nehezen és lassan tudtunk csak haladni, és igen gyakran a közelben be-becsapott egy-egy gránát vagy akna, és igen erős géppuskaratűz volt rajtunk, s olykor közélről kaptunk géppisztoly-sorozatot. Minden 2-3 percben 20-30 m után le kellett vágódnunk, idegileg az ember teljesen ki volt készülve, a nagy hóban való mászás miatt fizikailag is kimerült mindenki már.

A harcálláspontunktól kb. 500 m-t tettünk így meg, mikor ismét egy keresztben húzódó kopasz dombvonulat tetejére értünk fel, s a törzs egyik embere elkiáltja magát, ott azok balra sajátjaink. Tőlünk balra, velünk egyvonalban kb. 80 m-re a nagy ködben egy 40-50 fős csoportot láttunk velünk egy irányba haladni. Öltözetük messziről s főleg a köd miatt nem volt felismerhető, ezért én felállva félbalra fordulva a távcsővel próbáltam őket megnézni. Mivel azonban abból az irányból géppisztoly sorozatok jöttek, az egyik ember elordította magát: „Ne lőjjetek, magyarok vagyunk!”

Sebesülés

A következő pillanatban — amint a távcsővel a kezemben állok — ismét egy géppisztoly sorozat csapódik körülöttem, s én egy tompa ütést éreztem, és megszédülve elestem. Kb. egy, vagy két percig feküdhettem így féloldalt esve a hóban, mikor magamhoz tértem s felnéztem, látom, hogy a zlj. törzs 4-5 fős csoportja eszeveszetten

fut, s a leghátsó ember is tőlem 30 m-re, mind futnak lefelé a dombon. Én próbálok felállni, de meg sem bírok moccanni, s deréktől lefelé nem érzek semmit, és rettenetesen gyenge vagyok. Odakiáltok az embereknek: „Ne hagyjatok már itt, nem bírok megmozdulni!” Azok visszanéznek rám, és valamennyien tovább rohannak, velem mit sem törődve.

Időpont: 1943. január 14. 9 h 30 perc, mert az órámra néztem, s leszámoltam az étellel, jobban mondva az innen való megmenekülési lehetőséggel. Így feküdtem félbalra fordulva a hóba süppedve kb. 20 percig. Az oroszok – az a csoport, ahonnan a géppisztoly-sorozat jött ugyanis azok voltak és nem magyarok – szerencsére nem jöttek felém, mert a nagy ködben úgy látszott, ahogy én a nagy hóba beleestem, mint ha végleg ottmaradtam volna. Az az 50 fős csoport tovább nyomult előre Ny felé, tehát velünk párhuzamosan, és mit sem törődött velem. Én nem tudtam tulajdonképpen, hogy mi a bajom, de mivel felállni nem bírtam, s a csípőtől lefelé semmit sem éreztem – mintha el lett volna zsibbadva minden részem – próbáltam számot vetni, hogy mi lehet velem. Arra gondoltam, hogy haslövém lehet, de innen egyedül elmozdulni nem bírok, s vagy itt megfagyok (-42 fok), vagy legfeljebb az oroszok (hátsóbb lépcsőben előnyomulók) megtalálnak, s akkor viszont kérdés, egyáltalán bajlódnak-e velem? Ellenállásra, harcra egyáltalán nem is gondoltam, hiszen ennek semmi értelme sem lett volna egyedül egy pisztollyal és 6 db kézigránáttal.

Elég elhagyatottnak éreztem magam s főleg tehetetlennek, és ezalatt a nehéz 20 perc alatt végigvonult előttem nyomorult életem nagy vonalakban, melyet tehát itt kell most befejeznem. Miközben ilyeneken gondolkodtam és tűnődtem leszámolva mindennel és nem számítva semmi csodára, egyszer csak megszólal egy hang a fejem felett a nagy recsegő tüzérségi, aknavető, gp., stb. tűzben: „Mi baj van szds. úr?”

Én meglepődve nézek fel, és Szakkay Bandi hadnagyot látom, a zlj. segédtisztemet. Kisült, hogy ő már előbb eljött az állásból, látván ott a reménytelen és kilátástalan helyzetet, s mivel senkit nem talált már ott, a futóárokrendszerben elindult hátra, de a sok belövés miatt csak most ért ide, s a hóban talált csapáson jött lassan hátrafelé, mikor engem megtalált a nagy ködben. Próbált felemelni, de én nem bírtam lábra állni, s pokoli kínok között összerogytam. Többszöri próbálkozás után nagy nehezen a hátára

húzott engem a karomnál fogva, de a két lábam lógott, mint egy ellőtt nyúl lába, és az alacsony, de zömök, jó sportember (versenysielő volt) testi és lelki erejének köszönhetem, hogy valahogy onnan megindultunk. Persze alig botorkált velem a hátán 10-20 m-t, le kellett feküdni, mert igen erős tűzben voltunk, s ő sem bírt a nála legalább 20 cm-el magasabb, és kb. 10 kilóval nehezebb tehetetlen test cipelésével a derékig érő nagy hóban. A nyakamban lógott a távcsövem és a szőrmebéléses nagy kesztyűm, melyek egyre jobban útban voltak, s egymás után dobtam el azokat még a derekamon levő derékszija és pisztolytáskával együtt.

Kb. 10 h körül indultunk el erre a kilátástalannak látszó útra, s így lassan vergődve és számtalanszor levágódva jutottunk lassan tovább hátrébb a hóban, miközben én már teljesen ki voltam merülve a lógó testhelyzet és a nagy vérvesztés miatt, hiszen mindkét csizmám cuppogott a vértől. Lelkileg és idegileg nem bírtam már a kínlódást s őt sajnálva, ill. féltve, hogy miattam történik baja, többször könyörögve kérleltem, hogy hagyjon ott engem, nem bírok már lógni rajta, s ő meneküljön, amíg nem késő. Ő azonban erős volt, és mialatt vigasztalt, hogy nem sok kell még és tartsak ki egy kicsit. Ilyen körülmények között tettük meg kb. 10 h-tól 13 h-ig a 2 km utat árkon-bokron tűzben, mikor egy dombvonulaton a nagy ködben négy egyforma pontot vettünk észre, mégpedig ahogy aztán nemsokára közelebb érve megismertük, egy német üteg tüzelőállásban levő lövegeiről volt szó egy falu szegélyén. Ebben a faluban volt az ezredparancsnokságunk is. Odaérve a legközelebbi tüzelőálláshoz, ott én német tudásom segítségével röviden megmagyaráztam, ki vagyok, és mi a helyzet. A fiatal német tüzértiszt, aki éppen az állásváltoztatásra adta ki a parancsot, felajánlotta az egyik löszert szállító német öszvéres szánkót részemre, melyre aztán Szakkay Bandi engem a löszeres rakaszokra hasra ráfektetett, s ő maga pedig az ott csellengő saját embereket kezdte rendezni.

A löszert szállító német szánkót egy német hajtó katona kísérte, vagyis inkább vezette az azt húzó lovat a falu felé, amely oda kb. 200-300 m-re volt. Amint azonban a szánkó velem együtt a falu szélső utcájába beért, az eddigi szórványos tüzérségi tüzet egy hirtelen, igen erős tűzrajtaütés váltotta fel, mégpedig megítélésem szerint a becsapódások erőssége után ítélve közepes tüzérségtől származó kb. 8-10-es gránát volt. Az egész nem tartott tovább, mint kb. egy percre, de mindjárt az első becsapódásoknál egy

rettenetes nagy zökkenést éreztem pokoli légnyomással kísérvé, és én repültem, majd gurultam, de magamnál voltam, majd kis idő múlva nagy csönd lett. Amint felnéztem, azt látom, hogy a szánkó, melyen feküdtem, felborult, a ló és hajtója, a német katona cafatokban a földön, s én viszont a légnyomáson kívül újabb dolgot nem tapasztaltam magamon, viszont a szánkótól kb. 5 m-re fekszem egy kerítés nélküli ház ajtóbejárata előtt keresztben. 2-3 perc múltán, miután újabb becsapódások nem jöttek, a ház és utca környéke megélnélt, s a házból kilépő magyar katona, hogy ki tudjon lépni, kénytelen volt engem – mint egy hullát átlépni. Visszanézve látja, hogy a hullának gondolt katona én vagyok, jobban mondva gazdája, mivel az a magyar katona épp az aznap reggel még a zlj. háp-járól eltűnt tisztilegényem volt, az Antoni Berci nevű honvéd.

Ő aztán segítséggel bevitt a parasztházba, hol szalmára fektettek, és 10 perc múlva már egy tábori hordággal jöttek értem, és elvittek a nem messze levő iskolaépületbe, ahol az ezredsegélyhely volt. Az ezred vezetőorvos engem megismerve mindjárt vizsgálni kezdett a földön szalmán fekve, s nadrágomat lehúzva megállapította, hogy a bal csipóm alatt ment be egy géppisztolylövedék, de örömmel üdvözölte a jobb oldalon a kijárat lyukat, mondván akkor már nagyobb baj nem lehet, ha kijött és gyorsan benyomott a mellembé egy tetanusz injekciót, s a sebesült cédulát a mellembé akasztva, a hordággal együtt félretettek az egyik terembe, ahol rajtam kívül legalább 40-50 nyögő és jajgató sebesült feküdt részben hordágyon, részben pedig csak szalmán.

Itt kb. egy jó félórát feküdtem, mikor a legényemmel – aki ettől kezdve állandóan mellettem volt egész Debrecenig – közölték, hogy jön egy sebesültszállító gépkocsi, amivel a ho. táb. kórházba küldenek. Rövid idő után meg is jött, de nem seb. szállító gk., hanem egy karpaszományos honvéd által vezetett személy gk., melybe a legényem beülve, és a hátsó ülésen fekve, az ölébe hajtva a fejemet feküdtem. A gk. kb. fél kettő tájban indult el úttalan utakon hányódva, hol az útszéli árokba csúszva, mivel a nagy hóban jóformán csak sejteni lehetett a hatodrangú utat, s a legényemnek kellett kiszállva azt tolni, miközben én pokoli rosszul éreztem már magam. Este 7 h tájban érkeztünk egy faluba, a ho. táb. kórházba, ahol a műtőasztalon megvizsgáltak, megkatétereztek, és egy injekció után egy szalmazsákos vaságyra fektettek egy kb. 20 fős kórteremben, enni pedig vajaskenyeret

kínáltak, amit persze képtelen voltam elfogyasztani. Az injekció hatására kissé elszunyókáltam, de különben kutyául éreztem magam, és nem hogy enni tudtam volna, vagy kívántam volna, de állandóan hányingerem volt.

Éjjel 11 h után – karórám állandóan a kezemen volt – nagy zaj, nyüzsgés, mozgolódásra leszek figyelmes, és jön a parancs, hogy a betegeket fel kell öltöztetni és felkészülni a kórház továbbszállítására, mert az oroszok támadása már a faluhoz közeledik. Beraktak ruhástul a sebszáll. gk-ba, és azzal hordtak ki éjjel bennünket a kis falu állomására, és az ott várakozó hosszú tehervagonos szerelvény egyik szalmával bélelt marhavagonjába raktak minket. A középső bejárattól jobbról és balra a vagon elejében és végében egymás mellett kb. 6-8-an feküdtek, én balra, tehát lábbal a menetiránynak feküdtem a sor jobbszélén, tehát fekvőhelyzetben, jobbra tőlem a vagon fala, balra pedig egy tüdőlövéses tüzér zls. feküdt, s a legényem is a vagonban középen utazott 1-2 eü. katonával együtt. Így zötyögtünk kb. másnap délig, mikor valamilyen állomáson megállt a szerelvény. Akkor lettem figyelmes a bal szomszédomra, aki nem válaszolt kérdésekre; kisült, hogy nagy csendben meghalt, pedig hozzám is ért, olyan közel feküdtünk egymáshoz. Én is kutyául éreztem magam, s mikor a legényem az álló vonatból kiszállva kis idő után a németektől kapott egy fél csajka tejbegrízt, nagy örömmel hozta nekem, hogy egyik valamit. Nagy nehezen ettem belőle pár kanállal, de nem esett jól. És mikor a vonat újból elindult, alig félóra múlva ki kellett hánynom a kevés tejbegrízt, persze csak úgy fekvé, jobbra fordulva, hiszen olyan gyenge voltam, hogy mozdulni sem tudtam. A következő nap (az utazás harmadik reggelén) ismét megállt a szerelvény valahol, akkor egy német orvos szállt be, kérdezve, hogy kinek van valami panaszja, kívánsága. Legényem hozzám küldte, én kérésére elmondtam a sebesülésemet neki, mire ő bevágott egy injekciót, melyből csak annyi haszon volt, hogy pár órát szunyókáltam. Ezután kb. harmadnap a déli órákban megérkeztünk Kijevbe, ahol egy német táborig kórházzá berendezett iskolaépületbe vittek seb. száll. gk-val. Abból kinézve (legényem mellettem) láttam a kijevi elég szép széles fasoros utcát és komolyabb épületeket. Itt egy kis szobába kerültem negyedmagammal (a másik három sebesült német tiszt volt). Ebben a kórházban 5 napot töltöttem. Német

orvosok vizsgáltak, röntgeneztek, s ekkor tudtam meg, hogy a bal csípő alatt behatoló gpi. lövedék a csípőtanyérról kis darab szilánkot letört, s talán ettől irányt változtatva a gerincet nem érte, hanem a jobb oldalon kiment, közvetlenül a belek alatt áthatolva. Azt mondták, hogy nem kell különösebb kezelés, csupán naponta átkötözték a be-, s főleg a nagyobbik, kijáratit sebet, melyek lassan gyógyultak, de igen erős fájdalom lévén minden este megkaptam az esedékes morfium injekciót, amit már alig vártam, mert különben az alvás nem ment sehogy. Innen írtam Anyámnak a sebesülés utáni első lapot, s majd később egy magyar szobatársamnak diktálva a másodikat. Nagyon rossz lelkiállapotban voltam, s a legyengült szervezet (enni egyáltalán nem bírtam) csak tengődött, de szerencsére itt is jelen levő tisztilegényem, a Berci hozta mindég a kinti híreket, hogy rövidesen visznek kórházvonattal haza Magyarországra, amit mi magyar sebesültek nehezen vártunk már.

Tehát kb. egy hét után ismét seb. száll. gk-ra raktak, és az állomáson bevagoniroztak egy személykocsiból átalakított magyar kórházvonatra, ahol a legényem szintén mellettem volt, de nagy szükség is volt rá, mert alig bírtam beszélni. A vagonon zsúfolva volt fagyásos sebesültekkel, s azoktól eredő bűz szinte kibírhatatlan volt. Szerencsére egyik nap déltől másnap délig Lembergbe érkezett vonatunk, ahol az a parancs jött, hogy átpakoláshoz felkészülni egy másik kórházvonatba. Itt a déli órákban mindenkit hordágyra tettek (persze csak egy kincstári takaró volt rajtunk, s még a köpenyem, de különben ingben, gatyában), s így előbb mindenkit kiraktak a vonat mellé a hóra, majd onnan a tőle két vágánnyal arrébb álló kórházvonatba, s kettő között álló teherszerelvény vagonjai alatt dugták át a hordágyakat, s úgy pakoltak be. Szerencsére az már egy modern, szellős és világos, szép vagon volt, 3 bár közérzetem igen komisz volt, de kicsit örültem, hogy fekvé, az ablakon kinézhetek néha-néha.

Kora reggeltől már felismertem a magyarországi állomásokat a záhonyi vonalon, s ekkortájt tudtuk meg, hogy Debrecenbe visznek bennünket. Kb. du. 2 h felé érkezünk Nyíregyházára, ahol a vonat egy órát állt az állomáson. Itt önkéntes ápolónők és vöröskeresztesek szálltak fel s kínálgatták a sebesülteket finom étellel és itallal. Legényem épp akkor nem volt a közelemben, s az egyik nyíregyházi úriasszony, aki ágyamhoz lépett nem ismert

fel, bár személyes jó ismerőse volt Anyámnak. Végre előkerült a legényem, s vele nagy nehezen tudtam csak megüzenni az illető hölgy útján Anyámnak, hogy állítólag a debreceni klinikára visznek.

Ekkor már annyira gyenge voltam, hogy beszélni sem tudtam jóformán. Ti. a de. folyamán igen magas lázam lett, mire a kórházvonat pk-a külön megvizsgált és megállapította, hogy tüdőgyulladásom van, amit azonnal finom vizeslepedővel, prizniccel és gyógyszerrel kezdtek kezelni. Kutya komisz órák voltak ezek, mikor este 5-6 felé a debreceni külső pályaudvarra beérkeztünk, ahol abban a pillanatban szólaltak meg a szirénák, mert légiriadó volt. Az kb. egy óra hosszát tartott, mialatt a vonatunk ott állt elsötétítve, és semmi nem történt ezalatt. Ezután jön a kórház pk. – egy orvos őrgy. – és név szerint kéri Krasznay szds-t. Mivel én igen gyenge voltam, az ott levő legényem jelentkezett helyettem. Az őrgy. akkor jött rá, hogy én vagyok az a bizonyos tüdőgyulladásos tiszt, kit pár órával ezelőtt vizsgált. Végül közölte, hogy érdeklődtek utánam, mégpedig Ujlaky vezérőrnagy úr (ekkor s debreceni helyőrség pk-a), akinek jelentette, hogy a sebészeti klinikára visznek bennünket a fertőtlenítő eljárás után.

Ez a hír igen jólesett, és kis reményt adott az eddigi elhagyatottságom után, t. i. hogy sógorom, mint városparancsnok már törődik velem. Kipakolás után sebszáll. gk-on egy úgynevezett fertőtlenítő kórházba vittek (ez valami fürdővé átalakított intézmény, talán fürdő vagy kórház lehetett). A lényege, hogy csupaszra vetkőztetve egy hordágyon feküdtünk – aránylag melegben – de csupaszon, hordágyon a földön feküdve, betegen, tüdőgyulladásos állapotban, igen kellemetlen érzés volt. Pedig így kellett várakozni a sok földön fekvő hordágyas között, míg kb. egy óra múlva kérésemre (elmondván, hogy ki vagyok és mi van velem) engem is sorra vettek. Ez azt jelentette, hogy két markos eü. katona felrakott fapriccsre, és azon spriccoltak meleg vízzel, mint egy disznóöléskor a felbontásra váró disznótetemet. Ez a művelet kb. 15 percig tartott, aztán lepedőbe csavartak és pokrócba, s megint csak a hordágyon a földön fekvve vártam vagy századmagamal a további sorsomra. Innen lassankint szállították el a sebesülteket, de énrám emlékezetem szerint csak éjjel 1 h-kor került sor. A seb. száll. gk. a sebészeti klinikára vitt, ahol a hordágyon fekvve, kb. 10 perces várakozás után egy előszobafélében megjelent a

légoltalmi elsötétítés miatt kezében egy zseblámpával egy fiatal nővér. Semmit sem szólt, ill. kérdezett, hanem lehajolva hozzám szó nélkül felemelte a pokrócomat, félrehúzta a lepedőt, és bevilágított a szőrzetembe, ott bogarakat keresgélve. Miután azt nem talált, rám adott egy kórházi kincstári inget, és bevittek egy félhomályos-zöldlámpás körterembe egy ágyra, ahol kb. 40-50 sebesült feküdt, ill. nyögött, jajgatott, aludt és szuszogott. Itt egy másik nővér kis idő múlva megjelent, s a személyi adataimmal megcsinálta a fejtáblát, és lázmérőt dugott belém.

Mire a lázméréssel készen lettünk, ill. ő azt megnézve feljegyezte a táblámra (persze velem nem közölte), kb. éjjel 3 h körül járt az idő. Úgy gondolom, elég magas lehetett a lázam, mert nagyon rosszul kezdtem magam érezni, és ezt közöltem az ott sürgölődő nővérrel, hogy fulladásos panaszaim vannak. Ismét eltelt kb. egy félóra, mikor a nővér egy másikkal és az inspekciós orvossal ágyamnál megjelent, alaposan megvizsgált.

Kiderült, hogy az inspekciós orvos régi jó ismerősöm. Rögtön áthelyeztetett egy kétágyas szobába, jobb körülmények közé. (Az előző teremben a súlyos sebesülteknek megengedték a dohányzást, márpedig nekem tüdőgyulladás miatt a füst nagyon veszélyes.)

Itt előbb Ili nőverem, majd édesanyám, Jolán nőverem férjével, László bátyám is többször meglátogatott.

Tüdőgyulladásomból pár nap múlva kigyógyultam, de a továbbiakban esténként 40 fokig is felment a lázam. Nagyon gyenge voltam, 2-3 naponként vérátömlesztést kaptam.

Kb. február közepén Hüttl professzor megállapította, hogy hasüregemben valami tályogszerű daganat van. Február vége felé operáltak meg a daganat miatt. A lábadozásom sokáig tartott, nagyon legyengültem, az eredeti 82-84 kilóról lementem 48 kilóra. Közölték velem, hogy a tüdőgyulladás után legyengült tüdőmben a hasüregben keletkezett tályogtól a véráramon keresztül áttételes tüdőtályog fejlődött ki.

Márciusban fokozatosan erősödtem. Annyira megjött az erőm, hogy udvarolni kezdtem egy nagyon csinos orvosnőnek. A járás nehezemre esett, mert jobb lábfejem béna volt, mivel a lövés miatt az idegek itt megsérültek. Javulás többszöri villanyozás, masszírozás után következett be.

Májusban már az orvosi kaszinó táncmulatságán is részt tudtam venni. Ott találkoztam Rákos Rezső klinikai alorvossal s

menyasszonyával, aki később felesége lett. (Rákos Rezső később a sátoraljaújhelyi kórház nagytekintélyű osztályvezető sebész főorvosa, majd igazgatója lett.)

Június vége felé beutaltak a budapesti Németvölgyi úti honvédtiszti kórházba, majd a Lukács fürdőbe. Itt a melegfürdő, iszappakolás és villanykezelés elég sokat javított lábam állapotán. A Lukácsban voltam augusztus 31-ig, majd a kőszegi tiszti üdülőben töltöttem három hetet, közben ismét tüdőgyulladásom estem át.

Augusztus 20-án a mátraházi honvédtiszti üdülőben kezeltek. Itt látogatott meg életem megmentője, Szakkay András főhadnagy. November első napjaiban a kassai hadikórházban vizsgálták, majd a budapesti Róbert Károly körüti honvédkórházban kezelték lábam, majd ismét a Lukács következett december 1-én. Itt rendszeresen kaptam iszapkezelést.

1944

Február végéig voltam a Lukácsban, majd a kassai felülvizsgálat után egyhavi szabadságot kaptam. Ezalatt meglátogattam Zilahon Jolán nővérem. Március 19-én a németek megszállták az országot, ezért csak nagy kerülővel jutottam el Kassára.

További katonáskodás

Április 1-től bevonulásom után ezred I. segédtisztnek osztottak be Benáczy ezds. mellé. Ez elég jó beosztást és kíméletesebb munkát jelentett volna a napi csapattiszti kivonulások helyett, de sajnos a gazdám határtalan bürokrata volt és rengeteg külön, extra irodai munkával látott el. Bánatomban hetenkint háromszor este 5-8 h-ig rendszeresen jártam ismét vívőedzésekre, de szomorúan állapítottam meg, hogy bár a kezem még elég jól szuperál, de a lábaim bizony nagyon lassan regenerálódnak, hiszen izmaimat előről kellett kifejlesztenem. Úgy látszik, azért nem hiába, mert 1944. június 4-én elindultam egy kerületi bajnoki versenyen, s azt meg is nyertem. Nehéz munka volt, és igen szép teljesítmény, megérte. Ez volt életem utolsó vívőversenye.

Augusztus hóban a Kassán székelő 21. gyalogezred pótköteléke (a mozgósított ezred még a fronton volt) szintén mozgósításra

került. Ilyen állapotban készenlétben voltunk hetekig, én a lakásom felszámolása előtt minden holmim ládába bepakolva (8 nagy ládám volt), míg kb. aug. hó utolsó napjaiban jött az indulási parancs. Bevagoníroztunk, és Szombathelyre költöztünk át Kassa katonai evakuálása következtében. Szombathelyen a lakás már biztosítva volt. Ugyanis az egyik legjobb barátom és vívőcímborám, Gazdy Béla híradó százados már előbb odakerült alakulatával, és egy remek 3 szobás berendezett, elhagyott zsidólakást utaltak ki számára, melyet velem megosztott.

Szombathelyen alig voltunk jónéhány napig, csupán míg az ezredet teljesen felöltöztettük, és harckész állapotba és felszereltté nem tettük. Azután ismét vasúti szállítással vittek Zalaegerszeg, Nagykanizsa, Szabadka útvonalon Szeged felé, de Szeged előtti kis falu állomásán, Röszkén raktunk ki a késő délutáni órákban. Itt kiosztottuk a vacsorát, és mi pedig (az epk. és én egy tisztessel) az ezred személygépkocsiján az előzetes parancs szerint bementünk Szegedre a hadtestparancsnokságra eligazítás végett. Tekintve, hogy a városban épp légiriadó és teljes elsötétítés volt, a hdt. pság. pincéjében volt az eligazítás, mely kb. 20-23 h-ig tartott. Itt találkoztam a Ludovikán volt alantossal (Király Béla vezérkari századossal), aki mint vezérkari tiszt, az anyagi intézkedéseket adta ki a másnapi támadással kapcsolatban. Ő volt később, 1956-ban a felkelő magyar honvédségi alakulatok ismert parancsnoka.

Ezután visszaküldtük a gk-t írásbeli parancsunkkal, mely szerint az ezred éjjel 24 h-i indulással meneteljen Szegeden keresztül a megadott útvonalon, a Tisza hídján még kivilágosodás előtt keljen át, további parancsot személyesen adunk. Szegedet elhagyva ezredünk Kiszombor határmenti községbe menetelt, és ott az udvarokba behúzódott. 11 h-kor megkezdtük a tüzérséggel megerősített ezrednek az ebédkiosztást, és a hdt. parancsa értelmében 12 h-kor, mikor a templomban a delet kezdték harangozni, ezredünk a lesállásban levő tüzérség támogatására felkészülve széles arcvonalon megindította az előnyomulást a román határ felé. Néhányszáz méter után elértük a határt, de a sűrű kukoricáson és napraforgós földeken simán „ballagtunk befelé” Romániába, mivel semmi ellenállást, vagy akadályt nem találtunk, sőt még közlőről sem láttunk ellenséges katonát. Állítólag egy határőrőrs emberét látták messziről visszafelé futni. Így értük el az első romániai községet, Nagyszentmiklóst, mely kb. 10 ezer lakosú járási székhely lehetett. Itt beértünk a román

határőr laktanyába, mely már üres volt, de fél órával előttünk futottak onnan ki a románok mindent otthagya; úgyannyira, hogy pl. a konyhában az üstben főtt a románok ebédje, s a parancsnoki irodában az íróasztalok is elpakolatanul maradtak. Itt éjjeleztünk, és másnap reggel korán ismét folytattuk előnyomulásunkat Lovrinon keresztül Temesvár irányába, mely ide még kb. 50 km-re lehetett. Természetesen ellenállás sehol sem volt, de a lakosság mindenütt (egy-két kisebb román falut kivéve) örömmámorban fogadott minket, és minden jóval kínálgatva nagy ünneplést okartak rendezni, ami részünkre tilos volt, hiszen tulajdonképpen támadásban volt a megerősített ezredünk, és tőlünk jobbra és balra más egységek nyomultak előre.

Harmadik napon de. előnyomulás közben jött a parancs a hdt-től, mikor már Temesvár előtt 6 km-re voltunk, hogy állj, a támadást beszüntetni, eltolódni Temesvártól É-ra, és Szentandrás község vonalában Temesvár felé védelemre berendezkedni, mivel a legfrissebb hírek szerint az orosz hadsereg elérte Temesvárt, és ezért csupán halogató harcot tudunk a túlerővel szemben alkalmazni. Itt alig voltunk 24 h-t az állásban, s az oroszok támadásának éle máris elérte első vonalunkat, és kegyetlenül kezdte lőni aknavetővel.

A hdt. pság. utasítására nem kellett megvárni, míg az ellenség támadása kifejlődött, és túlerejével elsöpörte volna gyenge, megerősített kis ezredünk hevenyészett védőállását, hanem a parancs szerint halogató harcot vívva kellett lassan visszavonulni Szentandráson és Vingán keresztül Arad irányába. Aradot kb. 3 nap múlva elértük, ahol 2 nap pihenőre kivonták ezredünket, s hdt. tartalékként Arad városban normális elhelyezésben, fürödve, nyiratkozva, igen barátságos magyar lakosság fogadtatása mellett pihentünk. De már a harmadik nap folyamán riadóval hagytuk el a várost, mert az orosz nagy erővel támadott az Aradtól K-re fekvő községnél, Öthalomnál (Glogovác). Itt bevetés után igen erős harcba keveredtünk, és tulajdonképpen itt volt először komoly veszteségünk a román fronton. 24 h-ig álltunk, jobban mondvá feltartóztattuk az oroszot, de már ismét készülni kellett a további visszavonulásra, s újból a városba érkezve (Arad). Ezen csak szétbontakozva, repülő ellen tagozódva vonultunk keresztül este 7 h tájban. Az egyik zlj. elszakadt, s mikor már Battonyánál járt ezredparancsnokságunk, Benáczy ezds. ismét engem, mint első segédtsiztet küldött vissza azt megkeresni. Ugyanis a legutolsó

parancs szerint az állomás mellett lévő népkertben kellett volna várnia a további parancsot. Viszont a zlj. még ott nem volt – később kiderült, hogy előbb elindultak, mert a szürkületben már egyes házakból partizánok lövöldöztek rájuk a közeledő orosz csapatok hírére. Ugyanakkor a vasúti állomás hatalmas épülete részben orosz repülőtémadás miatt teljesen lángokban állott, és így ennél a megvilágításál, mint utólag magyar katona hagytam el a kis Fiat 500-as kocsimmal és a gk. vezetővel Aradot.

Ezredparancsnokságunk Battonya község szegélyén tartózkodott, mikor a hadtesttőljött parancs szerint halogató, lassú visszavonallással a védőállásból Battonya ÉNy-i szegélyénél húzódó dombvonulatra kellett visszavonulni ezredünknek, s ott ismét hevenyészett védelmet kiépíteni. A visszavonulás ellenőrzésére és irányítására Benáczy ezds. engem előreküldött a község DK-i szegélyére, s ekkor történt, hogy mikor a község egyik utcáján haladtam gyalog, s velem egy kerékpáros hírvívó (Bíró László őrv., erdőbényei lakos), ki a kerékpárt maga mellett tolta, hirtelen egy orosz felderítő vadászgép jelent meg, és úgy látszik, jó szeme volt a pilótának, mert bár mi ketten a fák alá húzódtunk, de a harmadik fa alatt álló kerékpár hátsó gumiját kilötte, szerencsére mi ketten megúsztuk a géppuskasorozatot.

Ebben az állásban is alig voltunk, csupán estétől reggelig, mert az orosz túlerő támadása elől tovább kellett folytatni visszavonulásunkat ÉK felé Mezőkovácsháza–Tótkomlós vonalon lassú, halogató harccal késleltetve az ellenség előnyomulását.

Igen zilált állapotban, sok veszteség után jutott el ezredünk 2 nap után Szentésig, épp vasárnap volt ez az emlékezetes nap. Csapataink a város laktanyáiba vonultak pihenésre és rendezkedésre, s mi pedig a hdt. parancsnokságnál jártunk eligazítás végett, mikor a déli órákban a kisvárost három irányból kegyetlenül löni kezdte az orosz tüzérséggel, Sztálin-organával és repülőtémadásokkal, rettenetes hangzavart csinálva. Riadóztattunk, és tagozódva indultunk zászlóaljainkkal a parancs szerint a Tisza hídja felé, mert a várost más alakulatok védték kevés sikerrel. A Tisza hídján már nem bírtunk átkelni, mert azt az oda kb. 300 m-re levő magaslatról jól belátva az orosz aknavetővel és Sztálin-organával kegyetlen tűz alatt tartotta. Az ezredparancsnokkal gyalog próbáltunk szökellve eljutni a Tisza partjára a hídtól kb. 200 m-re, mert onnan készült indulni egy hatalmas komp. Ezt az utat a város szélső házától a Tiszáig

sohasem fogom elfelejteni. Rengeteg halott és sebesült fetrengett, úgyszólván kerülgetni kellett őket. Láttunk olyan embert, akinek az akna leszakította mind a két lábát, és a földön két kezével kapaszkodva vonszolta magát, és ordítva jajgatott. Mindenütt por, füst, tűz, pánik és fejvesztett menekülés, ki merre tud. Így az egyetlen remény a komp volt, de mikor az ezredtörzs 8-10 emberével felkapaszkodtunk, már teljesen teli volt úgy, hogy szinte felcibáltak minket, és máris elindította azt néhány utász. A komp még a Tisza közepére sem ért, s az orosz már a partot elérte, és géppuskával lőtt bennünket, sokan lefordultak a kompról, s holtan estek a vízbe, mi pedig ezt is szerencsésen megúsztuk Benáczyval.

A másik oldalra érve, ott husárok siettek éppen a partra védőállásba, s ezek fedezete alatt vonultunk a füzes, bokros részen át a Csongrád elető majorba. Ott kissé rendeződtünk, majd Csongrád városba értünk. Ezen a parton történt, hogy egyik ezredtörzsbeli távbeszélő zászlós, ki mellettem megy a füzesben, hirtelen a melléhez kap, és ijedten néz rám a fütyülő golyózópor közepette. Rászólok, hogy mi van, ő lassan leveszi a kezét a bal melléről, s óvatosan kihúzza a bal felső zubbonyzsebéből cigarettatárcáját s abban kopog valami, hát egy fáradt géppisztoly lövedék akadt meg benne, s ezek szerint a cigarettatárcája mentette meg egy szívlövéstől.

Csongrád városban csak párórás pihenőt tartottunk, az ebédet csapatainknak kiosztottuk, s azok rendezkedése után a városból egyenest NY felé vonultunk Kiskunfélegyháza irányába, és a két város között kb. a feleútnál a műút mentén É-D-i irányba, arccal K felé ismét védőállásba ment ezredünk. Az ezredparancsnokság egy hátrább fekvő kis község (a nevére már nem emlékszem) iskolájában tanyázott.

Itt kb. 2-3 napot töltöttünk, de az ellenség részéről aránylag nyugalom volt, inkább csak járőrözött, de azt egyre sűrűbben. Ekkor történt az alábbi eset: már okt. 16-a volt és a hadtesttől jött írásbeli parancs szerint az ezredtörzs valamennyi emberével is le kellett tenni az új hűségesküt Szálásira. Ezt a feladatot Benáczy ezds. nekem adta ki s bárhogy is vonakodtam tőle, semmiképp sem tudtam kibújni alóla. Tehát 16-án 12 h felé sorakoztattam az ezredtörzs kb. 25-00 emberét, az iskola udvarán a rangidős beadta nekem a jelentést, és épp nehéz szívvel készültem az eskü szövegét előre olvasni, mikor a templomtoronyból egy rövid

gsz. sorozat hangzott fel. Ugyanis magas figyelőnk volt ott, mert egyetlen más uralkodó pont – ahonnan messzire lehet figyelni – nem volt. Majd ezután onnan távbeszélőn jelentették, hogy Ny felől nagyobb ellenséges erők szivárognak a község széle felé a sűrűn fedett, kulturával erősen benőtt területen. Persze minden ceremónia azonnal abbamaradt, riadóztattuk a törzset, s egy negyedóra múlva már úton voltunk Kiskunfélegyháza felé, majd azután a város Ny-i kijáratánál a szélső házakban helyezkedtünk el. Később kisült, hogy az ellenség csak kisebb járőrözést végzett, és nem komolyabb támadásról volt szó. Következő nap a reggeli órákban távbeszélőn jelenti az egyik századparancsnok, hogy az orosz erőkből kb. egy szakasz két tehergépkocsival a főúton át akart haladni minden tüzelés nélkül, mikor első vonalunknál őket feltartóztatták, megálltak, és a parancsnokuk kiszállva tolmácsot kért, majd kijelentette, hogy a magyar csapatok az ő tudomásuk szerint Horthy parancsára letették a fegyvert, tehát ne álljunk elleni, hanem engedjük őket előre. Persze a magyar szd. pk. ezt megtagadta, hivatkozva rá, hogy ő fegyverletételről semmit sem tud, és az orosz altiszt hangoskodósna, majd fenyegetőzése után elcsattant egy pofon magyar részről, majd dulakodás, végül géppisztolylövések, de részünkről sebesülés nem volt, s az oroszok két gépkocsija hirtelen megfordult és visszasietett.

Az ezt követő napokban megindult az ellenség nagyobb támadása, ezért visszavonuláshoz kezdtünk, mikor vasárnap de. 11 h felé járt az idő, és a főtéren a róm. kath. templom melletti iskolába akartunk beszállásolni az ezredparancsnoksággal. Épp a templom elé értünk törzseinkkel, s akkor tódult ki a templomból a vasárnapi nagymise után a sok hívő, mikor az orosz kegyetlen aknavető tüzet zúdított a térre, s a sok ember hullott, mint a légy. Ezután ismét halogató harccal lassan húzódtunk Kecskemét irányába ÉNY felé, közben zászlóaljaink rövid, hevenyészett védőállást foglaltak el, s ellenálltak egy kis ideig. Egyik ilyen állásváltoztatásnál történt, hogy az ellenségtől elszakadva néhány kilométerrel (8-10) hátrább a zlj-ak már zártrendben vonultak keresztül egy hatalmas tanyaudvaron át vezető úton. Epságunk (Benáczy ezds. és én a gk-ban) a zlj-ak mögött haladt, mikor váratlanul az egyik pajta mellől – annak két sarkából – erős géppuskarüzet kaptunk. Első percben feküdj, majd egyszer csak megindul a pajta mellől

két orosz harckocsi. Ezek tőlünk kb. 200 m-re voltak, s a zlj-ak és törzsünk is szétugorva, iszonyú futásban igyekezett elbújni, mivel a harckocsikkal szemben gyalogságunk teljesen tehetetlen volt. Mi Benáczyval egy parasztházba ugrottunk be, ahol a lakók, gyerekek ijedten néztek, hogy mi is lesz most. Később a két harckocsi elpuccolt, úgy látszik, az erősen fedett terepen merészen előretört felderítés végett, de a nagyobb erőnkkel nem szándékozott szembeszállni. Kb. egy 20 perces lapulás után kibújtunk, s a csapataink szétbontakozva a mély, sáros szántásban vonultak vissza, míg én az ezredessel (a gk. vezető benn ült) a gépkocsinkat toltuk, s izzadtunk vele a nehéz, ragadós sárban.

Legközelebbi védőállásunk Kecskemét DK-i szegélyén volt, de innen is átvonulva a városon – melyet akkor már nagyobb német erők (tüzérség és páncélosok) tartottak megszállva – Kecskemét és Nagykőrös között a vasútvonal mentén mentünk védelembé. Az ezredparancsnokság itt a szabadban, a vasúti töltés közvetlen közelében, egy kis erdős részben tanyázott. Itt történt, hogy a szabadban, hevenyészett védelemben és fedezékben lapuló ezred pság., a vasúti töltés közelében lévén, az ezred távbeszélő tiszt – egy hadnagy – jelenti nekem, hogy rákapcsoltak a vasútvonal mellett húzódó távbeszélő vonalra.

A távbeszélőn október 28-án este 20 h-kor igen erős ellenséges tüzérségi tűz közben sikerült is beszélni neki Budapesttel, az ott lakó nagybátyja lakásán anyjával, Ili nővérével és férjével, Újlaki Jenő vezérőrnaggyal.

Én nem sokat tudtam mondani, sőt inkább kiábrándító híreket, hiszen az orosz igen erősen támadott, pillanatnyilag tüzérségi tőzzel szakadatlanul, és jelenlegi helyzetünkben csak a város É-i kijáratánál lévő erős német tüzérség támogatása és páncélos erőinek segítsége mellett tudtunk kitartani.

Ezen emlékezetes esti telefonbeszélgetés után az éjszakét szabadban töltve, és csak lopva, kis adagokban végzett szundikálás után hajnalban az orosz oly erővel támadott, hogy mindkét első vonalbeli zászlóaljukat visszanyomta, s mi is állást változtattunk Nagykőrös község É-i kijáratánál fekvő konzerv-gyár melletti terepszakasza. Itt kicsit megpihentünk, illetve rendeztük szétszórt erőinket, és ismét megjelent (teljes tűzszünet lévén) a hadtest parancsnoka, Lengyel altábornagy, aki dühöngve hadbíróssággal fenyegette Benáczy ezds-t, mondván,

hogy itt előttünk alig van valami ellenség, s az ezred gyáván megfutamodott. Ez a jellemző eset többször is megismétlődött az elmúlt hetekben, mert ő mindig egy eredményes ellenséges támadás sikeres térnyerése után jött előre, mikor az elg. is rendezte sorait, vagy védelemre rendezkedett éppen be. De amint kihúzta lábát a hdt. pk. a harcálláspontunkról, az elg. mintha figyelte volna, azonnal kegyetlen tűzérési tűzcsapást zúdított ránk, vagy éppen a támadást indította meg.

Tekintve, hogy az elmúlt 2-3 napban nemigen volt alkalomunk enni, és nem is igen volt a kenyéren, almán kívül egyéb ennivalónk, igen megörültünk (én legalábbis igen szerettem) mikor az élelmező tisztünk hírül adta, hogy az elhagyott konzervgyárban rengeteg préselt gyümölcsizes faládika rendelkezésünkre áll. Egy ládával betettem az epk-i gépkocsiba is. E legutóbbi védőállásunkban kb. 2 napja már hogy kitarottunk valahogy, mikor úgy november 4. vagy 5. lehetett, és én nem tudom mitől, de kegyetlen rosszul éreztem magam. Erős lázam volt, idegileg ki lehettem merülve, mert mikor a szomszéd községben levő hadosztály tábori kórház orvosánál vizsgálat céljából megjelentem (talán Hoyos nevű karp. hdp. őrm. orvos), ő megvizsgált, és azt mondta, hogy be kell, hogy küldjön Bp-re a hadikórházba, s még a sérvem (mely a debreceni klinikai hasüregi tályog operációja után maradt heg felszakadásából keletkezett) is műtétre szorul.

Másnap tehát elbúcsúztam a Nagykátán harcállásponton levő Benáczy ezds-től, és a ho. táb. kórháztól induló seb. száll. gépkocsival – több más beteg vagy sebesülttel együtt – útbaindultunk Bp-re.

Budapesten az Alkotás utcai, iskolából átalakított hadikórházba kerültem. Itt futólagos vizsgálat után kb. 10 napig pihentem, majd november közepe táján kérésemre a szombathelyi hadikórházba helyeztek. Menekülőkkel zsúfolt vonatunk többszöri légiriadó miatt órák hosszat állt nyílt pályán.

Szombathelyen sebesültekkel teli hadikórházban vizsgálgtak. Megállapították, hogy sérvemet nem sürgős operálni. Kaptam két hét egészségsügyi szabadságot december 15-ig.

Annak leteltével az ezred pótkeretével bevagoníroztunk, és felsőbb parancsra kiszállítottak Németországba, ahol hosszas vándorlás után egész keletre, a lengyel megszállt területre vittek az Oderától keletre. Itt teleltünk és vergődtünk fegyver és felszerelés

nélkül egy maroknyi kis tartalékos csapattal, akikkel kiképzést, stb. kellett volna folytatni, de fegyver, gépek, felszerelés nélkül a kutya hideg télben, jó ruházat és ellátás nélkül.

1945

Itt a télen csak tengettük életünket, az oroszok előnyomulása miatt lassan Ny. felé kezdtünk vonulgatni. Eközben én, mint ezredsegédtiszt szerencsésen gyümölcsöztettem német tudásomat, melybe egész jól belejöttem. Ugyanis egy alkalommal a német ho. psághoz hívták az ezredparancsnokomat, aki szokása szerint felkölthetetlenül aludt egy nagyobb berúgás után. Ott alakulatunkat mindenáron be akarta a német vezérkari tiszt vetni, a városka védelmére akarta felhasználni. Hiába magyaráztam, hogy mi kiképzetlen pótalakulat vagyunk, felszerelésünk, fegyverünk nincs, egy rozoga tábori konyhán kívül. Nagynehezen sikerült meggyőzni, s így az utasítás az lett, hogy menet tovább Ny. felé és érjük el Breslau, Görlitz, Drezda és Zwickau útvonalon Bajorországot. Vándorlásunk hosszadalmas, nehézkes és igen sze-gényes ellátás mellett inkább egy vert had menekülő koldusainak vándorlásához hasonlított, és mivel sehol sem láttak szívesen, a beszállásolás és ellátás is nehézségekbe került, melyet tarkított az olykori angol légitámadás. Így jutottunk el kb. 1945. március végére Bajorország területére, és az agyonbombázott s az Elba völgyében fekvő Drezda városán kívül igen sok szép vidéket és nevezetességet láttunk. Egy alkalommal Nürnbergtől kb. 30 km-re K-re lehettünk egy kis faluban, mikor este 9 h felé megkezdtek a szövetségesek a város bombázását, és reggel 4 h felé még mindig tartott egyhuzamban, és gyönyörködtünk a messzire ellátszó csodás tűzijátékban. Itt Bajorországban Bayreuth térségében egy Kastl nevű kis faluban szállásoltunk be, ahol kb. 3-4 hétig elég jól éltünk, még volt egy kis tisztí étkezdénk is, és főleg sok szabad időnk.

Nagypénteken telefonon tudtam beszélni Ili nővéremmel és férjével, akik több menekült családdal együtt Bayreuthban tartózkodtak.

Motorkerékpáron meg akartam őket látogatni, de a város előtt megtudtam, hogy ott már amerikaiak vannak, ezért visszafordultam.

A következő napon – április vége felé jártunk már – megjött a parancs a menetre, és megindultunk zilált pótalakulatunkkal

DK-i irányba. Regensburgnál átkeltünk a Dunán légitámadások közötti szünetben egy kompon, és Ausztria felé tartott csapatunk napi 20-25 km-es menetekkel. A jelenlegi ezredpk. (Várnay alezredes) szokás szerint be volt szívva, s így a pótezred részére szóló eligazításokat és menetintézkedéseket én adtam ki a két zlj-nak. Így meneteltünk naponta, de az utolsó héten a sűrűsödő légitámadások miatt esti szürkületben 19-20 h felé indultunk vacsora után, és éjjel menetelve, a hajnali órákban érkeztünk a menetcélba, ahol beszállásolva nappal aludtunk, este ismét folytattuk. Sajnos, a nappali alvásból nekem igen kevés jutott, mert ilyenkor a pótezred teljes elszállásolását meg kellett várnom, s azután kezdtem a jelentések, s a következő napi menetintézkedés kiadásának megszerkesztéséhez. Így vonultunk éjjeli menetekkel Straubing, Landau, Braunaun át, ahol átkeltünk a Salzach hídján, és már Ausztria területére léptünk. Közben erősen emlegettük Hitlert, aki épp itt Braunauban született, hogy miért is tette ezt? Innen a szokásos napi menetadagokkal vonultunk lassan DK felé, és esténként beszállásoltunk egy kis faluban. Kb. egy hete haladtunk így Ausztria területén, mikor már május első napjait írtuk. Akkortájon lehúzódtunk a Vöckla patak völgyébe, és Timelkam, Vöcklabruck községeken keresztül haladtunk kelet felé. Szokás szerint a szálláscsinálókat kerékpáron előreküldtük a kora reggeli órákban, akik azt előkészítették a késő délutáni órákig, mikorára a menetelő pótezred beérkezett.

Talán május 4. vagy 5. lehetett aznap, mikor menetközben többszöri légiriadó miatt meg kellett állnia a menetoszlopnak, és fedezést keresni. Az ezredparancsnokkal (Várnay alezredes) a szokásos fekete hintón ültünk – szokásához híven bóbiskolt – én pedig megunva a zötyögést, a szép tavaszi napon de. kb. 11 h tájban elköszöntem tőle, és a hátraslovamra ülve elhagytam a menetoszlopot azzal a céllal, hogy előrelovagolok az aznapi szálláshelyig és ellenőrzöm a szálláscsinálók munkáját. Igen meleg lett a déli órákban, és útközben tanyaszerű parasztháznál kértem egy pohár vizet. A Bauer kihoz nekem egy pohárban valami halványsárga italt, én megiszom, és ismeretlennek tűnt, de igen finom savanykás és üdítő volt. Kisült, hogy ekkor ittam életemben először – az ott szinte nemzeti italnak számító – mosztot, azaz almabort. Későbbiekben igen sokszor ittunk ebből, és nagyon megszerettük. Tovább lovagolva kb. du. 2 h tájban érkeztem be az aznapi menetcélunkba, Desselbrunn nevű

kis községbe. Itt a szálláscsinálók parancsnoka jelentette, hogy elkészültek, s a szállások rendben vannak. Én megnéztem a zlj-ak szállását, mely megfelelő és elegendő volt a falu iskolájában és nagy pajtában, azután elkísértek a róm. kath. plébániára, ahol a papnál kettőnk részére (az epk. és sgt.) volt a szállás lefoglalva. A lovamnak remek szállása volt a szemben levő kis Gasthaus teljesen üres istállójában. A pap egy kb. 40 éves, igen szimpatikus és barátságos ember volt, aki megérkezésem után rövidesen utasította a hasonló korú házvezetőnőjét, hogy engem étellel kínáljon meg, s azt én köszönettel szívesen elköltöttem, mert bizony az utóbbi időben mozgásunk alatt nem volt a kosztunk a legkielégítőbb. Számításom szerint az ezrednek du. 4-5 h be kellene érkeznie, de azt hiába vártuk, elmúlt az ideje már és nem jönnek. A du-i órákban távolról kisebb géppuska tüzelést hallunk és egyszercsak egy lovas járművön kb. 6 magyar csendőr vágtaözve ér be a faluba, akiktől annyit tudunk meg, hogy a szomszéd kis városba, a 3 km-re levő Schwanenstadtba az amerikaiak beérkeztek, és megkezdték annak megszállását. Ebből azt következtettük, hogy valahol ezredünket is elérték és lekapcsolták. Én a késő éjszakai órákig fenn vártam részben az ezredet, ill. arról valami hírt és az amerikaiak megszálló erőit. De hiába, mert ebbe a községbe aznap este nem jöttek, csak távolról hallatszott holmi géppisztolyozás, és láttunk időnként rakétázást. A másnap reggel is csendben, de izgalmas várakozással telt el, míg kb. 11 h tájban motorzúgásra leszek figyelmes, kinézek a paplak emeleti manzárd vendégszobájának ablakán — ahol aludtam — és látom, hogy előttünk a főtéren áll 2 nagy ami harckocsi, és kb. 3-4 „jeep”. Körülötte pedig rohamsisakos ami katonák — köztük négerek — kiabálnak, és kézzel-lábbal magyaráznak az ott fontoskodó belga hadifoglyoknak, akik kb. 100-an ebben a községben voltak elhelyezve és kiadva mezőgazdasági munkára. A házakból sorba fehér lepedőket dugdostak ki a megijedt asszonyok. Kis idő múltán látom, hogy a főtéren terelnek minden egyenruhás egyént, s a vegyes öltözetű belga hadifoglyokon kívül léttam ott német katonákat (kb. 20-at), akik a fegyvereiket egy udvarba összehordták, majd megjelentek az én szálláscsinálóim is és ijedten ácsorogtak a többi között.

Hadifogságban

A magam részéről haboztam még, hogy mit is csináljak, lemenjek, vagy várjak. Aztán elhatároztam, hogy amíg nem keresnek, a házban maradok, és onnan nézem a szituációkat észrevétlenül. Kb. fél óra múlva jön a szálláscsináló pk. őrmester és kér, hogy menjek le én is, ne hagyjam őket egyedül, ki tudja, mi vár rájuk, én mégiscsak jobban tudok beszélni, mint ők. Mosolyogtam ezt hallva, mert bizony az amikkel én sem tudtam beszélni, hisz angolul nem tudtam, legfeljebb azért, mert volt köztük egy magyar származású, aki még gagyogott valamit magyarul. Tehát felkötöttem a derékszíjamat, és lementem s odaálltam a foglyok közé az amik tudta és észrevétele nélkül az ácsorgó csoportba. Egyszer csak rámnéz egy hatalmas ami katona s felháborodva kiabál valamit, és mutogat felém, és pisztolytáskámra, hogy azonnal adjam oda. Ez is megtörtént, s ezzel a fogságbaesés művelete befejezést nyert.

Ezután a déli órák körül párosával, kettesével összetereltek minket, és megindult az ott összegyűlt fogolycsoport menete, lehettünk vagy 80-100-an. A faluból kiérve láttuk, hogy az odavezető harmadrendű úton hosszan elnyúlva áll egy gépkocsizó és harckocsis alakulat, s mi mellettük, az ott ácsorgó katonák mellett bandukoltunk. Ezek között elég sok volt a néger, s egyszer messzebbre pillantva látom, hogy egymásik előttem haladó foglyot végigtapogatják, és nem egynek a kezéről lecsatolják az óráját. Erre én hamar levettem karórámat, és a csizmaszárba dugtam. Odaérve engem is megtapogatott a fekete, s mivel órát nem talált, a kezemen levő ludovikás gyűrűt kezdte mustrálni. Erre nagyon megijedtem, s németül kezdtem neki magyarázni valamit, mire ő azt nálam hagyta, de a későbbiekben megtudtam, hogy ez nem könyörületességből történt, hanem ők csak a színes, köves gyűrűkre haraptak, s így az enyém nem tetszett neki hál' Istennek, így megmaradt, s máig is a kezemen hordom.

Rövid gyaloglás után beérkeztünk a kisvárosba, Schwanenstadtba, ahol a város szélén levő hatalmas gyártelep udvarára tereltek, s ahol már több ezer mindenféle rangú és nemzetiségű fogoly lézengett. Találkoztam ott ismerős tisztekkal, német ismerőssel, de a volt ezredről senki nem tudott mondani semmit.

Amint hónapok múlva közvetve hallottam, menetközben utolérték őket az amik, kisebb csetepaté után szétszóródtak a járművek is, és mindenestől fogságba kerültek valahova, de hogy hová, merre, arról a mai napig sem tudok, és egyetlen ismerőssel sem találkoztam azóta sem közülük. Sajnos, így nekem is mindenem odaveszett, mert csupán a rajtam lévő ruhában kerültem fogságba, ahogy lóháton előre lovagoltam. Az ezred járművén maradt két kis koffemben pedig a legértékesebb okmányaim és ékszereim, magammal otthonról elhozott értékeim, családi fényképek, stb. voltak a megmaradt elég használt kis fehérneműmmel együtt.

A gyárudvarból, ahol kb. 13–17 h-ig tartózkodtunk, 17 h után párosan, kettes oszlopban megindították a fogolyáradatot keresztül a városon DNy-i irányban kivezető műúton, de hogy hová, merre megy az akkor már legalább 2-3 ezerre nőtt fogolytömeg, senki sem tudta. Az oszlopot kb. 100 m-ként kísérte jobbról és balról felváltva 1-1 géppisztolyos ami katona. A kis városon áthaladva, rengeteg ember volt az utcán, és minket bámultak szánakozva, hiszen a kevés magyar egyenruhájú foglyon kívül a rengeteg német között volt bizony nem egy piros lampaszos német tábornok is. Így haladva a főutcán keresztül, egyszer csak megpillantok járdán haladó magyar csendőrtiszteteket. Odakiáltok, és integetve kérdőleg nézek rájuk, mire ők visszakiabálnak, hogy miért vagyok ott, hová visznek, hiszen a magyarokat az amik elengedték. Én nagyon csodálkoztam ezen, mert mivelünk nem csináltak semmi kivételt, mindenesetre ez azért szöveget ütött a fejembe.

A városból kiérve az országúton haladtunk, és egyre csak az járt a fejemben, hogy vajon hova visznek, mi lesz a sorsunk, s mikor engednek el, ha tényleg igaz lenne? De addig esetleg legyalogoltatnak velünk 40–50 km-t, hogy is lehetne ezt megelőzni?

Ezen spekuláltamban arra leszek figyelmes, hogy azt oszlopban előttem kb. 50 m-re egyik fogoly lassan kilép a nadrádját leeresztve az út melletti bokros, legelőféle területre megy az úttól 50 m-re és lekuporodik, de aztán óreá ügyet sem vetve, az örök semmi ellenszegülést nem mutatnak, majd 200–300 m-rel később visszasétálnak a több km hosszú menetoszlopba, s minden megy tovább rendben. A következő percekben egy hirtelen elhatározással magam is ezt tettem. Hirtelen megoldottam a nadrágom, s behúzott nyakkal indultam az úttól balra kb. 50 m-re, s ott lekuporogtom egy bokor mögé. Kuporodásból csak figyeltem az öröket, mert hisz ami a lényeg lett volna, arra nem került sor,

hiszen napok óta alig ettünk valamiféle táplálékot. Miután semmi nem történt, s az őr sem lőtt oda – ugyanis ez náluk elég könnyen ment – én csak guggoltaum s lapítottam, dehogyis kollett nekem piszkolni, hiszen nemigen volt mitől a salakot begyűjteni, enni az utóbbi napokban nemigen volt alkalmam. Így guggoltam én jó 15-20 percig, inaim megmerevedtek, de megérte, mert senki nem törődött többet velem. Miután már az oszlop vége tölem jó 500 m-re haladt, én fölálltam, s magamban annyit mondtam: ennyire már lennénk, de most hova-merre tovább?

Élég rossz érzés volt egy szál ruhában minden nélkül, 15 év után először fegyver nélkül, és sehová sem tartozni.

Eszembe jutott a desselbrunni plébános, aki pár napja oly szívesen fogadott. Elhatároztam, hogy felkeresem. Árkon-bokron, sebes folyástú patakon át jutottam el nagy nehezen a pap kis falujába az esti homályban. Szívesen fogadtak. Jó vacsorát kaptam, a paplak vendégszobájában jól kialhattam magam.

Másnap reggel a paplak előtt 9 h tájban erős motorzúgást hallok. Lepillantva a zsalugáteres ablakon, látom, hogy katonai gk-ból ami tiszték szállnok ki, és a pap irodájába mennek a földszintre. Kellemetlen volt itt fenn lapítanom, de nem tehettem mást. Távozásuk után feljött a pap, s közölte, hogy mivel a régi Bürgermeister meglógott, őt nevezték ki ennek a tisztségnek ideiglenes ellátására, s egy csomó plakátot, rendeletet adtak neki azzal, hogy a községben mindenért ő felelős saját személyében. Láttam, hogy kicsit szorongással néz rám, s ezért felajánlottam neki, hogy nem hozom kellemetlen helyzetbe, megköszönöm az addigi kedvességét, és odébb állok. Ő megértett, de azt mondta, hogy mivel nincs hova mennem, várjak még kicsit, de semmi esetre se mutatkozzak. Így telt el a második nap is, míg a harmadik nap délelőtt ismét feljött hozzám a pap, és a következőket mondta: azt hallotta, hogy ide nem messze (kb. 5 km) a traunfalli erdőkben táboroznak a kimenekült magyar csendőr alakulatok, meg kellene próbálnom oda elmenni, hátha befogadnának. Nekem is tetszett az ötlet, és elfogadtam a részéről felajánlott fekete, magasnyakú papi mellényt, melyben (azt a fehér ingujjhoz, khaki lovaglónadrághoz és csizmához felvéve, szabadon hagyott fejjel) kevésbé hasonlítottam egy katonához, és nem volt az így annyira feltűnő. Ebben az öltözetben (egyéb dolgaimat, lovamat is otthagya) vasárnap de. elindultam a jelzett helyre. Odaérkezve ott valóban a volt magyarországi csendőrkerületek töredékeit

találtam táborozva és hamar egy ismerőst is, Ősz Gyurka csendőr őrnagyot, akit Nyíregyházáról jól ismertem (igen szép felesége volt és jártam is hozzájuk). Ő természetesen rögtön pártfogásába vett, és a táborparancsnokhoz vitt, aki engedélyezte az oda való betelepedésemet. Persze mivel semmim sem volt, az ottani fiatal tisztek, altisztek segítettek rajtam, egyiktől egy zubbonyt csendőr parolival, kis kakastollas sapkát, másiktól egy csajkát, aztán egy kanalat, aztán törülközőt, és egy megszökött csendőr után ottmaradt katonaládát kaptam meg ajándékba, és egyik fiatal főhadnagy befogadott a sátrába, de mivel takaróm első napokban nem volt, éjjel bizony nagyon fáztam.

Néhány nap után kezdett kialakulni a helyzet, mert az ami parancsnokság a magyar csendőröket nem vitte fogságba, sőt felhasználta az időközben megtörtént kapituláció után – melyet mi itt magyarok a magunk részéről semmiben sem érzékeltünk – az Olaszország felől visszaözönlő, felbomlott német alakulatok és hömpölygő, csellengő német katonák fogadására és táborba való irányítására. Így aztán a harmadik napon kaptam egy országos járművet a csendőröktől, azzal visszamentem (most már csendőr századosi egyenruhában) a kis faluba, s a papnál maradt holmimat, s a Gasthaus istállójából a lovamat elhoztam a táborba, s a továbbiakban mint lovas csendőr ellenőriztem a felállított csendőrök irányító munkáját, s még a pisztolyt is visszaadták. Ismét kezdtem magam valakinek, katonának érezni. Így elégedtem én kb. 10 napig május közepe tájban, mikor hivat a csendőar pk., és közli velem, hogy sajnálja, de írásbeli parancs jött a nemrég megalakult magyar katonai parancsnokság részéről, mely szerint a csendőröknél nem lehet honvéd egyén, onnan be kell vonulnom a Schwanenstadt városka határában megalakult fogolytáborba. Így aztán ismét adtak egy fogatot a ládámnak, én lóra ültem, s bekocogtam a fogolytáborba, ami oda kb. 15 km-re lehetett. Itt a hevenyészett drótkerítés bejárati kapujánál legnagyobb meglepetésemre magyar fegyveres őrt találtam. Bemegyek a tábor pk. irodájába, ahol pedig egy jól ismert, nálam rangban és korban is két évvel fiatalabb magyar gyalogos századost találok. Ő megölelve azzal fogad, hog nagyszerű, átadja nekem, mint rangidősnek a táborparancsnokságot. No de nekem is volt eszem, hivatkoztam rá, hogy őt az amik nevezték ki pk-ká, tehát nem adhatja át, maradjon csak ő, már különben is jobban ismeri a dörgést.

Nagy szerencsém, hogy nem ugrottam be a csábitásnak, mert rettenetes nehéz helyzete és sok baja volt a kb. 800 főnyi fogoly társasággal, akik között 60 magyar volt, de a többi olasz, belga, német, román, ukrán, kirgiz, holland, francia, ha jól emlékszem 8 fajta különféle nációból állott, és mivel lezárva nem volt a tábor, közelbe szabad volt eltávozni, elképzelhető, hogy miként lehetett ott valamelyes fegyelmet tartani. Az iroda persze nagyon hadifogságszerű volt, és abban inkább alvásra voltunk berendezkedve, mert a pk. és én aludtunk ott egy volt kórházi sodronyos vaságyon, de azon csak szalma. A foglyok közül egy önként jelentkező volt huszár hamar szerzett a szomszéd tanya udvarán lévő istállóban helyet, és jó ellátást a lovaknak, és ő is boldog volt, s néha megengedtem neki, hogy lovagoljon rajta.

A lovam, mely mint tartalékos került a katonasághoz, egy Bábolnáról származó remek csódor volt, mely hamar bele-jött a katonaeletbe, engem is megkedvelt, és a hadifogság körülményeihez képest aránylag jól élt. Napjaimat többnyire a vidék szépségének felfedezésével töltöttem, de üres, korgó gyomruk is erősen hajtott minden foglyot az élelmezés pótlására és megszerzésére. Kosztot ugyan a foglyotábor a kisvárostól kapott, de az rendszeresen 2 dl fekete reggelire, vagy egy sűrűbb leves, vagy egy borsó- vagy babfőzelék délre és 20 dkg kenyérral vacsorára képezte az ellátást. Persze kevés is volt, rossz is volt, s ezért a már lassan beérő újkrumplit lopta a nép a környező tanyák földjéről, és én gyakran ettem a legényem, egyben lovászom által jóízűen elkészített, s általuk szedett vadsósokát.

Egyik távolabbi lovaglásomnak aztán komoly eredménye született.

A környék tele volt elszórt kis magános tanyákkal, egymástól 1-2 km-re. De azok rendes, szép, emeletes, takaros, és villannyal ellátott, modernül felszerelt jómódú gazdákkal lakott épületek voltak. Egy ilyen ház előtt ellovagolva az emeleti ablakból két igen csinos, jóképű leány vigyorgott reám, és én erre reagálva feléjük köszöntem. Ők persze rögtön fogadtak, és így szóba elegyedtünk. A vége az lett, hogy én ott mindennapos vendég lettem du. 3-6 között, és míg a papa a földön kinn dolgozott, a két lány (anyjuk nem élt) hatalmas, vacsorának is beillő uzsonnákkal traktált. Valahogy az volt az érzésem, hogy a testvérek, akik mintha ikrek lettek volna, olyan tipikus osztrák lányok voltak, talán egymással versenyben állnak az idegen külföldi katonatiszt kegyeiért. Ennek

persze csak én láttam a hasznát, mert formálisan féltékenyek voltak egymásra, s mindkettő kínosan vigyázott, hogy lehetőleg ne maradjak kettesben a testvérel.

A fogolytáborból való ki-kiruccanásnak volt egy igen kellemetlen epizódja többek között. Egy borús, csepegős késő délután úgy 7 h tájban épp az előbb említett uzsonnázó helyről jöttem hazafelé, s kivételesen gyalog, s nem lóháton, mivel a bérhágatást végző csődörömet többet kellett pihentetnem az erős igénybevétel miatt. Ugyanis az osztrák gazdák annyira rákaptak, és formálisan divatba hozták, hogy minden nap helyt kellett neki állni, és ezért különféle, előre megalkudott csereüzletképpen kaptam lóabrákot, konzervet, cigarettát és némi fehérnemű pótlást. Hiába, úgy él az ember, s úgy segít magáni, ahogy tud. Szóval amint ballagok az egyik kis tanya mellett, a tanya nyitott udvaráról az egyik pajta mögül hirtelen elibém lép egy ami katona, nagy handabandázással, kiabálva, s rögtön láttam rajta, hogy erősen be van rúgva.

A részeg katona minden ok nélkül agyon akart löni. Egy másik ami katona alig tudott megmenteni.

A másik epizód kellemesen kezdődött. Egy igen csinos menekült lánnyal idillnek induló találkozó egy amerikai katona miatt nem végződött happy enddel (Lecsapta kezemről.)

Június vége felé lóháton bejártam a környéket. 15–20 km-re egy kis hegyi faluban, Wolfsegg am Hausruckban nagyobb nagyobb létszámú magyar menekülttábort találtam. A táborlakók jól éltek itt. Barátságosan fogadták. Megtudtam tőlük, hogy a közelben egy még kisebb, Schmidham nevű falucskában egy magyar élelmezési oszlop töredéke tartózkodik, akik feltűnően jól élnek. Úgyesen csereberélnek, előnyösen gazdálkodnak. Felkerestem ezt a tábort is. Megtetszettek nekem az ottani állapotok. Kértem parancsnokukat, egy hadbiztos őrnagyot, hogy fogadjanak be a táborba. Az őrnagy beleegyezett a táborcserébe.

Azért akartam ott hagyni a schwanenstadti tábort, mivel ott már valósággal éhezünk. Pénzünk nem volt, kénytelen voltam lovamtól megválni.

Egy lókupec parasztgazdának adtam el az előre kialkudott mennyiségű liszt, bab, zsír, szalonna, cigaretta, ing, gatyá, zokni, törülköző, pokróc stb. dolgokért.

A sok hágástól kissé lestrapált csődöröm eladása után július

első napjaiban azután kis motyómmal a schwanenstadti táborból a schmidhami táborba költöztem. Itt egy kis parasztgazda házában kaptam gyér bútorzatú szobát.

Tisztaság az nem volt ebben a parasztházban, rengeteg légy, de a viszonyokhoz képest modernül felszerelt gazdaság volt, mert pl. a 4 v. 5 tehén vízvezetékes, lefolyós s villanyvilágításos, betonozott istállóban állott.

Én hamar összebarátkoztam a tisztekkel, akik között volt 1-2 gazdatiszt, tanító, egy bicsérdista mérnök (aki szintén székely góbé volt és szélsőséges bicsérdista) névszerint Túrós Konrád, a tábor anyagi feje Barabás Valér, aki civilben egyik Pest megyei faluban volt községi irodatiszt, de igen értelmes, jovialis, s főleg ügyes kereskedő, seftelő ember. Valamennyivel jól megvoltam, s dacára, hogy többségük idősebb volt nálem, a rangomnak járó udvarias tiszteletet megadták. Itt mindenféle egyéb, a mindennapi élethez szükséges dolgokkal töltöttük időnket, s azonkívül megindítottunk egy vicces, csipkelődő hangú tábori újságot, melynek főszerkesztői tisztségét reám ruházták, és az újságot sajátkezűleg gépeltem, talán 3 példányban, de sajnos már egy sem maradt meg belőle. Volt abban vicc, tárca, vers, novella, apróhirdetés, mert munkatárs volt mindenki a jelenlévők közül, de persze mindennek megvolt a célpontja. Az újság rajzos, mutatós címe „Bumeráng” volt.

A hadifogság és számkivetett viszonyokhoz képest aránylag jól és gondtalanul éltünk itt, én már kb. 10 napja, mikor felvetődött egy kirándulás lehetősége. A tippet Túrós Konrád mérnök, tart. hadnagy barátunk adta, aki állandóan bolyongott, és a környéken már ismerős volt. Egyik kora délután kocsival többen elmentünk az oda kb. 8 km-re fekvő Wolfsegg nevű községbe, s annak is a hegycsúcs tetején levő kastély parkja mögötti részre, ahonnan gyönyörű kilátás nyílt az Alpokra. Amint ott egy kis padon üldögéltünk négyen, öten, arra sétál tőlünk 20 lépésre egy igen csinos kislány, akire valahogy rá volt írva, hogy nem idevaló osztrák, hanem magyar lehet.

Természetesen rögtön szóba került, s erre Túrós Konrád megjegyzi, hogy igen, ő ismeri, az itteni magyar menekültekhez tartozik, s mindjárt ajánlkozott, hogy bemutat minket. Meg is szólította, és valamennyien szóbaelegyedtünk vele, akit Závodszyk Saroltának hívtak, és ma a feleségem.

Hát nem mondom, nekem, szegény hadifogolynak nem volt közömbös a Sarolta, már az első megjelenése, első meglátása

alkalmával jó alakja és helyes, közvetlen modora borzolta a képzeletemet. Ennek az lett a folytatása, hogy már a közeli napokban egy egylovas bricskával újra megjelentem, és ettől kezdve egyre sűrűbben, rendszerint minden második nap eljöttem, ott jó uzsonnákat kaptam, s este 8-9 felé jöttem haza.

Nem telt bele két hét, és én nagy lépésre szántam magam, s előbb Saroltával, majd leendő apósommal beszéltem meg az esküvőt. Ki is tűztük azt aug. 20-ra, melyet a kastélyban levő kápolnában tartottunk meg, Farkas Gyula magyar táborigazgató százados esketésével. A menyasszony tanúja a kastélyban lakó gróf Saint-Julien földbirtokos, az én tanúm pedig Barabás Valér t. hdgy. volt.

Az esküvő reggelén 9 h tájban a helyi vicinálison akartam menyasszonyomékhöz utazni, de pechemre a vonatot elkéstem, s így nem volt mit tenni, mint gyalog vágtam neki, és dél felé odaérkeztem, csuromvizesen, ahogy csizmában, egyetlen posztó ruhámban végig gyalogoltam a kánikulában az utat. Anyósom kimosta egyetlen fehér ingemet és igen jól csúszott gyaloglás után az Anyósom ebédje, paprikás krumpli uborkasalátával.

Du. 4 h-kor volt a községházán a polgári esküvő, melyre a gróf hintóján mi ketten és a két tanú (a gróf és Barabás a kíséletesen kuporgott, s mi hátul) jött el. Az anyakönyvvezető igen boldog volt a Barabás által ajándékozott nagy doboz szivarral. Onnan visszafelé haladva a kastélyban hozzánk csatlakozott a Schiedhamból épp akkor érkező katonai küldöttség lakodalmas menete. Talán 3 v. 4 országos járművön a katonák, tiszték, s lovak szalagokkal felpántlikázva, s az emberek boros-pántlikás üvegben kezükben eredeti magyar lakodalmas nótákat énekeltek, emlegette is sokáig az egész környék népe. Este 6-kor a kastély házikápolnájában az esküvő, melyen a kórusról a grófnő által rendezett közreműködő hegedűvel kísérte egy operaénekes által gyönyörűen előadott Schubert Ave Maria-ját.

Az esküvő után a kastély lovagtermében hideg vacsora volt gyönyörűen megterített, és a grófék inasa által kiszolgált asztalnál. Az ételmezt egyedül Anyósom készítette, míg a berendezést, terítéket a grófék adták. Itt nem is volt más, csupán az ifjú pár a két tanúval, a magyar katonapap és a falusi plébános, a grófnő a 4 gyerekével (14-6 évesig) és Anyósom s Apósom, István és Magdi nevű gyermekeikkel. A templomi esküvő és a vacsora között a magyar pap fekete autójával a faluba mentünk le a fényképészhez.

Kb. 8 h felé este a pappal együtt nagy dörgés, villámlás, zivataros, zuhogó esőben utaztunk Schmidhamba, ahol a magyar pap minket kiteve tovább utazott Ried városkába, ahol az állomáshelye volt. Schmidhamba megérkezve tulajdonképpen most kezdődött az igazi falusi lakodalom, mert a tisztek Barabással az élen nagy rántottcsirkés, tortás lakodalmi vacsorával vártak, mely után csakhamar tánca is perdült a lakodalmas nép rádiózenére az egyetlen nővel, ifjú feleséggel.

Esküvőnk után délelőtt feleségem egy kis takarítást kezdett szobánkban. A néhány bútor megmozgatása után csodálkozva tapasztaltuk, hogy rengeteg pók van a szobában, és egyesült erővel gyilkoltuk őket. Lehet, hogy később életünk folyása azért is ütközött oly sok nehézségbe és balszerencsébe, mert házasságunk első napján rengeteg pókot pusztítottunk el!?! Az étkezéshez az ételt egy-egy csajkában házhoz küldték, de az első napon – úgy emlékszem – talán bableves volt. Igen jó, de éhesek maradtunk. Szerencsére Anyósom a lakodalmi hulladékokból bepakolt valamit.

Itt csendben és kellemesen éldegeltünk, és kb. egy hét után egy vasárnap du. hintóval meglátogatott a gróf nejével és 4 gyerekével.

Igen kedélyesen töltöttük az időt, sőt még bridgeztünk is, és 2-3 h után indulásukkor az általunk szedett hullott almával kínáltuk őket, aminek igen nagy sikere volt különösen a gyerekeknél. Kb. 2 hét után jött a parancs, hogy a volt hivatásos tiszteknek be kell vonulni egy oda kb. 20 km-re levő újonnan felállított táborba, ahol aztán megkaptam az első igazolványt angol és magyar nyelven, ugyanis az elveszett ezredemmel nemcsak kihozott kevés ruhaneműm és értékeim, hanem minden okmányom is örökre elveszett.

Szomorúan váltam el kéthetes feleségemtől, aki a községben (Schmidhamban) maradt, mivel közben a községben, sőt a házban levő valamennyi lakót beoltották typhus járvány lévén. Leleményes feleségem ezt használta ki, mikor egy orvosi igazolást kért, s azzal egy szekéren felkeresett a táborban, a papírt bemutatta a táborparancsnoknak, azzal, hogy nekem is haza kell mennem oltás végett, erre el is engedtek, és én már vissza nem is mentem. Kb. egy hét után Apósom unszolására és hívására csekély kis holminkat (egy nagy ládában) bepakoltuk, és visszaköltöztünk hozzájuk, s a grófi kastély földszintjén levő szobájukban összezsúfoltan, de megfértünk. Egy szobában aludtunk ekkor: Apósom, Anyósom, mi ketten, azonkívül kb. 10, 5 és fél éves három gyerekük, tehát heten.

Fogolyként, de már hazafelé

Ekkortájt, szeptember közepe táján már erősen jöttek a hírek, hogy rövidesen a környék menekültjei részére is indul egy nagy vasúti szerelvény haza Magyarországra. Több vita és tanakodás után úgy döntöttünk, hogy hazamegyünk, hiszen otthon maradt úgy Apósomé, mint az én vagyonom, holmim jelentős része, és hallottam a rádióban a Mindszenty hercegprímás ünnepélyes beiktatásának közvetítéséből, hogy azon az új magyar honvédség küldöttsége is jelen volt, tehát van új honvédség, nekem semmi bűnöm, tehát mint hivatásos tisztet alkalmazniok kell az új rendszerben is. Az indulás kb. október 10-e tájban volt, előtte egy gyárudvaron gyülekeztünk több százan, és onnan kb. 1500 fő indult el haza, természetesen egy marhavagonba összezsúfolva vagy 30-an csomagokkal, ládákkal, apró gyerekekkel, és az akkor már másállapotban levő, erősen kívánós feleségemmel, kinek hideg sültkrumplin kívül alig tudtunk valami ételmet adni.

Szállítmányunk aránylag lassan haladt, mert a mozdonyt több helyen elvették, leghosszabb ideig Bécs előtt a Bécsi erdőben egy kis kitérőállomáson, ahol az oroszok nem adtak mozdonyt, s ezért kb. 24 h-t álltunk.

Szombathelyre érve jön a parancs az ottani katonai vonalról, hogy a katonák, tisztek különválva a családoktól, külön gyülekezzenek, majd beraktak kb. 50 tisztet egy marhavagonba, tábornoktól kezdve zászlósig mindenféle fajta, rendű és rangú volt ott, s a családokat vitték Pest felé, minket pedig egyenesen Zalaegerszegre szűrőtáborba, ahova délután megérkezve egy iskolában helyeztek el szalmán, de már Szombathelyen kb. 4 szuronyos katona kísért és figyelt ránk, mint valami gyilkosokra.

Az iskola udvarán másnap reggel megkezdték egyenkint a kihallgatásunkat és ennek jegyzőkönyvezését. Engem egy fiatal hadapród őrmesteri rangú (valami politikai egyén) kérdezett, s én mindent elmondtam magamról, majd mikor írást kért, csupán a táborban kapott kétnyelvű igazolványt tudtam felmutatni. Ezután elővett egy nagy fekete fedelű bekötött füzetet, és keresgélt benne, s miután láttam, hogy egy névnél megakadt, odahívott egy fölöttesét, akit főhadnagy úrnak szólított, de az egy keverék katona, és civil ruhában volt, oldalán egy nagy mordály pisztollyal, vállszíjjal, és fölötte görbe orra s beszéde is kétséget nem hagyott

bennem zsidó mivolta felől. Ez a szépfiú szintén elkérte az elébb említett igazolványomat, megnézi, majd kérdi a nevem, s miután megmondom, ő elég nyers hangon rámkiabál, mondván: „Maga Krasznay András, maga nem az, vallja csak be, hogy maga Krasznay Tibor!“. Miután nem voltam hajlandó ezt a nevet elismerni, egy külön ácsorgó és örök által külön örzött csoportba félreküldött azzal a megjegyzéssel, hogy le vagyok tartóztatva.

Másnap reggel kikísértek az állomásra, ahol vagy 30 tisztet – szintén tábornoktól lefelé – összezsúfoltak, és szuronyos örök kíséretében érkeztünk meg késő du. Bp-re a déli pu-ra, onnan pedig – mivel más híd nem volt – gyalog vonultunk a volt Ferenc József (most Szabadság) hídon át – az is félig faszerkezetből volt összetákolva – a Dunaparton végig a belváros felé, és megérkeztünk a Nádor utcába a katonapolitikai osztályra kb. este 6 h felé. Ott bekísértek bennünket egy kb. 6 × 6 m-es ebédlőteremfélébe, ahol hosszú asztalok, s előtte padok voltak azzal, hogy ott várjunk a további intézkedésig. Hát mi vártunk is, de hiába, mert senki felénk sem jött, és a ránk csukott ajtót másnap reggelig senki sem nyitotta ki. Éhesek és fáradtak lévén a legokosabb volt amit tehattünk, hogy ki az asztalra, ki a padokra fekve próbált aludni a kemény fekhelyen. Másnap reggel valami könnyű lötytyöt kaptunk reggelire, majd kihajtottak a zárt belső udvarra, mely keramitköves udvar minden oldalról a körülépített magas bérházakkal volt körülvéve, és nem volt nagyobb, mint kb. 50 × 30 m területű. Ott ácsorogtunk, s tűnődtünk egész délelőtt, hogy mi lesz velünk, hisz eddig senki sem szólt hozzánk.

Már dél felé járt az idő, mikor egy katona megjelenik az udvari folyosó kijáratánál, és hangosan kiáltva Krasznay szds. urat kéri. Én igen meglepődve – hogy én vagyok az első delikvens, aki terítékre kerül – megyek hozzá, s kérdezem, mit akar, mire ő azt feleli, hogy az őrnagy úr hivat engem. Megindulok utána a félhomályos folyosón, de a néhány lépés után szembejön velünk egy tűzérőrnagyi rangú tiszt, s mikor közvetlen közelembe ér, megáll, és mosolyogva azt kérdi: „Hogy kerülsz te ide Bandi?“ Én rögtön megismertem, mert nem volt más, mint kb. 10-12 éve nem látott unokaöcsém, Nyerges Pali csendőr szds, de én hasonló kérdéssel fordultam hozzá. Miután bevitt egy irodába, ott elmondtam egy pár szóval a sorsom s utam, mire ő is elmesélte, hogy az eredeti fegyverneme a tűzérség volt, onnan került a csendőrséghez, és az ellenállási mozgalomban a pesti Dunahidak felrobbantásának megelőzésére alakult – azt hiszem Szentmiklóssy vk. szds. (kivégezték

a Rákosi idejében kb. 1954-ben) által vezetett csoport tagja volt, s emiatt rehabilitálták, és előléptették, s kat. pol. osztályon dolgozik. Itt tudtam meg, hogy a feketelistán van egy Krasznay Tibor nevű gy. százados, akit különben személyesen ismertem, mert 2 évvel járt alattam a Ludovika Akadémián, és Munkácson, mint állomástiszt a zsidók gettózásakor csinált holmi túlkapásokat, s emiatt keresik. Unokaöcsém a közben bejött felettesének, Vértes nevű őrnagynak engem személyesen igazolt, s ezután pár percen belül megkaptam az igazoló, s egyben elbocsátó papírt, mely ma is megvan.

Szabadon

Tehát 1945. október 29-én a délutáni órákban szabad lettem, csak épp nem tudtam, hogy hová menjek, és mit csináljak.

Hamar rájöttem, hogy a Nádor utcában vagyok Pesten. Innen először Budára akartam átmenni, hátha az ott lakó nagybátyámnál találok édesanyám.

Sajnos pénzem nem volt, hogy járművel menjek, gyalog viszont nem mertem nekiindulni az elég hosszú útra. Budára (híd csak a Gellért téren volt), és lassan kezdett alkonyodni, s egyre gyakrabban lehetett hallani az utcai támadókról és vetkőztetésekről.

Ily körülmények között a Nádor utcában kerestem fel elő-ször közeli rokonom. Itt szívesen láttak. Megvacsoráztattak, megfürdtem, kialudtam magam.

Reggel felfrissülve mentem át Budára nagybátyámhoz. Itt tudtam meg, hogy édesanyám Nyíregyházán van. Visszamentem Pestre, a déli órákban indultam vonattal Nyíregyházára.

Nagynehezen sikerült magam bepréselni, de rettenetes lassan ment az utazás, mert a szolnoki Tisza-híd előtt több órát ácsorogtunk, amíg az oroszok vonatunkat elengedték. Végül is okt. 30-án későn este 11 h után érkeztem Nyíregyházára. Természetesen gyalog bandukoltam a városban, de igen barátságatlan volt a kihalt utcán, mert egyetlen utcai lámpa sem égett, s így csak botorkálva haladtam az őszi szemerkélő esőben.

72 éves Édesanyám ablakát erősen dobogó szívvel megzörgettem – hiszen Ő semmit nem tudott rólam kb. 1944. november óta, mivel a pesti nagybátyámtól tudtam, hogy a Németországból írott leveleimből egyet sem kapott meg, s így azt sem tudta, hogy megnősültem, sőt, hogy élek-e egyáltalán. Persze, nagy volt a

meglepetés és öröm, mikor nagy félve egy gyertyaláng mellett igen óvatosan, s félve kinyitotta a spalettát. Nem győzött kérdezni, s én meg mesélni, és jó vacsora után sokáig beszélgettünk az éjszakában, majd hosszú idő után ismét az Ő által vetett remek ágyban, széles szelnonon, igen jól és hosszút aludtam.

Másnap délelőtt sikerült telefonon beszélni a szüleinél Erdőbényén tartózkodó feleségemmel.

Másnap reggel kisvonatra ültem, s azzal Balsáig jutottam, ahonnan pedig elindultam gyalog, át a Tiszán ladikon, majd toronyirányban haladtam Kenézlőn át a földeken, szántáson Olaszliszka tornyát figyelve, s onnan pedig tovább gyalog Erdő-bényéig. Hát mire beérkeztem, ismét sötétedett, de fő, hogy otthon voltam, mert igen elfáradtam, de örültünk a vizionlátásnak Apósoméknál. Másnap reggel az előírás szerint jelentkeztem a rendőrőrsön, ahol egy régivágású és igen rendes őrmester rávezette az utazási igazolványomra a jelentkezést, és minden kérés nélkül felajánlotta, hogy ha bármilyen ügyben problémám lenne, csak forduljak hozzá bizalommal. Ezt követőleg valimelyik estén – úgy 9 h után lehetett, s már lefeküdtünk – feleségemmel együtt, mivel ő már akkor állapotos volt, az ő ún. leányszobájukban laktunk. Alig hogy elaludtunk, valaki zörget az ablakon, Apósom kiszól, hogy ki az, mire egy hang azt válaszolja, hogy Krasznay századost keressük, itthon van? Átszól Apósom, mire én beugrom a nadrágomba, a feleségem is egy pongyolába, és közben a szobába belép egy katonaruhás, egy civil és egy rendőrruhás férfi. A katonaruhás férfi felém fordulva gúnyos és kissé delíriumos hangon, túlhangosan azt mondja: „Hazajött, százados úr?” – az utolsó szót megnyomva – Hol csavargott mostanáig, és jelentkezett-e a rendőrségen?” A félhomályban a petróleumvilágításnál és a hangjából nagynehezen rájöttem, hogy ismerős e szemüveges katona, sőt hamarosan meg is ismertem, hogy Bíró László volt ezredtörzsbeli tizedes, aki mint motorkerékpáros hírvivő annak idején egy, a hadosztályhoz küldött jelentéssel együtt eltűnt és többet nem került vissza. Én meglepődve ismertem meg őt, s miután erélyesen rendretudasítottam a túlhangos rendőrt is a civil ficsurral együtt – mondván, hogy itt a szobában egy féléves kisgyerek is alszik egy 5 és 10 évessel – lassan behúzták nyakukat, és elkotródtak. Szóval ez a volt katonám, mint szökevény itthon most nagyfiúnak érezte magát, s miután valahol beittak, mumusnak hozták

magukkal az egyenruhás, géppisztolyos rendőrt, és gondolták, jól megijesztjük a nyugatról most hazatért századost. Persze másnap reggel azonnal mentem a rendőrőrsparancsnokhoz, s elmondtam neki a történeteket. Ő igen mérges volt és megígérte, hogy majd ad ő azoknak a szemtelen garázdálkodó taknyosoknak. A következő napokban beutaztam Tokajra, és ott az illetékes katonai bevonulási központnál jelentkeztem, mint hivatásos tiszt, ahol bejelentettek a miskolci 7. hdt.pásághoz az igazoló eljárás lefolytatása céljából.

Egy napon megérkezett a várva-várt behívó a 7. kerületi parancsnoksághoz tartozó miskolci igazoló bizottsághoz 1945. november 19-re. Az igazoló bizottság előtt megjelentem, és a bizottság civil tagjainak kérésére elmondtam, hogy mikor, miért stb. kerültem nyugatra, és onnét mikor, hogy jöttem haza. Szerencsére a bizottság sok fafejű tagja mellett volt egy Antalóczy nevű százados tag is, akit véletlenül ismertem, mert Nyíregyházán, mint tartalékos, majd továbbszolgáló főhadnaggyal többször találkoztam. Ő a lehetőségek szerint pártfogásába is vett és hangoztatta, hogy régen ismer, és demokratikus gondolkodású és viselkedésűnek ismert meg. A bizottság kb. félóra alatt végzett velem, s miután kint vártam, kis idő múltán kiadták az igazolósomról szóló igazolványt azzal, hogy azt mutassam be, s jelentkezzem a honvéd kerületi parancsnokságnál. Ott megjelenve közölték velem, hogy Tokaj, Encs és Sátorajjájhelyen van üres honvéd kiegészítő parancsnokság, illetve a két előbbin bevonulási központ pság. Feltették nekem a kérdést, hogy melyiket válasz-tanám? Én kértem, hogy lehetőleg Saújhelyt jelöljék címemre. Közölték, hogy a döntésről írásban erdőbényei címemre kapok értesítést.

Sátorajjájhelyen

Egy-két nap után otthon meg is kaptam a papírt a kerületi pságtól, mely szerint november 25-ével kineveztek Saújhelybe honvéd kiegészítő parancsnokká. Én hamar elintéztem a pság. átvételét, mert a kiegészítő parancsnoknál nálam rangban fiatalabb, bezupált tartalékos századost találtam, Kovács Jóskának hívták, aki persze sértődötten vette tudomásul az én kinevezésem. Én megbíztam őt, hogy vigye az ügyeket tovább, amíg én kb. 3 napon belül beköltözök. Aztán feleségem ismeretsége révén felkerestük az akkor Újhelyen igen

népszerű és közismert családot, Matyasovszky Kálmán bácsiékat. Őket is kértük, hogy segítsenek egy albérleti szobát keríteni, míg végül a Csörgői útból nyíló Jávor u-ban, tehát jól kint a város szélén, sikerült egy zsidó családnál kapni egy kicsi szobát egy db dívánnyal. Jobb híjján ennél maradtunk, és du. visszautaztunk Erdőbényére. Otthon összepakoltunk egy kis bőröndbe könnyen elférő kevés kis holminkat, és harmadnap bejöttünk. Én naponta jó nagyokat kutyagoltam reggel a Jávor utcából a Pataki úton a jelenleg bölcsődévé átalakított volt Dókus-kastélyban levő honvéd kiegészítő parancsnokságig, ahol 8–14 h-ig dolgoztam. Onnan munka végeztével kijöve nejem már várt, és az azzal rézsút szemben levő épületben volt az ú. n. tisztai étkezdé, ahol együtt kosztoltunk. Bizony igen gyenge koszt volt. Minden második nap olajos száraz bab, amit az akkor már 4 hónapos állapotos nejem nem nagyon élvezett.

A Jávor utcában csak egy hétig laktunk, majd egy jó albérletet kaptunk az Árpád u. 4. sz. alatt Eszrényi Géza vaskereskedőnél.

1946

Januárban a kiegészítő parancsnoka egy fogságból akkor előkerült demokratikus alezredes, Nemeskéry Lajos lett, én, mint helyettes a sorozási ügyeket intéztem a szerencsi laktanyában.

Történt pedig a második napon a déli órákban, hogy a helyiségben, ahová egyszerre 8-10 fiút hívtunk be, az egyik altiszt, egyik asztal mellett ülve, rendszeresen újságot olvasott, s a futószalagon elébe kerültek pucéran álldogáltak, s nála mindig megrekedtek. Én diszkréten többször figyelmeztettem az illető törzsőrmestert, de ő úgyszólván ügyet sem vetett rám, hanem újból-újából újságot olvasott, mikor a sok pucér fiú óreá várt. Ezek után én is elvesztettem a türelmem, s ezután már erélyes hangon és igen határozottan letoltam, mert dühbe gurultam. Erre az ott levő, de más munkakört ellátó Köveshegyi nevű alhadnagy (mint nagy demokrata demagóg és kommunista) felállt, és engem túlkiabálva szinte rendreutasított a jelen levő civilek előtt, mondván, hogy ilyen hangon nem lehet beszélni egy altiszttel a civilek előtt. Erre aztán már engem is előntött a méreg, de türtőztettem magam, csak felálltam, felöltöztem, és Köveshegyinek megmondtam, hogy ilyen körülmények után nem vagyok hajlandó velük együtt dolgozni, csinálják egyedül, ahogy tudják, én otthagytam őket. Délután

felültem a vonatra, hazajöttem, és jelentettem az alezredesnek az esetet. Persze semmi bajuk nem lett az ügyből, mert a beijedős alezredes még engem tolt le, amiért otthagytam őket.

Ez az esemény már eléggé elvette a kedvem a demokratikus honvédségi ténykedéstől, úgyhogy nem lepődtem meg, és főleg nem bántódtam, mikor január végén megkaptam a Honvédelmi Minisztériumtól a B listázási határozatot azzal, hogy június végéig folyósítják az illetményemet, és meghagyják az arcképes féláru vasúti igazolványt is.

Márciusban az újhelyi Megyei Földhivatal vezetője, dr. Szabó Jenő rövid időre a hivatal lovainak ápolásával bízott meg, majd a sátoraljaújhelyi Járási Hivatalba kerültem iktatónak, ezután pedig itt segédhivatal-vezető lettem.

Áprilisban a Justus (most Móricz Zs. u.) 9. sz. alatti házban, melynek tulajdonosa a városban közismert Pócsik autófuvarozó volt, kaptunk albérleti szobát. Bútorunk alig volt.

Szülés előtt álló feleségemet szüleihez, Erdőbényére kísértem, ahol azután június 4-én fiam (Péter) meg is született. Három hét után kerültünk vissza Újhelybe.

1947

A Földhivatalban levő lakásba költöztünk.

1948

Ez év nyarán nagy eseménynek számított Újhelyben, hogy Mindszenty hercegprímás bérmálást tartott itt. Abaúj megyéből, Hejcéről (a kassai püspöki székhelyről) jött autóval a város határáig, s onnan díszhintóban a Kazinczy utcán végig. A házak mindenütt fellobogózva, s nálunk is a Földhivatal ablakaiban az emeleten, mindenütt perzsaszőnyegek és gyertyák voltak. A templom előtt a Kossuth téren mondta ünnepi beszédét, ahol a környékről több ezer ember vett részt.

1949

A Földhivatalon belül megindul az Idegenforgalmi Bizottság működése. Itt lettem állandó előadó.

1950

Június 30-án lejárt munkaviszonyom, mint létszámfelettit elbocsátottak, miután a hivatal a megyék összevonása után Miskolcra költözött. Nagycsütörtökön született meg leányom, Eszter.

Július 1-től a sátoraljaújhelyi Járási Főjegyzői Hivatalnál kaptam tervelőadói állást. Egyik legelső ténykedésem az Országos Tervhivatal egyik leiratának foganatosítása volt. Ebben az állt, hogy a város megyeszékhely mivoltának megszűnése folytán a felszabadult volt közhivatali stb. helyiségeket vizsgáljam felül és intézkedjek, hogy minél több lakás céljára legyen igénybevehető. Én sorrajártam a városból elköltözött, ill. megszűnt volt megyei hivatalok és intézmények üresen maradt helyiségeit és számbavettem, hol, melyik felel meg a továbbiakban lakás céljára. Egyik ilyen körutam során jutottam el a volt megyeháza (most Városi Tanács) épületéhez K felől hozzáépült régi megyei bérház épületébe, melynek mindkét emeletén hajdan megyei tisztviselők részére voltak lakások. Most viszont csak a földszinten és a második emeletén voltak magánlakások, az első emeleten körben a megszűnt ún. Mezőgazdasági Igazgatóság irodahelyiségei voltak, melyek már 90 %-ban üresen álltak, 1-2 lakás volt csak elfoglalva egy rakás irattári anyag szétszórt teteme által.

Miután a házmesternével körbejártam az I. emeleti üres lakásokat, ő – kérdésemre – hogy miért nem költözik ide senki, azt felelte, hogy azt beszélük, hogy itt irodák, vagy kollégium lesz, s ezért nem mernek ideköltözni, sőt, az I. emelet D-i oldalára néző legszebb, és legjobb 2-szobás komfortos lakás is frissen kifestve üresen állt. Én ezután nem sokat gondolkodtam, hanem elmentem az akkori Polgármesterhez, névszerint Domján Gyulához (a későbbi bútorgyári főkönyvelő, majd igazgató), aki személyes ismerősöm is volt. Megígérte, hogy ha beadom írásbeli kérelmemet, ő a lakást minden további nélkül kiutalja. Meg is kaptam a lakáskiutalást 3 napon belül. Ezután felvettem a kapcsolatot a lakás előző lakójával, Krizsán István járásbírói telekkönyvvezetővel, aki azt kifestette, de beköltözni nem mert a rémhírek miatt. Vele megalkudtam, s ő lemondott előnyeiről, s én a lakásfestéssel járó költségeit megtérítettem. A kulcsokat megkaptam, és augusztus hó folyamán esténként, apródonként, mikor gyermekeink már elaludtak, mi kézben, kosárban ketten hordtuk át a sok apróbb dolgot, amit csak birtunk, és később a hó vége felé a fuvaros segítségével végleg átköltözködtünk a Kazinczy utca 32. sz. emeleti egyszobás lakásunkból...

Munkaköröm elég vegyes volt, és nem is kimondottan tervelőadói munkával foglalkoztam, mint inkább az akkori főnököm, Juhász Sándor járási főjegyző, hivatalában diktátorként működő, igen nagyképű és mindenható hatalmú hiv. vezető külön utasításai szerint. Így aztán rendszerint minden egyébbel foglalkoztam, mint pl. a cséplési idényben állandó éjjeli telefonügyeletet kellett tartani, s ezt is nekem kellett minden másodnap ellátni, és ruhástul benn aludni. Szeptemberben pedig a járási Pártbizottság által jelölt kb. 80 fő Járási Tanács tagjelöltek személyi adatait kellett a párt káderesétől kiírni, s mindnek a megbízólevelét kiállítani géppel, ami persze bizalmas munka volt, dehát ezt csak rám lehetett bízni, mivel akkor még kimondottan csak bennem volt a vezetésnek bizalma, s amit reám bíztak – legyen az párttal kapcsolatos dolog – az jól elintézésre kerül, mondogatta Juhász Sándor, mert az elnök, Riczu János egyébbel nemigen foglalkozott, csak ivott, és állandó delíriumban élt.

1951

A Rákosi-korszak legsötétebb évei következtek: kezdődött a volt földbirtokosok, kulákok és katonatisztek üldözése. Engem is kezdtek piszkálni. Hogy megelőzzem elbocsátásom, én magam mondtam fel májusban.

Újhelyen nem kaptam munkát, nehéz heteket éltünk át. Július 2-ától a sárospataki cserépkályhagyárban segédmunkásként dolgoztam 5 hónapon át, majd a gyár irodájába kerültem, ahol a könyvelésen kívül sokféle irodai munkát kellett végezni. Decemberben édesanyám Nyíregyházáról hozzánk költözött.

1952

Alapfokú könyvelési tanfolyamot végeztem kitűnő eredménnyel.

1953

László bátyám, aki annak idején Gáván volt szolgabíró, két évi kistarcsai internálás után fizikailag leromolva szabadult. Hozzánk költözött, alkalmi munkából élt.

Jeles eredménnyel végeztem el egy magasabb szintű könyvelői tanfolyamot.

1954

Homloküreg gyulladásán estem át. Továbbra is a cserépkályha-gyárban dolgoztam kontírozó könyvelőként.

Kellemetlen epizód a rendőrséggel: Szűcs rendőr főhadnagy minden áron oly vallomásra akart rábírní, hogy amerikai kém vagyok.

Én hiába magyaráztam neki, hogy semmiről nem tudok, nincs semmi mondanivalóm az ő vádjával kapcsolatban, ő egyfolytában csak azt emlegeti, hogy ne beszéljek félre, mert tudja, hogy a rendszer ádáz ellensége vagyok, és ilyen családi viszonyokkal, mint én, hogy a bátyám főszolgabíró volt és internálva van, a testvérem pedig Amerikában lakik, s vele levelezek, én pedig amerikai fogságban voltam, ezek után biztos, hogy amerikai kém vagyok...

Pár nap múlva a többszöri zaklatást, kapacitálást abbahagyta. Valószínűleg azért, mert a sárospataki rendőrségtől és a munkehelyemtől jó véleményezés érkezett rólam.

A rendőrség zaklatta László bátyám is. Egerben a rendőrségen agyba-főbe verték.

1955

Feleségem pajzsmirigy túltengés miatt műtéten esett át. A Borforgalmi Vállalatnál dolgozott.

1956

Bélapátfalván rendőri felügyelet alatt álló bátyám júniusban szívinfarktusban meghalt. Októberben szívpanaszokkal hetekig kórházban feküdtem. A főorvos és Szabó Gyula orvos kezelték. A kórházban értesültem az októberi eseményekről.

Október 24-én délelőtt váratlanul meglátogat a feleségem, s meséli az eseményeket, ami Bp-en és a rádióban lezajlott. Igaz, másnap már ott bent a kórházban is tapasztalni lehetett a rendkívüli állapotot, és láttuk s hallottuk, amint nagy robajjal ledobták az épület tetejéről a vörös csillagot. Kb. november 2-án engedtek ki, még két heti pihenést javasolva, s én otthon nejemmel nagy izgalommal hallgattam a rádiót, és figyeltük a naponta változó, ma már közismert eseményeket. Egyik délelőtt, amint az utcán haladtam (de ez még nov. 4-e előtt volt) találkoztam Kummer Károly ismerősömmel, aki akkor még a „polgári rendőrség” parancsnoka volt, és a felesége valamikor beosztott

gépíronóm volt a Földhivatalban. Nagy ovációval állított meg, és kérdezte, hogy hol működök jelenleg, mert nagy szükség lenne rám, és számít szolgálataimra. Én nem kis örömmel tudattam vele, hogy betegszabadságon vagyok a kórházi kivizsgálás után, tehát egyelőre nem vagyok használható. De közben nagyon örültem neki, hogy volt alkalmam az ő kérése teljesítése alól kibújni, amint az később rövidesen be is igazolódott.

November közepén bevonultam a sárospataki munkahelyemre, ahol aztán hetekig csak lógás és semmittevés folyt, és közben a gyár munkástanácsa tanácsstaggá választott ellenkezésem ellenére. Szerencsére ezzel nem sok dolgom akadt, sőt pár hét múlva — mint egyáltalán halva született ötlet — meg is szűnt, s magam is lemondtam sürgősen.

Már itt megjegyzem, hogy a háromheti kórházban tartózkodásom igen szerencsés sakkhúzás volt, mivel később évek múltán is komoly alibinek számított, mikor pl. 3 év múlva a tartalékos tisztek egyenkinti igazoltatása történt a sp-i kieg. pság-on, aminek következménye az volt, hogy a régi tartalékos tisztek alig 10%-ának hagyták meg a régi rendfokozatát, többek között nekem is, s ezután a hatvanas években rendszeresen kellett járnom havi 1-2 alkalommal tart. tisztii továbbképzésre, ami nekem bizony elég nevetségesnek tűnt az alacsony nívó miatt, ami az én időmben kb. egy tisztesiskola nívójának felelt meg.

1957

A télen az 56-os őszi események után lassan rendeződtek a viszonyok. A vállalatnál minden rendben ment, ha lehet, úgy még fixebb lett a helyem, mint könyvelői csoportvezető, volt két beosztottam is, de mindent én kontíroztam, s részben könyveltem is. Újhelyben ekkortájt még zavarosak voltak a belpolitikai viszonyok, sok volt a MUK felirat és az éjjel váratlanul végzett házkutatások folyományaképpen a letartóztatások.

Április végén hosszas betegség (pajzsmirigy és szívbántalmak) után apósom meghalt.

1958

Feleségem húgának és öccsének esküvője Hejőcsabán.

1959

Négy héten át lumbágómat kórházban kezelik.

1960

Fiamat származása miatt Zilahy Ferenc igazgató csak nehezen vette fel az újhelyi gimnáziumba.

1961

Májusban 88 évesen meghalt már erősen szenilis édesanyám.

A megromlott hivatali légkör miatt otthagytam sárospataki állásomat, szeptember 20-tól az Állami Biztosító sátoraljaújhelyi fiókjának adminisztratív vezetője lettem.

1962

A biztosítónál főnököm egy Sárospatakon lakó részeges cigány, volt ávós, Burai Elemér. Ez nem szeretett dolgozni, munkájának nagy részét rám szóta.

1963

A Biztosító a jelenlegi helyén levő új épületbe költözött. Burait állásából felfüggesztik, sikkasztás miatt bebörtönzik. Én lettem a fiók vezetője.

1964

Fiamat, Pétert jeles érettségi után kiváló sportolóként (sí, kosárlabda) felvették a budapesti Testnevelési Főiskolára.³³

1965

Nyaralás Miskolc-Tapolcán, kirándulások.

1966

Feszített munka a munkahelyemen, üdülés a Balatonnál.

33 Bővebben lásd: Forrásmelléletek 20.

1967

Kirándulások Esztergomba, Visegrádra, Budapestre. November 7-e alkalmával pénzjutalmat kaptam és előléptettek főintézőnek.

1968

Feleségemet epekőre operálják.

1969

Kirándulások, üdülés, 40 éves érettségi találkozó Nyíregyházán.

1970

Júliusban a második érettségi találkozó, most már feleségekkel. Sóstóról kisvonattal utaztunk haza Újhelyre. Augusztusban megünnepeljük 25 éves házassági évfordulónkat. Szeptemberben fiam esküvője Budán.

1971

Leányom, Eszter érettségi után egy évig képesítő nélkül nevelőként Tiszakarádon tanít, majd Újhelyen patikában gyakornokoskodik. A gyógyszerészeti egyetemre nem veszik fel. A debreceni Kodály Kórus tagja lesz 1700 Ft fizetéssel.

Üdülés a Balatonnál, kirándulás Pécsre. Újabb lumbágó.

1972

Április 1-től nyugdíjban 45 év szolgálati idővel. (A nyugdíjam 3000 Ft.) Az Országos Levéltárban beszerezem szabadságharcos nagyapám naplóját. Üdülés a Zsóri fürdőn.

1973

Leányom otthagyja a Kodály Kórust, a diósgyőri zeneiskolában lett adminisztrátor leendő férje, Ujj Viktor mellett. Férjhez megy a nála 22 évvel idősebb főnökéhez, a zeneiskola igazgatójához.

Péter fiamnál megszületik első unokám, Dávid.

Utazás Németországba, a Baden-Badenben lakó nővéremékhez. Visszafelé időzünk Salzburgban, meglátogatjuk Ausztriában esküvőnk színterét, Wolfsegget. Régi ismerőseink itt szeretettel fogadnak minket. Útbajtjuk Bécsset is.

Júliusban szívpanaszaimmal 4 napig kórházban feküdtem Újhelyen.

1974

Májusban telefont kaptunk.

Júniusban vendégül látjuk Brazíliából unokahúgomat. Kirándulunk vele Sárospatakra, Nyíregyházára, Miskolcra taxival (a taxis 900 Ft-ot kért, a vendég megtoldotta 150 Ft-tal.)

Pesten találok az USA-ból ideutazó egyetemi tanár keresztlányommal.

Júliusban vendégeskedett nálunk Ausztriából esküvői tanúnk lánya. Bejárjuk vele Újhely környékét, eljutunk Aggtelekre, Miskolcra.

Augusztus végén, szeptember elején 9 napos IBUSZ társasutazáson vettünk részt Erdélyben. Megtapasztaltuk egyes románok magyarellenességét. Meglátogattuk Joli nevű nővéremet is. (Útinaplónk közel 5 oldalnyi.)

Novemberben leányomnak, a Miskolcon élő Eszternek fia született, Ákos.

1975

Feleségem kezdődő betegeskedése (pajzsmirigygyulladás, szívpanaszok, karjában embólia), rokoni látogatások (Brazíliából, Erdélyből), üdülés Budapesten. Feleségem rokkantnyugdíjas lesz.

1976

Rokoni látogatás az USA-ból, üdülés a Zsóriban, rokoni látogatások, utazás Ausztriába a régi ismerősökhöz, költözési előkészületek.

1977

Költözés a 9 emeletes épületbe, üdülés a Zsóriban, rokoni látogatások, sérvműtét Miskolcon, szakszervezeti kirándulás Gyulára, nyíregyházi látogatás.

Rokoni látogatások, influenza, feleségem kontrolljai Debrecenben, bridzspartik.

A húsvéthétfői drámai eseményről a következő oldalon idézem az emlékirat utolsó sorait.

Éjjel arra ébredek fel, hogy Sári kinn a WC-ben hány, majd kis idő után bejött. Meggyújtom a villanyt, kb. fél 4 k. lehetett, kérdésekre Ő azt mondja, nagyon rosszul van. Én először azt hittem, hogy ismét a gyomrával vagy epéjével van valami baj. Azután kis csöndben ismét ki kellett mennie hányni és hasmenése is volt.

Amikor bejött, azt mondja, hogy adjak neki egy Nitromint-et, mert a szívét érzi különösen rosszul. Rövid időn belül még egy másikat is adtam, de mivel nem javult, rögtön magamra kapkodtam a ruhám és cipőm s készültem lemenni a földszinti lépcsőházban lévő nyilvános telefonhoz, hogy az inspekciós orvost kihívjam. Sári megpróbált lebeszélni, de én nem hallgattam rá és felhívtam a nagyon nehezen eszmélő insp. orvost, aki az az orvosnő volt, akivel estefelé személyesen is találkoztunk és beszélünk.

Az orvosnő megkért, hogy várjam meg lenn – azonnal jön autóval – mert nem ismeri itt a járást, különösen éjjel. Kb. 15 perc múlva meg is érkezett és mikor felérve megnézi a csendben fekvő Sárit, felhúzza a lezárt szemhéját, majd rámnéz és azt mondja, hogy Sári meghalt.

Engem rettenetesen meglepett ez a kijelentése és szinte dühösen mondom neki, hogy ne mondjon már ilyet, hiszen nézze, hogy látszik, hogy lélegzik, mozog a mellkasa. Erre ő azt mondja, hogy menjek gyorsan és hívjam a mentőket. Ő ezalatt ott maradt Sári mellett. A mentők is megérkeztek kb. 10 perc alatt, akik azután az eszméletlen Sárit a hordágyra tették és együtt indultunk a liftig, de sajnos azzal nem vihettük, mert hiába próbáltam előzőleg a liftkezelőt a lákásán felkölteni, hogy a nagylift bezárt rekeszét kinyitassam – melybe a hordágy is jól elfért volna –, sajnos nem volt otthon. Így aztán a hét emeletről lépcsőn át kellett a hordágyat levinni, amiben én is segédkeztem, mert az elől menő mentős már az 5-ik emeletnél nem bírta és emiatt le akarta tenni pihenni, így aztán én vettem át, hogy mielőbb a kocsinhoz érjünk. Én is beültem és kb. hajnali 4 h volt, mikor a kórházba beérkeztünk.

A női belen az insp. orvos azonnal EKG-t csinált és oxigént kapcsolt rá, de Sári eszméletlenül feküdt. Közben az orvos tőlem kérdezte a szükséges adatokat, majd kiküldött a vizsgáló szobából.

Én ezalatt halálos idegességben a folyosón sétáltam, és minden rosszra gondolva folyton csak imádkoztam kb. egy óra hosszat. Aztán egyszer csak kijön az insp. orvos úgy 5 h tájban és hozzám jöven közli, hogy mindent elkövetett, de sajnos nem tudott segíteni, mert Sári meghalt 1978. március 28-án (Húsvét keddjén) hajnali 5 órakor.

Hogy a következő órákban és napokban mit éltem át, min mentem keresztül 67 éves koromra, arra nem jó visszaemlékezni és nem is tudom részletezni, leírni!

Temetése (hamvasztás után) 1978. április 14-én, pénteken 11 h-kor Miskolcon, a Mindszenti temetőben temettük el, az Édesanyja ott levő sírjába kerültek a hamvai (kívánsága szerint).

1978 után

Első, 54 évesen elhunyt feleségem halála mélyen megrendített, mély lelki válságot okozott nekem. Új életet kellett kezdenem, nem volt lelkerőm emlékirataimnak folytatására sem.

Szerencsémre elég hamar ki tudtam lábalni a depresszióból. Nem csoda, a kemény katonaélet megedzett. Gyógyulásomhoz hozzájárult egy véletlen találkozás is még 1978 májusában.

Budán járva véletlenül összefutottam egy régi nőismerőssel, Pécsi Valéria óvónővel, akinek gyógykezelésem idején, 1943-ban udvarolgattam. A régi-új ismerősöm kétszer volt férjnél. Első férjétől, aki a kivégzett Jány Gusztáv vezérezredes közeli rokona volt, elvált. Második férje 1978 szeptemberében hunyt el, három gyermekkel özvegyült meg. Félbeszakadt érzelmi kapcsolatunk folytatódott, 1980. április 19-én összeházasodtunk. 15 évig éltünk együtt, nejem óvónői állást kapott Sátoraljaújhelyen. 1995. április 15-én, 71 évesen halt meg, szívbőlia vitte el, hasnyálmirigye sem volt rendben.

85 évesen egyedül élni nem kellemes. Szerencsémre van jó tévém, szeretek olvasni, kedvelem a jó zenét, úgy a könnyűt, mint a nehezebbet.

Egészségi állapotom koromhoz képest elég jó. Szellemileg még friss vagyok, gondot okoz nekem, hogy kissé nagyot hallok, bal szememen zöldhályog kezdődik, szédülékeny vagyok. Ezek miatt nem járok már a városba ki. Többféle gyógyszert szedek szívemnek, vérnyomásomnak karbantartására, álmatlanság ellen (80 %-ban ingyenes közgyógyellátásban részesülök).

Látogatót ritkán kapok. Bejárók hozzák nekem az ebédet, bevásárolnak nekem, időnként a leányom látogat meg Miskolcra, végzi a nagyobb takarítást nálam.

Régi ismerőseim, látogatóim vagy elháltak, vagy elköltöztek közelemből. Nagy bánatomra elég régen felbomlott a megszokott négytagú bridzstársaságunk is. Petik Rezső igyekszik minél gyakrabban, legalább hetente egyszer meglátogatni. Ilyenkor szívesen beszélek neki régi élményeimről.

Krasznay András

Forrásmelléletek

1

Szabolcsvármegye középiskolai, tanítóképzőintézeti, felsőkereskedelmi iskolai, polgári iskolai tanulói a nagy szellemi olimpiádon.

Kik nyerték meg a Nemzeti Szövetség pályadíjait? – A győztesek teljes névsora. Nyíregyháza, június 7.

Lezajlott a nagy szellemi olimpiád, Szabolcsvármegye háromezer főnyi diák fiai, leányai összemérték tudásukat, írói kvalitásukat. Mindannyian részt vettek a nemzeti szövetség nemes irredenta szellemet tápláló tételeinek kidolgozásában. Az egyes iskolák tanári testületei kiválasztották a legjobb dolgozatokat, amelyek a Nemzeti Szövetség bírálóbizottsága elé kerülnek.

A bíráló bizottság állott: Dr. Szesztay Zoltán elnöklete alatt: Dr. Borbély Sándor, Benkő András, Nagy Lajos, Bökényi Dániel és Piller József választmányi tagokból.

Ez a bizottság az első plenáris gyűlésen a beérkezett pályamunkákat korosztályok és a tételek szerint öt csoportba osztotta, s mindegyik csoportnak kijelölte az előadóját. Ezek időszakonként a felsőbb osztályok munkáit egymás között kicserélték s kölcsönösen áttanulmányozták, aminek megtörténte után ismét plenáris gyűlést tartott, ahol a díjazásra méltó munkák kijelöltettek, majd egy harmadik ülésen kellő felülvizsgálatok után a díjak megosztása és odaitélése tárgyában a jeligék alapján véglegesen döntött.

A felsőbb osztályok tanulói jeligés levéllel küldötték be dolgozatukat. A pályadíjakat nyert diákok pontos névsorát a következőkben adjuk közre:

(...) »Elismerő irat«-ot kaptak: (...) A kir. kath. gimnáziumban: **Krasznay András**, Lengyel József, Balog Béla, Reznák Mihály. (...)

A Nyírvidék tudósítójától. (*Nyírvidék*, 1924. június 8., 131. szám, 3–4. o.)

2

A Nyíregyházi Kir. Kath. Gimnázium hatodik értesítője az 1926–1927. iskolai évről.

Közzéteszi: Mészáros Mihály igazgató-helyettes.

VIII. Ifjúsági egyesületek. 3. 201. sz. Kinizsi Pál Sportkör. (...) E helyen nyugtázzuk köszönettel Krasznay Sándor ügyvéd úrnak múltévi háziversenyünk céljaira gyűjtött összegét, 205.000 K-t, amit azonban csak az f. iskolai évben tudott hozzánk eljuttatni. IX. A tanulók érdemsorozata. V. osztály. 15. **Krasznay András** r. k. Magaviselet: 2, Vallástan: 3, Magyar ny.: 3, Latin ny.: 4, Görög ny.:

3, Német ny.: 2, Történelem: 3, Term.-rajz: 2, Mennyiségtan: 3, Testgyakorl.: 3. Javítóvizsgálatot tehet.

(*Nyíregyháza, Jóba Elek Könyvnyomdája, 1487–1927. 18–20. és 34. o.*)

2/a

A Nyíregyházi Kir. Kath. Gimnázium ötödik értesítője az 1925–1926. iskolai évről.

Közzéteszi: Dr. Néveri János igazgató.

VII. Ifjúsági egyesületek. 6. Sportkör. A sportkör neve: Nyíregyházi kir. kath. gimn. Kinizsi Pál Sportkör, debreceni kerület, nyíregyházi csoport. Igazolási száma 201, megalakulásának éve 1925. (...) A sportkör által 1927. május 25-án rendezett atlétikai csoportverseny részletes eredménye: II. korosztály (14-16 é.) (...) Gerelyhajítás: (4 induló) I. Kínál Pál (nagykállói rg.) 35.53 m. 2. **Krasznay A.** (nyíregyházi kir. kat. gimn.) 30.70 m. 3. Erdélyi F. (kir k. g.) 25.23. VIII. A tanulók érdemsorozata. VI. osztály. 13. **Krasznay András** rk. Magaviselet: 2, Vallástan: 3, Magyar ny.: 3, Latin nyelv: 4, Görög ny.: 3, Német ny.: 3, Történelem: 3, Term.-rajz: 3, Mennyiségtan: 4, Testgyakorl.: 2. Osztályismétlésre utasítatik.

(*Nyíregyháza, Jóba Elek Könyvnyomdája, 1352–1926. 24. és 36. o.*)

3

A kedvezőtlen idő ellenére is nagy érdeklődés mellett tartotta meg az ev. Kossuth reálgimnázium tornavizsgáját.

Az elmúlt vasárnap délután 5 órai kezdettel tartotta meg az ev. Kossuth reálgimnázium évváró tornaünnepélyét. Úgy látszik, ez évben minden tornaünnepélyt megzavar a kedvezőtlen időjárás. Ez a sors érte a reálgimnázium tornaünnepélyét is. A közönséget azonban nem nagyon zavarta a kellemetlen időjárás, a permetező eső ellenére is több százan gyültek össze, hogy szemtanúi lehessenek az ifjak nemes vetélkedésének. Sajnos, a kitűzött programot a kedvezőtlen idő miatt nem lehetett végig lebonyolítani s a kisebb tanulók szórakoztató parterre tornajátékait s tréfás gyakorlatait az egyre rosszabbra forduló időjárás miatt nem lehetett bemutatni.

A tornavizsga nehéz athlétikai és futószámait előző nap bonyolították le a játéktéren. Az iskola udvarán vasárnap az alsó osztályok tízes stafétaversenye, a magasugrás, súlydobás, magas korlátverseny, alsó osztályosok ugrózsámoly tornája és a szabadgyakorlatok kerültek bemutatásra.

Az egyes versenyszámok győztesének nevét az alábbiakban közöljük:

Diszkoszdobás: 1. Teltsch István VII. 2. Kiss Zoltán VII. 3. **Krasznai András** (sic!) VII. Csécsi Pál VI.

400 m. síkfutás: 1. Török László VI. 2. Tomasovszky János V. 3. Nagyváthy József VI.

Gerelydobás: 1. **Krasznay András**, 2. Eötvös Pál, 3. Bakó Gyula

800 m. síkfutás: 1. Török László 2. Tomasovszky János V. 3. Holik Zoltán V.

100 m. síkfutás IV–V. osztálybeliek részére: 1. Csík József V. 2. Gyóri Jenő IV. 3. Holik Zoltán V. o. t.

V–VII. osztálybeliek részére: 1. Török László VI. 2. Csécsi Pál VI., Bakó Gyula VI.

Korlátverseny: 1. Máczay Gyula VIII. 2. Ferenczi Lajos VII. 3. Pecsénye Béla VI. 4. Moravszky András VII.

Alsó osztálybeliek korlátversenye: 1. Dienes Barna IV. 2. Varga Pál IV. 3. Zwick Albert III.

Magasugrás: V–VII. osztálybeliek: 1. Scholtz Zoltán V. 2. Nádasai András VI. 3. Kiss Zoltán és Török László VI.

III–IV. osztálybeliek részére: 1. Szolár Pál IV. 2. Stark Zoltán IV. 3. Győri Jenő IV. és Kádár Tihamér III.

Súlydobás: 1. Kiss Zoltán, 2. Petrohán Béla, 3. Csécsi Pál VI.

Az I–II. osztály stafétaversenyében a II. osztály csapata, a III–IV. osztály versenyében pedig a III. osztály győzött.

A szabadgyakorlatokat szabatosan, fegyelmezetten hajtotta végre az ifjúság minden csapata. A korlátgyakorlatok paródiáin, melyben Máczay Gyula, Lingvay Jenő VIII. és a Zorot és Hurut ábrázoló Sarudi István és Álmos Zoltán VI. o. tanulók szerepeltek, igen sokat mulatott a közönség.

A tornavizsga összehatásában megérzett az erős vezető kész munkája s Zágoni Dezső testnevelési tanár egy év alatt is nagy eredményeket tudott az ifjúsággal elérni.

A Nyírvidék tudósítójától. (*Nyírvidék, 1928. június 23., 141. szám, 6–7. o.*)

4

A Nyíregyházi Államilag Segélyezett Ág. H. Ev. Kossuth Lajos-Reálgymnáziummá átalakuló Főgymnázium Hatvanharmadik értesítője az 1927–28. évről

Szerkesztette: Dr. Vietórisz József igazgató.

Sportkör. A nyíregyházi ág. h. ev. Kossuth-reálgymnázium Sportköre az 1927. szept. 24-én tartott alakuló közgyűléssel kezdte meg folyó tanévi működését Zágoni Dezső testnevelési tanár vezetése mellett, dr. Vietórisz József igazgató, tiszteletbeli elnöksége alatt. Ifjúsági elnök: Máczay Lajos VIII. o., alelnök: Ferenczy Lajos VII. o., titkár: Balogh József VIII. o., pénztáros: Pecsénye Zoltán VIII., szertáros: Eötvös Pál VII. o. tanulók.

Egész évben élénk működést fejtett ki az atlétika, torna, vívó és játék szakosztály; az úszó-szakosztály a korai ős és a hideg tavasz miatt nem tudott oly intenzív munkát végezni, mint a fenti szakosztályok, ez oka annak is, hogy a házi úszóversenyt csak a záróünnepély után tudta megtartani. A téli sport csak a korcsolyázásra szorítkozott.

Sportkörünk rendezett téli és nyári tornaünnepélyt és versenyt a város közönségének, sportbarátok, katonai intézmények élénk érdeklődése mellett; házi atlétikai és vívóversenyt, kerületi bajnoki ping-pong versenyt, kerületi bajnoki kard- és törvívó-versenyt. Részt vett más iskolák által rendezett versenyeken.

Tenniszcsapatunk (Balkányi, Frank, Murányi Tamás VIII. o. t.) 7:2 arányban győzött Kisvárdán. Egyéni versenyben Frank I., Murányi II. győztes lett. A sátoraljaújrhelyi ker. tenniszversenyen csapatunk szintén első győztes lett, egyéni versenyben második helyezést értünk el. Ping-pong csapatunk (Hartmann, Balkányi, Frank, Füredi, Miselbach VIII. o. t.) 23:2 arányú győzelmet ért el a

helybeli áll. tanítóképző csapatával szemben; sportkörünk rendezésében lefolyt kerületi bajnoki versenyen pedig bajnokságot nyertek.

Vívóink a sportkör által rendezett kerületi bajnoki versenyen úgy a kard, mint tőrversenyben egyéni bajnokságot nyertek: Jakab György VII. o. kard, Eötvös Pál VII. o. a tőr-versenyben, Farkas Andor VII. o. t. II. Bodor András VIII. o. IV. és Balkányi VIII. o. t. V. helyezést értek el, előbbi kardban, utóbbiak tőrben. Tőr csapatunk a versenyben II. lett (Bodor, Fazekas, Balkányi VIII. o. t. és Eötvös VII. o. t.). Ugyanez a csapat a Budapesten tartott országos bajnoki vívóversenyen az országos bajnokságban második helyre küzdötte fel magát. Szépen szerepeltek vívóink a debreceni csoportversenyen is.

Tornászaink közül Máczay Gyula VIII. o., ifj. elnök, Lingvai Jenő VIII. o. Ferenczi Lajos, Farkas Andor, Moravszky András VII. o. t. Csernák Dezső, Csécsy Pál, Gacsályi Pál, Pecsénye Béla VI. o. t. Holik Zoltán V. o. t. értek el szép eredményt.

Atlétáink közül Teltsch István, **Krasznay András**, Kiss Zoltán VII. o., Csécsy Pál, Török László, Bakó Gyula VI. o., Csik József V. Győry Jenő, Szolár Pál, Dienes Barna, Stark Zoltán IV. o. tanulók tüntek ki házi versenyünkön.

(Nyíregyháza Jóba Elek Könyvnyomdája 1923–1928. 35–36.)

5

A Nyíregyházi Államilag Segélyezett Ág. Hitv. Ev. Kossuth Lajos-Reál gimnázium Hatvanegyedik értesítője az 1928–29. évről

Szerkesztette: Teltsch Kornél igazgató

Érettségi vizsgálatok

Az 1928. évi szeptember hóban tartott teljes érettségi vizsgálatra jelentkezett 6 tanuló közül megfelelt 2, a december havában tartandó javító érettségi vizsgálatra utasított 1, a teljes érettségi vizsgálatnak egy év múlva leendő megismétlésére utasított 3 tanuló. A javító érettségi vizsgálatra jelentkezett 9 tanuló közül megfelelt 8, második javító vizsgálatra utasított 1 tanuló. (...) Összesen 7. Érettek: Altmann Endre, Bíró László, Csengery Pál, Eötvös Pál, Ferenczi Lajos, Frank György, Gerda László, Goldmann György, Kiss Zoltán, Klein Endre, **Krasznay András**, Majzler György, Pándy József, Perlmann Imre, Riczu Pál, Szieberth Andor és Szopkó István. Összesen 17. Két hó múlva teendő javító vizsgálatra utasított 8 tanuló. Az érettségi vizsgálatokon dr. Vietórisz József, c. főigazgató elnökölt, a tanügyi kormányt pedig dr. Deák János, egyetemi tanár képviselte. Mindkettőnek az igazi tapasztalt paedagógus hivatásáról tanúskodó, fáradságos munkájáért az iskola hálás köszönetét tolmácsolom. Az érettségi vizsgálaton megjelentek: dr. Bencs Kálmán felügyelő, dr. Szopkó Dezső h. felügyelő, Paulik János ev. lelkész, Moravszky Ferenc ny. igazgató, Mikler Sándor kormányzótanácsosok, Hronyecz József püspöki irodaigazgató és számos más tanügybarát is.

Sportkör. Intézetünk sportköre 1928. szeptember 22-én tartotta alakuló közgyűlését. Munkáját egész évben megszakítás nélkül folytatta Zágoni Dezső testnev. tanár vezetése mellett, Teltsch Kornél igazgató, tiszteletbeli elnöksége alatt. A közgyűlés nagy lelkesedéssel díszelnökül választotta Ady Lajos tanker. kir. főigazgatót és dr. Bencs Kálmán kormányzótanácsos, polgármester, intézeti

felügyelőt; védnökül pedig dr. Vietórisz József ny. igazgató, c. főigazgatót és Maurer Károly ny. jegyintézeti főnökhelyettesét. Ifj. elnökké Ferenczi Lajos VIII o., alelnökké Pecsénye Béla VII. o., titkárrá **Krasznay András** VIII. o., pénztárossá Kiss Sándor VIII. o. tanulókat választotta meg a közgyűlés.

Egész évben élénk működést fejtett ki az atletika-, torna-, vívó-, játék-, korcsolyázó-szakosztály, utóbbi az udvaron jégpályát készített és tartott fenn, melyet a tanulók díjtalanul használhattak.

Szeptember 17–20-án házi teniszversenyt tartott 15 versenyző részvételével; I. Horváth István VII. o., II. Ungár János VI. o. és Reich József IV. o., III. Balkányi Pál VI. o. tanuló. Szeptember 20–22. házi ping-pong verseny. November 8-án ping-pong verseny a helyi felső keresk. isk. ötös csapatával, melyet 7:2 arányú veretés után a keresk. iskola csapata feladott. November 21-én vendégül látta a sportkör a kisvárdai áll. reálgimn. sportkörének vívóit és barátságos mérkőzést tartott; a látogatást január 20-án adta vissza, hol az intézet igazgatójának jelenlétében a tornászok, vívók és játékszakosztály tagjai tartottak barátságos bemutatást. Február 24-én rendezte bajnoki ping-pong versenyét, hol a sportkör csapata (Gerő VII., Galfszky VIII., Balkányi VI. o.) második helyezést nyert; egyéni versenyben a IV. helyre került Horváth VII. o. tanuló. Március 16–17-én rendezte kerületi bajnoki kard- és törvívó versenyét a Kisosz megbízása alapján. A kardcsapat bajnokságot a sportkör csapata (Jakab, Farkas, Kiss, **Krasznay** VIII. o. t.) nyerte meg. A törccsapat bajnokság szintén sportkörünk tagjaié lett. (Eötvös, Jakab, **Krasznay**, Lányi VIII. o. t.) Kard egyéni bajnokságot nyert Jakab György VIII. o. t. Helyezéseket nyertek: Eötvös a törversenyben III., a kardversenyben IV.; **Krasznay** a kardversenyben V.

Március 23–26-án az Orsz. bajnoki vívóversenyen kardcsapattal vett részt a sportkör és IV. helyre küzdötte fel magát (Jakab, Kiss, Eötvös, **Krasznay** VIII. o. t.). Eötvös pedig a tör egyéni versenyben öt pesti tanuló után VI. helyezést nyert. A vívóversennyel kapcsolatban a vívókkal s több önként jelentkező és Budapestre jött tanulóval megnéztük az Országházat, sok szobrot, középületet és templomot, a Nemzeti Szalon kiállítását, az állatkertet s kirándulást tettünk a Jánoshegyre.

Április 14-én a Nytve mezei futóversenyén Tomasovszky második lett. Április 20-án folyt le a disztorna és tornaverseny szépszámú közönség jelenlétében. A korláton-lovon összetett verseny eredménye: I. Ferenczy VIII., II. Nádassy VIE, III. Pecsénye VIE, IV. Karasz VIII., V. Moravszky VIII., Huray VIII., VII. Csernák VII., VIII. Csécsi VI. o. tanulók.

(Jóba Elek Könyvnyomdája Nyíregyháza 1924–1929. 44., 46., 49–50. o.)

6

A nyíregyházi ág. h. ev. Kossuth Lajos reálgimnázium vívói nyerték meg a kerületi tör- és kardcsapatversenyt

Március 16-án és 17-én bonyolították le Nyíregyházán a debreceni tankerület középiskolái az 1928–29. tanévi kerületi tör és kard egyéni, illetve csapatbajnoki mérkőzéseket. A törversenyben aránylag kevés iskola vett részt, a kardversenyben azonban olyan széles mezőny indult, hogy az elsőség elnyerése nemcsak az ügyességtől, hanem az állóképességtől is függővé volt téve.

A versenyen középiskolai sportkörök országos szövetsége képviselőjében megjelent Budapestről Hámos Nándor testnevelési tanár, az Ifjúsági Testnevelés szerkesztője. A mérkőzéseket levezető zsűri tagjai Dittner Emil őrnagy, Csűrös Gyula százados, vitéz Fábry György százados, vitéz Tömösváry Gerő százados (Debrecen), ifj. Buray Sándor (Debrecen), Mayerszky Jenő (Debrecen), dr. vitéz Mikó Bertalan, Rónay Jenő, Rónay Béla (Kisvárdai), Sichermann Zoltán, dr. Spányi Géza és dr. Szabó Károly (Kisvárdai) voltak.

Március 16-án, szombaton délután vívták le a törversenyeket, amelyben a csapatbajnokságot a nyíregyházi ág. h. ev. Kossuth reálgimnázium csapata nyerte a második helyre került kisvárdai áll. reálgimn. csapatával szemben. A győztes csapat tagjai Eötvös Pál, Jakab György, **Krasznay András** és Lányi György.

A csapatmérkőzés után az egyéni bajnokságért vették fel a küzdelmet, amelynek favoritja Eötvös Pál volt, azonban a csapatmérkőzésben annyira kifáradt, hogy ebben a küzdelemben a harmadik helyre szorult le.

A törvívásban kerülתי bajnok Koós debreceni ref. gimn. tanuló lett, második jobb túsárral Jeney Kisvárdai, harmadik pedig Eötvös nyíregyházi ev. Kossuth reálgimnázium.

A kardmérkőzések vasárnap egész napon át tartottak. A csapatbajnokságért folyó küzdelemre 15 csapat nevezett be, éspedig a debreceni ref. gimnázium 3 csapattal, a debreceni piarista gimnázium 1 csapattal, a debreceni zsidógimn. 1 csapattal, a debreceni reáliskola 1 csapattal, a kisvárdai áll. reálgimnázium 2 csapattal, a hajdúnánási ref. reálgimnázium 1 csapattal, a nagykállói áll. reálgimn. 1 csapattal, a nyíregyházi kir. kath. gimn. 2 csapattal, a nyíregyházi felsőkeresk. iskola 1 csapattal és a nyíregyházi ev. reálgimn. 2 csapattal.

A versenyt Teltsch Kornél ev. Kossuth reálgimn. igazgató nyitotta meg reámutatva a sport fontosságára s a magyar kard becsületére, majd üdvözölte a zsűri tagjait, a versenyzőket és vendégeket.

Rövid pár percig tartó jelölés útján 3 plauson megkezdődött a csapatbajnoki címért folyó küzdelem, amelyből nagyszerű mérkőzések után a nyíregyházi ev. Kossuth reálgimnázium csapata került ki győztesen.

A bajnokcsapat (Jakab György, Farkas Andor, Kiss Sándor és **Krasznay András**) első mérkőzését Kisvárdai II. csapatával vívta s 9:2 arányban győzött. Második ellenfele a debreceni áll. reálgimn. csapata volt, amelyet szintén 9:2 arányban győzött le. Harmadik mérkőzésében fokozza a tempót s a nyíregyházi kir. kath. gimnázium csapatával kerül szembe, amelyet 9:0 arányban győz le. Következő ellenfelül Kisvárdai I. csapatát kapja, amelyet 9:1 arányban ver meg. Ezzel bebiztosította magának a csapat a második helyet, mert a többi mérkőzések során is egyre-másra esnek ki a csapatok s utoljára a debreceni ref. gimn. és a nyíregyházi ev. Kossuth reálgimn. csapata maradt csak a küzdőtéren. A két csapat szorosan egymás mellett halad hat mérkőzésig, hol az egyik, hol a másik áll az élen. A nyíregyházi csapatában Jakab győzelmét bizonyosnak tekintik, Farkas fáradt s jobb kezének nagy ujjára erős ütést kapott, ami akcióképességét nagyon gátolja, arra számítanak, hogy elveszti a mérkőzését, a győztes mérkőzést tehát Krasznaynak kell megvívni. Az utolsó három mérkőzés a legizgatottabb hangulatban indul meg, de egyben meglepetéseket is hoz. Farkas megnyeri a mérkőzését, ezzel 7:6-ra vezetnek a nyíregyháziak. Utána megnyeri **Krasznay** és Jakab is asszóját s felcsattan a nyíregyháziak lelkes tapsvihara, megnyerték

a Kossuth reálgimnázisták a kardcsapatbajnokságot is. A bajnokcsapat tagjai közül Jakab György egy mérkőzését sem vesztette el.

Az egyéni bajnokságért folyó küzdelem már a kora délutáni órákban megkezdődött. A benevezettek nagy számára való tekintettel azok a versenyzők vívják le a selejtező mérkőzéseket, akiknek a csapatbajnokságért folyó küzdelemben már nincs szerepük. Öt óra után azután mind a három planson egyéni küzdelmek folynak, amelyek csak este fél 10 óraker érnek véget.

A kardverseny egyéni bajnoka Jakab György, a nyíregyházi Kossuth-reálgimnázium VIII. o. tanulója lett, aki az egész mérkőzés alatt a legkiválóbb kardforgatónak bizonyult, s akinek jövőbeni szereplésétől még igen sokat lehet várni. Ebben a mérkőzésben szerezte egyetlen vereségét a nap folyamán egy asszójának elvesztésével, azonban így is 8 győzelemmel került a bajnoki lista élére. 2. Koós (debreceni ref. gimn.) 6 győzelemmel, 3. Stóger (kisvárdai áll. reálgimn.) 6 győzelemmel s jobb túsarányal. 4. Eötvös (nyíregyházi ev. Kossuth reálgimn.) 6 győzelemmel. 5. **Krasznay** (nyíregyházi ev. Kossuth reálgimn.) 5 győzelemmel. 6. Buray (debreceni ref. gimn.). 7. Jeney (kisvárdai áll. reálgimn.) 8. Palánszky (kisvárdai áll. reálgimn.) 9. Lukács (kisvárdai reálgimn.) holtversenyben jobb túsarányal. 10. Némethy (kisvárdai reálgimn.)

A kerületi versenyek után most már minden kerületbeli iskola a nyíregyházi ev. Kossuth reálgimnázium vívóitól várja, hogy a tavaszi országos versenyen, Budapesten hasonló sikerekkel mérkőzzenek az elsőségért s ne csak tavaly megszerzett pozíciójukat tartsák meg, de kerüljenek az élre s ezzel is tanújelét adják annak, hogy a debreceni tankerület középiskolaiban fejlett vívóélet honol.

A verseny befejezése után a zsűri tagjai elismerésük jeleivel halmozták el Zágoni Dezső testnevelési tanárt, akinek példás működése teremtette meg a nyíregyházi ev. Kossuth reálgimnázium eredményes vívóéletét.

A Nyírvidék tudósítójától. (*Nyírvidék, 1929. március 19., 65. szám, 6. o.*)

7

Krasznay Péter†

Lapunk zártakor vettük a hírt, hogy Szabolcsvármegye egyik tipikus régi alakja Krasznay Péter 87 éves korában 3 heti betegeskedés után szombaton reggel csendesén elhunyt. Az öregúr főszolgabírája volt a vármegyének és régi világban megyeszerte ismert „kemecsei fiúk” utolsó élő tagja már csak ő volt. Most ő is megtért elődeihez, jóbarátaikhoz és mi szomorúan látjuk, mint tűnik el a régi jó világot még ismerő és látó régi, nemes alakja. Temetésére hétfőn d. u. ½ 2 óraker különvonat indul Kemecseére. A különvonat a temetés után d. u. 5 óraker indul vissza Nyíregyházára.

A család a következő gyászjelentést adta ki: A mindenható szent akaratából a természet változhatatlan rendjén megnyugodva, fájdalomtól mélyen szomorodott szívvel jelentjük, hogy a forrón szeretett apa, nagypapa, szépapa, és após: krasznai Krasznay Péter 48—49-ik honvéd hadnagy, Szabolcsvármegye nyugalma-zott főszolgabírája, vármegyei bizottsági tag, életének 87-ik évében f. hó 28-án, az egyházi szentségek ájtatos felvétele után csendesén elhunyt. A megboldogult hült tetemei f. hó 30-án d. u. fél 3 óraker fognak Kemecsen a családi sírboltban a róm. kath. egyház szertartása szerint az örök nyugalomnak

átadatni. Az engesztelő szentmise-áldozat folyó hó 31-én d. e. 10 órakor fog a kemecsei róm. kath. templomban az Egek Urának bemutatni. Kemecse, 1916. október hó 28. Áldás és béke lengjen felejthetetlen porai felett! Krasznay Mária férj. Mezey Gyuláné, Krasznay Erzsébet férj. özv. Gönczy Istvánné, Krasznay Sándor gyermekei. Katits Piroska, Katits Ilonka férj. dr. Avemária Kálmánné, Mezey Viola férj. Póka Rezsóné, Mezey Lenke, ifj. Mezey Gyula, Mezey Mária, Mezey Margit, Laskay Endre, Laskay Sándor, Gönczy Márta férj. Nyerges Ferencné, Gönczy Béla, Gönczy Sándor, Krasznay László, Krasznay Jolán, Krasznay Ilona, **Krasznay András** unokái. Mezey Gyula, Krasznay Sándorné szül. Szikszay Ilona, Póka Rezsó, dr. Avemária Kálmán, Nyerges Ferenc, Laskay Endréné szül. Délczegh Borbála vejei és menyei. Laskay Péter, Nyerges Pál, ifj. Avemária Kálmán dédunokái.

(*Nyírvidék*, 1916. október 29., 86. szám, 3. o)

8.

Szikszay Pált

A csöndes buji kúriában ma reggel örök álmra hunyta le szemét egy öreg ember, aki négy évtizeden át nagy tudásával, fényes tehetségével részt vett minden korszak eseményein. Meghalt vármegyénk egykori alispánja, Szikszay Pál.

Szikszay Pál született 1844. július 3-án Gáván, Szikszay Pál és Mikecz Zsuzsánna szülőktől. Tanulmányait a sárospataki főiskolán végezte, a jogi vizsgákat pedig Kassán tette le. 1866-ban kiskövet Budapesten Somossy Ignác képviselő mellett. 1867. május havától közigazgatási gyakornok és tb. esküdt. Ez időtől kezdve a törvényhatósági bizottság tagja a mai napig. Rövid ideig tartó szolgálat után otthagyja a vármegyét, Tokaji Nagy Lajos ügyvédi irodájában jurátuskodik, majd 1868-ban a köz- és váltóügyvédi diplomát megszerezvén, – mely Szabolcs vármegyében az akkori szokások szerint az 1868. évi december hóban tartott közgyűlésen kihirdettetett – 1869. évtől 1878-ig ügyvédi gyakorlatot folytatott Nagykállóban, ahol a takarékpénztárnak ügyésze volt. 1878. évben ismét megyei szolgálatba lépett, megválasztották Szabolcsvármegye főügyészének. Hosszú időn keresztül töltötte be ezt a tiszteket, mígnem Mikecz János elhalálása után a vármegye alispánja lett. E minőségben alaposan kivette részét a nemzeti ellenállás idején folytatott küzdelemből s példát mutatott arra, hogy miként kell a vezéri szolgálatot betölteni. Az egyházi életből előbb, mint a nyíregyházi ref. egyház főgondnoka, majd mint egyházmegyei tanácsbíró vette ki részét. Hosszú időn keresztül a Nyíregyházi Takarékpénztár, a Szabolcsmegyei helyi érdekű vasutak igazgatósági, a Felsőszabolcsi ármentesítő társulatnak pedig választmányi tagja volt.

Ha a megboldogultnak érdemekben gazdag pályafutását a közpályára lépése első esztendejétől végig tekintjük, csak hálával és elismeréssel gondolhatunk arra az odaadó, soha nem lankadó buzgalomra, melyet elköltözött régi tekintetes alispánunk úgy a vármegyei, mint egyháza közügyeinek szolgálatában mindenkor kifejtett, s amelyet a tisztelők sokaságának elismerése mellett az elmúlt évben a legfelsőbb helyről jött kormányzói kitüntetése: a kormányfőtanácsosi méltóság tett teljessé. Tartalmas életét folyó hó 20-án reggel 86 éves korában fejezte be keresztyéni a megnyugvással viselt szenvedés után. Az elhunytól a vármegye az alábbi gyászjelentést adta ki:

Szabolcsvármegye törvényhatósága és tisztkara mélyen átértzett fájdalommal tudatja, hogy: Szikszay Pál Szabolcsvármegye ny. alispánja f. hó 20-án elköltözött az élők sorából.

Élete nagyszerű teljesítményével, különösen a nemzeti ellenállás idején példát mutatott arra, hogy miként kell a vezéri szolgálat legtökéletesebb mértékét betölteni.

Benne egy nagytudású, nemes gondolkodású, melegszívű, soha nem ingadozó tagját veszítette el vármegyei társadalmunk, melyet hosszú időn keresztül lankadatlan buzgalommal irányított.

Emlékét kegyelettel megőrizzük.

Örök nyugalomra helyezése folyó hó 21-én vasárnap délután 3 órakor Buj községben fog megtörténni.

Nyíregyháza, 1929. július 20.

Szabolcsvármegye törvényhatósága és tisztkara.

A család gyászjelentése a következő:

Özv. Szikszay Pálné szül. Mikecz Erzsébet, alulírottak és a kiterjedt rokonság nevében is mély fájdalommal tudatja, hogy a gondos, szerető férj, Szikszay Pál, Szabolcsvármegye nyugalmazott alispánja, m. kir. kormányfőtanácsos, hosszas és kínos szenvedés után f. évi július hó 20. napján reggel 5 órakor 86-ik életévében elhunyt. Szeretett halottunkat f. évi július hó 21-én délután 3 órakor a református vallás szertartásai szerint a helybeli temetőben levő sírboltba temetjük.

Buj, 1929. július hó.

Szikszay János, Szikszay Ilona, Krasznay Sándorné, Szikszay András gyermekei. Szikszay Jánosné sz. Haugh Margit, Krasznay Sándor, Szikszay Andrásné sz. Benedek Erzsébet menyei illetve vője. Krasznay László, Krasznay Jolán, dr. Kaizler Dezsőné, Krasznay Ilona, Schürger Jenőné, **Krasznay András**, Szikszay Benedek András, Szikszay Mária, Szikszay Pál unokái. Krasznay Lászlóné, sz. Bujdosó Erzsébet, dr. Kaizler Dezső, Schürger Jenő, unokamenye illetve unokavői. — Kaizler Klára, Kaizler Ili, Schürger Andrea dédunokái.”

(*Nyírvidek*, 1929. július 21., 164. szám, 5. o.)

9

Kik vettek részt a nyíregyházi Öreg Diákok Szövetségének közgyűlésén?

Lapunk tegnapi számában megemlékeztünk arról a nagyjelentőségű eseményről, amelyet az ev. Kossuth reálgimnázium egykori diákjainak szövetségbe való tömörülése jelent közéletünk jobbítása céljából. Akkor jeleztük, hogy közölni fogjuk a találkozón megjelentek névsorát. Amikor itt a névsort közreadjuk, sajnálattal kell megjegyeznünk, hogy többek nevét nem sikerült megtudnunk, pedig a jövő évek diáktalálkozói szempontjából igen érdekes lett volna, hogy kik voltak jelen az alakulásnál.

A megjelentek névsora a következő:

Antal János magánzó, Aranyos István takpt. igazgató Újfehértó, Álmos Zoltán ügyvéd, Balázs Jenő Nyírvizszab. tv., Baruch Jenő gyárigazgató, id. Barzó Pál

magánzó, Bata Sándor kereskedő, Dr. Bálint István ügyvéd, Dr. Bencs Kálmán polgármester, Bercsényi Pál ny. tanító, Dr. Berend László főorvos, Bertalan Kálmán földbirtokos, Boczkó Elek tanító, Bogdán Ferenc földbirtokos, Dr. Borsy Béla rendőrfelügyelő Diósgyőr, Dr. Budaházy Menyhért ügyvéd, Buday Ferenc gyógyszerész, Burger Sándor földbirtokos, Buzás István földbirtokos, Csáki Gyula tisztviselő, Csáki Lajos jogszigorló, Csengery Mayer Ernőné, Dr. Deák Endre ügyvédjelölt, Dr. Endrey János orvos, Eötvös Pál p. ü. tanácsos, Dr. Fábry Gábor orvos, Feldheim Márton Máv. intéző, Figezky Jenő doh. bev. tiszt. Polgár, Figezky Lajos kereskedő, Dr. Fodor Mór, Fodor Aladár ny. Máv. felügyelő, Dr. Foltin Endre tvsz. bíró, Dr. Fráter Szabolcs vm. II. főjegyző, Führer Béla, Gara József tvsz. jegyző, Dr. Garay Gyula ügyvéd, Gál Dénes műegyetemi hallg. Gál Lajos bankigazgató, Glück Dezső kereskedő, Dr. Geruska György p. ü. s. titkár, Dr. Guttman Zsigmond ügyvéd, Haas Sándor gazdálkodó Kemecse, Hartstein Sándor gazdálkodó Napkor, Dr. Hoffmann Béla orvos, Hoffmann Ferenc kereskedő, Hoffmann Ferencné, Dr. Hoffmann L. járásbíró Karcag, Hoffmann Mihály kereskedő, Dr. Hoffmann M. magánzó Budapest, Hoffmann Pál zenetanár Budapest, Hogyan Mihály építési vállalkozó, Homolay Géza pénzt. főtisztv., Horváth Lajos szkv. százados, Hole János, Huray Gyula tanító, Dr. Huray Lajos főállatorvos Debrecen, Jármay Béla földbirtokos Laskod, Juhász Mihály v. tanácsos, Kapossy Ferenc p. ü. tisztv., Keller Andor joghallgató, Kellner Jenő gazdálkodó, Kende Sándor kereskedő, Kiss Károly kereskedő, Klár Béla földbirtokos, Klár Elek, Klár Gusztáv, Klár József földbirtokos Nyírtét, Dr. Klár Lajos földbirtokos Kótaj, Klár Sándor földbirtokos, Komjáthy Zoltán uradalmi számtartó Görögszállás, Dr. Korányi Endre ügyvéd, Dr. Korányi Gyula árvaszéki ülnök, Dr. Kovách Elek kir. közjegyző, Dr. Kovách Dénes kir. közjegyző h., Dr. Kovách Győző vm. aljegyző, Kovács Dezső mérnök, Kovács Gábor gazdálkodó Kállósemjén, Kovács István, dr. Kovács László orvos Ér utca, Kovács Endre joghallgató, Kovácsy Ferenc joghallgató, Kovács Pál takarékpénztári igazgató, Kovács Tibor mérnök, Krecsák János segédlelkész, Dr. Krömy Károly ügyvéd, **Krasznay András** joghallgató, Leschák Antal ny. postafelügyelő, Lichtmann Miklósné Hoffmann Berta, Dr. Lipschitz Endre orvos, Liszky Béla menetjegyiroda vezető, Margitics Imre jogszigorló, Margitics Gyula joghallgató, Máczay Lajos reálgimn. tanár, Mihalik József műszaki vállalkozó, Dr. Mikecz Miklós vm. főorvos, vitéz Mikó Bertalan árv. ülnök, Milotay László Hangya ellenőr, Milotay György, Dr. Molnár Géza törv. bíró, Moravszky Ferenc ny. reálgimn. igazg. Nagy István Máv. intéző, Nagy Kálmán gyógyszerész, Nagyváthy Ferenc tanár, Oltványi Ödön ny. főjegyző, O'svath Sándor, Pap Ferenc vallástanár Budapest, F. Papp Zoltán író Kállósemjén, Dr. Payer Géza ügyvéd Poprád, Dr. Propper Dezső ügyvéd, Rajtik Miklós v. tanácsos, Reök Pál bányamérnök, Rozgonyi Jenő posta ellenőr, Dr. Ruttkay Aladár rendőrfelügyelő Szombathely, Dr. Ruhmann Kornél orvos, Ruzsonyi Pál kereskedő, dr. Ruttkay Miklós hittanár Budapest, Santroch Károly zenetanár Detroit U. S. A., Dr. Sarkady Sándor orvos Debrecen, Sándorfi Béla banktisztviselő, Sikorszky István iparfelügyelő, Sipos Árpád v. tisztviselő, Somogyi Imre p. ü. tanácsos, Sulcz Lajos állatorvos Görögszállás, Dr. Szabó József banktisztv., Szakolyi Miklós földbirtokos, Dr. Szesztay András vm. alügyész, Dr. Szilágyi Jenő ügyvéd, Teltsch Kornél reálgimn. igazgató, Teltsch László szigorló orvos Budapest, Dr. Tóth László vm. II. főjegyző, ifj. Tóth Pál építész, Valent József reálgimnáziumi tanár, Varga Lajos joghallgató,

Vattamán András jegyző Nyiradony, Veress Lajos joghallgató, Dr. Vietórisz István városi főügyész, Dr. Vietórisz József c. tank. főigazgató, Vietórisz László lelkész Diósgyőr, Vizeli Sándor p. p. fogalmazó, Wassermann Jenő kereskedő, Wirtschafter Henrik kereskedő Zsák Emil rt. cégvezető.”

A »Nyírvidék« tudósítójától. (*Nyírvidék*, 1929. június 10., 154. szám, 3. o.)

10.

A vármegye közgyűlése

Szabolcs és Ung közigazgatásilag ideiglenesen egyesített vármegyék törvényhatósága ma délelőtt rendkívüli közgyűlést tartott Erdőhegyi Lajos dr. főispán elnöklete alatt. A közgyűlésen a törvényhatósági bizottság tagjai szokatlanul nagy számban jelentek meg. A gyűlést az elnöklő főispán kevéssel 10 óra után a Magyar Hiszekegy szavaival nyitotta meg, majd kegyeletes szavakkal parentálta el az elhunyt Megyery Géza felsőházi tagot, aki felszázadon keresztül volt egyik legtevékenyebb tagja Szabolcsvármegye törvényhatósági bizottságának. Indítványára a közgyűlés egyhangúlag hoz határozatot, amelynek értelmében Megyery Géza hervadhatatlan érdemeit jegyzőkönyvben örökítik meg, az elhunyt családjához pedig részvétiratot intéznek. (...)

A közgyűlés betöltötte a Ludovika Akadémiai alapítványi helyeket

Nagyobb érdeklődést a Ludovika Akadémián betöltésre kerülő alapítványi helyek elnyerése érdekében beadott pályázati kérvények elbírálása váltott ki.

Új pályázati kérelem érkezett be, nevezetesen a **Krasznay Andrásé**, Kerekréthy Iváné, Kubinyi Tiboré, Pecsénye Béláé és Petrohán Béláé. Tanulmányi eredményeik ismertetése után Mikecz István alispán kért szót.

Az alispán ismertetette a közgyűlés tagjai előtt az alapítvány történetét s azt a körülményt, hogy az eredeti Br. Buttler alapítvány révén két ösztöndíjas hely volt vármegyénknek az Akadémián, a pénz elértéktelenedése folytán azonban ez az alapítvány is megsemmisült. A vármegye helyre akarja állítani az alapítványt s korábbi közgyűlésén úgy határozott, hogy egyelőre csak egy helyet töltsön be, míg abban az esetben, ha bármely okból is valamelyik évben ez az egy hely nem volna betölthető, a felszabaduló összeget a második alapítványi hely restaurálására fogja fordítani.

A honvédelmi miniszter annak ellenére, hogy a vármegye csak egy alapítványi hely felett rendelkezik kifejezetten azt kívánta, hogy Szabolcsvármegye törvényhatósága két ifjút küldött be az Akadémiára.

Az ismertetés után elnöklő főispán elrendeli a szavazást, amely két teremben folyik le s a szavazatszedő bizottságokat a következőképen alakítja meg a közgyűlés: Az I. számú szavazatszedő bizottságnak elnöke dr. Fráter Ernő, tagok: Komáromy Károly és Sereghy László, jegyző: Gyüre Károly, ügyész dr. Sarvay Elek. 2. sz. szavazatszedő bizottság elnöke Bekényi Aladár, tagjai Reök István és Béni József, jegyző: Meskó Károly, ügyész dr. Szesztay András.

A szavazás névszerinti nyilvános. A szavazás tartamára a főispán a közgyűlést felfüggesztette.

Az első szavazás lezárása s a közgyűlés újból való megnyitása után a főispán kihirdeti az alábbi eredményt: Leadtak 215 szavazatot. Ebből Kubinyi Tiborra 160, **Krasznay Andrásra** 34, Kerekréthy Ivánra 21 szavazat esett. A közgyűlés ennek alapján első helyen Kubinyi Tibort jelölte.

A közgyűlés újból való felfüggesztése után kezdetét veszi a második szavazás, amely alkalommal a többi négy pályázó közül jelölik ki, hogy a második alapítványi helyre kit jelölnek.

A második szavazásnál leadtak összesen 213 szavazatot. Ebből **Krasznay András** 135, Kerekréthy Iván 71, Pecsénye Béla 3 és Petrohán Béla 4 szavazatot kapott.

A törvényhatósági bizottság a második szavazás alapján tehát a második alapítványi helyre elsőnek **Krasznay Andrást**, másodsorban Kerekréthy Ivánt ajánlotta a honvédelmi miniszternek.

A közgyűlés terme a szavazás eredményének kihirdetése után csaknem teljesen kiürül s alig egy pár közgyűlési tag hallgatja végig a tárgysorozat hátralevő s kisebb érdekű pontjainak bejelentését.” (Nyírvidek, 1930. július 13., 157. szám, 1. és 5. o.) Az említett honvédelmi miniszter gróf Csáky Károly (1873–1945) 1925–31 között a gávai kerület országgyűlési képviselője volt.

Élétéről bővebben: KOMIZSÁR DÉNES: Az elfeledett huszártiszt.
<https://szon.hu/helyi-kozelet/az-elfeledett-huszartiszt-2538799/>

11

A NyTVE vívócsapata 9:7 arányban legyőzte a BBVC kardcsapatát

A Békessy Béla Vívó Club szombaton délután rendezte meg vívócsarnokában a Nyíregyháza–Debrecen városok közötti kardcsapatversenyt, melyen Nyíregyházát a NyTVE, Debrecent pedig a BBVC képviselte.

A versenyt izgalmas hangulatban, nívós és erős küzdelmek után a NyTVE csapata nyerte meg 9:7 arányban s a városok közti küzdelemben maga mögé utasította az országos vidéki bajnok Békessy Béla Vívó Clubot. Ez a győzelem, melynek értékét emeli az a körülmény, hogy a NyTVE vívók Debrecenben értek el, évek óta tartó szorgalmas és lelkiismeretes munka eredménye. A Békessy Béla Vívó Club kardcsapata évek hosszú sora óta a legjobb csapat a vidéken s biztosan nyerte el eddig még mindig az országos vidéki bajnokságot. Ez a győzelem pedig reményt nyújt arra, hogy a NyTVE-nek az idén sikerülni fog a kard hegemoniát Nyíregyháza részére elhódítani.

A győzelem kivívásáért a NyTVE csapatának két vívója, Jakab György és **Krasznay András** érdemelnek különösen dicséretet, kik nagyszerű küzdelmek után minden mérkőzésüket megnyerték. Jakab legjobb formájára emlékeztető stílusban biztosan győzte le ellenfeleit. Nagyszerű technikája, tempóvágásai és villámgyors flash-sei az egész mezőny felé emelték. Ilyen formában kevés ellenfele lehet vidéken.

Kellemes feltűnést keltett **Krasznay** vívása is, akinek tudása versenyről-versenyre jobban bontakozik ki. — Biztos parádrizposztjaival, precíz támadásaival sokszor ragadtatta tapsra a közönséget. Fejlődőképes, fiatal vívó, aki még igen szép eredmények előtt áll.

A versenyen a zsűri elnöki tisztet Bogáthy Albert ezredes tökéletesen látta el.

E helyütt kell megemlékezni a NyTVE vívószakosztályának oktatójáról, Szabó segédmesterről, kinek tudása és szorgalma a vívók eredményeiben termi meg legértékesebb gyümölcsseit.

(Nyírvidek, 1936. február 12., 35. szám, 6. o.)

12

Jakab György nyerte a „legjobb nyíregyházi kardvívó” címet

Vasárnap délután rendezte meg a Helyőrség és NyTVE közösen propaganda kardversenyét a „legjobb nyíregyházi kardvívó” címért. A verseny be is váltotta a hozzá fűzött reményeket, mert a NyTVE Bethlen-utcai sportcsarnokát zsúfolásig megtöltő közönség magas nivójú, izgalmas küzdelmekben gyönyörködhetett. A verseny 16 indulójából kilencen kerültek a döntőbe, melyben a győzelmet és legjobb nyíregyházi kardvívó címet Jakab György nyerte. II. **Krasznay András** hadnagy, III. Dr. Balla István, IV. Nógrády András, V. Dr. Balázs György, VI. Tánczos Miklós hadnagy, VII. Gulyás Elemér hadnagy, VIII. Huszár László főhadnagy, IX. Rábay hadnagy.

Jakab György a tőle megszokott jó formában, biztosan nyerte a versenyt s ezzel a tudással nemcsak Nyíregyháza, de a vidék bajnokságát is könnyen nyerheti. **Krasznay** jó formája versenyről-versenyre állandósul s Nyíregyháza vívósportjának egyik nagy ígérete.

Kellemes meglepetést okozott dr. Balla jó és eredményes vívása, ki jó technikájával és küzdeni tudásával méltán foglalta el szép helyezését. A döntőbe került vívók általában fejlett tudásról tettek tanúságot s minden helyezését kemény küzdelmet kellett megvívni.

A zsűri elnöki tisztet Szathmáry László tanár és Urbancsik Ede r. felügyelő felváltva, kifogástalanul látta el.

A verseny szünetében Szabó János a NyTVE mestere szép kardiskolát mutatott be.

A verseny megrendezéséért vitéz Pentzy Rezső alezredest, a NyTVE vívószakosztályának elnökét illeti a köszönet, kinek fáradságot nem ismerő munkássága a minden tekintetben nivós versenyben érte el legszebb eredményét.

(Nyírvidék, 1936. március 18., 65. szám, 3. o.)

13

A NyTVE vívók nagyszerű szereplése Egerben.

Jakab György NyTVE nyerte Északmagyarország kardvívó-bajnokságát A Magyar Vívó Szövetség Északmagyarországi kerülete vasárnap rendezte meg Egerben 1936. évi vívóbajnokságait, mely versenyen a NyTVE vívók is indultak a kardszámokban. A kardversenyeken a NyTVE vívók döntő sikert arattak, s ha a szerencse nem pártol el tőlük, akkor még sokkal nagyobb eredményeket is elérhettek volna.

A verseny legszebb és legnehezebb versenyszámát, az egyéni kardvívó bajnokságot Jakab György, a NyTVE immár országos hírű versenyzője imponáló fölényrel, elejétől végig veretlenül vezetve nyerte meg. Klasszisbeli fölénye vitathatatlanul kidomborodott s győzelme értékére jellemző, hogy a döntőbeli kilenc asszója alatt mindössze három tuszt kapott, Jakab tudása versenyről-versenyre jobban és jobban bontakozik ki s ma már a vidéken nincs hozzá hasonló tudású kardvívó.

Az egyéni kardversenyben a harmadik helyezést szintén NyTVE vívó **Krasznay András** hadnagy nyerte el. **Krasznay** nagyszerű küzdeni tudással, jó technikával versenyzett s a második helyért folyó küzdelemben a debreceni Gottenhuber ellen már 2:0 arányban vezetett s harmadik győztes tussától csak téves bírói ítélettel esett el, pedig Jakab mögött a mezőny legjobbjá volt.

A NyTVE Balázs dr., Gulyássy, Jakab, **Krasznay**, Nógrády összeállítású csapata hallatlan balszerencsével szorult a harmadik helyre a Békessy és a MAK csapata mögött. A döntő mérkőzések során, amikor a MESE csapata ellen 9:1 arányban győzött s a Békessy Béla VC ellen 8:8 arányú döntetlent ért el, a MAK csapatától öt-kettős vezetés után minimális arányú vereséget szenvedett s ennek következtében a kardcsapatverseny helyezése így alakult: I. BBVC 5 pont, II. MAK 4 pont, III. NyTVE 3 pont.

A kardversenyben így is a legjobban a NyTVE fiatal vívószakosztálya végzett, aminek fokozott jelentőséget tulajdonít az a körülmény, hogy a vidéki kerületek közül a legnagyobb és legerősebb vívókerület éppen az Északmagyarországi.

(Nyírvidék, 1936. május 1., 101. szám, 6. o.)

14

Krasznai Krasznay Sándor†

Halottról beszéltek a zúgó harangok vasárnap reggel, amikor a gyász fájdalmas hangulatában újabb sebet ütő hír terjedt el. Vasárnap reggel, életének 73-ik évében meghalt Nyíregyházán a szabolcsi társadalom egyik általánosan tisztelt és szeretettel övezett tagja, krasznai Krasznay Sándor ny. kir. ítélőtáblai bíró, ügyvéd. Régi szabolcsi nemes család sarja volt Krasznay Sándor dr. Kemeccsén született, ahol atyja járási főszolgabíró volt. Abból a családból eredt erős magyar ága, amely mindig kiváló közéleti embereket, közigazgatási vezetőket adott a vármegyének. Krasznay Sándor dr. középiskolai és jogi tanulmányainak elvégzése után a bíróság szolgálatába lépett és itt teljesített komoly, értékes munkásságot, amelynek elismeréseként a kir. ítélőtáblai bírói kinevezéssel tüntették ki. Nyugalomba vonulása után ügyvédi gyakorlatot folytatott. Krasznay Sándor mély érzésű, csendes, családjának, hivatásának élő ember volt. Távol élt a mindennapi élet zajos harcaitól, a közélet, a társadalmi és politikai világ küzdelmeitől. A puritán, egyházához, hazájához, megvéréhez, városához, a magyar polgárság nagy ideáljaihoz hű életének vezérlő csillaga a szelíd szeretet, a béke, életének tartalmat adója a kötelességtudó munkában megnyilatkozó emberi értékek kultusza volt. Mindenki szerette, becsülte, tisztelte úri lényét, kisugárzóan kedves egyéniségét és bár tudták, hogy az utóbbi időkben súlyos betegség foglya lett, halálhíre megdöbbenett és mély fájdalmat keltett vármegyeszerte.

Családjá a következő gyászjelentést adta ki:

özv. Krasznay Sándorné sz. Szikszay Ilona, úgy a maga, mint gyermekei: László feleségével sz. Szikszay Erzsébettel, Jolán férjével dr. Kaizler Dezsóval, Ilona férjével Ujlaky Jenővel és András, fájdalomtól megtört szívvel tudatják, hogy a legjobb férj, szerető édesapa, nagyapa, após, testvér, sógor és rokon, krasznai Krasznay Sándor, ny. kir. ítélőtáblai bíró, ügyvéd, életének 73-ik évében, a halotti szentségekkel ellátva, folyó hó 19-én, reggel, rövid szenvedés

után lelkét visszaadta Teremtőjének. Drága halottunk holttestét a róm. kat. egyház szertartása szerint 1936. július 20-án délután 5 órakor, Szabolcs utca 4. sz. gyászházából fogjuk az Északi temetőben örök nyugalomra helyezni. Az engesztelő szent miseáldozatot e hó 21-én reggel 8 órakor fogjuk az Egek Urának bemutatni. Nyíregyháza, 1936. július 19. Az Úr adta, az Úr elvette, – legyen áldott az Ó szent neve! – özv. Mezey Gyuláné sz. Krasznay Mária gyermekeivel, testvére. Krasznay Judit és László, Kaizler Klára és Ilona, Ujlaky Andrea és Mária unokák. Szikszay János feleségével és fiával, Szikszay András feleségével és gyermekeivel sógorai. Mikecz Erzsébet unokasógornője és a számos közeli és távolabbi rokonok.

(Nyírvidék, 1936. július 21., 166. szám, 4. o.)

15.

Agyonlőtte magát a NyTVE egyik legjobb futballistája

Tettéknek oka ismeretlen. Nagy gyásza van a NyTVE sportegyesületnek. Egyik legkiválóbb játékosa eldobta magától az életet. – Tegnap este még vidáman szórakozott klubtársaival és éjszaka elkövette végzetes tettét.

Botrágyi László 23 éves, nyíregyházi lakos, jelenleg katonai szolgálatot teljesített, a távirászkokhoz volt beosztva. Kitűnő sportember, a NyTVE futballcsapatának egyik legkiválóbb játékosa volt. Jobb fedezetet játszott és sok NyTVE-győzelem fűződött a fiatal futballista nevéhez.

Tegnap az esti órákban még a városban tartózkodott, vidáman szórakozott barátaival és egyáltalán nem látszott rajta, hogy milyen végzetes tervvel foglalkozik. Este 11 órakor ment haza Botrágyi László. Megírta búcsúlevelét és utána szolgálati fegyverével agyonlőtte magát. Azonnal meghalt. Hogy miért követte el az öngyilkosságot, – arról nem ír a búcsúlevelében.

Botrágyi László halála szülein kívül, az egész nyíregyházi sporttársadalmat gyászba borította, mert halálával a NyTVE futballcsapata a legjobb játékosát veszítette el.

Anyakönyvi hírek. Április 24. (...) Halálozás: (...) Botrágyi László ref. 24 éves (...).

(Nyírvidék, 1937. április 24., 91. szám, 2. o.)

(Nyírvidék, 1937. április 28., 94. szám, 5. o.)

16

NYTVE vívók sikere Északmagyarország vívóbajnokságain

Krasznay András a kerületi bajnok

Északmagyarország vívóbajnokságait vasárnap rendezte meg a Miskolci Atléta Kör a népkerti Sportcsarnokban. A versenyen a NyTVE vívók a kardcsapat és kard egyéni számokban vettek részt s balszerencsétől kisérvé is nagy sikereket értek el. A DEAC versenye óta a kardcsapatbajnokság legbiztosabb favoritjának a NyTVE csapatát tartották, azonban Jakab György lerándulása következtében a csapat minimális különbséggel a harmadik helyre szorult. Jakab már a DEAC-versenyén megsérült, s sérülése a kardcsapatverseny során kiújult, s képtelen volt végigvívni asszóit, úgyhogy a csonka csapat jobb eredményt elérni képtelen volt. A versenyt a Miskolci Atléta Kör csapata nyerte, II. BBVC, III. NyTVE (dr. Balázs, Gulyássy, Jakab, Kacsóh, **Krasznay**), IV. Egri Move.

Délután került sor a kard egyéni küzdelem döntő mérkőzéseire. A 30 főnyi mezőnyből mindhárom NyTVE-vívó, **Krasznay**, dr. Balázs és Kacsóh döntőbe került s a késő estébe nyúló elkeseredett küzdelmek során a győzelmet Krasznay András nyerte. **Krasznay** kiváló taktikával, nagyszerű erőbeosztással küzdötte végig a döntőt, s a győzelmet elsőrangú vívásával biztosan, megérdemelten szerezte meg. Örövendetes tény, hogy Jakabnak, a tavalyi bajnoknak kényszerű távollmaradása mellett is megtudta tartani a NyTVE a kardvívó hegemoniát. Az eredmények: 1. **Krasznay** NyTVE 7 győzelem, 2. Cserjés BBVC 6 győzelem, 3. Csizsár MAK 5 győzelem, 4. Kemenes MAK 5 győzelem, 5-6. Gottenhuber BBVC és dr. Balázs NyTVE 4-4 győzelem, 7. Kacsóh NyTVE 3 győzelem, 8. Pallaghy BBVC 2 győzelem, 9. Csizsár II. MAK győzelem nélkül.

Jakab György ezúttal, mint zsűri elnök közmegelegedésre vezette le a döntőt. Különösen ellenfelei voltak meglepődve ezzel a szereplésével.

(Nyírvidék, 1937. május 13., 106. szám, 4. o.)

17

A Vasárnapi Országos Vidéki Versenyt a NyTVE vívók nyerték

A NyTVE vasárnap rendezte Sóstógyógyfürdön országos vidéki nyílt kardvívó versenyt, melyre mintegy 20 nevezés futott be. A verseny, mely a késő esti órákig tartott, a NyTVE-vívóknak igen nagy sikert hozott, mert Jakab, **Krasznay**, dr. Balázs és Gulyássy összeállításban az első, második, hatodik és tizedik helyet elnyerve, nagy fölényrel nyerték a pontversenyt a Békessy Béla V C vívói előtt.

A részletes eredmény: 1. Jakab NyTVE, 2. **Krasznay** NyTVE, 3. Gottenhuber Békessy BVC, 4. Cserjés Békessy BVC, 5. dr. Buray Békessy BVC, 6-7. Pallaghy BBVC és dr. Balázs NyTVE holtversenyben, 8. dr. Barcza 11. Hajdúezred, 9. Baló 11. Hajdúezred, 10. Gulyássy NyTVE.

A versenyre a 6. vegyesdandár, 2. lovasdandár, 12. gyalogezred tisztikara, 4. huszárezred, Nyíregyháza város, Szabolcs vármegye és Éber Antal ajánlott fél tiszteletdíjakat, melyek közül a vegyesdandár ezüst tálcáját Jakab György, a 4. huszárezred serlegét **Krasznay András** és az Éber Antal serlegét dr. Balázs György nyerték el. A díjakat vitéz Bély Alajosné úrnő osztotta ki.

A verseny létrehozása és lebonyolításának sikere Szabó Sándor századosnak, a NyTVE vívók elnökének köszönhető, kinek lelkes munkája és szakértelme elnökségének első esztendejében már meghozta gyümölcseit.

A vívókat Szabó János katonai vívómester készítette elő a versenyre. Szabó már három esztendeje oktatja a NyTVE vívógárdáját, s tudásáról a legszebb bizonyítványt a NyTVE-vívók sorozatos sikerei állítják ki.

A versenyen a zsűri elnöki tisztet Bogáthy Albert főhadbiztos, Szathmáry László tanár és Árva Pál építésmérnök közmegelegedésre látták el.

(Nyírvidék, 1937. június 15., 132. szám, 2. o.)

18

Szőnyi Attila:

In memoriam vitéz nemes felsőkubinyi Meskó László

Egy elfeledett hős halálának elfeledett évfordulója – július 12.

1904. június 2-án (vagy 4-én) született Pusztaföldváron, Meskó István és neje Kornfelnd Paula elsőszülött fiaként. Egy leánytestvére volt, Meskó Lenke, monori tanítónő.

A felvidéki Felsőkubinyból (Kubin) származó Meskó család 1222-ben kapta nemességét, de azóta legalább 17 önálló, igen szerteágazó ággal bír ez a nemesi familia. Leszármazottai megtalálhatók nemcsak a Kárpát-medencében, azaz Magyarországon, illetve Szlovákiában, hanem szerzte a világon.

Az édesapa, Meskó István, középiskoláit Kiskunhalason, a tanítóképzőt Sopronban végezte 1898-ban.

Ipolyszakállason, Hosszúszón, Felsőczardón, Pusztaföldváron tanított, majd 1905-től Monoron, az akkor induló M. Kir. Állami Elemi Iskolába helyezték, mint igazgató-tanítót. Itt szolgált 1936-ig.

Meskó István a nemesi címét nem használta, ellenben igen aktív polgári szerepet vállalt lakóhelyén. Volt Önkéntes Tűzoltó segédtsízt, az egyik helyi ifjúsági egyesület vezetője, iskolájában a Levente Intézmény megszervezője, testnevelési tanács tagja, a Frontharcos Szövetség helyi alapítója, stb.

Ő volt az önálló, monori evangélikus egyház helyi megszervezője („alapító atyja”), majd kántora és pénztárosa.

Az I. világháborút végig küzdötte, mint hadapródjelölt őrmester szerelt le. Sebesülései miatt 50%-os rokkant lett.

Kitüntetései: Kis Ezüst Vitézségi Érem, illetve Károly Csapatkereszt.

Fia, Meskó László Monoron kezdte meg elemi iskolai tanulmányait az apa által vezetett intézményben, majd folytatta a helyi polgári iskolában.

A 8. gimnáziumi osztály elvégzése után 1922. január 26-án önként jelentkezett a Magyar Honvédségbe. Első alakulata a Magyar Királyi Honvéd 3. utász zászlóalj 2. százada volt.

1922 őszén felvételt nyert a Ludovika akadémiára.

1926. augusztus 20-án főhadnagyként tett hűségesküt: „A Hazáért mindhalálig!” A 12. gyalogezredbe osztják be Nyíregyházára.

1930-tól hivatalosan is viselhetette a nemesi előnevét, egyidejűleg szolgálatát a Magyar Koronás Bronzéremmel ismerték el. Szolgálati ideje alatt „közelharcos”, távbeszélő (rádiós), löiskolai képzésekben részesült.

1933-tól segédtsízt a M. Kir. 12. „Rákóczi Ferenc” honvéd gyalogezredben.

1934-ben megházasodott. Felesége Szalay Magdolna volt, a nyíregyházi evangélikus gimnázium tanárának, Szalay Sándornak leánya. Három gyermekük született, de csak kettő érte meg a felnőttkort, Meskó Mária, ill. ifj. Meskó László.

1937-től a 12. honvéd gyalogezred parancsnoki állományában már mint százados szerepelt.

1938-ban „Kormányzói dicsérő elismerésben” részesült.

Az I., majd a II. Bécsi döntés értelmében a 12/1. zászlóalj tisztjeként vett részt a felvidéki, majd az erdélyi bevonulásban, amiért megkapta a Felvidéki-, valamint az Erdélyi Emlékérmeket.

1940 decemberében áthelyezték Kisvárdára, a M. Kir. 65. kieg. parancsnokság kisvárdai járási parancsnokságára. Itt a levették, illetve a cserkészek rádiós kiképzéséért felelt. Egy évet sem töltött el itt, 1941 őszén már Sopronban, a M. Kir. 4. „Szent László” honvéd gyalogezredben szolgált, szakaszparancsnokként.

A családi legendárium szerint, mivel Meskó László nagyon is tisztában volt azzal, hogy a Honvédség is hamarosan bekapcsolódik a háborúba, saját maga kérte az áthelyezését egy olyan alakulatba, amely nagy eséllyel kikerülhet a frontra. A család állítólag hiába kérlete, ő indulatosan utasította el a segítséget, mondván: „Nem azért képeztek ki, hogy megbújjak egy katedrán, míg tart a háború!”

1942. április 17-én, hadi szolgálatot teljesítő alakulatával, azaz a II. Magyar Hadsereg, 3. hadtest, 7. könnyű vegyes hadosztály 4. gyalogezred 1-es zászlóalj géppuskás pót századával együtt elvonult.

Az ünnepélyes búcsúztatón, a soproni állomáson látta utoljára a családját.

1942. június 10-én bízták meg a 4/1-es zászlóalj parancsnoki feladatainak ideiglenes ellátásával. Csoknyay, vagy Csokonyay Pál (al)ezredest váltotta. (A váltás oka előttem ismeretlen.)

Egy hónap múlva, 1942. július 12-én, az ún. „hídfőcsaták” hajnalán, a Don folyó mellett, Uryw térségében, a szovjet csapatokkal vívott tűzharc során, zászlóalja élén hősi halált halt.

A 4. gyalogezred, illetve maga a 7. könnyű vegyes dandár egyébként is súlyos veszteségeket szenvedett, erről több irat is beszámolt:

„Zászlóalj-parancsnokunk halála megdöbbentett bennünket (...) Zászlóalj-parancsnokunk hősi halála megrendítette a zászlóaljat, – Az egész zászlóalj, mintha megdermedt volna.”

(Képes Vasárnap 43. szám. 1942. 10. 20. Tombor Tibor hadnagy)

1942. július 16.: „Sajnos ezredünk I. zászlóalja nem érte el a menetcélját, mert az előttünk elmenekült tankok, az ott lévőkkel megerősödve, az I. zászlóaljra olyan csapást mértek (60 halott veszteség), hogy annak erkölcsi ereje annyira összeroppant, hogy további akcióra képtelennek tartották. Így történt, hogy 3 napi pihenő után kicseréltek bennünket az I. zászlóaljjal, aki tőlünk balra volt, a Don partjától 3-4 kilométerre. Újra fölkerekedtünk. (...)” Lantos Győző: Doni napló. Szerkesztette, kiadásra előkészítette: Magó Károly fztls. (Szolnok)

„Emlékezzünk 1942. július 12-re, vitéz Meskó László századosra és katonáira, akik közül 250-en haltak hősi halált egyetlen napon az urivi Don-kanyarnál. Emlékezzünk augusztus 6-ra, amikor a 7/7-es soproni tüzérüteg szinte valamennyi katonája hősihalált halt tisztjeivel együtt Storozsevojenál.”

(íj. Sarkady Sándor: Emlékezzünk! – Soproni füzetek 2013)

Július 15-én temették el Uryw községben, egy templom mellé. A holttest sosem került haza, jelenleg Rudkinóban, a 2. Magyar Központi temetőben nyugszik.

Halála után posztumusz őrnaggyá nevezték ki, illetve a Magyar Érdemrend lovagkeresztje hadiszalagon a kardokkal kitüntetésben részesítették.

1943-ban a Vitézi Szék posztumusz vitézzé nyilvánította.

1944 januárjában, az országban egyedülként, emléktáblát avattak a tiszteletére egykori egyházközségében, Monoron. Az emléktábla ma is látható az evangélikus templom belső falán.

Családját megpróbáltatásai viszont csak most kezdődtek igazán!

Testvérének férjét, Kiss Jenőt, munkaszolgálatosként elhurcolták. Sosem tért vissza. A család elbeszélései alapján, a háború végeztével többedmagával indult el Ausztriából, de Monorra nem került haza. További sorsa, halálának helyszíne ismeretlen.

Meskó László soproni szolgálati lakásból felesége és árvái hazaköltöztek Nyíregyházára. 1944. szeptember 6-án apósa, Szalay Sándor tanár, egy

amerikai légitársaság következtében meghalt. A bevonuló németek rekvirálták a lakást, illetve a gépjárműüket, a családot a biztosnak hitt fővárosba szállították. Itt vészelték át az ostromot, meglehetősen mostoha körülmények között.

Özvegységét a háborút követően megfosztották nyugdíjától, férje miatt normális munkához nem juthatott, így a gyermekeket a testvér, ifj. Szalay Sándor, a későbbi neves professzor vette a szárnyai alá, s terelte a saját szakterülete, a fizika felé.

Meskó Mária Debrecenben lett fizika-kémia szakos középiskolai tanár nyugdíjazásáig, ma is itt él, gyermeke nem született, családjában nincs.

Ifj. (később dr.) Meskó László viszont a debreceni ATOMKI elismert kutatója lett. Dr. Meskó László később disszidált Svédországba, ami miatt idehaza – távollétében – börtönbüntetésre ítélték. A rendszerváltásig nem is tért, és utána sem költözött haza. 2017-ben hunyt el.

Gyermekei, unokái ugyan nem beszélnek magyarul, de az itthon élő unokatestvéreknek köszönhetően ismerik felmenőjük, vitéz nemes felsőkubinyi Meskó László történetét.

<https://www.facebook.com/katonahosok/posts/4133366466752064>

19.

Három bajnokságot nyert az ev. Kossuth gimnázium a kerületi vívóversenyen

A debreceni tankerület középiskolái Nyíregyházán, az ev. Kossuth reál-gimnáziumban tartották meg idei tőr és kardversenyeket. A versenyen a központ részéről Haypál Benő jelent meg, a zsűri tisztét pedig a következők vállalták: Szabó Sándor százados, Boronkay László főhadnagy, Huszár László főhadnagy, Kacsóh Endre hadnagy, **Krasznay András** hadnagy, dr. Balla István, dr. Balázs György, dr. Görömbey Béla, Jakab György, dr. Kiss Tibor, Lukács Béla, Mayerszky Béla (Debrecen), Reöck István.

A verseny eredménye a következő:

Tőr csapat. (4 induló). Bajnok: Nyíregyházi evang. Kossuth gimnázium. (sasi Szabó, Vajda, Horváth, Istvánffy). II. Debreceni piarista gimnázium. Indult még a debreceni ref. és a kisvárdai áll. gimnázium.

Egyéni. (18 versenyző). Bajnok: Horváth Pál Nyíregyházi ev. Kossuth gimnázium 5 gy. 0 ver. II. Forszter Miklós Debreceni piarista gimn. 4 gy. 1 ver. III. Fekete Géza Debreceni piarista gimn. 3 gy. 2 ver. IV. Kulin Imre Debreceni ref. gimn. 2 gy. 3 ver. V. Huszár Endre Debreceni ref. gimn. 1 gy. 4 ver. VI. Bakó Sándor Kisvárdai 0 gy. 5 ver.

Kard csapat. (9 induló). Bajnok: Debreceni ref. b. II. Debreceni ref. a. III. Debreceni zsidó gimn. IV. Nyíregyházi ev. gimn. Helyezés nélkül a debreceni piarista, debreceni kereskedelmi, kisvárdai állami, nyíregyházi kir. kat., nyíregyházi ev. b.

Kard egyéni. (37 induló). Bajnok: Istvánffy Zoltán Nyíregyházi evang. Kossuth gimn. 4 gy. 1 ver. II. Oláh Debreceni ref. 3 gy. 2 ver. III. Tóth Árpád Debreceni ref. 3 gy. 2 ver. IV. Szöllősi. Debreceni keresk. 2 gy. 3 ver. V. Csatári Debreceni zsidó gimn. 2 gy. 3 ver. VI. Jeszenszky Nyíregyházi ev. 1 gy. 4 ver.

A versenyt Zágoni Dezső testnevelési tanár vezetése alatt az ev. Kossuth reálgimnázium sportköre rendezte. A verseny végeztével Zsolnai Vilmos igazgató üdvözölte a győzteseket s kiosztotta részükre az érmeiket.

(Nyírvidék, 1938. március 19., 63. szám, 6. o.)

20.

A sátoraljaújhelyi diákszínjátszók előadásai

Mozgalmas az élet Sátoraljaújhelyen, a Kossuth Lajos Gimnáziumban. Az iskola jubileuma alkalmából bemutatók egész sorozata szemlélteti az iskola sokirányú tevékenységét. A Katona Rezsóné tanárnő vezette Irodalmi Színpad nagyszerű Shakespeare-estje két órás műsorban a vetített kép, a zene és a drámai izzású költői szó eszközével elevenítette fel a halhatatlan mester gazdag világát, s egyszerűségében is újszerű színpadképével, jól megkomponált jelenetsorával, a szereplők lelkes alakításával maradandó élményt szerzett nézőinek. Most újabb bemutatóra került sor. A KISZ színjátszó csoportja adta elő a Gárdonyi Géza regénye és Tinódi Lantos Sebestyén hőskölteménye alapján Kárpáthy Gyula által írt Egri csillagok című háromfelvonásos színművet Kemecsei Miklós tanár rendezésében. A városi színházat zsúfolásig megtöltő közönség nagy elismeréssel fogadta különösen Nagy István szerepfarmálását Dobó, Sirchich Györgyiét Cecey Éva, Lipcsik Mártonét az áruló Hegedűs szerepében, de Vay László, Deák József, **Krasznay Péter**, Gajdics Zsuzsa, Maksa Gyula, Murányi Gábor és a többiek is gyakran készítették tapsra az igényes közönséget.

(Észak-Magyarország, 1964. május 10., 108. szám, 4. o.)

MELLÉKLET

Megjegyzések

Godó Ágnes őrnagy–Sztana Béla őrnagy könyvében: „A Horthy-rendszer katonai ideológiája” (Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1965) a következőket olvashatjuk a tisztikarról:

„A csapatok neveléséért, kiképzéséért a parancsnokok voltak felelősek. A horthysta katonai vezetés nagy gondot fordított arra, hogy megbízható tisztikarral és altisztekkel rendelkezzen.

... A hadsereg szelleme a tisztikartól függ. – Nagy Frigyesnek e megállapítását egyetlen horthysta katonai teoretikus sem nélkülözhetette azokból a munkákból, melyekben a tisztikar szerepéről szó volt.

A Horthy-rendszernek létérdeke volt a megbízható tisztikar. A horthysta katonai vezetés éppen ezért nagy gondot fordított mind a hivatásos, mint a nemhivatásos tiszték nevelésére.

A hivatásos tiszték azok, akik a katonai pályát élethivatásul választották. Feladatuk: békében a haderő megszervezése, kiképzése, vezetése és közreműködés az országmozgósítási előmunkálatoknál, háborúban az alsó és magasabb vezetés, illetőleg ezeknél való közreműködés és a hátország erőikifejtésének irányítása.

Fontos államérdek, hogy elsőrendű és kiválóan képzett tisztikara legyen az országnak. Ezért:

a) a tisztikar pályát kívánatosnak kell tenni. Ez történhetik erkölcsi eszközökkel (a tisztikar tekintély emelése) és anyagi eszközökkel (megfelelő tisztikar fizetés biztosítása);

b) a tisztikar kiképzést magas színvonalon kell tartani;

c) a tisztikar továbbképzésre állandóan gondot kell fordítani...

d) kívánatos, hogy annyi hivatásos tisztikarral rendelkezünk, hogy mozgósítás esetén alosztályparancsnokságtól felfelé az összes parancsnoki beosztások hivatásos tisztikarral legyenek betölthetők.

...A nemzet újjászületésének a hadsereg tisztikarából kell kiindulnia – jelszó értelmében elsősorban a tisztek ideológiai meggyőződését tartották fontosnak. Sokszor hangoztatták – Horthytól kezdve Werth Henrikig –, hogy a hadsereg, a tisztikar legyen politikamentes... Ez a politikamentesség azonban nem jelentett egyet a politikai passzivitással. A tiszteknek, mint a nemzetnevelés legfőbb irányítóinak és végrehajtóinak, meghatározott politikai feladatokat szabtak.

„A tisztikar feladata... hogy kivegye részét a világnézeti harcból, úgy hogy hajthatatlanul küzd a kereszténység és nemzeti szellem érvényrejuttatásán mindenütt... S hogy a tisztek... milyen nagyszerűen politizáltak, bizonyítja a magyar hadsereg egész nacionalista, sovíniszta, revizionista szelleme.

A hivatásos tiszti kádereket a Ludovika Akadémián készítették fel feladatuk ellátására... a Ludovika Akadémia nyilvántartásai hűen tükrözik a fasiszta hadsereg tisztikarának osztályszerkezetét.

A Ludovika Akadémia 15 évének statisztikai adatai (1924/25-ös kiképzési évtől 1939/40-es kiképzési év végéig) azt igazolják, hogy az akadémia negyedik évét végző és avatásra kerülők 98,2%-a az uralkodó osztályokhoz tartozó magasállású közigazgatási és gazdasági főtisztviselők, dzsentri és földbirtokos, katona-, rendőr- és csendőrtiszt, valamint más értelmiségi réteg soraiból került ki. 1,16%-a kis- és középbirtokos, kereskedő és kisiparos. Munkás csupán 0,04%. Szegényparaszt pedig egyáltalán nem volt az akadémián.

... A tisztikar feladatai közé tartozott „a csapat jó szellemének biztosítása”... a tiszt idealista, vallásos, fegyelmezett és „elsősorban ÚR’ legyen.

Éppen az „ÚR’ jelleg volt a döntő, amire a horthysta tisztikar rendkívül kényes volt. A „tisztturak’ kifejezés tömörítette magába azt a különbséget, ami a tiszteket elválasztotta még az úri osztályok tagjaitól is...”

Korlátozva volt nősülési joguk, nem párbajozhattak akárkivel.

A tisztképzés túlságosan elméleti jellegű volt, fetiszizálták az alakiságot.

A könyv részletes statisztikát közöl az akadémia végzős növendékeinek szociális összetételéről az 1925-1940 közötti időről. E szerint a szülők társadalmi állása, foglalkozása az 1933/34-es tanévben, amikor Krasznay András végzett:

Hivatásos és ny. állományú katona, csendőr, rendőrtiszt: 52,

állami, közigazgatási és gazdasági főtisztviselő: 170, mérnök, orvos, gyógyszerész: 10, egyházi személyiség: 5, földbirtokos, gazdálkodó: 8, nagy-és kiskereskedő: 2, közép- és kisbirtokos: 3. Összesen: 250 fő. Munkás, szegényparaszt nem volt köztük. Krasznay András édesapja törvényszéki bíró, majd ügyvéd volt.

Az 1996. szeptember 21-i beszélgetésünk alkalmával K. A. egyetért a könyv alábbi megállapításával: „vitéz Kovács Gyula vezérkari ezredes, a 2. hadsereg vezérkari főnöke 1942. augusztus 17-i jelentésében a következőket írta a csapatok harcértékéről:

„Feltűnő, hogy a harcos nem bizik fegyvereiben. Általános tünet, hogy még a puskát is alig használják.

Tűzfegyelem nagyon gyenge. Vagy egyáltalán nincs tűz akkor, amikor kell, vagy pedig esztelen lőszerpazarlássá fajul.

A harcos nem tudja kihasználni a terepet. Nem használja az ásót, nem épít magának sem fedezéket, sem a harckocsik ellen biztosító óvógödröt, s ennek természetes következménye, hogy az összefogott tüzet nem állja és igen gyakran elegendő egyedül az ellenséges tűz ahhoz, hogy egész csapatrészek elhagyják a már elért területet. Harckocsik legázolásával szemben ugyancsak ezért védtelenek...’

Vitéz Jány Gusztáv vezérezredes, a 2. hadsereg parancsnoka 1942. október 12-én még erőteljesebben bírálta a horthysta bakakiképzést: „Hogy a magyar kiváló katonanyag, azt magam is hiszem és vallom, hogy azonban vajmi keveset tud, az bizonyos...

Kiképzésünk csak a szemledombról mutatott jó képet, ha azonban a részletet nézte az ember, látta, hogy a géppuskás, a puskás tüzelőállásából tüzelni nem lehet, a csatár nem mozog helyesen, stb., stb...

Lógyakorlataink alig voltak, kézigránatot életében 1-2 db-ot dobott, tüzérséggel éles lövés melletti gyakorlat ritkaságszámba ment, harckocsit életében nem látott, műszaki munkát mezei károk miatt nem végezhetett... Tüzet nem tapasztalt, ahhoz nem szokhatott...”

A dél-erdélyi hadműveletekről a könyv 142. oldalán olvashatunk: „1944 augusztusában az újjászervezett 2. hadsereg parancsnokság alárendeltségében még felállítottak 7 „tábori póthadosztályt”. Ezek azt a feladatot kapták Erdélyben, hogy a román határőr alakulatokat visszaszorítva a Kárpatok vonalán próbálják megállítani a szovjet csapatok előrenyomulását. Ez egy teljesen irreális terv lett volna még egy korszerű hadsereg számára

is, hogyne lett volna az a kiképzetlen póttartalékos, rosszul felszerelt katonákból álló póthadosztályok szempontjából. Ez hamarosan igazolódott. Bevetésük után rövid idő alatt elsöpörte őket a szovjet hadsereg.”

Dombrády Lóránd-Tóth Sándor 1987-ben kiadott könyve: A magyar királyi honvédség 1919–1945 rámutat a doni helyzet kilátástalanságára. Az 1942. év őszi-téli és az 1943. év januári állapotról a következőket olvashatjuk:

„A 2. Hadsereg berendezkedése téli védelemre

... Miután a hídfőharcokat követő átcsoportosítások befejeződtek, véglegesen kialakult a 2. magyar hadsereg védelmi arcvonala a Don jobb partján, a 8. olasz és a 2. német hadsereg közötti szakaszon.

... Az arcvonal kiterjedése közel 200 kilométer volt, a hadsereg élélmzési létszámába 1942. október 1-én 7160 tiszt és 197 ezer katona, összesen 204 160 ember tartozott.

... A védelem kiépítésére és műszaki megerősítésére a hadseregnek több hónap ideje volt. Mivel azonban sem a hadseregcsoporthoz, sem a hadsereg parancsnoksága nem számolt nagyobb arányú szovjet támadással ezen az arcvonalszakaszon, ezért nem tett meg minden lehetőt a védelem megfelelő megszervezésére.

... jócskán voltak jelei a műszaki munkák lebecsülésének is.

... Összesen két védőállást építettek ki 11 reteszállással, kevés közlekedőárokkaal, kilövőállással, fedezékkel és óvóhellyel. A megépítettek nem voltak elég erősek, s a drótakadályok, aknamezők, harcokocsiakadályok hatékonysága sem felelt meg a követelményeknek.

... A kemény időjárásban a fegyverek nagy része használhatatlanná vált. A puskák és gyalogsági nehézfegyverek zárszerkezete befagyott, fagyálló fegyverolaj alig volt. A tüzelőállásban levő lövegek kerekei befagytak a talajba, elmozdításuk csak hosszadalmas csákányozással volt lehetséges. A lövegzár és a folyadékfék szintén befagyott.

A hídfőharcokban megfogyatkozott csapatokra embertelen körülményeket hozott a tél. Gyengén kiépített és nem megfelelően berendezett állásaikban minimális volt a fűtés lehetősége, a fekhelyül szolgáló szalma megrothadt alattuk, ruházatuk, lábbelijük annyira elhasználódott, hogy jóformán semmi védelmet nem nyújtott a hideg ellen. A katonák jó részének nem volt fehérneműje.

... Ugyanakkor a malária és bélhurut is járványszerűen fellépett

a legénységénél, mely azután nagymérvű végelgyengüléshez vezetett.

... A mind keservesebbé váló állapotok, a hídfőharcokban elszenvedett veszteségek már öszre számottevően gyengítették a magyar csapatok harcértékét, érezhetően aláásták morális erejét.

... Január 14-én a scsucsjei hídfőből támadást indított a Voronyezsi Front déli csapásmérő csoportosítása, a 3. harckocsi-hadsereg is. Ennek csapása a VII. hadtest 12. hadosztályára irányult, melynek 48. gyalogezrede nem állta a rohamot. Az ezred e napon várta a felváltást, katonáit teljesen készületlenül, a hazatérés hangulatában érte a harckocsik megjelenése... Alig egyórás küzdelemben az ezred két zászlóalja megsemmisült.”

Petik Rezső

Levél Nemeskürty Istvánnak

„Kedves Nemeskürty Úr!

Foglalkozását és érdeklődési körét ismerve jutottam arra az elhatározásra, hogy írjak Önnek.

Először is gratulálni szeretnék az Ön könyvéhez, a „Requiem egy hadseregért” című könyvhöz, – melyben igen érdekesen és élethűen emlékezett meg a 2. magyar hadsereg szomorú sorsáról.

Én különösen tudom értékelni ezt a könyvet, mivel magam is szenvedő alanya voltam és 1943. jan. 14-én szerzett sebesülésem miatt több, mint egy évig a kórházakat jártam.

Bizony, ideje volt, hogy végre valaki megemlékezzék és ilyen tárgyilagosan, őszintén megírja az akkori eseményeket.

Sajnos a könyv már sehol sem kapható s így én is csak kölcsön kaptam elolvasásra, – ezért kérdezem van-e remény rá, hogy a közeljövőben újabb kiadásban jelenik meg?

Másodszor pedig, mint a magyar történelmi tárgyú események szakértőjéhez és írójához fordulok.

A TV-ben láttam 1970. okt. 6-án a „Tizennégy vértanú” című tv-filmjét. Igen megnyerte tetszésünket és érdeklődéssel kísérvén ezt a történelmi eseményt, – az alábbiakat szeretném szíves tudomására hozni:

Miután folyó évben nyugdíjas lettem, jobban ráérek a családi vonatkozásokkal foglalkozni s ennek során felfedeztem, hogy nagyapám, – aki 1848-49-ben a magyar szabadságharcban

részt vett – életéről és a szabadságharcban való szerepléséről egy részletes, igen érdekes naplót vezetett.

Ezen naplójából készült egy kivonat, melyben – kb. 100 gépelt oldalon – az akkori harcokat, eseményeket igen színesen írja le. Többek között Kossuth Lajossal, majd Petőfivel történt személyes találkozását. Számtalanszor emlegeti a volt aradi vértanúkat, akik neki közvetlen parancsnokai voltak.

Ez a naplókivonat a birtokomban van, azonkívül néhány igen érdekes, – a szabadságharcval kapcsolatos eredeti dokument.

Azért írtam tehát főleg most Önnek, hogy erre szíves figyelmét felhívjam s amennyiben ezek a dolgok érdeklik, – úgy várom erre vonatkozó szíves válaszát.

Sátoraljaújhely, 1972. dec. 12.

Tisztelettel:

Krasznay András

Sátoraljaújhely, Sallai-Fürst u. 10.

(elküldve: dec. 13.)”

A SZABADSÁGHARC

1848. június és 1849. június közötti eseményeinek leírása

Krasznay Péter akkori honvéd hadnagy naplója alapján dr. Nyárády Mihály muzeológus (Nyíregyháza) által összeállított – 1948-ban pályadíjat nyert – s a budapesti Néprajzi Múzeum (1053 Bpest. V. Kossuth tér 12.) Ethnológiai Adattárában (VIII. Könyves K. krt. 40. (EA. 5659 leltári szám alatt őrzött munka felhasználásával

Szerkesztette *Krasznay András*, az író unokája
Sátoraljaújhelyen, 1972. október hóban.

Krasznay Péter „Napló Jegyzetek” című életleírásából közlöm itt az 1848. év április hó 18. napjától az 1849. június hó 19. napjáig terjedő időre vonatkozó részét.

Az életleírásnak több fülete volt. Ezek közül azonban csupán egy került a kezembe: amit Szabolcs vármegye levéltárának az egyik polcán találtam meg. Ott hevert magánosan, számolatlanul, mint fölösleges holmi.

Ez a füzet – szerencsésen – az első volt. Így a szerző életéről is el tudom mondani a legszükségesebbeket.

Krasznay Péter született az 1830. évben a Szatmármegyei Ökörítón. Atyja Ferenc volt. A debreceni Tiszántúli Kerület Táblájának az ügyésze (advocatus pauperum). Ennek a hivatalnak azonban olyan volt a természete, hogy az Ökörítón való lakás mellett is lehetett az ügyeit intézni. Az utóbbira különben szükség is volt. Krasznay Ferencnek az ökörítói kis birtokát saját magának kellett kezelnie. Annak a csekély hasznából gazdatiszt tartására nem telt. Az ügyészi jövedelme pedig egymagában 11 gyerek eltartásához kevésnek bizonyult.

Hogy nehezek voltak a Krasznay-család körülményei, azt különben a szerző maga sem tagadja. Még nehezebbé váltak azonban, amikor a család feje a szembaja miatt kénytelen volt a közhivatalától megválni.

Javulás csak akkor következett be nála, amikor az édesanyja – Olasz Erzsébet – Kemecsen egy másik birtokot is örökölt. Át is költöztek ide az 1839. évben. Így lett Krasznay Péter szabolcsi.

Itt nagy földet kaptak. Középiskoláit is már többnyire a vármegyén kívül végezte. (Kivétel volt ez alól a máriapócsi gimnáziumban eltöltött egy éve.) Így tanult meg németül és tótul is.

A szíve azonban mindig csak ide húzta. Akkor is, amikor Egerben honvédnek felcsapott. Vagy amikor a szabolcsi fiúk közül ideiglenesen mások közé volt kénytelen menni.

1854-ben nősült. Egy kemecsei birtokosnak a lányát vette feleségül: Bodó Emiliát.

Azt már a menyé – özv. Krasznay Sándorné – mondotta el nekem, hogy később főszolgabíró lett Kemecsen, s hogy nyugdíjas korában is ott maradt és ott is halt meg az 1916. évben.

Kiss Lajos múzeumigazgató szerint a szabolcsi 48. zászlóalj megmentett 48-as zászlójával takarták be temetésekor a koporsóját.

Az életleírásról magáról meg kell említenem még itt a következőket: Bizonyosan nem tudjuk, hogy hány füzetből állott. Van, aki azt mondja, hogy kettőből. De van, aki azt állítja, hogy háromból. A hiányzó füzetek közül bennünket természetesen a második érdekelne elsősorban. Ebben voltak az 1848. június 19-e utáni események.

A rendelkezésünkre álló első füzetnek 100 lapja van. Ebből az utolsó üres. A közölni szándékolt 1848/1849-es események ennek a füzetnek a 39–99. lapjain találhatóak.

A szerző sajátos írásmódjáról szükségképpen megjegyzem itt még azt, hogy nála a pont jóformán a szakasznak a befejezője, s hogy a helyesírása különös vegyüléke az 1848-as és 1867-es írásmódnak. Nem mulaszthatom el még annak a jelzését sem, hogy a szöveget nem minden helyen adtam teljesen. A zavaró ízléstelenségeket kihagytam belőle (pl. szerelmi kalandok). A stílusáról azonban csak jót mondhatok. Egy-egy leírása annyira sikerült, hogy elbeszélésként lehetne közölni. (Így a vasas németekkel való fóti kergetőzése.) A csataképei pedig – mert ilyenek is vannak nála bőségesen – azok annyira élményeinkké válnak, hogy a szorongásai a mi szorongásainkká, lelkesedései a mi lelkesedéseinkké válnak.

Tisztelt Szerkesztőség!

Nagy érdeklődéssel olvastam az aug. 18-i számban Kossuth Zsuzsannáról közölt, Cifarelli milánói professzor által írt cikket.

Ekkor eszembe jutott, hogy apai nagyapám – aki 1848-as honvéd hadnagy volt – naplóleírásában szintén olvastam az ő, Kossuth Zsuzsannával való találkozásáról.

Az alábbiakban a hivatkozott cikkben írtak alátámasztására szószerint idézem a naplónak ezt a részét:

„Reggel iszonyú gyomor csikarásra ébredtem fel, csakhamar elővett a hányás, hasmenés, szóval az orvos constatálta, hogy benne vagyok nyakig a choleraiban. Azonnal elszállítottak Tótmegyerre, hol a gróf Károlyi család kastélyában rögtönzött kórházban helyeztek el, de onnét még aznap reggel egy 3-ik zászlóaljbeli kapitánnyal, Elekes Istvánnal egy szénával teli szekér derékban fektetve Esztergomba szállítottak. Elekes jobban érezte magát, de engem az egész napi utazás éhen, szomjan annyira kimerített, hogy este, Esztergomban eszméleten kívül vettek le a szekérről. Lehet, hogy nem is tértem volna többé magamhoz, mert amint ott a káptalan épületben egy ágyra este bedobtak, rám se néztek a sintérek többé, míg Kossuth nővére, Meszlényiné, aki a kórházat naponta megvizsgálván, oda nem érkezett. Ő rögtön elrendelte, hogy dörzsöljenek, minnek következtében csakhamar eszméletre tértem és éhségről panaszkodtam, arra meleg levest hoztak, azt jóízűen megittam, mire annyira jobban éreztem magam, hogy az orvosok vizsgálat alá vevén, megállapították, hogy nem is voltam choleraiban, hanem csak hűlés folytán erős hasmenést kaptam és a két napi

folytonos csatározásban kifáradva, kiéhezve lévén és gyomrom is teljesen kiürülvén, kimerültem.

Meszlényiné jó ebéd adását parancsolván meg, ahhoz egy üveg madeirait küldött, ami minden gyengeségemet teljesen eloszlatta, úgy annyira, hogy másnap reggel már kértem elbocsájtásomat, hogy zászlóaljamhoz visszamehessek, amit a rá következő napon Elekessel mindketten meg is kaptunk. Még aznapot Esztergomban töltvén, a másnapon induló gőzhajóval Komáromba mentünk, hol találtuk már akkor csapatainkat. Ez június 26. vagy 27-én történt már ott akkor a Görgey parancsnoksága alá tartozó összes hadtestek, valamint a komáromi őrség is koncentrálnak volt, csupán a Pöltenberg vezérlete alatti 4-ik hadtest volt Győrben és a Kmettié, az 5-ik hadtest Csornánál, de másnap június 28-án Pöltenberget az összes osztrák haderő és egy muszka hadtest megtámadta...”

Sátoraljaújhely, 1977. augusztus 22.

(Krasznay András)

Sátoraljaújhely, Dózsa Gy. u. 10. VII/1. sz.

Magyar Nemzet Szerkesztősége

Budapest, 1977. aug. 25.

A Hazafias Népfrent lapja

1392 Budapest VII., Lenin körút 9–11.

8460.

Pf.: 276

Kedves Olvasónk!

Sorait érdeklődéssel olvastuk, köszönjük. Hozzászólását eljuttattuk a cikk szerzőjének.

Ismételt köszönettel és szívélyes üdvözléssel

(Köves Rózsa)

Magyar Nemzet Szerkesztőség

Levelezési rovat. Érkező: 1977. aug. 29.

* * *

Krasznay András élete viszonylag szerencsésnek mondható. Jó családi légkörben élte gyermekkorát, testi és szellemi adottságai átlagon felüliek voltak, ezért is meg tudta állni helyét az életben.

Sok mindenben tipikus Horthy-rendszerbeli hivatásos katonatiszt. „Snájdig”, jó kiállású. Élte az akkori katonatisztek életét: sikeres udvarlások, társasági élet, mulatások, még párbajban is segédkezett. Sportsikerek vívásban. Szerencsés kikerülés a doni pokolból, a nyugati fogságból. Két, sajnos kissé rövidre

Állami Biztosító Megyei Igazgatóság
Miskolc, Széchenyi u. 10. (Telefon: 15-823)

Alulírott azzal a kéréssel fordulok az Igazgató elvtárshoz, hogy a sátoraljaújhelyi kirendeltségnél megüresedő adminisztratív vezető állás betöltésével kapcsolatban engem tájékoztatni szíveskedjék.

Régi ismerősöm, Huszár Istvánné a Biztosító dolgozójától tudomásomra jutott, hogy a fenti állás megüresedik. Saújhelyi lakos vagyok, de már 10-ik éve elmúlt, hogy naponta Sárospatakra járok vonattal, ahol a BAZ. megyei Kerámia és Cementipari Váll.-nál dolgozom 1951. július 12. óta, mint kontírozó könyvelő, képesített könyvelői végzettségem van és 49 éves vagyok. Feleségem a saújhelyi Vasipari KTSZ-nél dolgozik, két gyermekem van, akik iskolai tanulók.

Igen örülnék, ha nem kellene naponta utaznom és végre lakóhelyemen tudnék képességemnek megfelelő állásban elhelyezkedni. Valószínűleg f. hó 18-tól szabadságon leszek Miskolcon s akkor személyesen is jelentkezem, de ha szükséges esetleg előbb, úgy kerem erre vonatkozó felhívását.

Kérem az Igazgató elvtársat, hogy ha egy mód van rá, felvételi kérelmemet támogassa s erre vonatkozólag mielőbbi értesítését várom.-

Sátoraljaújhely, 1961. aug. 10.

Krasznay András

Saújhely, Sallai-Fürst u. 10. sz. alatti lakos

Állami Biztosító
Borsod Megyei Igazgatósága
Miskolc, Széchenyi u. 10.
Telefon: 15-823
Mnb. Telepi Száma: 911.343-306.

Miskolc, 1961. augusztus 19.
Tárgy:
Csoport: Számviteli
Ügyintéző: Sasváry

Krasznay András,

S á t o r a l j a ú j h e l y , Sallai-Fürst u. 10.

Hivatkozással augusztus 10.-én kelt, hozzánk intézett levelére, folyó hó 18.-án személyesen érdeklődtünk kedves felesége útján és megkerestük a sárospataki munkahelyén, sajnos azonban szabadsága miatt nem tudtuk a tárgyalást felvenni.

Kérjük szíveskedjék velünk közölni, hogy szabadsága meddig tart, és nem volna-e lehetséges, hogy akár esetleges miskolci tartzkodása alkalmával igazgatóságunkat felkeresné, vagy pedig

egy adott időpontban mi keresnénk az alkalmat és lehetőséget, hogy Önnel tárgyaljunk.

Szíves és sürgős értesítését kérjük.

Állami Biztosító Borsodmegyei Igazgatósága

Sa./Je.
(két aláírás)

Állami Biztosító Főigazgatósága

Budapest, IX. Üllői Út 1.

Telefon: 187-870.

Táviratcím: Biztosító

Krasznai András főintéző kartárs

Miskolc

Az Állami Biztosító dolgozói és vállalatvezetősége nevében köszöntöm Önt abból az alkalomból, hogy az Mt. V. 30./C. §-a alapján folyamatos munkaviszonyként elismert szolgálati idejének betudásával – figyelemmel a 33/1964. (XII.18.) Korm. sz. rendelet 18. §. (3) bekezdésében foglalt rendelkezésére – 1969. január 1-én jogosulttá válik a 25 éves jubileumra.

Amidőn e szép jubileum alkalmából vállalatunknál kifejtett munkásságáért köszönetemet és elismerésemet fejezem ki, egyben erőt, egészséget és további eredményes jó munkát kívánok.

Budapest, 1968. december 20.

Fehér Sándor vezérigazgató

Állami Biztosító Főigazgatósága

Budapest, IX. Üllői Út 1. Telefon: 187-870.

Táviratcím: Biztosító Budapest, 1972. március 25.

Vezérigazgató

Krasznai András főintéző kartárs

Sátoraljaújhely

Az Állami Biztosító eredményeiben közreható jó munkája alapján és annak elismeréseként, Önnek a 111/1964/10 Mü.M. számú utasítás 11.pontjában előírt jogkörömnél fogva, 1972. április 4. alkalmából, a

f e l ü g y e l ő

címeket adományozom.

Kívánom, hogy a személye iránti megbecsülést jelentő új címet erőben, egészségben viselje, és kérem, hogy továbbra is hasonló szorgalommal dolgozzék a biztosítási szakma sikeréért.

aláírás (*Fehér Sándor*) h.

Másolat:A Magyar Nemzeti Múzeum Levéltári Osztálya

Budapest I. Vár Bécsikapu-tér 4. Országos Levéltár II. emelet 49.

Lt. 26/1931. szám.

367. Letétnapló-sz.
41/1930. Növedéknapló-sz.Kimutatása Krasznay-családnak a Magyar Nemzeti Múzeum Levéltári osztályában
örökletétként elhelyezett levéltáráról.

a./	Címereslevél:	1593.:	1 drb.
	<u>1573. IX. 20. Bécs. Miksa Király</u>	1604.:	3 "
	<u>címeres</u>	08.:	1 "
	<u>nemesítő levele Krasznay Pál deák</u>	10.:	1 "
	<u>számára. Fügőpecséttel, festett</u>	16.:	1 "
	<u>címerképpel ellátott eredeti</u>	29.:	1 "
	1 drb.....	32.:	1 "
b./	Középkori iratok, újkori másolatokban:	31-32.:	1 "
		39.:	2 "
1325.:	1 drb.	41.:	1 "
47.:	1 "	51.:	1 "
49.:	1 "	54.:	1 "
1467.:	1 "	60.:	1 "
1525.:	1 "	65.:	1 "
	Összesen: 5 drb.	67.:	1 "
c./	Újkori iratok és iratmásolatok:	83.:	1 "
1529.:	1 drb.	87.:	1 "
39.:	1 "	95.:	1 "
69.:	1 "	XVII. századi, év nélküli	2 "
		1701.:	
74.:	3 "	07.:	2 "
80.:	9 "	13.:	1 "
81.:	2 "	20.:	1 "
83.:	1 "	23.:	1 "
84.:	2 "	24.:	1 "
85.:	6 "	25.:	1 "
86.:	1 "	27.:	1 "
92.:	1 "	1779.:	2 "
1729.:	2 "	81.:	1 "
30.:	4 "	82.:	2 "
31.:	1 "	83.:	5 "
32.:	1 "	84.:	1 "
34.:	3 drb.	85.:	1 "
35.:	1 "	76-85.:	1 "
36.:	3 "	87.:	1 "
37.:	2 "	88.:	2 "
41.:	1 "	89.:	1 "
42.:	1 "	88-89.:	3 "

43.:	1 "	90.:	1 "
44.:	1 "	91.:	2 "
45.:	1 "	92.:	2 "
46.:	3 "	93.:	3 "
48.:	1 "	95.:	6 "
49.:	2 "	93-95.:	2 "
50.:	2 "	96.:	1 "
51.:	2 "	94-96.:	1 "
52.:	2 "	98.:	1 "
53.:	3 "	95-98.:	4 "
58.:	1 "	99.:	1 "
59.:	1 "	84-99.:	6 "
62.:	4 "	86-99.:	2 "
61-62.:	1 "	1800.:	1 "
63.:	1 "	1784-1800.:	2 "
65.:	1 "	XVIII. századi, év nélküli:	1 "
66.:	2 "		41 "
68.:	1 "	1801.:	2 "
70.:	3 "	1799-1801.:	1 "
71.:	2 "	1802.:	4 "
72.:	1 "	1794-1802.:	1 "
1573-1883.:	1 "	1799-1802.:	1 "
1774.:	2 "	1803.:	3 "
76.:	3 "	04.:	9 "
77.:	3 "	05.:	3 "
78.:	1 "	06.:	16 "
1807.:	4 "	1822-26.:	1 "
08.:	5 "	27.:	5 "
09.:	2 "	28.:	6 "
07-09.:	1 "	13-28.:	1 "
10.:	3 "	29.:	2 "
11.:	6 drb.	30.:	2 drb.
07-11.:	1 "	31.:	4 "
12.:	5 "	22-31.:	1 "
1783-1812.:	1 "	32.:	3 "
1808-12.:	1 "	07-32.:	1 "
13.:	3 "	11-32.:	1 "
12-13.:	1 "	28-32.:	3 "
14.:	4 "	33.:	5 "
15.:	10 "	34.:	11 "
16.:	5 "	35.:	15 "
08-16.:	1 "	29-35.:	1 "
17.:	6 "	36.:	9 "
15-17.:	1 "	37.:	15 "
18.:	25 "	35-37.:	1 "
1762-1818.:	1 "	36-37.:	1 "
1812-1818.:	1 "	38.:	7 "
19.:	14 "	38-39.:	1 "
12-19.:	1 "	39.:	6 "
20.:	11 "	38-39.:	1 "

21.:	5 "	40.:	3 "
20-21.:	1 "	38-40.:	1 "
22.:	11 "	41.:	2 "
1780-1822.:	1 "	42.:	6 "
1805-1822.:	1 "	43.:	2 "
15-22.:	1 "	40-43.:	2 "
17-22.:	1 "	44.:	6 "
23.:	7 "	45.:	2 "
24.:	3 "	46.:	3 "
25.:	3 "	47.:	2 "
26.:	8 "	37-47.:	1 "
18-26.:	1 "	42-47.:	1 "
1845-48.:	1 "	1830.:	2 "
50.:	3 "	33.:	1 "
51.:	1 "	36.:	2 "
57.:	1 "	37.:	1 "
62.:	1 "	38.:	1 "
97.:	1 "	39.:	2 "
XIX. századi, év nélküli:	44 drb.	40.:	5 drb.
Összesen 595 drb		41.:	2 "
		42.:	4 "
d./	Újkori levelek:	43.:	3 "
1690.:	1 "	44.:	1 "
1728.:	1 "	44-45.:	1 "
34.:	1 "	46.:	1 "
43.:	2 "	83.:	2 "
46.:	1 "	97.:	3 "
70.:	1 "	XIX. századi, év nélküli:	3 "
75.:	1 "	1903.:	1 "
80.:	1 "	04.:	1 "
90.:	1 "	06.:	1 "
93.:	1 "	13.:	1 "
1804.:	1 "	23.:	1 "
05.:	3 "	összesen: 76 drb.	
06.:	1 "		
07.:	1 "	e./ Újkori nyomtatványok:	
10.:	1 "	1780.:	1 drb.
11.:	2 "	1803.:	1 "
12.:	3 "	07.:	1 "
13.:	1 "	24.:	1 "
14.:	2 "	33.:	1 "
15.:	2 "	35.:	1 "
17.:	1 "	36.:	2 "
19.:	1 "	38.:	1 "
23.:	2 "	42.:	1 "
26.:	3 "	1900.:	1 "
27.:	1 "	1916.:	2 "
28.:	1 "	összesen 14 drb.	

f./	Hivatalos bizonyítvány Szatmárvármegye alispánjától a Krasznay-család nemességéről. Festett címerképpel	1 drb.	
g./	Térkép és rajz /1-1 darab./ /Összesen: /	2 drb.	
h./	Születési bizonyítvány /1736./ és iskolai bizonyítvány /1803./ /Összesen: /	2 drb.	
i./	Családfák és családtörténeti feljegyzések:	39 drb.	
j./	Iratjegyzékek:	9 drb.	

Összegzés:

1./ Középkori másolatok:	5 drb.
2./ Újkori iratok:	673 "
3./ Genealógiák:	39 "
4./ Címeres levél és nemesi irat:	2 "
5./ Rajzok, térképek:	2 "
6./ Nyomtatványok:	14 "
7./ Iratjegyzékek:	9 "

Végösszeg: 744 drb.

Budapest, 1931. márczius hó 14-én

Dr. Czobor Alfréd
vm. levéltárnok a Levéltári
Osztály igazgatója h.

körbélyegző: Magyar Nemzeti Múzeum
Levéltári osztálya

Hivatalosan igazolom, hogy ezen másolat a Magyar Nemzeti Múzeum Levéltári osztályának Lt. 26/1931. sz. – 367 leténapló sz. – 41/1930. leténapló szám alatt kiadott körbélyegzővel és Dr. Czobor Alfréd vm. főlevéltárnok a levéltári osztály igazgatója h. aláírásával ellátott eredeti okirattal megegyezik.

Nagykálló, 1931. márczius 30.

Dr. Péchy Gábor
szolgabíró

„1972. aug. 7-én feleségemmel együtt felkerestük az Orsz. Levéltár illetékes osztályát, ahol dr. Maksay Géza³⁷ muzeológus közölte, hogy nyilvántartásuk szerint a Krasznay család fenti iratai az 1945. évi ostrom idején elégték, miután az irattár – többek között – belövést kapott és megsemmisült. – Saújhely, 1972. szept. 21. Krasznay András”

³⁷ Dr. Maksay Ferenc (1916-1984) a Magyar Országos Levéltár főlevéltárosa, a történettudomány doktora

Sátoraljaújhely Város

Polgármesteri Hivatala

Sátoraljaújhely, Kossuth tér 5. sz.

Érkezett: 1992. március 18.

Szám: 1839/1992.

Tárgy: Krasznay András sátoraljaújhelyi lakos hadirokkant kiegészítő hadigondozotti pénzellátás ügye.

Határozat:

Krasznai András AC-I 900290 an: Szikszai Ilona szül: 1911. IX. 1. (Sátoraljaújhely, Dózsa György u. 10. szám alatti lakos 65 %-os hadirokkant részére 1992. január hó 1.-től kezdődően folyamatosan 3.000.-Ft azaz háromezer forint havi rendszeres kiegészítő hadigondozotti pénzellátást állapítok meg.

Felkérem a Nyugdíjfolyósító Igazgatóságot, hogy nevezett részére a fenti összeget a 153-66236-5A törzsszám alatt folyósított nyugdíjával együtt kiutalni szíveskedjenek.

Felhívom a pénzellátásban részesülő figyelmét, hogy mindennemű változást 8. napon belül bejelenteni köteles, mert annak elmulasztásából eredő túlfizetés visszafizetési kötelezettséget von maga után.

Ezen határozat ellen a kézbesítéstől számított 15 napon belül a B.A.Z és Heves Megyei Köztársasági Megbízott Hivatalához címzett, de a Városi Polgármesteri Hivatalnál Sátoraljaújhely, Kossuth tér 5. szám, 2 példányban, illetékmentes fellebbezéssel lehet élni.

Indokolás:

Krasznai András Sátoraljaújhely, Dózsa Gy. 10. szám alatti lakos, 65 %-os hadirokkant kérelemmel fordult a Polgármesteri Hivatalhoz, hogy részére rokkantsága alapján rendszeres kiegészítő ellátást állapítson meg.

A kérelem elbírálása során a Honvédelmi Miniszter 24.099/1947. december hó 3.-án kelt leveléből megállapítottam, hogy nevezett személy hadisérülésből és hadiszolgálatból eredő fogyatkozása 65 %-os, ezért a kiegészítő ellátásra jogosultsága fennáll.

Határozatom a 21/1967. (Eü. K. aug. rk.) EüM. sz. utasítás, valamint a 6/1992. (I. 16.) Korm. sz. rendelet 1 §-án alapszik.

Erről értesülnek

1.) Krasznai András Sátoraljaújhely, Dózsa Gy. 10.

2.) Nyugdíjfolyósító Igazgatóság Budapest, a 153-66236-5 A törzsszámmra hivatkozással.

3.) Nyilvántartás

4.) Irattár

Sátoraljaújhely, 1992. március 4.

(Fedorné dr. Fráter Zsófia)
jegyző

KRASZNAY

Címer

Aranyban, vízből kiemelkedő természetes párdúc, jobbában három liliomot tart. Sisakdísz: háromágú természetes lilium, melyre kígyó tekerődzik. Takarók: kék-arany. (Közl.: *Borovszky Samu: Szabolcs vármegye nemes csalá dai. Magyarország vármegyéi és városai.*)

Leszármazás (idősebb ág)

A krasznai és mezőtelegdi Krasznay Pál deák, 1573. 09. 20-án I. Miksa királytól címeres nemeslevelet kap

I. Sámuel (*1692. k.)

a1 Imre 1734-38. al-, majd 1746-54. főszolgabíró = Selmeczy Borbála

b1 József (*1736. k.), az idősebb ág megalapítója = telegdi Török Teréz

c1 Ferenc (Ór, Szatmár vm. 1780. 05. 25. – Kemece, 1846. 10. 30., tem.: uo., régi róm. kat. tem.) dr. jur., ügyvéd, 1809. Szatmár vm. tisztiügyésze, 1816–1838. a debreceni tiszántúli ker. kir. táblájának tisztiügyésze = Kaplony, 1813. 05. 27. marusi Olasz Erzsébet (1797. – Kemece, 1852. 02. 09., tem.: uo., régi róm. kat. tem.) (O. József és csebi Pogány Erzsébet leánya)

Gyermekei: d1-d11

d1 Pál Károly (Ökörítő, Szatmár vm., 1814. 04. 05. – 1814. 12. 30.)

- d2 *Julianna Zsuzsanna* (Ököritó, 1816. 03. 15. – 1834. 08. 18.)
 d3 *Mihály Pál* (Ököritó, 1817. 09. 23. – 1819. 01. 04.)
 d4 *Katalin* (Ököritó, 1819. 06. 24. – Nagykároly, 1868. 11. 20.) =
 csáti és vasadi Kriston Ignác (1819. 07. 29. – Kemece, 1873.
 01. 26.)

Fia: e1

- e1 *Kriston Miklós* (Kemece, 1851. 03. 01. – Eger, 1920. 01. 25.)
 kemecsei földbirtokos = 1876. 06. 11. nemes Mikecz Borbála
 (1852. 03. 10. – Eger, 1933.) (M. Károly és Krasznay Mária
 leánya)

Fiai: f1-f3

- f1 *Kriston Endre Miklós* (Kemece, 1877. 04. 15. – Eger, 1960.
 05. 03., tem. I. uo., Gróber-temető, 1960. 05. 07., exh., II.
 bazilika kriptája) pápai kamarás, boldvai címzetes apát, az egri
 főszékeskáptalan nagyprépostja, címzetes gerasai püspök, egri
 segédpüspök, egyházi író, felsőházi tag, Kemece díszpolgára,
 a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend Magyar Helytartóságának
 nagyperjele, vértanú
- f2 *Kriston Ferenc Barnabás Kálmán* (Kemece, 1881. – Nyíregyháza,
 1942. 01. 30.) a Felső-szabolcsi Tiszai Ármentesítő Társulat
 igazgató-főmérnöke = Nyíregyháza, 1907. 11. 30. Eggert Mária,
 kopcsányi Hlatky-Schlichter Gyula (1856–1933) lovassági
 testőrkapitány, a Júlia gőzmalom alapítójának nevelt leánya
- f3 *Kriston György István* (Kemece, 1883. 08. 17. – ?) dr. jur.,
 jogász, csendőrtiszt, „Csáthy”-ra magyarosította nevét
- d5 (I.) *Gábor Imre* (Ököritó, 1821. 03. 14. – Nyíregyháza, 1890.
 09. 27., tem.: uo., 1890. 09. 29.) dr. jur., vm-i főügyész,
 1848/49-es honvéd százados, a Szabolcsvármegyei Honvéd
 Egylet elnöke, 1872–1890. nyíregyházi polgármester = 1873.
 Nagy Gizella (1832. – Nyíregyháza, 1902. 05. 13., tem.: uo.,
 1902. 05. 15.) (= I. Veszely József)
- d6 *Ádám János* (Ököritó, 1823. 12. 23. – Zalaszentgrót,
 1894. 02. 7.) 1848)49-es honvéd = 1853. 08. 01. urai Uray
 Johanna (1827. k. – Nagykároly, 1883. 10. 06.) (U. Ambrus
 leánya)
- d7 *Mária Jozefa* (Ököritó, 1826. 04. 09. – Kemece, 1895. 03.
 22., tem.: uo., régi róm. kat. tem., 1895. 03. 24.) = 1846.
 nemes Mikecz Károly (Kemece, 1819. 02. 01. – uo., 1878.
 11. 13.) (M. János és szolnoki és jármi Jármy Zsuzsanna
 fia)

Fia: e1

e1 *Mikecz János* (Kemece, 1850. 06. 21. – Nyíregyháza, 1901. 12. 04., tem. uo., Északi tem.) szabolcsi alispán (1895–1901) = 1881. Moldován Emília (1863. 03. 01. – Budapest, Irgalmas Rend kórháza, 1905. 12. 15., tem. Nyh., Északi tem.)

Fiai: f1-f3

f1 *Mikecz Károly* (Nyíregyháza, 1884. 05. 13. – Budapest, 1973. 04. 12.) m. kir. kormányfőtanácsos, a Szabolcsi Központi Takarékpénztár vezérigazgatója = I. Budapest, 1915. Vámosy Judit (1895–1975) (elv. 1931.) = II. N. N.

Fiai: g1-g2

g1 *Vámosy-Mikecz János* (1916. 04. 17. – 2004. 01. 16.) = 1940. Piatek Olga (1917-1972)

Fia: h1

h1 *Vámosy-Mikecz Károly* (1941. 02. 17.) = 1969. Fehér Rosemari

Fiai: i1-i2

i1 *Vámosy-Mikecz János* (John) (1973. 07. 20.) = Emily Kalmanson (1974. 03. 05.)

i2 *Vámosy-Mikecz István* (Stephen) (1976. 12. 26.)

g2 *Mikecz Péter* (1923. 11. 24. – 2004. 05. 20.) = 1949. Kövér Katalin (1928. 04. 19. – ?)

f2 *Mikecz László* (1885. 06. 21. – 1950. 07. 04., tem.: Nyíregyháza, Északi tem.) dr. jur., Szabolcs vm. árvaszéki elnöke, közigazgatási és kúriai bíró = 1912. 12. 28. Vinnay Márta (1895. 06. 21. – Nyíregyháza, 1934. 12. 15., tem.: uo., Északi tem., 1934. 12. 18.) (V. Géza és Szerdahelyi Gizella leánya)

f3 *vitéz Mikecz Kálmán* (Nyíregyháza, 1895. 09. 22. – Budapest, 1974. 09. 15.) posztumusz dandártábornok, huszárezredes = 1926. 07. 29. bori Horváth Magdolna (Beregszász, 1904. 05. 26. – Budapest, 1983. 10. 08.) (H. Mihály és gulácsi Gulácsy Margit leánya)

Fiai: g1-g2

g1 *vitéz Mikecz István* (Hete, 1927. 08. 12.) = Foki Mária (Csepreg, 1928. 09. 26.) dr. med.

Fia: h1

h1 *Mikecz Péter* (Budapest, 1962. 03. 27.) dr. med., honvéd őrnagy = Nagyezsda Sztrelkova Ivanovna (1967. 12. 26.)

Fiai: i1-i2

i1 *Mikecz Kálmán* (Budapest, 1992. 09. 18.)

i2 *Mikecz Gábor* (Budapest, 1998. 01. 03.)

g2 *vitész Mikecz László* (Nyíregyháza, 1931. 10. 05.) villamosmérnök, vezérigazgató = Szepesvári Judit (Nagykálló, 1933. 07. 27.) iskolaigazgató

Fiai: h1-h2

h1 *vitész Mikecz László* (Budapest, 1965. 05. 02.) = 1997. 08. 16. Krampeczki Katalin (1969. 12. 30.)

Fia: i1

i1 *Mikecz Bence* (Budapest, 1999. 04. 26.)

h2 *vitész Mikecz András* (Budapest, 1971. 01. 02.) = 1996. 07. 27. Holbis Mónika (1971. 01. 13.)

Fiai: i1-i2

i1 *Mikecz Máté András* (Budapest, 1999. 04. 07.)

i2 *Mikecz Dániel Gergely* (Budapest, 2003. 02. 04.)

d8 *Terézia* (Ökörítő, 1828. 03. 21. – Kem., 1844. 04. 10.)

d9 *Ferenc (I.) Péter Pál* (Ökörítő, 1830. 09. 15., ker.: Fehérgyarmat, 1830. 09. 19. – Kemece, 1916. 10. 28., tem.: uo., régi róm. kat. tem., 1916. 10. 30.) 1848/49-es honvéd hadnagy, kemecsei főszolgabíró, vm-i bizottsági tag, Kemece díszpolgára = 1852. 10. 24. szelefarmosi Bodó Emília (1835. – Kemece, 1903. 12. 05., tem.: uo., régi róm. kat. tem., 1903.) (B. László és ráczböszörményi Kelemen Antónia leánya)

Gyermekei: e1-e6

e1 *Ilona* (Kemece, 1854. 03. 24. – ?) = 1872. 03. 08. Katits István

e2 *Piroska* (Kemece, 1856. 03. 02. – uo., 1856. 08. 30.)

e3 *Piroska* (Kemece, 1858. 11. 06. – 1901. 10. 21.) = 1875. 05. 16. Laskay István

e4 *Mária* (Kemece, 1860. 06. 06. – 1944.) = 1882. 02. 10. Mezey Gyula (1855–1921)

e5 *Erzsébet* (Kemece, 1862. 05. 16. – uo., 1918. 05. 30., tem.: uo., 1918. 05. 31.) = 1891. 05. 16. Gönczy István református lelkész

e6 *Sándor* (Kemece, 1864. 02. 16. – Nyíregyháza, 1936. 07. 19., tem.: uo., Északi tem., 1936. 07. 20.) dr. jur., kir. ítélőtáblai bíró, ügyvéd = 1896. 06. 06. baskói és szikszai Szikszay Ilona (Nagykálló, 1873. 12. 12. – Nyíregyháza, 1961. 05. 22., tem.: uo., Északi tem.) (Sz. Pál szabolcsi alispán és nemes Mikecz Erzsébet leánya)

Gyermekei: f1-f5

f1 *(I.) László* (1897. 03. 21. – Bélapátfalva, 1956. 06. ?) árvaszéki aljegyző, majd ülnök, kemecsei tb. szolgabíró, nagykállói,

majd gávai szolgabíró, ligetaljai tb. főszolgabíró, tartalékos főhadnagy = baskói és szikszai Szikszay Erzsébet (1902. – ?)

Gyermekei: g1-g2

g1 Judit (1930.) = Németh Gábor (1925-1979) dr.

g2 (II.) *László* (1932. – Nyh., 2001., tem.: uo., Északi tem.) = Doleschán Ilona (1934.)

Gyermekei: h1-h2

h1 (III.) *László* (Mátészalka, 1957. 01. 10.) honvéd mérnök alezredes = 1979. Parti Éva (Jászberény, 1961.)

Gyermekei: i1-i3

i1 (IV.) *László* (1981. 04. 03.) = Sipos Dóra (1985.) (elv. 2020. 06. 18.)

Fiai: j1-j3

j1 (V.) *László Balázs* (Budapest, 2007. 11. 01.)

j2 (III.) *Péter Pál* (Budapest, 2007. 11. 01.) (előbbi ikertestvére)

j3 *Mihály György* (2012. 02. 23.)

i2 (II.) *Gábor* (1983. 02. 06.) = Pécel, 2020. 04. 18. Weinber Vivien (Budapest, 1990. 12. 16.)

i3 *Zita* (1986. 02. 10.) = Keszthely, 2014. 07. 12. Pintér Bálint

Fiai: j1-j2

j1 *Pintér Gregory* (Gloucester, 2013. 05. 12.)

j2 *Pintér Olivér* (Gloucester, 2016. 03. 15.)

h2 *Zsuzsanna* (1962. 09. 12.) = Balázi Béla

f2 *Margit* (1898. 02. 01. – Kisvárd, 1902. 07. 09., tem.: uo.)

f3 *Jolán* (1901. 12. 10. – ?) = Kaizler Dezső (1890–1966) dr. med., kórházigazgató főorvos Zilahon

f4 *Ilona* (1903. 09. 06. – ?) = vitéz Ujlaky (Schürger) Jenő (1890-?) m. kir. honvéd vezérőrnagy

f5 *András Gábor István* (Nyíregyháza, 1911. 09. 01. – Sátoralja-újhely, 1997. 02. 09.) m. kir. honvéd százados = I. Wolfsegg, Ausztria, 1945. 08. 20. závodjei Závodszy Sarolta (1927–1978) = II. Pécsi Valéria

Gyermekei I-től: i1-i2

i1 (II.) *Péter* (Erdőbénye, 1946. 06. 04. – 1982.) = Budapest, 1970. 09. 12. Sárdi Bea (1943.)

Gyermekei: j1-j2

j1 *Dávid* (Budapest, 1973. 03. 24.) = Bp., 1999. 11. 06. Barabás Szilvia (Budapest, 1970. 07. 24.)

Leányai: k1-k2

k1 *Maja* (Budapest, 1999. 11. 13.)

k2 *Fanni* (Budapest, 1999. 11. 13.) (előbbi ikertestvére)

j2 *Zsigmond* (Budapest, 1981. 05. 14.)

i2 *Eszter* (1950.) = *Miskolc*, 1973. 05. 12. *Ujj Viktor Géza* (1928–2009)

Fia: j1

j2. *Ujj Ákos*

d10 *Valéria Erzsébet* (Ökörítő, 1833. 10. 21. – uo., 1833. 12. 14.)

d11 *Erzsébet Julianna (Eliz)* (Ökörítő, 1834. 12. 24. – Kem., 1899. 06. 15., tem.: uo., régi róm. kat. tem., 1899. 06. 17.) = 1852. 10. 04. bakolczi *Borbély Gáspár* (Kemecse, 1829. 07. ? – Nyíregyháza, 1911. 08. 20., tem.: Kem., 1911. 08. ?) (B. Sámuel és Szitha Erzsébet fia)

Gyermekei: e1-e4

e1 *Borbély Barna* (†féléves korában)

e2 *Borbély Sándor* (1855. – Nyíregyháza, 1911. 12. 19., tem.: uo., Északi tem., 1911. 12. 21.) dr. jur., m. kir. ítélőtáblai bíró = Nyíregyháza, 1888. 12. 15. *Marschalkó Aranka* (1870. – Nyíregyháza, 1892. 11. 13., tem.: uo., Északi tem., 1892. 11. 15.) (M. Károly és görgői és toporczi *Görgey Ilona* leánya)

Gyermekei: f1-f2

f1 *Borbély Sándor* (*Nyíregyháza, 1889. 10. 25. †Argentína, 19?) dr. jur., szabolcsi alispán (1936-1944)

f2 *Borbély Aranka* (Nyíregyháza, 1891. 05. 14. – uo., 1953. 10. 11.) = 1913. 04. 15. nemes *Mikecz Miklós* (Kemecse, 1875. 10. 22. †Nyíregyháza, 1951. 06. 16.) dr. med., szabolcsi megyei tisztifőorvos (M. Miklós és nagyváradi *Inczédy Borbála* fia, I. *György nyíregyházi polgármester* és nemes *Fülep Éva* unokája)

e3 *Borbély Endre*, a Tisza Társulat pénztárnoka, nőtlen

e4 *Borbély Gáspár* (†1 éves korában)

**Keipert László: - Kraszny Gábor
nyíregyházi polgármester portréja**

Kraszny Péter és családja

**Katits Istvánné Kraszny Ilona és
leányai - Piroska és Ilonka 1901**

Laskay Istvánné Kraszny Piroska

Mezey Gyuláné Krasznay Mária

Mezey Gyula

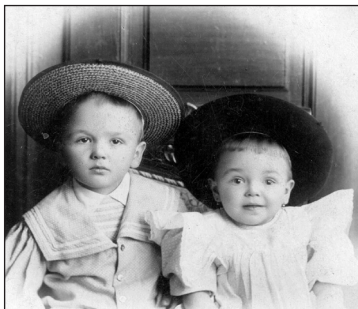
**Krasznay András, Szikszay Iлона,
Jolán, László, Iлона és Sándor
Nyiregyháza 1917**

**Kaizler Dezső, Krasznay Jolán,
Kaizler Ilike és Klári Zilah, 1928**

**Krasznay Iлона, Ujlaky Jenő és
Závodszky Sarolta Baden-Baden
1973**

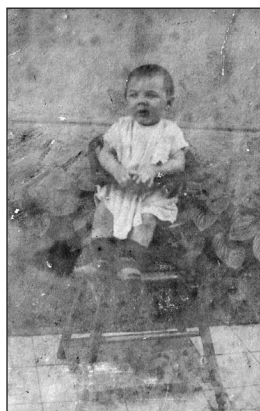
Krasznay I. László és Margitka 1902

Krasznay I. László és Szikszay Erzsébet 1927
Krasznay II. László →

Krasznay III. László és Eszter Kemecsén, 2010

8 hónapos korában

1 évesen, 1912

Krasznay András 2 évesen, 1913

4 évesen, 1915

III. gimnazista korában, 1924

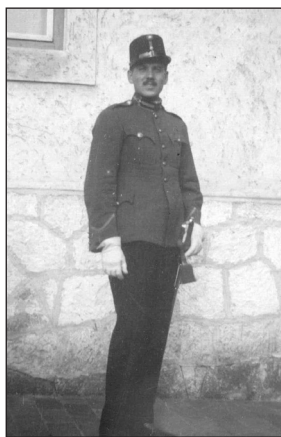
Elöl középen Zágoni Dezső tanár, balra elől Balla István és hátul jobb szélén Krasznay András a Kossuth Gimnázium bajnok vívócsapatával, 1929

Krasznay András hadapród
tüzmaster a huszár laktanyában

I. éves ludovikás
1930

III. éves ludovikás
1933

Krasznay András
főhadnagy
Kassa 1940

Ujlaky Andrea,
Krasznay András
és Kaizler Klára Nyíregyházán

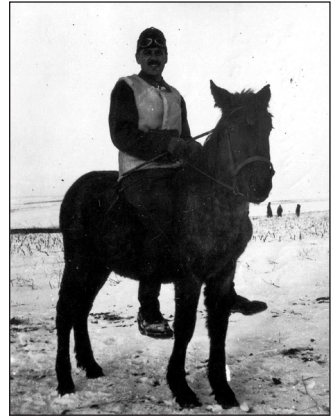
Krasznay I. László, András
és szabolcsi vendégeik
a kassai dóm előtt, 1941

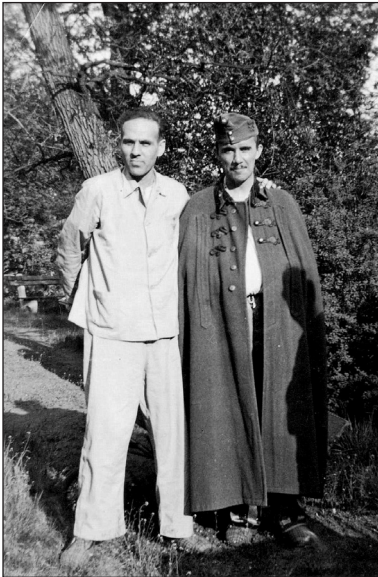
**Krasznyay András
százados Kassa 1942**

**Krasznyay András és
édesanyja a kassai
pályaudvaron, egy
nappal a frontra indu-
lás előtt 1942 október**

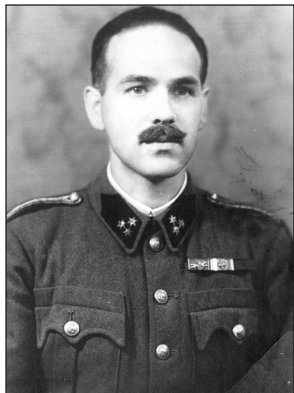
**Krasznyay András
az orosz fronton
1942. december 5.**

**Krasznyay András és Horváth
Lőránd főhadnagy 1943
húsvétján a debreceni klinikán**

**Krasznyay András
és Závodszy Sarolta esküvője,
Wolfsegg, 1945. augusztus 20.**

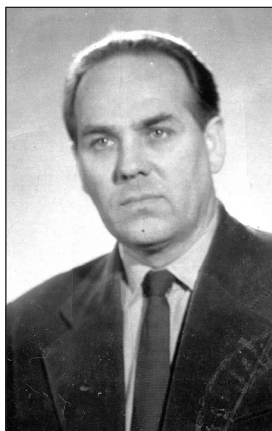
**Krasznay András
százados Wolfsegg,
1945. augusztus 20.**

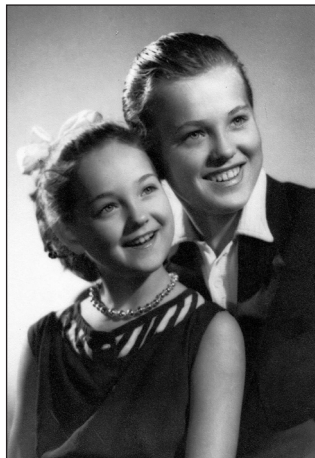
**A sárospataki cserépkályhagyár brigádja
1952 júliusában**

**Krasznay Péter és
Eszter Sátoraljaújhely
1953**

**Krasznay András
1957 decemberében
Sátoraljaújhelyen**

**Krasznay Péter
és Eszter 1958**

**Krasznay Péter és Sárdi Bea
esküvője 1970**

**Krasznay Dávid és
Zsigmond 1982**

**Krasznay Eszter és Ujj
Viktor esküvője 1973**

**Az egy éves Ujj Ákos
és nagzülei 1975**

**Krasznay Andrásné Závodszy Sarolta
temetése Miskolc 1978**

**Az 58 éves érettségi találkozó
a Kossuth Gimnáziumban 1987**

**Krasznay András
és veje, Ujj Viktor, 1996**

**Krasznay András leányával Eszterrel
és unokájával, Zsigmonddal, 1996**

**Krasznay András sírja a
Miskolc-Mindszenti temetőben**